

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
KATEDRA HISTORIE

Magisterská diplomová práce

**Vývoj volebních výsledků politických stran v obcích
politického okresu Zábřeh v letech 1918 až 1948**

Bc. Jakub Ježek

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci 20. 7. 2020

.....

Bc. Jakub Ježek

V první řadě bych chtěl poděkovat paní profesorce Janě Burešové za odborné a profesionální vedení této diplomové práce, které výrazně napomohlo k jejímu vzniku. Dále bych chtěl poděkovat všem dalším osobám, které mi nějakým způsobem napomohly k vypracování této diplomové práce (další vysokoškolští pracovníci, ochotní pracovníci archivů či vždy podporující členové nejbližší rodiny).

Obsah

Úvod	7
Prameny a literatura	10
1. Volební systém parlamentních voleb v ČSR 1918 až 1948	16
1.1 Volební systém parlamentních voleb 1918 až 1938	16
1.2 Volební systém parlamentních voleb 1945 až 1948	18
2. Politicko-stranický systém ČSR 1918 až 1948	20
2.1 Politicko-stranický systém 1918 až 1938.....	20
2.2 Politicko-stranický systém 1945 až 1948.....	21
2.3 Politické strany v PO Zábřeh	22
2.3.1 Bund der Landwirte (Svaz zemědělců)	22
2.3.2 Československá domkářsko-malozemědělská strana.....	23
2.3.3 Československá národní demokracie/Národní sjednocení	24
2.3.4 Československá sociálně demokratická strana dělnická/Československá sociální demokracie	26
2.3.5 Československá strana agrární a konzervativní.....	29
2.3.6 Československá strana křesťansko-sociální	29
2.3.7 Československá strana lidová	30
2.3.8 Československá strana socialistická/Československá strana národně socialistická	33
2.3.9 Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	36
2.3.10 Deutsche christlichsoziale Volkspartei (Německá křesťansko-sociální strana lidová).....	37
2.3.11 Deutsche demokratische Freiheitspartei (Německá demokratická svobodomyšlná strana)	38
2.3.12 Deutsche Gewerbepartei (Německá živnostenská strana).....	39
2.3.13 Deutsche national Partei (Německá nacionální strana).....	40
2.3.14 Deutsche nationalsocialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálně socialistická strana dělnická)	41
2.3.15 Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik (Německá sociálně demokratická strana dělnická v Československé republice)	42
2.3.16 Komunistická strana Československa	44
2.3.17 Národní liga.....	46
2.3.18 Národní obec fašistická	47
2.3.19 Národní strana práce	48
2.3.20 Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu.....	49
2.3.21 Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)	51
2.3.22 Socialistická strana československého lidu pracujících.....	52
2.3.23 Židovská strana	53

3. Politický okres Zábřeh	55
3.1 Soudní okres Mohelnice.....	56
3.2 Soudní okres Šilperk	59
3.3 Soudní okres Zábřeh	61
4. Volby do Národního shromáždění 1920	65
4.1 Československo.....	65
4.2 PO Zábřeh	70
4.2.1 SO Mohelnice.....	72
4.2.2 SO Šilperk.....	76
4.2.3 SO Zábřeh	79
5. Volby do Národního shromáždění 1925	85
5.1 Československo.....	85
5.2 PO Zábřeh	90
5.2.1 SO Mohelnice.....	92
5.2.2 SO Šilperk.....	98
5.2.3 SO Zábřeh	102
6. Volby do Národního shromáždění 1929	109
6.1 Československo.....	109
6.2 PO Zábřeh	112
6.2.1 SO Mohelnice.....	114
6.2.2 SO Šilperk.....	119
6.2.3 SO Zábřeh	123
7. Volby do Národního shromáždění 1935	129
7.1 Československo.....	129
7.2 PO Zábřeh	133
7.2.1 SO Mohelnice.....	135
7.2.2 SO Šilperk.....	140
7.2.3 SO Zábřeh	144
8. Volby do Národního shromáždění 1946	149
8.1 Československo.....	149
8.2 PO Zábřeh	155
8.2.1 SO Mohelnice.....	157
8.2.2 SO Šilperk.....	160
8.2.3 SO Zábřeh	162

9. Volby do Národního shromáždění 1948	165
9.1 Československo	165
9.2 PO Zábřeh	167
10. Zhodnocení	171
10.1 Národnostní vymezení při volbách	171
10.2 Podpora jednotlivých politických stran.....	171
10.2.1 Podpora židovských stran	171
10.2.2 Podpora německých stran a nástup SdP.....	172
10.2.3 Podpora českých (resp. československých) stran.....	183
10.2.4 Vývoj podpory KSČ a Národní fronty	195
10.3 Náboženské a ekonomické faktory voleb, role velikosti sídla, efekt místních kandidátů a další zajímavosti	198
Závěr.....	201
Seznam pramenů a literatury	205
Prameny.....	205
Literatura	209
Články	213
Internetové zdroje.....	213
Seznam použitých zkratk.....	214
Resumé	216
Tabulková příloha	217
Mapová příloha	293

Úvod

Svobodné volby jsou jedním ze základních pilířů demokratického státu. Dnes, ve 20. letech 21. století, si bez nich a bez desítek subjektů v nich kandidujících, lze jen velmi obtížně představit fungující moderní demokratickou společnost. Téměř každý rok má občan možnost projevit svůj názor ve volbách. Rozhoduje o směřování své obce, kraje, státu či celé Evropské Unie. Média na nás každodenně (především v období blížících se voleb) chrlí desítky analýz od politologů, politických geografů a dalších odborníků. Probírají preference voličů, krizi tradičních stran, nástup populistických subjektů a mnoho dalšího. A přitom nás zasypávají nekonečnou fascinující dávkou grafů, map (kartogramů a kartodiagramů) a tabulek i pro ty nejmenší dílky samosprávy.

Bylo by možné tyto „moderní metody“ uplatnit při studiu zisků politických stran v historické práci? Je možné v českých zemích sledovat vývoj volebních zisků politických stran na obecní úrovni nejen v době po sametové revoluci, kdy nám veškerá data detailně zpracovává ČSÚ? Existuje historické období, které by nabízelo demokratické volby s mnoha kandidujícími stranami na jedné straně a zároveň dostatečným pramenným materiálem (bez kterého se žádný historik neobejde) na straně druhé? První zmíněný faktor vyřazuje čtyřicetileté období komunistické diktatury (kdy o nedemokratickém charakteru voleb nelze pochybovat), druhý zase období konce Rakousko-uherské monarchie (kde jsou především pro menší obce výsledky velmi těžko dohledatelné). Ani jeden ze zmíněných faktorů potom nesplňuje období druhé republiky a německé okupace (kdy žádné demokratické volby na území ČSR neproběhly).

Z výše vypsanych důvodů tedy pro analýzu zbývají dvě období českých (resp. československých) dějin. Období první a třetí republiky. První republika (1918 až 1938) byla bezesporu demokratickým státem (ač samozřejmě v intencích dané doby) s širokým spektrem politických stran (od komunistů až po fašisty). Z tohoto období se také zachovala značná část pramenů, která nám dovoluje dané výsledky voleb většinou téměř plně rekonstruovat. Poněkud složitější je situace v případě třetí republiky (1945 až 1948). Z hlediska pramenů žádný problém neexistuje. Výsledky jsou dokonce v případě voleb v roce 1946 poměrně podrobně zpracovány. Problémem je otázka demokratičnosti voleb v tomto státu „omezené demokracie“, kdy bylo politické spektrum oproti první republice výrazně omezeno pouze na čtyři povolené strany (viz část práce o volbách). I přes tento negativní faktor byl však v těchto volbách uplatněn svobodný výběr mezi alespoň tedy čtyřmi politickými subjekty.

Na základě výše zmíněných skutečností byly pro analýzu zisků politických stran ve volbách v této práci objektivně vybrány parlamentní volby¹ v období první a třetí republiky. Pro lepší dokreslení nástupu KSČ v období třetí republiky poté práce také zahrnuje v podstatě nedemokratické volby v roce 1948, kdy volič vybíral pouze mezi jednotnou kandidátkou Národní fronty a bílými lístky.

Pro jakoukoliv výzkumnou práci je také velmi důležitý výběr zkoumaného prostoru (jelikož práce logicky nemůže zahrnout celé území českých zemí). Pro výběr PO Zábřeh rozhodlo hned několik zásadních faktorů. Za prvé diplomová práce navazuje na bakalářskou práci stejného autora, která se věnovala podobné problematice pouze v časovém a prostorovém horizontu první republiky a SO Šilperk (který byl jedním ze tří soudních okresů PO Zábřeh). Za druhé je bývalý PO Zábřeh naprosto ideálním prostorem ke studiu národnostní problematiky a výsledků voleb. Mimo národnostně vyrovnaný SO Šilperk, zde byl národnostně mírně většinově německý SO Mohelnice (navíc se židovskou minoritou) a naopak většinově český (resp. československý²) SO Zábřeh. Navíc okresem procházela i hranice v období okupace. Většina se stala přímou součástí říše, ale několik obcí na jihu (okolí Loštic) připadlo do Protektorátu Čechy a Morava. V námi vymezeném období žilo v prostoru PO Zábřeh (v přibližně stovce obcí) 50 000 až 70 000 obyvatel, což je na jedné straně dostatečný a na druhou ještě zpracovatelný počet pro tuto kvantitativní sondu do duše prvorepublikového a třetirepublikového voliče (více viz kapitola o politickém okrese).

Cíle práce jsou následující. Plně rekonstruovat výsledky parlamentních voleb (především do Poslanecké sněmovny) v období první a třetí republiky v PO Zábřeh s důrazem na vývoj zisků jednotlivých politických stran. Práce je v první řadě kvantitativní analýzou.³ Zkoumá stabilitu zisků jednotlivých stran, nakolik výsledky politických stran ovlivňovaly národnostní, náboženské, ekonomické a další poměry. Volili voliči obcí

¹ Výběr byl omezen na parlamentní volby z důvodu, že jako v jediných kandiduje vždy plné spektrum politických stran (především na rozdíl od obecních, kdy v menších obcích je počet politických stran značně omezený). Navíc při vzájemném srovnání voleb je lze velmi dobře vzájemně porovnávat. V celé práci je navíc kladen důraz primárně na volby do Poslanecké sněmovny.

² V práci je občas zaměňován ze stylistických důvodů pojem československý (který byl používán při sčítání za první republiky) a český z hlediska národnosti. Význam je totožný.

³ V práci bude v některých případech pracováno s prameny i kvalitativně (při snaze vysvětlit některé volební „zajímavosti“), ale není možné na takto velkém prostoru (jakým PO Zábřeh byl) se snažit vysvětlit všechny volební nesrovnalosti. Primárním úkolem práce je nalézt plošně platné trendy.

s vysokým podílem dělnictva více socialistické strany? Záviseły zisky ČSL a DCV na podílů katolíků? Byly závislé zisky BdL a RSZML na agrárním prostoru? Jak se lišily volební preference jednotlivých národností? Oslovila v regionu socialistické voliče ČSDSD, ČSNS (resp. DSAP či DNSAP) či snad KSČ? Jaké strany dokázaly rovnoměrně zaujmout voliče napříč osídlením a které naopak koncentrovaly své voliče do úzkých center? Lišily se výrazně preference voličů menších obcí a měst? Jak probíhal v regionu nástup totalitních stran (KSČ a SdP)? Jaké faktory ovlivňovaly schopnost obyvatel vzdorovat těmto totalitním silám (byl rozdíl mezi venkovem či městem, hrála roli ekonomická situace či náboženství)? Voliči kterých českých (resp. německých) stran byli nejvíce schopni odolávat nástupu KSČ (resp. SdP)? Jaký byl celkový vývoj regionu v námi vymezeném období? Tíhnul směrem k občanským či socialistickým stranám? Existoval velký rozdíl ve volbách 1946 mezi znovuosídlenými obcemi a obcemi s původním osídlením? Jak velká kontinuita či diskontinuita byla ve výsledcích při srovnání první a třetí republiky? Jak moc se projevoval ve výsledcích vliv místních osobností a kandidátů? Získané výsledky nám nabízejí odpovědi na tyto a mnohé další otázky. Navíc nevypovídají pouze o ziscích stran (čímž se zabývá tato práce), ale velmi dobře vykreslují i preference obyvatel daného regionu.

Struktura práce je plně přizpůsobena tématu a výše uvedeným cílům. Nejdříve jsou pro přehlednost práce sumarizovány teoretické informace o volebním systému ČSR (1918 až 1938 a 1945 až 1948), stranickopolitickém systému ČSR (ve stejném časovém období) a charakteristika vybraného PO Zábřeh, kde jsou podkapitoly věnující se jednotlivým soudním okresům (Mohelnice, Šilperk a Zábřeh). Následně jsou analyzovány jednotlivé volby. U každých je nastíněn celorepublikový vývoj a výsledky. Poté následují celkové výsledky za PO Zábřeh i za jednotlivé soudní okresy (výsledky v nich jsou popsány co nejdetailněji). V závěru práce je zhodnocení, kde je popsán vývoj výsledků jednotlivých politických stran a odpovězeno na základní výzkumné otázky. Práce také disponuje velmi širokou přílohou, ve které lze nalézt desítky tabulek a map (kartogramy a kartodiagramy vytvořené za pomoci programu QGIS), které dokreslují a zpřehledňují zjištěná data.

Výsledkem práce je převážně kvantitativní analýza výsledků politických stran v ČSR v letech 1918 až 1948 na příkladu PO Zábřeh.

Prameny a literatura

Při snaze vytvořit souhrn pramenů pro dané výzkumné téma dojdeme k rozdělení využitelných pramenů na dvě kategorie dle důvodu jejich použití. První jsou prameny ke zjištění volebních výsledků a druhé pro zjištění atmosféry a reálií v daném vymezeném prostoru. Většina regionálních pramenů (kroniky, tiskoviny) spadá do obou těchto kategorií.

Ve vymezené první kategorii pramenů jsou základem dochované materiály na celostátní úrovni, které jsou k dispozici pro volby 1925, 1935 a 1946. V případě voleb 1925 a 1935 se dochovaly ve staré registratuře Ministerstva vnitra⁴ přímo volební protokoly z jednotlivých obcí, a proto o průběhu i výsledcích těchto voleb máme k dispozici opravdu velmi přesné informace. Volby 1946 (a také 1935⁵) se dochovaly v publikacích SÚS.⁶

V případě ostatních voleb je situace složitější. V Národním archivu ve Staré i Nové registratuře MV k nim žádné informace (týkající se volebních výsledků v jednotlivých obcích) nejsou k nalezení (velmi pravděpodobně se v archiváliích nalézají, ale nedostatečné označení zabraňuje v jejich nalezení). V publikacích SÚS z nezjištěného důvodu v Národní knihovně pro výsledky voleb 1929 (které jinak byly kompletně i pro jednotlivé obce vydány) chybí brožura pro olomoucký volební kraj (stejně jako pro většinu moravskoslezských volebních krajů). Pro volby 1920 a 1948 nejsou žádné publikace k nalezení.

V Moravském zemském archivu v Brně se nacházejí vybrané dochované materiály pouze pro zemské volby, kterým se tato práce nevěnuje (je to logické, volební protokoly z jednotlivých obcí se při parlamentních volbách posílaly na ministerstvo vnitra do Prahy). V Zemském archivu v Opavě nic k výsledkům parlamentních voleb na obecní úrovni také nebylo nalezeno. Podstatně větší možnosti výzkumu nabízí síť okresních archivů. Vybraný PO Zábřeh se nacházel v prostoru dnešních čtyř okresů: Olomouc, Svitavy, Šumperk a Ústí nad Orlicí. Nutno však poznamenat, že v případě okresů Olomouc a Svitavy se jednalo vždy pouze o jedinou obec. V SOKA Svitavy (se sídlem v Litomyšli) se tedy dochovala z PO Zábřeh (ohledně voleb ve vymezeném období)

⁴ Národní archiv, fond 1075 Ministerstvo vnitra I – stará registratura.

⁵ *Celkový přehled výsledků volby do poslanecké sněmovny v roce 1935 v kraji XII. (Olomouc)*. Praha 1935.

⁶ Zprávy Státního úřadu statistického, řada B, roč. XXVII (1946), č. 34–36, Praha 1947, s. 280.

pouze dokumentace k obecním volbám v obci Vranová. V případě SOkA Olomouc, pod který spadá Bezděkov nad Třebůvkou, se dochovala obecní kronika.

Ještě složitější situace při získávání pramenů první i druhé námi vymezené kategorie je v případě SOkA Ústí nad Orlicí. Pod tento okresní archiv spadá jedenáct obcí býv. PO Zábřeh, ale v naprosté většině z nich se patrně nic nedochovalo (k nalezení je kronika obce Cotkytle, která byla jedinou národnostně českou obcí ze zmiňovaných jedenácti). Nejvíce pramenných materiálů se dochovalo v SOkA Šumperk. Naprostá většina býv. PO Zábřeh spadá právě pod tento archiv. K nalezení je z daného období okolo stovky obecních kronik, které velmi často obsahují volební výsledky a také zmínky o politické situaci v jednotlivých obcích. Materiály z obecních zastupitelstev jsou však povětšinou nezpracované a nepřístupné. Ve fondech sídel soudních okresů (Mohelnice, Šilperk a Zábřeh) lze nalézt dokumenty k volbám (především k těm okresním, ale občasné i k parlamentním).

Jedním z nejdůležitějších dochovaných pramenů ke zjištění výsledků i politické situace v PO Zábřeh je dobový tisk.⁷ Zde je na první místě nutno zmínit *Moravský Sever*, zábřežský týdeník, který opravdu velmi pečlivě informoval o politickém dění v jazykově české části okresu. Psal např. o volebních schůzích českých stran (za první republiky s výjimkou ČSL, jelikož se jednalo o na první pohled silně antiklerikální tiskovinu). Velmi podrobně se vždy věnoval i volbám a informoval o výsledcích v jazykově českých obcích okresu. Za třetí republiky jsou v něm poté kompletní výsledky jak pro volby 1946, tak 1948. Konkurenční lokální tiskovinou pro *Moravský Sever* byla *Severní Morava*, zábřežský týdeník československé strany lidové, který informoval metodologicky velmi podobně jako *Moravský Sever*, akorát naopak jednoznačně podporoval ČSL. I v *Severní Moravě* jsou k nalezení volební výsledky, ale problémem je, že se z většiny let *Severní Morava* nedochovala. Další jazykově české týdeníky vycházely buď velmi krátký čas anebo pro výrazně větší prostor a jsou pro náš výzkum méně použitelné (např. *Stráž Severní Moravy*). Pro jazykově německý prostor byl také v Zábřehu vydáván týdeník *Deutsche Wacht*. Do roku 1925 pod názvem *Deutsche Wacht für Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg*. V sousedním PO Šumperk byl přímo v Šumperku vydáván *Nordmährischer Grenzbote*. V německém tisku však obecně byl volbám věnován menší prostor než v případě českého tisku. Výsledky za jednotlivé obce téměř neobsahuje.

⁷ Nejspíše nejlepší souhrn bibliografie novin a časopisů pro námi vymezený prostor viz KUBÍČEK, Jaromír: *Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938*. Brno 1989.

Závěrem ohledně pramenů zmiňme ještě dvě statistické publikace SÚS, které nás detailně informují o počtu obyvatel námi vymezeného regionu (včetně národnostní i náboženské situace): *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*⁸ a *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*.⁹

Na základě zmíněných pramenů jsou tedy v práci téměř plně zrekonstruovány (s výjimkou německých oblastí při volbách 1920) parlamentní volby 1920 až 1948 v námi vymezeném prostoru.

V případě literatury existuje samozřejmě široké spektrum publikací věnující se danému období v Československu jako celku. Pro období první republiky zde v úvodu můžeme zmínit autory sumarizujících prací Věru Olivovou,¹⁰ Zdeňka Kárníka¹¹ či Antonína Klimka.¹² Na období třetí republiky se zaměřuje např. Karel Kaplan.¹³ Jedná se však samozřejmě o pouze omezený seznam autorů věnujících se vybranému období. Velmi užitečné informace o situaci v ČSR a také o působících politických stranách se můžeme dozvědět z publikací věnujících se jednotlivým významným politikům. Nelze zde zmínit všechny. Uvedme tři příklady z nepřeberného množství: *Antonín Švehla: Tvůrce politického systému*,¹⁴ *Monsignore Jan Šrámek*¹⁵ a *Edvard Beneš, od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem*.¹⁶ Velmi vhodné jsou i publikace věnující se jednotlivým fenoménům a tématům Československa. Jako příklad uvedme publikaci *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*,¹⁷ která velmi podrobně líčí tehdejší poměry národnostních menšin i s důrazem na politické souvislosti. Výše zmíněné publikace (a také desítky dalších, které jsou uvedeny v seznamu literatury v závěru práce) nám velmi dobře poslouží pro vykreslení dobových celostátních poměrů.

Poměrně značné množství literatury se nabízí i v případě studia politických stran v ČSR v námi vymezeném období. Zde je základem publikace *Politické strany: vývoj*

⁸ *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924.

⁹ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*. Praha 1935.

¹⁰ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha 2000

¹¹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Praha 2000.

¹² KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české, Svazek XIII a XIV*. Praha 2000.

¹³ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1945–1948*. Praha 1991.

¹⁴ BROKLOVÁ, Eva: *Antonín Švehla: Tvůrce politického systému*. Praha 2017.

¹⁵ TRAPL, Miloš: *Monsignore Jan Šrámek*. Olomouc 1995.

¹⁶ MARÉS, Antoine: *Edvard Beneš, od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha 2016.

¹⁷ NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal – TÓTH, Andrej: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha 2012.

politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004,¹⁸ která nabízí kompletní podrobný souhrn jednotlivých politických subjektů od renomovaných českých historiků. Podobně souhrnné (ač nikoliv tak podrobné) jsou i práce *Politický systém českých zemí 1848–1989*¹⁹ a *Český stranický systém ve 20. století*.²⁰ Nepřeberné množství je i publikací věnujících se jednotlivým (především jazykově českým) politickým stranám. Uvedme opět tři příklady: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*,²¹ *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská v politickém systému ČSR 1918–1938*²² či *Agráři, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*.²³ Literatura věnující se politickým stranám přímo v PO Zábřeh je však výrazně omezená. Nejvíce se takové práci blíží publikace *Československá strana lidová na střední Moravě 1948–1960*,²⁴ která však do námi vymezeného časového prostoru zasahuje jen minimálně. Problematice voleb v ČSR se věnuje poměrně široké spektrum publikací. Zde patrně nejlépe poslouží kniha Oskara Krejčího: *Nová kniha o volbách*.²⁵ Dalšími zdroji informací mohou být např. publikace *Volební systémy*²⁶ a *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*.²⁷ Zdrojem pro volební výsledky pro územní celky od Československa jako celku až po úroveň soudních okresů je velmi zdařila publikace Českého statistického úřadu: *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*.²⁸

¹⁸ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. Brno 2005.

¹⁹ BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub: *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno 2007.

²⁰ CABADA, Ladislav – ŠANC, David: *Český stranický systém 20. století*. Plzeň 2005.

²¹ TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*. Praha 1990.

²² MAREK, Pavel: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská v politickém systému ČSR 1918–1938*. Olomouc 1995.

²³ BROKLOVÁ, Eva – TOMEŠ, Josef – PEHR, Michal: *Agráři, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha 2008

²⁴ KONEČNÝ, Karel: *Československá strana lidová na střední Moravě 1948–1960*. Olomouc 2005.

²⁵ KREJČÍ, Oskar: *Nová kniha o volbách*. Praha 2006.

²⁶ CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub: *Volební systémy*. Brno 2004.

²⁷ LEBEDA, Tomáš – NOVÁK, Miroslav a kol.: *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda 2006.

²⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006: k 90. výročí vzniku samostatného československého státu*. Praha 2008.

V případě studia vybraného regionu (PO Zábřeh) má naprosto nezastupitelnou roli *Historický místopis Moravy a Slezska 1848–1960*²⁹ a *Vlastivěda šumperského okresu*.³⁰ Tyto dvě publikace dohromady tvoří základní osu informací a dat o PO Zábřeh, ze které vychází tato práce. V případě některých obcí vybraného regionu máme také k dispozici více či méně zdařilou publikaci věnující se přímo historii dané obce. Velmi kvalitní je publikace *Zábřeh – 750 let*³¹ od renomovaných historiků. U publikace *Mohelnice včera a dnes: sborník o minulosti a současnosti Mohelnice*³² je nutno brát ohled na její dobu vzniku. V případě publikací *Štíty: historie a proměny města 1278–2019*,³³ *Písařov: minulost obce*,³⁴ *Historie obce Bušín do roku 2000*³⁵ a dalších musíme mít na paměti, že se jedná především o díla pro místní občany, a nikoliv historické vědecké práce. Pro region existuje také několik děl užšího zaměření jako např. *Byl jednou jeden svět. Stručná historie bývalých židovských komunit v Lošticích, Mohelnici a Úsově*,³⁶ které se politických témat dotýkají jen částečně. Pro studium vývoje PO Zábřeh po roce 1945 existuje velmi kvalitní publikace Jaromíra Mrňky z Ústavu pro studium totalitních režimů: *Svéhlavá periferie: Každodennost diktatury KSČ na příkladu Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960*.³⁷

Závěrem je ještě nutno upozornit na některé možné další zdroje informací. Jednak jsou to např. webové stránky Poslanecké sněmovny (www.psp.cz) a Senátu (www.senat.cz) České republiky, na kterých můžeme naleznout seznamy dobových zákonodárců a výsledky jednotlivých hlasování. Rozsahově menší informace jsou tam i o jednotlivých volbách. Dále také tato diplomová práce čerpá z některých vybraných bakalářských a diplomových prací. V prvé řadě je zde nutné zmínit autorovu bakalářskou práci, jejímž rozšířením vzniká tato diplomová práce: *Vývoj volebních výsledků v obcích soudního*

²⁹ BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960 (Sv. 4.)*. Ostrava 1974.

³⁰ MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk 1993.

³¹ BARTOŠ, Josef a kol.: *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004.

³² KŘUPKA, Václav a kol.: *Mohelnice včera a dnes: sborník o minulosti a současnosti Mohelnice*. Mohelnice 1973.

³³ ŠEVČÍK, Pavel – VALENTOVÁ, Ivana: *Štíty: historie a proměny města 1278–2019*. Štíty 2019.

³⁴ JURENKA, Jan: *Písařov: minulost obce*. Písařov 2003.

³⁵ *Historie obce Bušín do roku 2000*. Bušín 2000.

³⁶ ŠTIPL, Luděk: *Byl jednou jeden svět. Stručná historie bývalých židovských komunit v Lošticích, Mohelnici a Úsově*. Mohelnice 2010.

³⁷ MRŇKA, Jaromír: *Svéhlavá periferie: Každodennost diktatury KSČ na příkladu Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960*. Praha 2015.

okresu Šilperk (Štítý) v letech 1918–1938 (zpracování výsledků v GISu).³⁸ Již pro tuto práci byla inspirací bakalářská práce: *Územní aspekty volebních preferencí obyvatel Trutnovska v období 1918–1938*.³⁹ Přímo daným tématem se zabývala práce: *Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění RČS 1929 a 1935 v zábrěžském, šumperském a jesenickém p.o.*,⁴⁰ která však nepřináší nijak zásadní zjištění, především kvůli výrazně omezenému časovému vymezení a také autor nevyužil některé zásadní prameny pro zjištění volebních výsledků (např. volební protokoly z Národního archivu při volbách 1935) a čerpá primárně z *Historického místopisu*, lokálního tisku a obecních kronik.

³⁸ JEŽEK, Jakub: *Vývoj volebních výsledků v obcích soudního okresu Šilperk (Štítý) v letech 1918–1938 (zpracování výsledků v GISu)*. Olomouc 2018 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

³⁹ KRÁL, Ondřej: *Územní aspekty volebních preferencí obyvatel Trutnovska v období 1918–1938*. Olomouc 2010 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

⁴⁰ SKOUMAL, Tomáš: *Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění RČS 1929 a 1935 v zábrěžském, šumperském a jesenickém p.o.* Brno 2006 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

1. Volební systém parlamentních voleb v ČSR 1918 až 1948

1.1 Volební systém parlamentních voleb 1918 až 1938

Meziválečná Československá republika byla dle ústavy schválené 29. února 1920 Prozatímním národním shromážděním parlamentní demokracií. Národní shromáždění bylo tvořeno Poslaneckou sněmovnou a Senátem.⁴¹ Dalšími samosprávnými celky byly země, okresy a obce.⁴²

Ústavní listinou byl lid Československa prohlášen za jediný zdroj státní moci v republice. Volební právo bylo dle paragrafu 8 definováno jako obecné, rovné, přímé a tajné. Na rozdíl od dob konce Rakouska-Uherska se volební právo vztahovalo také na ženy.⁴³ Československo se tak zařadilo po bok států jako Velká Británie či USA. Jeden ze svých demokratických vzorů Francii tímto nařízením předběhlo o několik desítek let (Francie zavedla ženské volební právo až v roce 1944).⁴⁴ Účast občana při volbách byla povinná.⁴⁵ Veškeré volby v Československu v daném období (ať už do Národního shromáždění, zemí, okresů či obcí) probíhaly poměrným volebním systémem.⁴⁶ Dle O. Krejčího byl poměrný volební systém zvolen z důvodu vyšší citlivosti vůči národnostním menšinám a také lépe odbourával některé volební nešvary z dob Rakouska-Uherska, kdy se používal při zemských či říšských volbách výhradně většinový volební systém.⁴⁷ Svoji roli při volbě jistě sehrál i počáteční strach ze socializace republiky, kdy při většinovém systému by volební vítězství ČSDSD v prvních parlamentních volbách v roce 1920 mohlo být v přepočtu na mandáty mnohem výraznější.⁴⁸ Nutné je také zmínit neexistenci vstupní volební klauzule (nutný procentuální zisk pro získání mandátu), která způsobovala velké množství stran v Poslanecké sněmovně či Senátu.⁴⁹ Jako důvod zde

⁴¹ CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALOUD, D.: *Volební systémy*, s. 274.

⁴² Země a okresy až po přijetí zákona č. 125/1927 Sb. Viz KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 210. Zemské a okresní volby (které tato práce nezahrnuje) poté proběhly v letech 1928 a 1929.

⁴³ KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 205.

⁴⁴ Tamtéž, s. 96.

⁴⁵ Tamtéž, s. 205.

⁴⁶ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 55.

⁴⁷ Při většinovém volebním systému spadá na jeden obvod jeden mandát. Bohužel je prakticky nemožné, aby všechny obvody byly stejně velké. Velmi často tak dochází k účelovému pokrívání výsledků upravováním velikosti obvodů. Viz KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 206 nebo LEBEDA, T. – NOVÁK, M. a kol.: *c. d.*, s. 167.

⁴⁸ KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 206.

⁴⁹ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 55.

opět můžeme najít snahu o široké zastoupení všech vrstev jak národnostního, tak ekonomického spektra republiky. V obecném závěru k volbám nutno dodat, že se na všech úrovních volby vždy jednalo o přísně vázané kandidátní listiny. Volič volil pouze kandidátku jedné z politických stran a nemohl nijak ovlivnit pořadí kandidátů.⁵⁰

Poslanecká sněmovna byla třistačlenná a mandát jejich členů byl šestiletý. Aktivní volební právo do Poslanecké sněmovny bylo od 21 let. Pasivní bylo od 30 let. Ve volbách do Poslanecké sněmovny byla ČSR rozdělena do 23 volebních krajů.⁵¹ Senát byl stopadesátičlenný a senátoři byli voleni na 8 let. Občané byli oprávněni volit do Senátu od 26 let, zvoleni mohli být až od 45 let!⁵² V případě senátních voleb byla ČSR rozdělena jen do 13 volebních krajů.⁵³ Ve volbách do obou komor se získané mandáty mezi volebními kraji rozdělovaly už před volbami na základě počtu obyvatel (na rozdíl např. od polistopadové ČSFR resp. ČR, kdy se mandáty rozdělují na základě celkového počtu platných hlasů). Rozdělení mandátů mezi jednotlivé strany probíhalo ve třech skrutiniích. V prvním byla použita Hareova formule, při které byl celkový počet hlasů v obvodu vydělen počtem mandátů přiděleným tomuto obvodu. Počet hlasů získaných politickou stranou se poté vydělil tímto vypočteným volebním číslem. Výsledkem byl počet mandátů pro danou stranu v prvním skrutiniu (zbytky se nepočítaly).⁵⁴ Tímto způsobem byla rozdělena většina mandátů, ale logicky vzhledem k nezapočtení zbytků se nemohly rozdělit všechny. Zbytkové mandáty a hlasy (přesunovaly se pouze hlasy těch stran, které v daném volebním kraji získaly nějaký mandát v prvním skrutiniu či celorepublikově v některém volebním kraji získaly alespoň 20 tisíc hlasů⁵⁵) se přesunovaly do druhého skrutinia, kdy už jednotlivé strany vytvořily jedinou kandidátní listinu pro celou ČSR. Po

⁵⁰ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 55.

⁵¹ CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALLOUD, D.: *Volební systémy*, s. 274–275. Rozdělení odpovídalo připravenému správnímu členění na župy, které ale v českých zemích nebylo realizováno. V případě námi sledovaného politického okresu Zábřeh se jednalo o volební kraj Olomoucký. Viz např. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 191.

⁵² CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALLOUD, D.: *Volební systémy*, s. 274. Ohledně věku zisku aktivního a pasivního volebního práva se literatura velmi často rozchází. Viz např. LEBEDA, Tomáš – NOVÁK, Miroslav a kol.: *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda 2006, s. 166, kde jsou očividně uvedeny špatné hodnoty.

⁵³ V případě námi sledovaného politického okresu Zábřeh se jednalo o volební kraj Ostravský. Viz např. volební protokoly. Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1113, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Senát 1925 VII Šumperk–Zábřeh*.

⁵⁴ LEBEDA, T. – NOVÁK, M. a kol.: *c. d.*, s. 169.

⁵⁵ KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 208.

sečtení všech použitelných zbytkových hlasů se použila Hagenbach-Bischoffova metoda, která se od Hareovy formule liší tím, že k počtu mandátů se připočte plus jedna. Celkový počet zbývajících hlasů se tedy vydělí počtem mandátů zvětšeným o jeden. Poté už je postup totožný.⁵⁶ I v tomto případě ale existují zbytkové hlasy a mandáty. Proto muselo existovat ještě třetí skrutinium, ve kterém se už mandáty rozdělovaly na základě pravidla největších zbytků.⁵⁷ Zvolení poslanci i senátoři byli odpovědní své politické straně a Volební soud je mohl v případě žádosti dané strany zbavit mandátu.⁵⁸ Ačkoliv se očividně měly termíny voleb do Poslanecké sněmovny a Senátu o několik let lišit, v praxi byly vždy obě komory Národního shromáždění Československa rozpuštěny zároveň a volby se vždy konaly ve stejném termínu (1920, 1925, 1929 a 1935).⁵⁹

1.2 Volební systém parlamentních voleb 1945 až 1948

Československá republika od konce druhé světové války v roce 1945 až do únorového komunistického převratu v roce 1948 zažila pouze jediné volby. V roce 1946 občané volili do Ústavodárného národního shromáždění.⁶⁰ Asi nejvýraznější změnou bylo v další kapitole probírané zúžení politicko-stranického spektra. Ale i z hlediska volebního systému došlo k několika výrazným změnám.

Tou nejzásadnější byl přechod k jednokomorovému Národnímu shromáždění. Senát nebyl už po druhé světové válce obnoven.⁶¹ Dále také došlo ke snížení hranice k dosažení aktivního i pasivního volebního práva. Volit se mohlo už od 18 let (namísto 21 let) a možnost kandidovat byla zákonem umožněna už od 21 let (za první republiky od 30 let).⁶² Možnost volit byla také omezena pouze na občany Československa české, slovenské či jiné slovanské národnosti.⁶³ Poměrný volební systém zůstal zachován (pouze z 22 volebních krajů v českých zemích a na Slovensku za první republiky byl počet rozšířen na 28).⁶⁴ Ke změně nedošlo ani v případě přísně vázaných kandidátek. Opět volič nemohl

⁵⁶ LEBEDA, T. – NOVÁK, M. a kol.: *c. d.*, s. 169–170.

⁵⁷ KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 208.

⁵⁸ Tamtéž, s. 208.

⁵⁹ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 56–57.

⁶⁰ Kompletní problematika voleb 1946 nejlépe patrně v FRIEDL, Jiří – JEDLIČKOVÁ, Blanka – ŠKERLOVÁ, Jana a kol.: *Parlamentní volby 1946 a Československo*. Praha 2017.

⁶¹ KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 234.

⁶² CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALOUD, D.: *Volební systémy*, s. 285.

⁶³ KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 234.

⁶⁴ Tamtéž, s. 235.

pořadí na kandidátních listinách nijak měnit.⁶⁵ Vzhledem k omezení počtu kandidujících stran a zároveň stále platné povinnosti volit byly zavedeny prázdné volební lístky (tzv. bílé lístky), kterými mohl volič vyjádřit svůj nesouhlas s nabídnutými stranami.⁶⁶ Samotné sčítání hlasů a udělování mandátů doznalo pouze menších změn. V prvním skrutiniu byla nadále použita Hareova kvóta. Zbytkové hlasy a mandáty se přesunuly do druhého skrutinia, kde byly vytvořeny nové kandidátky pro jednotlivé země (už neexistovalo žádné omezující kvorum pro přenos hlasů z prvního skrutinia, při omezení počtu stran by bylo zbytečné). Ve druhém skrutiniu byla stejně jako v dobách meziválečného Československa použita Hagenbach-Bischoffova metoda. Jestliže pořad nebyly všechny mandáty rozděny, tak byly zbylé postupně uděleny stranám, jež v dané zemi vykazovaly největší počet zbylých hlasů.⁶⁷

Další volby proběhly v květnu 1948 už za značně odlišné politické situace. Stranický pluralismus v Československu skončil.⁶⁸ Voličům byly předloženy jednotné kandidátní listiny Národní fronty. Volby proběhly dle nového volebního zákona z roku 1948, který zachovával systém poměrného zastoupení. Mandáty byly vypočteny pouze na základě dvou skrutinií.⁶⁹ V prvním byla opět použita Hareova kvóta, ale v druhém skrutiniu už bylo použito rozdělení zbylých mandátů dle metody největších zbytků. Zachovány zůstaly přísně vázané kandidátní listiny. Posledním alespoň částečně demokratickým prvkem byla (při povinnosti volit) možnost odevzdat prázdný volební lístek a vyjádřit tím tak nespokojenost s jednotnou kandidátkou Národní fronty.⁷⁰

⁶⁵ CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALOUD, D.: *Volební systémy*, s. 286.

⁶⁶ KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 234.

⁶⁷ Tamtéž, s. 235.

⁶⁸ CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALOUD, D.: *Volební systémy*, s. 287.

⁶⁹ KREJČÍ, O.: *c. d.*, s. 243.

⁷⁰ Tamtéž, s. 243 nebo CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALOUD, D.: *Volební systémy*, s. 288.

2. Politicko-stranický systém ČSR 1918 až 1948⁷¹

2.1 Politicko-stranický systém 1918 až 1938

Vzhledem k charakteru a tématu práce je nutné uvedení alespoň základů stranickopolitického systému první i třetí republiky, jelikož politické strany měly v ČSR od počátku výjimečné postavení, kvůli kterému je dokonce meziválečná ČSR někdy s mírnou dávkou ironie označována za stát politických stran.⁷² V českých zemích strany navazovaly na již vytvořenou strukturu z dob Rakouska-Uherska, ve které leckdy suplovaly funkce státu a tuto roli si chtěly v novém státě uchovat. Naopak na území Slovenska a Podkarpatské Rusi byl stranický systém vytvořen až se samotným vznikem republiky. Strany velmi často nepůsobily pouze v politice, ale pronikaly i do mimopolitické sféry. Docházelo tak k vysokému stupni politizace veřejného života.⁷³

Typickým rysem stranického systému první republiky byla jeho rozsáhlá národnostní fragmentace. Opět to můžeme považovat za pozůstatek R-U. Strany vznikaly na národní bázi. Základním faktorem byla národnost a až poté sociálně-ekonomické zájmy a postavení. Tomuto pravidlu se z velkých stran částečně vymykala pouze internacionální KSČ.⁷⁴

Celkový počet stran se uvádí mezi 50 až 60.⁷⁵ Na možnou kritiku přílišného počtu stran je zde zapotřebí dodat, že se jich na reálné moci podílelo podstatně méně. Například v českém národnostním prostředí se o většinu hlasů dělilo stálých 5 až 8 stran.⁷⁶

Za další důležitý rys můžeme považovat praktickou neexistenci dlouhodobější konstruktivní státotvorné opozice (snad s výjimkou období vlád rudozelené a občanské koalice). S tím se také pojí činnost „orgánů“, které nijak nebyly zakotveny v právním řádu (Hrad, Pětka apod.) a ovlivňovaly chod politiky a státotvorných stran.⁷⁷

⁷¹ Kapitola je částečně převzata z autorovy bakalářské diplomové práce: JEŽEK, Jakub: *Vývoj volebních výsledků v obcích soudního okresu Šilperk (Štítý) v letech 1918–1938 (zpracování výsledků v GISu)*. Olomouc 2018 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce), s. 16–17.

⁷² HARNA, Josef: *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918–1938*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 535.

⁷³ Tamtéž, s. 535–536.

⁷⁴ CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 23.

⁷⁵ HARNA, J.: *Stranickopolitický systém 1918–1938*, s. 542.

⁷⁶ Tamtéž, s. 542.

⁷⁷ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 58–60.

Přes všechnu rozdrobenost vykazovalo stranické spektrum první republiky vysokou stabilitu. Po celou dobu existence první ČSR se na vrcholu držely až na výjimky stále ty stejné strany. Stranické secese byly povětšinou neúspěšné a odštěpenecké strany většinou v krátké době zanikly anebo přešly do jiné politické strany (s výjimkou KSC). Politický systém se nakonec možná překvapivě nezhroutil zevnitř, ale zvenku jako následek mnichovského diktátu.⁷⁸

2.2 Politicko-stranický systém 1945 až 1948

Jestliže platilo o prvorepublikovém politicko-stranickém systému, že byl díky národnostní i ekonomické různorodosti velmi složitý a o voliče se ucházel velký počet stran, tak politicko-stranický systém třetí republiky byl výrazně jednodušší. Povoleny byly po II. světové válce pouze strany vzniklé Národní fronty, jelikož různorodost stran za první republiky byla mnohými považována za jeden z hlavních důvodů jejího konce.⁷⁹ Už v dubnu 1945 bylo vyhlášeno v Košicích, že ČSR bude státem Čechů a Slováků a bude usilováno o odsun Němců i Maďarů (v případě Němců byl poté v následujících měsících odsun i proveden).⁸⁰ Tím z budoucího politického systému odpadly strany národnostních menšin. Ještě silnějším zásahem bylo poté i výrazné omezení počtu stran vzhledem k nabízeným ekonomickým programům.

Jedinou občanskou stranou v českých zemích, která byla povolena byla ČSL.⁸¹ Naopak např. nejsilnější prvorepubliková strana RSZML obnovena již nebyla (oficiálním důvodem byla údajná kolaborace za II. světové války). Na levici působila samozřejmě KSC a také ČSDSD a ČSNS.⁸² Povoláním pouze těchto stran v českých zemích došlo k výraznému pokřivení stranického spektra směrem doleva. Na Slovensku z počátku existovaly pouze dvě strany komunistická a demokratická.⁸³ Až před volbami 1946 vznikly ještě Strana práce a Strana svobody.⁸⁴

⁷⁸ HARNA, J.: *Stranickopolitický systém 1918–1938*, s. 548–549.

⁷⁹ CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 99.

⁸⁰ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 119.

⁸¹ KOCIÁN, Jiří: *Politický systém v letech 1945–1948*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. II. díl: období 1938–2004. Brno 2005, s. 1126.

⁸² Tzv. Socialistický blok. BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 129.

⁸³ KOCIÁN, J.: *Politický systém v letech 1945–1948*, s. 1126.

⁸⁴ Tamtéž, s. 1127.

Výše zmíněná fakta však neznamenají, že by na rozdíl od první republiky klesl vliv politických stran a jejich masivní angažovanost i v mimopolitickém životě. Naopak v mnoha organizacích po roce 1945 propuká boj o jejich další směřování (viz např. snaha KSČ o sjednocení mládežnických organizací do Svazu české mládeže).⁸⁵

Takto omezené politické spektrum samozřejmě nelze považovat za demokratické tím spíše, že za třetí republiky neexistovala opozice a strany byly povinně členy již zmíněné Národní fronty, kde se řešily všechny zásadní otázky.⁸⁶ Navíc jediným regulérním souborem povolených stran, kde můžeme zkoumat, jak dokázaly oslovit voliče, byly volby v roce 1946. Ve volbách v roce 1948 již byla k dispozici pouze společná kandidátka Národní fronty (nebo prázdný lístek).

2.3 Politické strany v PO Zábřeh

2.3.1 Bund der Landwirte (Svaz zemědělců)

Svaz zemědělců (BdL) jako politická strana navazoval na činnost Německé agrární strany z dob R-U. Strana se postupně konstituovala v letech 1918 až 1920. Komplikovaný byl vznik hlavně na Moravě a ve Slezsku.⁸⁷ I kvůli tomu získala v prvních volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1920 pouze 3,9 % hlasů.⁸⁸

Programově v ekonomických otázkách kladla BdL důraz na zájmy středních a malých rolníků. Výrazně podporovala provedení pozemkové reformy. Postupně ve 30. letech dospěla až k v té době populárním idejím o stavovském zřízení.⁸⁹ Národnostně se podobně jako ostatní německé strany stavěla za národnostní sebeurčení a patriční zastoupení Němců na důležitých postech na úřadech a ve vládě.⁹⁰ Nejvýraznějšími osobnostmi strany v meziválečném období byli Franz Křepka a Franz Spina.⁹¹ Stejně jako ostatní strany i BdL disponovala mnoha satelitními organizacemi jako byl např. Bund der deutschen Landjugend. Ústředním tiskem strany byl *Deutsche Landpost*.⁹²

⁸⁵ CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 100.

⁸⁶ Tamtéž, s. 100.

⁸⁷ ŠEBEK, Jaroslav: *Politické strany německé menšiny*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 881.

⁸⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

⁸⁹ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 882.

⁹⁰ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 77.

⁹¹ NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 57.

⁹² ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 882–883.

Po vystoupení z Německého parlamentního svazu v roce 1922 se strana čím dál více snažila zaujmout pozitivnější postoj vůči ČSR. Za tento postoj byla odměněna ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1925, kdy se stala nejsilnější německou stranou a získala 8,0 % hlasů.⁹³ Po vzniku vlády občanské koalice v roce 1926, které byla BdL členem,⁹⁴ se stal F. Spina ministrem veřejných prací.⁹⁵ Přestože v následujících volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1929 BdL kandidovala společně s nově vzniklým Německým pracovním a volebním společenstvím (snaha o zisk i městských voličů), klesl její zisk na 5,4 % hlasů.⁹⁶ Přesto zůstala ve vládě a F. Spina se tentokrát stal ministrem zdravotnictví.⁹⁷ Ale po vypuknutí celosvětové ekonomické krize rostla ve straně vůči ČSR negativistická opozice, která začala spolupracovat s nově vzniklým Henleinovým hnutím.⁹⁸ Tento vnitřní spor před volbami do Parlamentu v roce 1935 sice vyhrálo aktivistické křídlo, ale strana získala pouze 1,7 % hlasů.⁹⁹ I přesto zůstala ve vládě.¹⁰⁰ V roce 1936 se předsedou stal Gustav Hacker, jenž na jedné straně podporoval tzv. novoaktivistickou politiku vůči ČSR, ale na straně druhé hledal možnosti politické spolupráce s SdP. Poté co nacistické Německo anektovalo Rakousko v březnu 1938 byla BdL rozpuštěna a většina jejích členů vstoupila do SdP.¹⁰¹

2.3.2 Československá domkářsko-malozemědělská strana

Československá domkářsko-malozemědělská strana (ČDMZS) vznikla v roce 1924. Jejím zakladatelem a nejvýznamnějším představitelem byl Alois Kaderka.¹⁰² Poslanec za ČSL od roku 1920, který byl však v roce 1924 vyloučen ze strany (mj. pro radikální

⁹³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

⁹⁴ CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 86.

⁹⁵ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 884.

⁹⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

⁹⁷ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 884.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 885.

⁹⁹ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

¹⁰⁰ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 885.

¹⁰¹ NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 59–60.

¹⁰² TRAPL, Miloš: *Československá strana lidová*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 672.

postoje v otázkách pozemkové reformy) a zbaven mandátu.¹⁰³ Následně založil ČDMZS.¹⁰⁴

Programem se strana orientovala na drobné rolníky a domkaře. ČDMZS požadovala důslednou pozemkovou reformu a půdu pro všechny, omezení velkostatků, ale odmítala kolektivizaci a komunismus.¹⁰⁵ Hlavní tiskovinou byla *Naše záducha*. Strana měla také několik nevýznamných satelitních organizací (např. Sdružení domkářsko-malozemědělské mládeže).¹⁰⁶

Ve volbách v roce 1925 strana kandidovala samostatně, ale naprosto propadla (zisk 0,2 % hlasů).¹⁰⁷ Nevedlo se ji ani v dalších volbách a v roce 1929 ani nekandidovala.¹⁰⁸ V roce 1932 došlo poté ke spojení s ČSKS, které se však rozpadlo na jaře 1935, kdy ČSKS navázalo spolupráci s RSZML. Poté se ČDMZS postupně vytratila z politické scény.¹⁰⁹

2.3.3 Československá národní demokracie/Národní sjednocení

Československá národní demokracie (ČSND) vznikla v únoru 1918 nejdříve pod názvem Česká státoprávní demokracie ze čtyř stran: mladočeské, pokrokové, státoprávněpokrokové a lidovopokrokové (záhy se přidaly i zbytky strany staročeské).¹¹⁰ Název Československá národní demokracie strana přijala v březnu 1919. Po vzniku ČSR měla ČSND díky dlouhodobé tradici a síle předchozích stran aspirace stát se nejvýznamnější stranou republiky a zaujmout celonárodní charakter.¹¹¹ Její dlouholetý předseda Karel Kramář se navíc stal v roce 1918 prvním premiérem ČSR.¹¹² Tyto velkolepé aspirace však strana nedokázala a nejspíše ani nemohla naplnit. Idea

¹⁰³ TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*. Praha 1990, s. 87.

¹⁰⁴ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 672.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 672.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 672–673.

¹⁰⁷ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

¹⁰⁸ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 673.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 673.

¹¹⁰ SLÁDEK, Zdeněk: *Československá národní demokracie*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 593.

¹¹¹ Tamtéž, s. 594.

¹¹² Viz přímo publikace o K. Kramářovi: WINKLEROVÁ, Martina: *Karel Kramář (1860–1937): Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*. Praha 2010 nebo BÍLEK, Jan – VELEK, Luboš (ed.): *Karel Kramář (1860–1937): život a dílo*. Praha 2009.

celonárodní strany byla už minulostí. Politické spektrum v českých zemích na počátku 20. století se rozdělilo i dle sociálních zájmů a první světová válka tyto tendence ještě posílila a radikalizovala. ČSND to plně pocítila již při neúspěchu v obecních volbách 1919, po kterých opustila vládní kabinet a přešla do opozice.¹¹³ Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1920 získala 6,3 %.¹¹⁴

V programu se strana jasně hlásila k zachování dosavadního soukromovlastnického systému. Pravicová ČSND se tím stávala stále častěji terčem lidových vrstev, které ji vinily z vykořisťování chudších a sociální nespravedlnosti. Týkalo se to hlavně činnosti Aloise Rašína na ministerstvu financí.¹¹⁵ Strana budila značné rozepře i svojí mezinárodní politikou. K. Kramář byl zastáncem názoru, že jediným zajištěním ČSR na mezinárodním poli může být jen silné „slovanské“ Rusko. Z tohoto důvodu už na konferenci v Paříži prosazoval okamžitý vojenský zásah vůči sovětskému Rusku.¹¹⁶ Rostlo také napětí mezi K. Kramářem a Tomášem G. Masarykem či Edvardem Benešem mj. o to, zda se více zasloužil o stát domácí či zahraniční odboj.¹¹⁷ Tento spor způsoboval rozdvojenost strany na prohradní a Kramářovo křídlo. Strana také v průběhu první republiky postupně zvyšovala svůj nacionalismus a občasně koketovala i s fašistickými hnutími.¹¹⁸ ČSND disponovala stejně jako ostatní strany satelitními organizacemi, jako bylo např. Národní sdružení odborových organizací.¹¹⁹ Ústředním tiskem byly *Národní listy*. Na Moravě byly velmi vlivné *Lidové noviny*, které však po roce 1925 začali podporovat NSP.¹²⁰

Po pádu rudozelené koalice se strana opět stala součástí vlády a také tzv. pětky. Před volbami v roce 1925 ji však výrazně zasáhl spor o spolupráci s fašizujícími se směry v ČSR (jako byla např. v té době vznikající Národní obec fašistická). Mnohým členům se tato spolupráce nelíbila a vše vyvrcholilo secesí částí strany a vzniku Národní strany

¹¹³ SLÁDEK, Z.: *c. d.*, s. 594–595.

¹¹⁴ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

¹¹⁵ SLÁDEK, Z.: *c. d.*, s. 594–595 nebo BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 75.

¹¹⁶ SLÁDEK, Z.: *c. d.*, s. 595.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 595 nebo CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 71. Velmi podrobně se tomu také věnuje TOMEŠ, Josef: *Nacionalismus a demokracie: Úskalí české nacionální strany v meziválečném Československu*. In BROKLOVÁ, Eva – TOMEŠ, Josef – PEHR, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha 2008, s. 130–202.

¹¹⁸ SLÁDEK, Z.: *c. d.*, s. 599–600.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 597.

¹²⁰ Tamtéž, s. 598.

práce, která kandidovala v roce 1925 samostatně.¹²¹ Oslabená ČSND poté získala pouze 4,0 % hlasů.¹²² Podobného zisku 4,6 % hlasů následně strana docílila i ve volbách v roce 1929.¹²³ V roce 1934 opět ČSND opustila vládu pro nesouhlas se zlepšujícími se vztahy se SSSR a ekonomickými zásahy proti hospodářské krizi.¹²⁴ Poté začala hledat spojence pro nadcházející volby. Toto hledání vyústilo roku 1934, kdy vzniklo Národní sjednocení (NS) spojením ČSND, Národní ligy Jiřího Stříbrného a Národní fronty (její nejsilnější člen NOF však tuto koalici opustila a kandidovala samostatně).¹²⁵ Ve volbách v roce 1935 si nově vzniklá strana slibovala vysoký zisk, ale výsledek 5,6 % hlasů její ambice neuspokojil.¹²⁶ Do vlády se NS vrátilo až v květnu 1938. Hlásilo se k obraně republiky, avšak za většího nepřítele mnozí jeho členové stále považovali SSSR.¹²⁷ Po mnichovském diktátu se strana stala součástí Strany národní jednoty.¹²⁸

2.3.4 Československá sociálně demokratická strana dělnická/Československá sociální demokracie

Prvorepubliková Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD) vznikla ke konci roku 1918 sloučením českých (Československá sociálně demokratická strana dělnická a Česká sociálně demokratická strana v Rakousku) a slovenských sociálně demokratických stran (Slovenská sociálně demokratická strana Uherska) a byla tak přímým nástupcem sociálně-demokratického hnutí z období Rakousko-Uherské monarchie.¹²⁹ Po vzniku ČSR se sociální demokracie stala jednou z vládnoucích stran v první vládě Karla Kramáře. V prvních volbách těžila z poválečných levicových nálad, které byly důsledkem strádání a těžkostí obyvatel za I. světové války. Hned v obecních volbách v roce 1919 dosáhla z politických stran na nejvyšší volební zisk.¹³⁰ Díky tomuto

¹²¹ SLÁDEK, Z.: *c. d.*, s. 601 nebo MAŘICA, Jan: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno 2018, s. 32.

¹²² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

¹²³ Tamtéž, s. 14.

¹²⁴ SLÁDEK, Z.: *c. d.*, s. 608.

¹²⁵ Velmi podrobně např. MAŘICA, J.: *c. d.*, s. 157–162.

¹²⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

¹²⁷ SLÁDEK, Z.: *c. d.*, s. 613 nebo TOMEŠ, J.: *c. d.*, s. 186.

¹²⁸ CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 76.

¹²⁹ KUKLÍK, Jan: *Československá sociálně demokratická strana dělnická*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 683.

¹³⁰ Literaturou koluje výsledek 30,1 % (viz např. KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 685). Vzhledem k charakteru obecních voleb (kdy ve většině obcí neexistuje politické spektrum) a politické situaci

vítězství se Vlastimil Tusar stal prvním sociálnědemokratickým premiérem v českých zemích (a také v období první republiky i posledním).¹³¹ Vítězství ČSDSD zopakovala i v následujících parlamentních volbách v roce 1920, kdy ve volbách do Poslanecké sněmovny získala 25,7 %¹³² a do Senátu dokonce 28,1 %.¹³³

Svým programem se ČSDSD stavěla pevně na stranu nově vzniklé ČSR. Jejím cílem bylo uskutečnění řady sociálních reforem: zestátnění velkých podniků, zdravotní péče pro všechny, státní školství, odluka státu a církve, rovnoprávnost žen apod. Programově postupně dospěla k tzv. demokratickému socialismu.¹³⁴ Jejím ústředním tiskem bylo *Právo lidu*.¹³⁵ Jednalo se jednoznačně o masovou stranu, která se opírala o celou řadu organizací, jako bylo např. Odborové sdružení československé či Svaz dělnických tělovýchovných jednot.¹³⁶ Od počátku však narážela na zásadní problém uvnitř strany, která byla rozdělená na umírněné a radikální křídlo. Radikální levicové křídlo v čele s Bohumírem Šmeralem sympatizovalo s v roce 1919 vzniklou komunistickou internacionálou a odmítalo vstup do vlády ČSR, jelikož očekávalo brzkou revoluci proletariátu po vzoru bolševické revoluce v Rusku a zánik soukromého vlastnictví. Po volbách v roce 1920 došlo k vyhrocení tohoto sporu a v roce 1921 ke konečnému oddělení radikálního křídla od ČSDSD a vzniku komunistické strany (viz kapitola o KSČ).¹³⁷ Tento spor výrazně poškodil ČSDSD do příštích let. V žádných volbách se už nedokázala přiblížit výsledku z roku 1920 a ztratila do konce první republiky funkci předsedy vlády, když byl kabinet V. Tusara nahrazen úřednickým kabinetem Jana Černého.¹³⁸ ČSDSD však zachovala podporu vládě a až na období pravicových vlád

v zemi (volby neprobíhaly všude) nelze tuto hodnotu považovat za reálně zjistitelnou a údaj pouze za orientační.

¹³¹ KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 685.

¹³² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

¹³³ Absolutní rekord v procentuálním zisku v parlamentních volbách po celé období první republiky, které se ani ČSDSD a ani žádné jiné straně už nepodařilo překonat. Údaj z NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 660–661.

¹³⁴ KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 688–692. Podrobně programové dokumenty z období první republiky viz PROKŠ, Petr (ed.): *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*. Praha 1999, s. 127–233.

¹³⁵ KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 700.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 698.

¹³⁷ CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 36.

¹³⁸ KLIMEK, A.: *Velké dějiny, Svazek XIII*, s. 204.

(1926–1929) se stala pevnou součástí prvorepublikových vládních kabinetů. Stala se také součástí tzv. Pětky, kde ji zastupoval Rudolf Bechyně.¹³⁹

I v důsledku odtržení radikálně levého křídla (ačkoliv samozřejmě důvodů bylo mnohem více) získala ČSDSD v roce 1925 ve volbách do Poslanecké sněmovny pouze 8,9 % hlasů¹⁴⁰ a o rok později po vzniku pravicové vlády tzv. panské koalice ustoupila na tři roky do opozice.¹⁴¹ Vládní stranou se opět stala po volbách v roce 1929, kdy získala 13,0 % hlasů.¹⁴² Podobný výsledek obdržela i v posledních prvorepublikových volbách v roce 1935 (12,5 %).¹⁴³ Nejvýznamnějším členem ČSDSD ve 30. letech byl Antonín Hampl.¹⁴⁴ V posledních letech republiky se ČSDSD jasně stavěla na obranu ČSR před nacismem, velmi často kooperovala svoji činnost s „Hradem“ i s některými dalšími českými stranami a snažila se o blízký vztah k německé sociální demokracii v ČSR.¹⁴⁵ Strana na konci roku 1938 dočasně zanikla v důsledku mnichovského diktátu a politických změn v ČSR a za druhé republiky byla v podstatě součástí Národní strany práce.¹⁴⁶

Po II. světové válce byla strana obnovena a stala se jednou ze čtyř povolených stran (v českých zemích) a členem nově vzniklé Národní fronty.¹⁴⁷ V říjnu 1945 přijala název Československá sociální demokracie (ČSSD). Programově navazovala v mnohém na svoji činnost z období první republiky.¹⁴⁸ Opět ji však výrazně zasáhly vnitrostranické spory. Prvním předsedou vlády třetí republiky do prvních parlamentních voleb byl sociální demokrat Zdeněk Fierlinger, který měl velmi blízko ke KSČ.¹⁴⁹ Po neúspěchu ve volbách v roce 1946 (kdy ČSDSD získala pouhých 15,6 % hlasů v českých zemích a

¹³⁹ KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 702.

¹⁴⁰ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

¹⁴¹ KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 704.

¹⁴² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

¹⁴³ Tamtéž, s. 14.

¹⁴⁴ KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 697.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 704–705.

¹⁴⁶ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 95.

¹⁴⁷ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: *Československá sociální demokracie*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. II. díl: období 1938–2004. Brno 2005, s. 1165.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 1166. Přímé programové dokumenty v PROKŠ, Petr (ed.): *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*. Praha 1999, s. 249–262.

¹⁴⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, P.: *c. d.*, s. 1169.

skončila poslední¹⁵⁰) se postupně krystalizovala opozice ve straně proti příliš prokomunistickému postoji v čele s Bohumilem Laušmanem.¹⁵¹ Tento trvající spor vyústil v nerozhodné vystupování ČSSD v období únorového komunistické převratu (ačkoliv ke konci roku 1947 dočasně vyhrálo Laušmanovo křídlo a Z. Fierlinger opustil předsednictvo¹⁵²), kdy ČSSD nevystoupila na rozdíl od ČSNS a ČSL z vlády a tím ulehčila nástup komunistické totality v ČSR. Ještě během roku 1948 došlo ke sloučení ČSSD s KSČ.¹⁵³

2.3.5 Československá strana agrární a konzervativní

Československá strana agrární a konzervativní (ČSAK) vznikla v roce 1925. Nejvýznamnějším představitelem byl bývalý ministr zemědělství a předseda Senátu Karel Prášek, který byl pro názorové neshody a korupční aféry vyloučen na počátku roku 1925 z RSZML.¹⁵⁴ Programově se jednalo o bývalý velkostatkářský proud v RSZML, který se snažil brzdit pozemkovou reformu a zavádět cenová opatření ve prospěch zemědělské velkovýroby.¹⁵⁵ Ve volbách v roce 1925 však ČSAK propadla (0,4 % hlasů).¹⁵⁶

2.3.6 Československá strana křesťansko-sociální

Československá strana křesťansko-sociální (ČSKS) vznikla v roce 1929 jako odštěpenecká strana od ČSL. Jejím předsedou byl Antonín Čuřík, který byl před vyloučením generální tajemník moravského odborového křídla lidové strany.¹⁵⁷ Nesouhlasil však s vedením v otázkách agrárních cel či s gentským systémem podpory v nezaměstnanosti. Proto jeho křídlo v říjnu 1929 vystoupilo z ČSL a vytvořilo ČSKS.¹⁵⁸

¹⁵⁰ Výsledky voleb viz *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 86. Situace ČSSD při volbách detailně viz DUCHOSLAV, Petr: *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945–1948: od obnovy k jejímu pohlcení KSČ*. Praha 2009, s. 71–93.

¹⁵¹ Více viz publikace přímo o tomto politikovi: HORÁK, Pavel: *Bohumil Laušman: politický životopis: riskantní hry sociálnědemokratického lídra*. Praha 2012.

¹⁵² VOŠAHLÍKOVÁ, P.: *c. d.*, s. 1169.

¹⁵³ Tamtéž, s. 1171.

¹⁵⁴ HARNA, Josef: *Republikánská strana*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 580.

¹⁵⁵ HARNA, J.: *Republikánská strana*, s. 580

¹⁵⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

¹⁵⁷ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 675.

¹⁵⁸ TRAPL, M.: *Politický katolicismus*, s. 104–105.

Svým programem stála nově vzniklá strana nalevo od původní ČSL. Hlavním listem strany byl týdeník *Budoucnost*. Nejvýznamnější satelitní organizací bylo Československé odborové sdružení křesťansko-sociální.¹⁵⁹

Ve volbách v roce 1929 předáci strany kandidovali na kandidátkách HSLS a na Moravě a ve Slezsku získali 1,1 % hlasů.¹⁶⁰ A. Čuřík díky spolupráci s HSLS získal poslanecký mandát. V roce 1932 poté došlo ke spojení s ČDMZS, které ale vydrželo jen do roku 1935, kdy se členové ČSKS rozhodli kandidovat na kandidátkách RSZML. Toto spojení vydrželo do roku 1936.¹⁶¹ Po mnichovském diktátu se stala strana součástí Strany národní jednoty.¹⁶²

2.3.7 Československá strana lidová

Československá strana lidová (ČSL) vznikla postupným spojováním katolických stran na počátku vzniku ČSR, které vyvrcholilo na lednovém sjezdu v roce 1919 v Brně.¹⁶³ Její vstup do prvorepublikové politiky byl ztížen poválečnými protikatolickými náladami v českých zemích, které způsobila předchozí provázanost katolické církve s Rakouskem-Uherskem.¹⁶⁴ Výsledkem byla pouze symbolická účast v první vládě (přes ministra bez portfeje) ČSR a po prvních obecních volbách v roce 1919 a vzniku tzv. rudozelené koalice úplný konec ve vládě.¹⁶⁵ Jistým důkazem, že se jednalo o nelibost pouze v některých vrcholných a tiskových kruzích je výsledek voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1920,

¹⁵⁹ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 676.

¹⁶⁰ Jedná se o zisk HSLS v zemi Moravskoslezské ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1929. Vybrané kandidátní listiny tvořili výhradně členové ČSKS. Výsledky viz *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 66.

¹⁶¹ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 677.

¹⁶² BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 94.

¹⁶³ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 655.

¹⁶⁴ Svoji roli jistě sehráli i mnozí obrozenci, kteří vyzdvihovali éru husitství či reformace a naopak následnou dobu protireformace označovali často za dobu temna. TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 655 nebo BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 70.

¹⁶⁵ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 664.

kdy získala 11,3 % (druhý nejvyšší zisk ze všech stran!).¹⁶⁶ Po celé vymezené období byl jejím předsedou a nejvýraznější osobností Jan Šrámek.¹⁶⁷

ČSL se plně stavěla za parlamentní demokracii (až na některá minoritní křídla) a samostatnost ČSR. Základem programu ČSL v ekonomických otázkách byla idea tzv. křesťanského solidarismu, ve kterém se počítalo se vzájemnou spoluprací a podporou jednotlivých vrstev společnosti na základě křesťanské solidarity.¹⁶⁸ Na základě této solidarity měly být řešeny také spory mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. ČSL tedy hájila soukromé vlastnictví ale s jistými nutnými omezeními.¹⁶⁹ Ve společenských otázkách strana podporovala katolické školství, nerozlučitelnost manželství, boj proti alkoholismu či prostituci a úspěšně bránila odluce církve od státu.¹⁷⁰ Jednalo se jednoznačně o masovou stranu, jejíž jádro podpory se soustředilo v jazykově českých oblastech Moravy (vyšší religiozita).¹⁷¹ Strana disponovala mnohými satelitními organizacemi (např. Svaz lidových zemědělců či Orel).¹⁷² Po období první republiky byly stranickým tiskem *Lidové listy*.¹⁷³

Po konci vlády tzv. rudozelené koalice a vzniku Černého úřednické vlády dochází ke vzniku tzv. Pětky, které byl za ČSL členem J. Šrámek. V následné poloúřednické vládě E. Beneše byli již zástupci ČSL zastoupeni.¹⁷⁴ Poté už byla strana členem všech vlád až do osudného roku 1938.¹⁷⁵ Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1925 získala ČSL 9,7 % hlasů.¹⁷⁶ V letech 1926 až 1929 byla ČSL členem pravicových vlád občanských

¹⁶⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13. Nutno zde poznamenat, že ČSÚ počítá dohromady výsledek ČSL se Slovenskou stranou ľudovou, se kterou měla ČSL do prosince 1921 společný parlamentní klub. Někdy je udáván údaj 7,5 % – TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 665.

¹⁶⁷ Více o tomto významném politikovi např. KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel – TRAPL, Miloš: *Politik dobré vůle: život a dílo msgr. Jana Šrámka*. Praha 2013 nebo TRAPL, Miloš: *Monsignore Jan Šrámek*. Olomouc 1995

¹⁶⁸ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 75.

¹⁶⁹ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 656.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 657. Detailnější program např. TRAPL, M.: *Politický katolicismus*, s. 12–16.

¹⁷¹ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 657–658.

¹⁷² Tamtéž s. 660 nebo CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 69.

¹⁷³ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 662.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 665.

¹⁷⁵ PEHR, Michal: *Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky*. In BROKLOVÁ, Eva – TOMEŠ, Josef – PEHR, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha 2008, s. 221

¹⁷⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

stran, kde po onemocnění A. Švehly jej J. Šrámek zastupoval ve funkci ministerského předsedy.¹⁷⁷ Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1929 strana poklesla na 8,4 %.¹⁷⁸ V následujícím období musel J. Šrámek čelit některým stavovským tendencím ve straně, které prosazoval především Bohumil Stašek.¹⁷⁹ Tyto tendence ještě zesílily po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1935, kdy strana získala pouze 7,5 % hlasů.¹⁸⁰ To vedlo ke zvýšení spolupráce se skupinou Hradu a také některými socialistickými stranami. Za zmínku zde také jistě stojí pokusy předčasně zemřelého Jana Jiřího Rückla o navázání bližších vztahů s HSLS.¹⁸¹ V roce 1938 se stavěla ČSL do posledních chvil za obranu parlamentní demokracie a Československa. Po přijetí mnichovského diktátu se po jistém váhání stala součástí Strany národní jednoty.¹⁸²

Její bývalí předáci se účastnili za II. světové války domácího i zahraničního odboje a její předseda Jan Šrámek byl dokonce předseda exilových vlád. I díky této skutečnosti byla po válce ČSL obnovena jako jediná z občanských stran.¹⁸³ Ideově navazovala strana na program z období první republiky, pouze ho přizpůsobovala aktuální situaci. Ze strany na středu politického spektra se stala jedinou stranou ideologicky hájící soukromé vlastnictví (ač třeba částečně omezené).¹⁸⁴ Nejdůležitějším stranickým tiskem se namísto *Lidových listů* stala *Lidová demokracie*.¹⁸⁵ Podobně jako v ostatních demokratických stranách i v ČSL probíhaly v tomto období vnitřní spory o postoj ke KSČ. Jedním z vrcholů těchto sporů bylo vyloučení názorově silně protikomunistické poslankyně Heleny Koželuhové-Procházkové ze strany (pokusila se o převrat ve straně a změnu na postu předsedy strany po nepříliš povedených volbách v roce 1946, kdy strana získala v českých zemích 20,2 % hlasů¹⁸⁶ a nepodařilo se jí tedy převzít voliče ostatních v té době

¹⁷⁷ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 666.

¹⁷⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

¹⁷⁹ PEHR, M.: *c. d.*, s. 239.

¹⁸⁰ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

¹⁸¹ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 668. Podrobněji TRAPL, M.: *Politický katolicismus*, s. 137–142.

¹⁸² CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 68.

¹⁸³ TRAPL, Miloš: *Československá strana lidová*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. II. díl: období 1938–2004. Brno 2005, s. 1175.

¹⁸⁴ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 1176–1177.

¹⁸⁵ *Tamtéž*, s. 1181.

¹⁸⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 86.

už nepovolených občanských stran).¹⁸⁷ Ve straně nadále převládal střední směr vedený J. Šrámkem, který byl velmi často pro svůj zdravotní stav zastupován Františkem Hálou.¹⁸⁸ I tento názorový střed se však v průběhu let 1947 a 1948 čím dál více dostával do střetu s kroky KSČ. Tyto spory vyvrcholily v únoru 1948, kdy ministři za ČSL a ČSNS podali demisi.¹⁸⁹ Vláda však nepadla a K. Gottwald je nahradil prokomunistickými předáky zmíněných stran (v případě ČSL např. Aloisem Petrem či Josefem Plojharem). Politici, kteří s tímto vývojem nesouhlasili, byli postupně vylučováni ze strany, mnozí skončili ve vězení (včetně vrcholných představitelů) a ČSL se stala pouze přívěskem KSČ v Národní frontě.¹⁹⁰

2.3.8 Československá strana socialistická/Československá strana národně socialistická

Už ke konci války na jaře 1918 vznikla spojením několika subjektů Česká strana socialistická, která se v roce 1919 přejmenovala na Československou stranu socialistickou (ČSS; od roku 1926 poté Československá strana národně socialistická, ČSNS).¹⁹¹ Tato strana přímo navazovala na svoji rakousko-uherskou předchůdkyni Českou stranu národně sociální. Její členové měli v nově vznikající republice mimořádné ambice, které plynuly z jejich válečné perzekuce, snahy řešit programově otázku sociální i národní a také posílení levicových nálad vyvolaných brutalitou světové války a následné chudoby a bídy.¹⁹² V prvních parlamentních volbách však tyto vysoké ambice ČSS nenaplnila a získala 8,1 % hlasů.¹⁹³ Významnými osobnostmi strany v prvorepublikovém období byl např. dlouholetý předseda Václav Klofáč či pozdější prezident Edvard Beneš.¹⁹⁴

¹⁸⁷ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 1183 nebo BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 132.

¹⁸⁸ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 1178.

¹⁸⁹ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 133.

¹⁹⁰ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 1186.

¹⁹¹ HARNA, Josef: *Český národní socialismus*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 763–764 a 766–767.

¹⁹² HARNA, J.: *Český národní socialismus*, s. 763.

¹⁹³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

¹⁹⁴ Především o Edvardu Benešovi existuje široké spektrum publikací. Dovolím si pouze zmínit jednu z české a jednu ze zahraniční historiografie: ZEMAN, Zbyněk: *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha 2009 a MARÈS, Antoine: *Edvard Beneš, od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha 2016.

Základní ideou programu byl národní socialismus. Oproti internacionálnímu socialismu se vymezoval negativně vůči marxismu a kladl zvýšený důraz také na nacionální požadavky.¹⁹⁵ ČSNS disponovala podobně jako jiné strany masivními satelitními organizacemi (např. Československá obec dělnická nebo Svaz československé mládeže národně socialistické).¹⁹⁶ Jednoznačně nejvýznamnějším tiskem v širokém spektru stranou vydávaných periodik bylo *České slovo*.¹⁹⁷

V první polovině 20. let ovlivňoval ČSNS výrazně její zástupce v Pětce J. Stříbrný.¹⁹⁸ Po vstupu E. Beneše do strany v roce 1922 rostlo napětí mezi těmito dvěma osobnostmi o směřování strany. Tento spor nakonec vyústil ve vyloučení J. Stříbrného na 11. sjezdu strany v roce 1926, při kterém také strana přijala nový název: Československá strana národně socialistická.¹⁹⁹ Ve volbách v roce 1925, kdy došlo k výraznému oslabení státotvorné levice (vinou slabého výsledku ČSDSD) si ČSNS mírně polepšila na 8,6 % hlasů.²⁰⁰ K výraznějšímu posílení došlo po třech letech v opozici v roce 1929, kdy strana získala ve volbách do Poslanecké sněmovny 10,4 % hlasů.²⁰¹ Jakožto vládnoucí strana (po vzniku široké koalice) poté musela řešit dopady ekonomické krize a nejen proto mírně ztratila ve volbách v roce 1935 a získala 9,2 %.²⁰² Před i při Mnichově se strana jasně stavěla ze prezidenta E. Beneše a ČSR.²⁰³ Po mnichovském diktátu se rozpustila a část členů přešla do Strany národní jednoty a část do opoziční Národní strany práce.²⁰⁴ Za války bylo mnoho členů ČSNS perzekuováno.²⁰⁵

¹⁹⁵ HARNA, Josef: *Český národní socialismus*, s. 764–765. Program podrobně řeší ČSNS značně stranicí publikace KLÁTIL, František: *Republika nad stranami: o vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha 1992 nebo nestranná edice HARNA, Josef (ed.): *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*. Praha 1998.

¹⁹⁶ HARNA, J.: *Český národní socialismus*, s. 772–773.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 775.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 771.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 772 nebo CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 50.

²⁰⁰ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

²⁰¹ Tamtéž, s. 14.

²⁰² Tamtéž, s. 14.

²⁰³ HARNA, J.: *Český národní socialismus*, s. 777.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 778 nebo BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 94–95.

²⁰⁵ HARNA, J.: *Český národní socialismus*, s. 778.

Strana byla obnovena jako jedna ze čtyř povolených stran Národní fronty hned po skončení války v květnu 1945. Předsedou se stal Petr Zenkl.²⁰⁶ Programově navazovala na ideje z dob první republiky, ale její ekonomický program se pokoušel širěji obsáhnout všechny vrstvy společnosti (a tím zaujmout i bývalé voliče zakázaných pravicových stran).²⁰⁷ Nadále pokračovala činnost mnoha satelitních organizací a odborů. Změna nastala v otázce tisku, kdy bylo za okupace zdiskreditované *České slovo* nahrazeno *Svobodným slovem*.²⁰⁸ Stejně jako v ostatních nekomunistických stranách v tomto období probíhal v ČSNS spor o vztah ke KSČ (křídlo P. Zenkla proti více komunistům nakloněnému křídlu Josefa Davida).²⁰⁹ Jistým zklamáním byl pro mnohé členy výsledek ve volbách v roce 1946, kdy získali v českých zemích 23,7 % hlasů.²¹⁰ Od roku 1946 také rostly postupně spory ve vládě. ČSNS, ač jako strana socialistická, se v praktické politice velmi často stavěla proti nadměrnému znárodnování a snažila se bránit zbytky soukromého sektoru.²¹¹ Na konci roku 1947 a na počátku 1948 se už vztahy vyhrotily natolik, že docházelo ke sporům téměř ve všech otázkách. Rozbuškou se nakonec v únoru 1948 stala snaha o odvolání nekomunistických velitelů bezpečnostních orgánů v Praze. 20. února podali ministři ČSNS, ČSL a slovenské Demokratické strany demisi.²¹² K jejich překvapení však prezident E. Beneš jejich demisi přijal a ve vládě byli nahrazení prokomunistickými členy jednotlivých stran (v případě ČSNS např. Emanuelem Šlechtou). Strana byla přejmenována na Československou stranu socialistickou a stala se pouhým satelitem KSČ.²¹³ Mnoho členů bylo opět perzekuováno (např. P. Zenkl uprchl do emigrace, Milada Horáková byla popravena).²¹⁴

²⁰⁶ KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. II. díl: období 1938–2004. Brno 2005, s. 1144. Více o Petrovi Zenklovi např. NEKOLA, Martin: *Petr Zenkl: politik a člověk*. Praha 2014.

²⁰⁷ KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická*, s. 1145–1147.

²⁰⁸ KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948*. Brno 2002, s. 88.

²⁰⁹ KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická*, s. 1151–1152.

²¹⁰ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 86.

²¹¹ KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická*, s. 1158.

²¹² Tamtéž, s. 1159 nebo BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 132.

²¹³ KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948*, s. 160.

²¹⁴ KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická*, s. 1160.

2.3.9 Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

Do nově vznikající Československé republiky vstoupilo živnostenské hnutí roztržité. V Čechách i na Moravě fungovaly samostatné živnostenské strany a mnohé živnostenské a obchodnické spolky spolupracovaly napříč s celým politickým spektrem. Ke sjednocení došlo roku 1919 vznikem Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské (ČSŽOSS).²¹⁵ V prvních letech republiky zůstávali živnostníci v opozici (do roku 1925) i vzhledem k výsledkům voleb v roce 1920, kdy získali pouze 2,0 % hlasů.²¹⁶

Základním hospodářským programem strany byla idea středostavovská. Strana se na jedné straně vymezovala proti kapitalismu a velkokapitálu a na druhé straně i proti marxismu a komunismu. Prosazovala zájmy střední třídy a malovýrobu. Tam v průmyslu, kde to nebylo možné, doporučovala stejně jako některé socialistické strany družstevnictví.²¹⁷ I proto je obtížné tuto stranu zařadit, zda patří k občanským či socialistickým stranám. K nejvýznamnějším osobnostem patřili předsedové Jan V. Najman a Rudolf Mlčoch.²¹⁸ Straně se nepodařilo vytvořit tak mohutné satelitní organizace, jaké měly jiné politické strany (např. Ústředí československého obchodnictva či téměř polovojenské Fialové legie).²¹⁹ V Čechách byla hlavní tiskovina *Reforma*, přejmenována v roce 1932 na *Národní střed*. Na Moravě byl hlavní tiskovinou *Československý deník* (od roku 1932 *Moravský deník*) vycházející v Olomouci.²²⁰

Zajímavostí v případě volebních výsledků ČSŽOSS je fakt, že přestože stranu postihovaly mnohé korupční skandály, postupně během parlamentních voleb s mírnou výjimkou v roce 1929 posilovala.²²¹ V roce 1925 získala už 4,0 % hlasů²²² a posléze

²¹⁵ MAREK, Pavel: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 793.

²¹⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 43.

²¹⁷ MAREK, P.: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská*, s. 795. Podrobně program MAREK, Pavel: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská v politickém systému ČSR 1918–1938*. Olomouc 1995, s. 85–89.

²¹⁸ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 75.

²¹⁹ MAREK, P.: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská*, s. 800–801. Podrobněji v MAREK, P.: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská v politickém systému ČSR 1918–1938*, s. 77–81.

²²⁰ MAREK, P.: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská*, s. 802.

²²¹ Tamtéž, s. 805.

²²² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

vstoupila do vlády, kde zůstala až do roku 1932 (od roku 1926 do roku 1932 držela ministerstvo železnic).²²³ Ve volbách v roce 1929 získala sice jen 3,9 % hlasů, ale v roce 1935 její zisk stoupl na 5,4 %.²²⁴ Následně opět vstoupila do vlády (získala vytoužené ministerstvo obchodu), kde zůstala až do konce první republiky.²²⁵ Za druhé republiky se stala součástí Strany národní jednoty.²²⁶ Po II. světové válce už nebyla obnovena.

2.3.10 Deutsche christlichsoziale Volkspartei (Německá křesťansko-sociální strana lidová)

Podobně jako další strany navazovala činností na svoji předchůdkyni z dob Rakousko-Uherské monarchie. V Československu byla strana jako plně nezávislá na Vídni založena v listopadu 1919.²²⁷ Výrazněji silnější pozice držela na religióznější Moravě a také ve Slezsku než v Čechách. V prvních volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1920 získala 3,4 % hlasů.²²⁸

V programových otázkách strana navazovala na období před vznikem ČSR a opírala se o encykliku *Rerum Novarum* papeže Lva XIII.²²⁹ Ekonomické problémy měl řešit systém stavovské společnosti, kde by problém mezi jednotlivými vrstvami společnosti byl řešen na základě křesťanské solidarity. Tyto stavovské tendence ještě zesílily poté, co papež Pius XI. vydal v roce 1931 encykliku *Quadragesimo Anno*.²³⁰ V národnostních otázkách podobně jako další německé strany požadovala autonomii.²³¹ Už v první polovině 20. let ve straně započal střet o vztah k ČSR. Aktivistické křídlo Roberta Mayr-Hartinga se střelo s více nacionalistickým křídlem Karla Hilgenreinera. Strana disponovala mnohými na křesťanskou víru napojenými satelitními organizacemi jako byl např. *Verband christlicher Gewerkschaften* či *Katholischer Frauenbund*.²³² Podobná situace

²²³ MAREK, P.: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská*, s. 805–806.

²²⁴ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

²²⁵ MAREK, P.: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská*, s. 806.

²²⁶ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 94.

²²⁷ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 877.

²²⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

²²⁹ ŠEBEK, J.: *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno 2006, s. 19.

²³⁰ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 877.

²³¹ Tamtéž, s. 877.

²³² Tamtéž, s. 878.

byla i ohledně vydávaných tiskovin. DCV se většinou opírala o rozsáhlý katolický tisk. Nejvýznamnějším listem byl *Deutsche Presse*.²³³

Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1925 získala DCV 4,4 % hlasů,²³⁴ a i díky tomu, že vnitrostranický spor vyhrálo aktivistické křídlo, se stala v roce 1926 členem vládní koalice. R. Mayr-Harting se stal ministrem spravedlnosti.²³⁵ Po volbách v roce 1929, kdy strana získala 4,7 % hlasů,²³⁶ se rozpadla občanská koalice a následující vlády nebyla DCV členem. Následně ve straně převážil více negativistický proud.²³⁷ Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1935 strana získala vinou mohutného nástupu SdP pouze 2,0 % hlasů.²³⁸ Opět se rozhořel spor mezi dvěma křídly strany a tentokrát jej vyhrálo aktivistické křídlo a strana se opět stala součástí vlády, ačkoliv mnozí členové žádali spojení s SdP.²³⁹ K tomu nakonec došlo v březnu 1938, kdy DCV ukončila svoji činnost.²⁴⁰

2.3.11 Deutsche demokratische Freiheitspartei (Německá demokratická svobodomyšlná strana)

Německá demokratická svobodomyšlná strana (DDFP) vznikla v roce 1919 jako následnice Německé pokrokové strany, ze které k ní přešla značná část členstva.²⁴¹ Nejvýznamnější osobností strany byl až do své smrti profesor Bruno Kafka. Na jeho činnost poté navázali Franz Bacher či Carl Kostka.²⁴² V prvních volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1920 získala DDFP 1,7 % hlasů.²⁴³

Programově strana zaujímal velmi liberální postoje (především v ekonomických otázkách) a velmi rychle po rozpadu Německého parlamentního svazu v roce 1922 přistoupila k aktivistické politice vůči ČSR.²⁴⁴ Zde silnou úlohu hrál i její v podstatě německo-židovský charakter, který zabraňoval těsnější spolupráci s německým

²³³ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 879.

²³⁴ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

²³⁵ ŠEBEK, J.: *Mezi křížem a národem.*, s. 116.

²³⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

²³⁷ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 880.

²³⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

²³⁹ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 880.

²⁴⁰ NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 56.

²⁴¹ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 887.

²⁴² Tamtéž, s. 888.

²⁴³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

²⁴⁴ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 887–888.

nacionalistickým táborem.²⁴⁵ Strana se silně zajímala o kulturu, jelikož značnou část jejích členů tvořili umělci a intelektuálové. Na rozdíl od ostatních stran DDFP nedisponovala masovými satelitními organizacemi a ani neměla ústřední tisk.²⁴⁶ Velmi blízko ale měla ke vlivnému listu *Bohemia*.²⁴⁷

Ve volbách v roce 1925 strana vůbec nekandidovala. Protestovala tím proti tomu, že se německé občanské strany nedokázaly spojit a kandidovat společně.²⁴⁸ V roce 1928 vytvořila s několika dalšími odštěpeneckými stranami Německé pracovní a volební společenství (DAWG) v rámci kterého kandidovala v roce 1929 společně s BdL.²⁴⁹ V roce 1933 se však znovu osamostatnila, protože zbytek DAWG se přidal ke Konrádu Henleinovi, což bylo pro DDFP nepřijatelné.²⁵⁰ Ve volbách v roce 1935 kandidovala v rámci Sudetoněmeckého volebního bloku (Sudetendeutsche Wahlblock) s několika dalšími menšími stranami a dohromady získaly ve volbách do Poslanecké sněmovny 3,6 % (hlavně díky zapojení maďarských politických stran).²⁵¹ Samotná DDFP získala pouze jediný mandát v Senátu. I tak se snažila podporovat demokratické zřízení Československa a společně s DSAP vydržela až do Mnichovského diktátu.²⁵² Poté značná část jejích členů skončila v koncentračních táborech.²⁵³

2.3.12 Deutsche Gewerbepartei (Německá živnostenská strana)

V srpnu 1920 byla spojením české a moravské německé živnostenské strany ustanovena Německá živnostenská strana (Deutsche Gewerbepartei, DGP).²⁵⁴ Její vůdčí osobností se stal Alois Stenzl.²⁵⁵ V prvních parlamentních volbách v dubnu 1920 (tedy ještě před spojením české a moravské části) kandidovali němečtí živnostníci v koalici s DNSAP a DNP.²⁵⁶

²⁴⁵ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 888.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 888.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 888.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 888.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 889.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 889.

²⁵¹ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

²⁵² ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 889.

²⁵³ Tamtéž, s. 889.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 875.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 876.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 876.

Programově mířila DGP na střední třídu, především na živnostníky, a silnější pozice měla v městech na Moravě (např. Moravská Třebová).²⁵⁷ Nejvýznamnějším tiskem strany byl *Das deutsche Gewerbe*.²⁵⁸

I ve volbách v roce 1925 kandidovala strana v koalici, tentokrát s BdL (a získala 3 poslanecké mandáty).²⁵⁹ Stejně si vedla i v následujících parlamentních volbách v roce 1929, kdy se spojila s DCV.²⁶⁰ Ve 30. letech strana navázala blízké vztahy s rodícím se Henleinovým hnutím (ačkoliv na konci 20. let se jasně stavěla proti negativistickým tendencím), vedení DGP nakonec fúzi odmítlo, ale značná část členů přešla do SdP.²⁶¹ V parlamentních volbách v roce 1935 byla DGP jednou z hlavních stran vytvořeného Sudetoněmeckého volebního bloku (SdW). Díky spolupráci s maďarskými stranami získaly dohromady za ČSR 3,6 %, ale sama DGP žádného poslance ani senátora nezískala.²⁶² Postupně poté utlumovala svoji činnost a rozpuštěna byla v březnu 1938, kdy se sloučila s SdP.²⁶³

2.3.13 Deutsche national Partei (Německá nacionální strana)

Německá nacionální strana navazovala na činnost německých nacionálních stran z dob Rakouska-Uherska.²⁶⁴ V prvních měsících po konci I. světové války byl německý nacionální politický proud roztržštěn do několika nezávislých stran. Jejich spojením v dubnu 1919 vznikla DNP.²⁶⁵ K prvnímu sjezdu strany poté došlo až v prosinci 1919 v Liberci.²⁶⁶ Hlavní postavou v prvních letech existence byl Rudolf Lodgmann von Auen, který se účastnil i pokusů o odtržení německy hovořících oblastí na podzim 1918.²⁶⁷ V roce 1920 kandidovala strana ve volbách do Poslanecké sněmovny společně s DNSAP a DGP a dohromady získaly 5,3 % hlasů.²⁶⁸

²⁵⁷ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 876.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 875.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 876.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 876.

²⁶¹ Tamtéž, s. 877.

²⁶² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

²⁶³ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 877.

²⁶⁴ NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 62.

²⁶⁵ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 872–873.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 873.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 874.

²⁶⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

Základem programu DNP byla idea velkoněmectví a odmítání vzniku ČSR. Pro Němce požadovala právo na sebeurčení. Velmi časté byly i projevy antisemitismu.²⁶⁹ Stejně jako všechny ostatní strany disponovala i DNP satelitními organizacemi. Za zmínku stojí např. mládežnický Grenzlandjugend.²⁷⁰ Ústředním tiskem strany byl *Nordböhmisches Tagblatt*.²⁷¹

Po rozpadu negativistického Německého parlamentního svazu v roce 1922 strana začala ostře kritizovat vůči ČSR méně kritické strany a snažila se postavit do čela negativistického tábora.²⁷² Podobně jako DNSAP ale v následujících volbách doplatila na ekonomickou konjunkturu a uklidnění situace. Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1925 získala 3,4 % hlasů²⁷³ (což způsobilo konec politického působení R. Lodgmana von Auena²⁷⁴) a v roce 1929 dokonce pouze 2,6 % hlasů.²⁷⁵ V nastalé krizi po roce 1929 se snažila prosazovat svůj vůči ČSR radikální program, což vedlo k zákazu strany v říjnu 1933 (společně s DNSAP). Většina straníků postupně přešla do SdP.²⁷⁶

2.3.14 Deutsche nationalsocialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálně socialistická strana dělnická)

Německá nacionálně socialistická strana dělnická (DNSAP) vznikla ve Vídni v roce 1918 ještě jako organizace pro celé R-U a navazovala na předválečnou Německou dělnickou stranu (jako strana v rámci ČSR se oddělila až v listopadu 1919). Výrazně se podílela na protestech proti zákazu volit do rakouského parlamentu v březnu 1919.²⁷⁷ Její vliv však zpočátku nebyl takový, jako např. v případě německé sociální demokracie. Ve volbách v roce 1920 kandidovala v koalici s DNP a DGP a získaly dohromady ve volbách do Poslanecké sněmovny 5,3 % hlasů.²⁷⁸

Programově se členové strany opírali o silný německý (až velkoněmecký) nacionalismus a o socialistické teorie, ve kterých odmítali kapitalismus, ale neztotožňovali se ani s marxistickým výkladem. Postoje byly navíc silně antiklerikální a

²⁶⁹ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 873.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 875.

²⁷¹ Tamtéž, s. 873.

²⁷² Tamtéž, s. 874.

²⁷³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

²⁷⁴ NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 63.

²⁷⁵ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

²⁷⁶ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 875.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 869.

²⁷⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

v mnohých případech vystupoval na povrch i rasový antisemitismus.²⁷⁹ Vztah k ČSR byl logicky značně negativní, ačkoliv po většinu času byly iredentistické postoje z důvodu zachování legality strany schovávány za požadavky autonomie.²⁸⁰ Strana disponovala mnohými satelitními organizacemi (např. Gewerkschaftsverbund deutscher Arbeiter). Nejspíše nejznámějším byl polovojenský Volkssport.²⁸¹ Ústředním tiskem strany byl *Der Tag*.²⁸² Nejvýraznějšími osobnostmi byli Robert Jung, Hans Krebs a Hans Knirsch.²⁸³

Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1925 už kandidovala DNSAP samostatně a získala 2,4 % hlasů.²⁸⁴ O čtyři roky později získala v totožných volbách 2,8 % hlasů.²⁸⁵ V dobách ekonomické konjunktury tedy nedokázala svým negativistickým postojem vůči ČSR a národnostně i ekonomicky radikálním programem zaujmout větší podíl německy hovořícího obyvatelstva Československa. Zvrat nastal s propuknutím ekonomické krize. V obecních volbách v roce 1931 zaznamenala výrazné posílení.²⁸⁶ S tímto vědomím a také s vědomím posilování pozice Adolfa Hitlera v Německu rostly protistátní aktivity strany (hlavně činnost Volkssportu). Vše vyvrcholilo vraždou emigranta z Německa Theodora Lessinga. Strana se poté sama rozpustila v září 1933, o měsíc později byla zakázána (společně s DNP). Vedení uprchlo před zatčením do Německa. Většina členské základny postupně přešla do SdP.²⁸⁷

2.3.15 Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik (Německá sociálně demokratická strana dělnická v Československé republice)

Německá sociálně demokratická strana dělnická (DSAP) vznikla v září 1919 z bývalých zemských svazů českých zemí sociálně demokratické strany Rakouska.²⁸⁸ V prvních letech ČSR se těšila značné podpoře mezi německy mluvícím obyvatelstvem. K ekonomickým důvodům, které byly podobné jako v případě ČSDSD (poválečná bída, odkaz bolševické revoluce v Rusku a atd.), se zde přidávaly vzhledem

²⁷⁹ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 869.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 869.

²⁸¹ Tamtéž, s. 869–870.

²⁸² Tamtéž, s. 870.

²⁸³ NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 60–61.

²⁸⁴ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 14.

²⁸⁶ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 872.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 872.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 864.

k sociálnědemokratickému směru strany paradoxně i důvody nacionální. První předseda Josef Seliger se výrazně podílel na pokusu o odtržení jazykově německých oblastí po vzniku republiky a také spoluorganizoval demonstrace proti zákazu volit do rakouského parlamentu na jaře 1919.²⁸⁹ I díky tomu získala DSAP dle odhadů až 50 % hlasů všech Němců v ČSR v obecních volbách v roce 1919²⁹⁰ a ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1920 získala 11,1 % (jednoznačně nejvíc ze všech německých politických stran).²⁹¹ Stejně jako ČSDSD byla však v následujících letech poznamenána rozkolem v souvislosti se vznikem KSČ.

Programově se strana snažila navazovat na snahy sociálnědemokratického hnutí z dob R-U (např. Vídeňský program 1901) a opírala se o tzv. austromarxismus.²⁹² Počáteční negativismus vůči ČSR pod vedením J. Seligera skončil po jeho smrti a nástupu Ludwiga Czecha, který dovedl stranu až k účasti ve vládě (1929 až 1938).²⁹³ Strana disponovala po celou dobu své existence mnoha satelitními organizacemi (např. Zentralkommission der deutschen Gewerkschaften). Nelze nezmínit ani Republikanische Wehr (příp. nazývaný Rote Wehr), který vznikl jako obrana proti útokům henleinovců.²⁹⁴ Ústřední tiskovinou strany byl *Sozialdemokrat*.²⁹⁵

Vzhledem k ekonomickému zlepšení situace v ČSR a také odtržení levicového křídla strany získala strana ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1925 pouze 5,8 % hlasů.²⁹⁶ Po vzniku pravicové vlády v roce 1926 dochází v následujících letech ke snahám o sblížení československé a německé sociální demokracie (společný sjezd v Praze 1928).²⁹⁷ Před volbami v roce 1929 již na sjezdu L. Czech otevřeně mluví o snaze být součástí příští vlády.²⁹⁸ V následujících volbách do Poslanecké sněmovny se DSAP opět stává nejsilnější německou stranou se ziskem 6,9 % a vstupuje do vlády.²⁹⁹ L. Czech se stal ministrem sociální péče, což vzhledem k blížící se hluboké ekonomické krizi nebylo

²⁸⁹ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 863.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 863.

²⁹¹ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

²⁹² NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 50.

²⁹³ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 866.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 864–865.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 865.

²⁹⁶ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

²⁹⁷ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 867.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 867.

²⁹⁹ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

pro stranu příliš výhodné, jelikož byla mnohými označována za spoluviníka.³⁰⁰ DSAP se postavila jednoznačně negativně k nástupu A. Hitlera k moci v Německu a snažila se podporovat exulanty z Německa. I tím se čím dál více dostávala do střetu s SdP.³⁰¹ V roce 1935 ve volbách do Poslanecké sněmovny získala jen 3,6 % hlasů.³⁰² I přesto zůstala vládní stranou a snažila se podporovat ČSR.³⁰³ V roce 1938 čelila mohutným útokům henleinovců, které se postupně během roku stupňovaly. Po mnichovském diktátu byli mnozí členové DSAP, kteří neemigrovali, perzekuováni. Dlouholetý předseda L. Czech zahynul v Terezíně.³⁰⁴

2.3.16 Komunistická strana Československa

Založení Komunistické strany Československa (KSC) v roce 1921 bylo výsledkem několikaletého souboje mezi radikální a umírněnou levicí v ČSDSD.³⁰⁵ Nově vzniklou stranu tvořilo i několik dalších krajně levicových proudů (např. anarchokomunistické skupiny).³⁰⁶ V počátcích byl významnou osobností bývalý předseda sociálních demokratů B. Šmeral.³⁰⁷

Program strany byl veden v duchu třetí (komunistické) internacionály a dle teorie marxismu. Jeho konečným cílem bylo vytvoření nové, sociálně spravedlivé společnosti bez soukromého vlastnictví i náboženství. Komunistickou revolucí měla být svržena vláda buržoasie a nastoupit měla diktatura proletariátu.³⁰⁸ ČSR komunisté odmítali jako buržoasní stát.³⁰⁹ Svými kroky KSC podléhala ústřednímu vedení komunistické internacionály v Moskvě, které výrazně ovlivňovalo její kroky.³¹⁰ Jako jediná významnější prvorepubliková strana byla KSC internacionální (vzhledem k charakteru

³⁰⁰ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 867.

³⁰¹ Tamtéž, s. 868.

³⁰² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³⁰³ ŠEBEK, J.: *Politické strany německé menšiny*, s. 868.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 869.

³⁰⁵ MAREK, Pavel: *Komunistická strana Československa*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 711.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 712–713.

³⁰⁷ RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátku k převzetí moci*. Praha 2002, s. 50–53.

³⁰⁸ MAREK, P: *Komunistická strana*, s. 714.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 715.

³¹⁰ Např. NECHVÁTAL, Martin: *15. 5. 1921 založení KSC: ve službách Kominterny*. Praha 2002, s. 32.

programu je to i logické) a dokázala zaujmout voliče napříč národnostmi. Jednalo se o stranu s velmi pevnou organizací a mnohými satelitními organizacemi (např. Mezinárodní všeodborový svaz či Komunistický svaz mládeže).³¹¹ Nejvýznamnějším tiskem strany bylo *Rudé právo*.³¹²

I přes několik počátečních krizí o směřování nové strany získala KSČ v parlamentních volbách v roce 1925 13,1 % hlasů a stala se nejsilnějším levicovým subjektem ČSR.³¹³ K rozhodující změně v KSČ došlo v roce 1929, kdy se dostali k moci ultralevicoví tzv. karlínští kluci v čele s Klementem Gottwaldem, kteří hlásali radikální názory a požadovali bolševizaci strany.³¹⁴ Ve volbách v témže roce zisk strany poklesl na 10,2 % hlasů.³¹⁵ Od této chvíle byla jakákoliv opozice ve straně velmi rychle odstraňována a spolupráce s vládami ČSR téměř vyloučena (snad s výjimkou období nucené emigrace K. Gottwalda, kdy stranu na dva roky převzal méně radikální Jan Šverma).³¹⁶ V parlamentních volbách v roce 1935 strana nedokázala využít dopadů ekonomické krize a napodobila zisk z voleb předchozích (10,3 % hlasů).³¹⁷ V roce 1938 se stavěla stejně jako národnostně československé strany za ČSR a také odmítala přijetí mnichovského diktátu. Záhy po jeho přijetí byla strana z nařízení vlády rozpuštěna.³¹⁸ Činnost strany přešla do ilegality, ve které za války podporovala politiku SSSR (často i v rozporu s exilovou vládou v Londýně).³¹⁹

Její oficiální činnost byla obnovována zároveň s na území ČSR přicházející Rudou armádou.³²⁰ Změněná geopolitická situace ji předurčovala k výraznému posílení její pozice na politickém spektru ČSR. Stala se postupně nejsilnější stranou Národní fronty.³²¹ Její program navazoval na předválečné období. Konečným cílem byl stále

³¹¹ MAREK, P: *Komunistická strana*, s. 721–722.

³¹² Tamtéž, s. 726.

³¹³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

³¹⁴ Problematika bolševizace KSČ detailně viz RUPNIK, J. c. d., s. 57–88.

³¹⁵ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³¹⁶ MAREK, P: *Komunistická strana*, s. 735.

³¹⁷ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³¹⁸ MAREK, P: *Komunistická strana*, s. 739.

³¹⁹ PERNES, Jiří: *Komunistická strana Československa*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. II. díl: období 1938–2004. Brno 2005, s. 1131.

³²⁰ Tamtéž, s. 1131.

³²¹ Tamtéž, s. 1139.

komunismus.³²² V otázce satelitních organizací se KSČ podařilo ovládnout většinu organizací Národní fronty (např. Svaz české mládeže či Revoluční odborové hnutí).³²³ Ústředním tiskem bylo nadále *Rudé právo*.³²⁴

Komunisté díky poválečným náladám, osvobození většiny území vojsky SSSR a také mnoha populárním krokům (např. rozdělování majetku po Němcích v pohraničí) vyhráli volby v roce 1946, kdy v českých zemích získali 40,2 % hlasů.³²⁵ Od těchto voleb neustále postupnými kroky rostla moc KSČ. Vše vyvrcholilo při únorové vládní krizi, kdy KSČ provedla státní převrat a nastolila v ČSR totalitní režim.³²⁶

2.3.17 Národní liga

Pozdější Národní liga (NL) vznikla v roce 1927 jako Slovanská strana národně socialistická. Jejím zakladatelem a nejdůležitějším členem byl bývalý ministr a po aféře v roce 1926 vyloučený člen ČSNS J. Stříbrný.³²⁷

Program NL zpočátku vycházel z programu ČSNS, jen byla v prvních letech připojena k českému nacionalismu a socialismu i idea nutnosti slovanské vzájemnosti.³²⁸ V průběhu let však strana ekonomicky postupně opouštěla socialismus a čím dál více kladla důraz na radikální nacionalismus s až fašizujícími tendencemi. V jejím programu můžeme najít i pokusy o přímou demokracii (všeobecné referendum, zrušení přísně vázaných kandidátních listin).³²⁹ Významnou satelitní organizací byla radikální Mladá generace Národní ligy.³³⁰ NL disponovala několika tiskovinami vydávanými tiskařskou společností Tempo (např. *Večerní list*).³³¹

V roce 1929 strana přijala název Radikální strana – slovanští socialisté a kandidovala ve volbách v rámci Ligy pro vázaným kandidátním listinám spolu s NOF a dalšími

³²² PERNES, J.: *Komunistická strana*, s. 1133. Problematika poválečného směřování programu KSČ blíže viz RUPNIK, J. c. d., s. 192–197.

³²³ PERNES, J.: *Komunistická strana*, s. 1137.

³²⁴ Tamtéž, s. 1137.

³²⁵ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 86.

³²⁶ PERNES, J.: *Komunistická strana*, s. 1140.

³²⁷ VYKOUPILOV, Libor: *Národní liga*. In MALÍŘ, J. – MAREK, P.: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 781.

³²⁸ Tamtéž, s. 782.

³²⁹ VYKOUPILOV, L.: c. d., s. 782–783.

³³⁰ Tamtéž, s. 785.

³³¹ Tamtéž, s. 785.

menšími politickými subjekty.³³² Získaly však pouze 0,9 % hlasů.³³³ Po rozpadu tohoto bloku v roce 1930 strana přijala název Národní liga. Ve volbách v roce 1935 se strana spojila s ČSND a Národní frontou do Národního sjednocení.³³⁴ Nově vzniklá strana si slibovala vysoký zisk, ale výsledek 5,6 % hlasů při volbě do Poslanecké sněmovny její ambice neuspokojil.³³⁵ V roce 1937 se poté opět NL pro neshody osamostatnila. Po mnichovském diktátu se strana stala součástí Strany národní jednoty.³³⁶

2.3.18 Národní obec fašistická

Zrod fašismu v Československu byl inspirován fašistickými hnutími po Evropě a nejvíce režimem Benita Mussoliniho v Itálii.³³⁷ Do několika subjektů (velmi často napojených na ČSND) rozštěpený fašistický proud se spojil v roce 1926 do Národní obce fašistické (NOF).³³⁸ Nejvýznamnější osobností byl po celé období první republiky bývalý generál legií v Rusku a náčelník generálního štábu armády ČSR Radola Gajda.³³⁹

Programem byl vyhrocený radikální český nacionalismus (se silným protiněmeckým nádechem), antisemitismus, antikomunismus a propagování vlády silné ruky.³⁴⁰ Významnou satelitní organizací byla polovojenská Omladina.³⁴¹ Tiskovým orgánem strany byla *Říšská stráž*.³⁴²

První vážná krize v NOF vznikla už v roce 1927, kdy R. Gajda odmítl samostatné kandidátní listiny v obecních volbách. Stranu poté opustilo několik významných předáků

³³² VYKOUPILO, L.: *c. d.*, s. 786.

³³³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

I tak slavily dohromady zisk 3 poslaneckých mandátů (za Radikální stranu to byl J. Stříbrný a K. Pergler). Viz VYKOUPILO, L.: *c. d.*, s. 788.

³³⁴ VYKOUPILO, L.: *c. d.*, s. 787.

³³⁵ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³³⁶ VYKOUPILO, L.: *c. d.*, s. 787.

³³⁷ PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 629.

³³⁸ Tamtéž, s. 631. Fašismus v ČSR však nedokázal být jednotný a velmi časté byly odštěpené pokusy některých předáků – např. odštěpení křídla Cyrila Svozila v roce 1927. Podrobněji viz. KOTLÁN, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno 2009, s. 48–54.

³³⁹ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 633.

³⁴⁰ Podrobněji KOTLÁN, P.: *c. d.*, s. 64–78.

³⁴¹ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 631. Upozornění na fakt, že pojem Omladina má v dějinách českých zemích více významů.

³⁴² Tamtéž, s. 635.

a založilo si své vlastní odnože.³⁴³ Ve volbách v roce 1929 kandidovala NOF dohromady v Lize proti vázaným kandidátním listinám s přívrženci Jiřího Stříbrného a několika dalšími méně významnými subjekty.³⁴⁴ Tato účelově vytvořená Liga získala sice ve volbách do Poslanecké sněmovny pouze 0,9 % hlasů,³⁴⁵ ale slavila zisk tří mandátů (za NOF se poslancem stal R. Gajda).³⁴⁶ Ekonomickou krizi po roce 1929 využili fašisté k další kritice vládnoucích stran. NOF však v první polovině 30. let poškodily dvě události. První byl vznik Vlajky, která v mnohém byla programově velmi blízká NOF, ale postupem času vyměnila antiněmecký přístup za oslavu nacismu.³⁴⁷ Druhou událostí byl pokus o přepadení kasáren v Brně-Židenicích členy NOF, který neměl naději na úspěch a stal se celorepublikovou aférou.³⁴⁸ Přestože až do konce první republiky docházelo neustále ke spojování a rozdělování různých nacionalistických subjektů (Národní fronta, Národní sjednocení apod.), kandidovala NOF ve volbách v roce 1935 samostatně a získala 2,0 % hlasů (a 6 poslaneckých mandátů).³⁴⁹ Za mnichovského diktátu patřili čelní členové NOF k nejhorlivějším obráncům státu (ačkoliv stále naivně hledali pomoc ve fašistické Itálii).³⁵⁰ Za druhé republiky se NOF po váhání stala součástí Strany národní jednoty.³⁵¹

2.3.19 Národní strana práce³⁵²

Národní strana práce (NSP) vznikla před parlamentními volbami v roce 1925 odštěpením od Československé národní demokracie z důvodu, že mnozí členové nesouhlasili s nacionalistickým a protihradním kursem strany v čele s K. Kramářem.³⁵³ Nejvýraznějším zásahem pro ČSND bylo, že se k nově vznikající straně připojilo na

³⁴³ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 635.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 636.

³⁴⁵ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³⁴⁶ KOTLÁN, P.: *c. d.*, s. 37.

³⁴⁷ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 637.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 639 nebo KOTLÁN, P.: *c. d.*, s. 38–39.

³⁴⁹ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³⁵⁰ KOTLÁN, P.: *c. d.*, s. 41.

³⁵¹ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 646. Ve skutečnosti značně složitější. Podrobně vysvětleno viz KOTLÁN, P.: *c. d.*, s. 41–43.

³⁵² Podkapitola pojednává o Národní straně práce z období 1925 až 1930 (nikoliv o té z období druhé republiky).

³⁵³ DVOŘÁK, Tomáš: *Národní strana práce (1925–1930)*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 617.

Moravě velmi silné křídlo Jaroslava Stránského. NSP při vzniku podpořilo také značné množství známých osobnosti (mj. bratři Čapkové či Ferdinand Peroutka). Straně byl nakloněn (ačkoliv to nedával příliš otevřeně najevo) i prezident T. G. Masaryk.³⁵⁴

NSP se svým program snažila oslovit inteligenci a střední třídu. Nabádala k nalezení nové rovnováhy mezi podnikateli a zaměstnanci (mnohými programovými idejemi se blížila socialistickým stranám).³⁵⁵ Podporovala odluku církve od státu a také kritizovala politikaření vládnoucích stran. Jedním z hesel bylo masarykovské: Nebát se a nekrást.³⁵⁶ Ústředním tiskem strany byl týdeník *Národní práce*. Stranu také velmi často podporovaly *Lidové noviny*, které vydával J. Stránský.³⁵⁷

Volby v roce 1925 byly pro NSP zklamáním. Získala sice 1,4 % hlasů (na Moravě dokonce 2,3 %), ale kvůli rozdrobenosti hlasů napříč republikou nezískala jediný mandát, což v podstatě rozhodlo o osudu strany do budoucna.³⁵⁸ Důvodů neúspěchů bylo více. Strana vznikla pouhé dva měsíce před volbami a také mnohé její idealistické vize byly neuskutečnitelné. Ve volbách v letech 1928 a 1929 kandidovala vždy společně s ČSNS (na její kandidátce se J. Stránský stal členem Parlamentu).³⁵⁹ Na počátku roku 1930 se poté NSP rozpustila a svým členům doporučila vstup do ČSNS.³⁶⁰

2.3.20 Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu³⁶¹

Republikánská strana navazovala na už z dob R-U plně konstituovanou dobře organizovanou Českou agrární stranu, která v roce 1919 přijala název Republikánská strana československého venkova a v roce 1922 po spojení s částí Slovenskej národnej a roľnickej strany přijala konečný název Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZML).³⁶² Nejvýznamnější postavou byl až do své smrti dlouholetý předseda strany i vlády Antonín Švehla.³⁶³ Mimo úřednických vlád se RSZML

³⁵⁴ DVOŘÁK, T.: *c. d.*, s. 619–620 a CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 52–53.

³⁵⁵ CABADA, L. – ŠANC, D.: *c. d.*, s. 54.

³⁵⁶ DVOŘÁK, T.: *c. d.*, s. 623.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 623–624.

³⁵⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³⁵⁹ DVOŘÁK, T.: *c. d.*, s. 626.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 626.

³⁶¹ V literatuře velmi často název zjednodušován na stranu agrární.

³⁶² HARNA, Josef: *Republikánská strana*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 553.

³⁶³ Viz např. BROKLOVÁ, Eva: *Antonín Švehla: Tvůrce politického systému*. Praha 2017

účastnila všech vlád první republiky a s výjimkou období vlády K. Kramáře (1918–1919) a rudozelené koalice (1919–1920) vždy držela křeslo premiéra.³⁶⁴ V prvních parlamentních volbách v roce 1920 však získala vinou jasného vítězství levicových stran jen 9,7 %.³⁶⁵

Základem programu byla idea agrarismu, která vyzdvihovala rolníka jako živitele státu. Zemědělství bylo v duchu této ideje považováno za základní složku hospodářství.³⁶⁶ Z toho také logicky plynulo, že nejsilnější pozice tato strana držela na českém venkově. V ekonomických otázkách strana obhajovala soukromé vlastnictví a můžeme ji označit jednoznačně za státopornou.³⁶⁷ Strukturou se jednalo o masovou stranu s pevnou a vyspělou organizací a mnoha satelitními organizacemi (např. selské jízdy či Republikánské zaměstnanecké ústředí).³⁶⁸ Ústředním tiskovým médiem strany byl deník *Venkov*.³⁶⁹

Ve druhých parlamentních volbách díky zlepšení ekonomické situace (roli hrálo i prosazení pozemkové reformy) a rozkolu v ČSDSD slavila RSZML volební vítězství se ziskem 13,7 % hlasů.³⁷⁰ Od roku 1926 se však začal zhoršovat zdravotní stav předsedy strany a premiéra (1922–1929) A. Švehly a s tím se občasně zhoršoval i postoj strany k Hradu a posilovaly různé frakce ve straně.³⁷¹ V roce 1929 se místo něj premiérem stal František Udržal (do roku 1932).³⁷² Ve stejném roce proběhly i další volby do Národního shromáždění ČSR, kde RSZML získala 15,0 % hlasů a opět zvítězila.³⁷³ Následující roky byly poznamenány ekonomickou krizí, kterou se RSZML snažila aktivně řešit. V parlamentních volbách v roce 1935 získala 14,3 % hlasů a nezdělala jen pro obrovský úspěch SdP u německých voličů.³⁷⁴ Premiérem se až do roku 1938 stal Slovák Milan Hodža.³⁷⁵ V posledních letech existence první republiky se ve straně (téměř jako

³⁶⁴ BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. – HOLZER, J. – ŠEDO, J.: *c. d.*, s. 58–59.

³⁶⁵ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³⁶⁶ HARNA, J.: *Republikánská strana*, s. 556.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 558.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 566 a 568.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 574.

³⁷⁰ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

³⁷¹ BROKLOVÁ, Eva: *Antonín Švehla*, s. 372–383.

³⁷² Tamtéž, s. 383–389. Předsedou strany se až po dvou letech po smrti A. Švehly stal Rudolf Beran.

³⁷³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 71. Díky volebnímu systému získala i tak nejvíce mandátů.

³⁷⁵ HARNA, J.: *Republikánská strana*, s. 585.

v každé jiné prvorepublikové straně) objevovaly některé nedemokratické tendence.³⁷⁶ Po mnichovském diktátu česká část strany splynula do Strany národní jednoty.³⁷⁷ Po druhé světové válce již tato nejsilnější prvorepubliková strana nebyla obnovena.³⁷⁸

2.3.21 Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)

Sudetoněmecká strana (SdP) vznikla nejprve jako Sudetoněmecká vlastenecká fronta (SHF), která měla sdružovat všechny politické strany a spolky sudetských Němců.³⁷⁹ Byla reakcí na kritiku dosavadních politických stran, zákaz DNP a DNSAP, jejichž členové mohutně přecházeli do řad SHF, a dopady ekonomické krize, která německé oblasti zasáhla obzvláště tíživě.³⁸⁰ V politickou stranu se Sudetoněmecká vlastenecká fronta přeměnila až v dubnu 1935 před parlamentními volbami, kdy přijala název Sudetoněmecká strana.³⁸¹ Nejvýraznější osobnosti byl dlouholetý předseda Konrad Henlein.³⁸²

Program SdP je velmi obtížně jasně charakterizovat, jelikož strana byla tvořena více politickými proudy a její oficiální postoje se také značně vyvíjely v souvislosti s politickým vývojem ve střední Evropě.³⁸³ Strana částečně programově navazovala na dvě již zmíněné německé strany, které byly roku 1933 zakázány (DNP a DNSAP).³⁸⁴ Značný vliv měl ale i elitářský antidemokratický spolek Kameradschaftsbund, ze kterého pocházel předseda K. Henlein.³⁸⁵ Programově se tento spolek opíral o filosofii Othmara Spanna, který propagoval stavovský stát a útočil na liberalismus i marxismus. Velmi častý byl u něj i antisemitismus a různé rasové teorie.³⁸⁶ Vztah SdP k Československu se postupně vyvíjel. Na počátku strana stála na podobných pozicích jako ostatní strany

³⁷⁶ BROKLOVÁ, Eva: *Agrární strana a demokracie*. In BROKLOVÁ, Eva – TOMEŠ, Josef – PEHR, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha 2008, s. 64–65.

³⁷⁷ HARNA, J.: *Republikánská strana*, s. 586.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 588.

³⁷⁹ MAREK, Pavel: *Sudetoněmecká strana*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 893.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 893.

³⁸¹ MAREK, P.: *Sudetoněmecká strana*, s. 893.

³⁸² Více viz HRUŠKA, Emil: *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha 2010.

³⁸³ MAREK, P.: *Sudetoněmecká strana*, s. 894.

³⁸⁴ HRUŠKA, Emil: *c. d.*, s. 68.

³⁸⁵ MAREK, P.: *Sudetoněmecká strana*, s. 894.

³⁸⁶ Ideologický základ K. Henleina viz HRUŠKA, E.: *c. d.*, s. 29–36.

z důvodu neustále hrozícího zákazu. Postupně však svoje požadavky stupňovala (viz např. Karlovarský program v roce 1938).³⁸⁷ I vztah strany k NSDAP je předmětem debat historiků. Plná poslušnost na základě vzájemné korespondence je většinou datována až k roku 1937.³⁸⁸ Strana postupně vytvořila a v mnoha případech i ovládla celou řadu satelitních organizací (např. německé odbory). Patrně nejznámějším byl Sudetendeutsche Freikorps, který se nechvalně proslavil svoji teroristickou činností v roce 1938.³⁸⁹ Ústředním tiskem strany byl *Die Zeit*.³⁹⁰

Do vysoké politiky strana vstoupila mohutným vítězstvím ve volbách v roce 1935, kdy ve volbě do Poslanecké sněmovny získala nejvíce hlasů ze všech stran (15,2 %)!³⁹¹ Těžila hlavně z toho, že byla novou nadějí pro Němce, kteří byli velmi silně zasaženi ekonomickou krizí.³⁹² V situaci, kdy byly aktivistické strany zdiskreditovány a negativistické zakázány, byla pro mnohé velmi atraktivní volbou. Po tak výrazném volebním úspěchu si ji už nedovolily státní orgány zakázat, a tak SdP neustále stupňovala svoje požadavky (nejpozději od roku 1937 v součinnosti s režimem A. Hitlera v Německu), které vyvrcholily v roce 1938, kdy byla SdP jedním ze základních kamenů k rozbití Československa a de facto vytvářela pátou kolonu.³⁹³ Po mnichovském diktátu se sloučila s NSDAP.³⁹⁴

2.3.22 Socialistická strana československého lidu pracujícího

Socialistická strana československého lidu pracujícího (SSČLP) vznikla na počátku roku 1919 odloučením pravicového křídla Františka Modráčka od ČSDSD na protest proti komunistickým a ekonomicky levicově radikálním projevům ve straně.³⁹⁵ Základem jejího programu byl pokus o družstevní socialismus.³⁹⁶ V parlamentních volbách v roce 1920 kandidovala samostatně a získala 1,0 % hlasů.³⁹⁷

³⁸⁷ MAREK, P.: *Sudetoněmecká strana*, s. 894–895.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 909.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 900–902.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 902.

³⁹¹ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

³⁹² MAREK, P.: *Sudetoněmecká strana*, s. 906.

³⁹³ MAREK, P.: *Sudetoněmecká strana*, s. 908–909.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 909.

³⁹⁵ KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 707.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 707.

³⁹⁷ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

Po tomto volebním neúspěchu strana postupně upadala i z důvodu boje mezi křídlem F. Modráčka a Josef Hudec. Vše vedlo až k jejímu zániku v roce 1923, kdy se křídlo okolo F. Modráčka vrátilo do ČSDSD (komunisté už byli pryč) a lidé okolo J. Huce vstoupili do ČSND.³⁹⁸

2.3.23 Židovská strana

Židovská strana (ŽS) byla nejvýznamnějším politickým zástupcem židovské menšiny v Československu.³⁹⁹ Vznikla v návaznosti na činnost Židovské národní rady, která se ustanovila už v říjnu 1918 a od počátku se jasně hlásila k československému státu.⁴⁰⁰ Významnými osobnostmi byli Ludvík Singer, Norbert Adler či Max Brod.⁴⁰¹ V prvních volbách v roce 1920, kdy ještě nebyla Židovská strana zcela dotvořena, kandidovali zástupci židovské menšiny v rámci subjektu Sdružené židovské strany a při volbě do Poslanecké sněmovny získali 1,3 % hlasů. Z důvodu rozdrobenosti komunity nedokázali v žádném volebním kraji získat mandát.⁴⁰²

Program Židovské strany byl logicky orientován na zájmy židovské menšiny v ČSR. Jejich základními požadavky byla možnost označovat se za příslušníky židovského národa, hlásit se bez omezení k judaismu a rovnost Židů ve všech sociálních i ekonomických otázkách.⁴⁰³ ČSR jim ve většině zmíněných otázek šla dlouhodobě vstříc. I proto zůstala ŽS po celé období první republiky otevřeným zastáncem Československa.⁴⁰⁴ Nedokázala však nikdy oslovit všechny Židy v ČSR z náboženských a také geografických důvodů. Nábožensky se hlásila k sionistickým hnutím a tím byla nevolitelná pro mnohé ortodoxní Židy hlavně na východě ČSR, kde židovské komunity měly více masový a méně elitářský charakter. Nevolili ji také mnozí levicově smýšlející Židé.⁴⁰⁵ Významným tiskem byly např. *Židovské zprávy*.⁴⁰⁶

³⁹⁸ KUKLÍK, J.: *c. d.*, s. 707.

³⁹⁹ CRHOVÁ, Marie: *Politické strany a politika židovské menšiny*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 967.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 970.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 970.

⁴⁰² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

⁴⁰³ CRHOVÁ, M.: *c. d.*, s. 972–973.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 981.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 967–968 a 980–981.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 977.

Podobně jako v roce 1920 i ve volbách v roce 1925 ŽS nezískala jediný mandát (při zisku 1,4 % hlasů ve volbě do Poslanecké sněmovny!).⁴⁰⁷ Proto se ve volbách v roce 1929 spojila s několika polskými stranami. Získala znovu 1,4 %, ale tentokrát i 2 mandáty.⁴⁰⁸ V následujících volbách v roce 1935 už nebyla spolupráce s polskými stranami programově možná (pro zhoršující se vztahy mezi ČSR a Polskem) a tak ŽS kandidovala v rámci ČSDSD (která ji slíbila dva mandáty).⁴⁰⁹ Její zástupci v parlamentu v letech 1929 až 1938 podporovali vládu ČSR, ačkoliv ŽS nikdy nebyla jejím přímým členem.⁴¹⁰ Většina členů strany, kterým se nepodařilo včas emigrovat, byla po okupaci deportována do koncentračních a vyhlazovacích táborů, kde značná část z nich zahynula.⁴¹¹

⁴⁰⁷ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

⁴⁰⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

⁴⁰⁹ CRHOVÁ, M.: *c. d.*, s. 981.

⁴¹⁰ *Tamtéž*, s. 981.

⁴¹¹ *Tamtéž*, s. 981.

3. Politický okres Zábřeh

Vybraným územím ke studiu v této práci je od roku 1960 již neexistující politický okres Zábřeh (o důvodech výběru viz úvod). Tento okres byl tvořen soudními okresy Mohelnice, Šilperk a Zábřeh a nacházel se na severozápadě Moravy v sousedství politických okresů Litovel, Moravská Třebová, Šternberk, Šumperk, Ústí nad Orlicí a Žamberk.⁴¹² Dnes je toto území rozděleno mezi Pardubický kraj (okresy Svitavy a Ústí nad Orlicí) a Olomoucký kraj (okresy Olomouc a Šumperk). Největší část zahrnuje právě posledně jmenovaný okres Šumperk.⁴¹³ Přesná poloha PO Zábřeh v rámci českých zemí viz mapa č. 1. Za okupace během druhé světové války byla většina PO Zábřeh jako landrát Zábřeh přímou součástí Německé říše. Pouze 10 obcí na jihu okresu v čele s městem Loštice se stalo součástí Protektorátu Čechy a Morava.⁴¹⁴

V politickém okrese Zábřeh za první republiky žilo více než 68 tisíc obyvatel.⁴¹⁵ Češi tvořili přibližně dvě třetiny z tohoto počtu (ačkoliv při prvním sčítání v roce 1880 ještě byli v menšině).⁴¹⁶ Po odsunutí Němců po II. světové válce klesl počet obyvatel na přibližně 50 tisíc.⁴¹⁷ Počet samostatných obcí kolísal okolo čísla sto. Z toho byly také v politickém okrese 2 městyse a 5 měst.⁴¹⁸ Největším městem bylo sídlo okresního úřadu Zábřeh.⁴¹⁹ Ekonomicky se jednalo o zemědělsko-průmyslový region, kde dle sčítání v roce 1930 na venkově převažovalo zemědělství a drobné živnosti, naopak ve větších sídlech se rozvíjel průmysl (Zábřeh, Mohelnice, Loštice, Červená Voda, Sudkov atd.). Poměr zaměstnaných v průmyslu či živnostech k počtu zaměstnaných v zemědělství byl v roce 1930 přibližně 60:40.⁴²⁰ Bližší informace viz části o jednotlivých soudních okresech.

⁴¹² BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 125.

⁴¹³ Tamtéž, s. 126.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 126.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 127 a *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–129.

⁴¹⁶ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 128 a *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–129.

⁴¹⁷ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 128.

⁴¹⁸ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–129.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 129.

⁴²⁰ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 135–136. Statistika je pravděpodobně značně zkreslující z důvodu, že se mezi zaměstnané v zemědělství či živnostech nejsou započtení rodinní příslušníci (povětšinou manželky v domácnosti), kteří se ale často logicky na chodu hospodářství podíleli.

3.1 Soudní okres Mohelnice

Soudní okres Mohelnice se nacházel na jihu politického okresu Zábřeh. Geograficky se jednalo o nejméně kopcovitý terén v politickém okresu. Přesto do soudního okresu významně zasahovala na západě Zábřežská vrchovina (např. Mírov či Studená Loučka). Nejvíce obcí patřilo do úrodného pásu Mohelnické brázdy ve středu okresu (např. města Mohelnice a Loštice). Spíše sporadicky na severovýchodě do okresu zasahovala i jižní část Hanušovické vrchoviny (Veleboř či Police). Soudní okres tvořilo v roce 1930 38 samostatných obcí, z nich byly 3 města (Mohelnice, Loštice a Úsov) a 1 městys (Mírov).⁴²¹ Znázornění obcí SO Mohelnice viz mapa č. 2. Počtem obyvatel se ještě v roce 1880 téměř SO Mohelnice vyrovnal severnějšímu SO Zábřeh, kdy měl přes 26 tis. obyvatel (asi o tisíc méně než SO Zábřeh), ale poté docházelo postupně k úbytku obyvatel (v roce 1921 23 473 a v roce 1930 22 394).⁴²² Úbytek obyvatel poté vyvrcholil po odsunu německé většiny po druhé světové válce, kdy při sčítání v roce 1950 měl soudní okres pouze necelých 17 tis. obyvatel.⁴²³ Detailní počty obyvatel viz tab. 1.

Jak už bylo výše napsáno, jednalo se o soudní okres, který byl původně většinově německý. Národnostní rozdělení mělo na rozdíl od SO Zábřeh poměrně jasné geografické vymezení. Německé etnikum obývalo všechny obce od severozápadu okresu až po linii Vlachov, Květín, Libiva, Mohelnice, Krčmy, Újezd, Líšnice a Svinov (ve všech zmiňovaných obcích mělo ještě většinu). V obcích na východ a jih od této linie převažovali obyvatelé hlásící se k české národnosti. Jedinou výjimkou bylo až do odsunu Němců převážně německé město Úsov.⁴²⁴ Znázornění národnostního rozložení okresu viz mapa č. 5.

Procentuální zastoupení jednotlivých národností se v průběhu času v SO značně měnilo. Zatímco ještě v roce 1880 můžeme dle sčítání (kdy se rozlišovala obcovací řeč) počítat se zastoupením 66 % Němců (více než 17 tis.), 32 % Čechů (přes 8 tis.) a zbylá 2 % byli převážně Židé. Při sčítání za první republiky v roce 1921 tvořili Němci už

⁴²¹ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–127.

⁴²² Tento úbytek obyvatel je primárně způsoben výrazným snižováním obyvatel německé národnosti (viz níže). Viz BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 127 a *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–127.

⁴²³ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 187–227. Mnohostránková citace z důvodu, že většina zdrojů uvádí v roce 1950 pouze počet obyvatel za celý PO Zábřeh (nutno tedy sečíst data za jednotlivé obce).

⁴²⁴ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–127.

jen 54 % obyvatel okresu (12 564 ob.) a počet Čechů stoupl na 44 % (10 410 ob.). Při druhém sčítání v roce 1930 tento trend nadále pokračuje, Němců bylo 52 % (11 581 ob.), Čechů 47 % (10 467 ob.).⁴²⁵ Po druhé světové válce jsou poté téměř všichni Němci odsunuti z ČSR.⁴²⁶ Při pohledu na vývoj počtu obyvatel a jejich národnosti v jednotlivých obcích můžeme vidět poměrně překvapivý obrázek. Téměř všechny převážně německé obce zaznamenávají úbytek. Překvapující je, že menší čistě venkovské obce klesaly spíše mírně (např. Krchleby či Líšnice) naopak ve velkých sídlech docházelo k výraznému snížení počtu Němců mezi lety 1880 a 1930 (v Mírově z 1545 na 651; v Úsově z 1701 na 866; v Lošticích z 909 na 68!).⁴²⁷ Výrazným zásahem byl poté odsun německého obyvatelstva, po kterém se původní počet obyvatel obcí již nikdy nepodařil plně nahradit (a mnohdy ani z poloviny).

V jazykově české části není tento trend patrný. Převážně menší české obce v kopcovitějším terénu počtem obyvatel spíše stagnovaly (např. Veleboř či Veselí) a naopak větší obce či města v úrodných oblastech Mohelnické brázdy zažívaly značný nárůst obyvatel (počet Čechů v Lošticích narostl z 1700 v roce 1880 na 2563 v roce 1930⁴²⁸).⁴²⁹ Závěrem o obyvatelstvu nutno poznamenat výrazné stěhování Čechů do měst s převážně německou většinou. Dobře je to patrné na největším městě okresu Mohelnici. V roce 1880 zde bylo pouze 72 Čechů z celkových 4 601 ob. Při sčítání za první republiky jich už ale bylo více než 600.⁴³⁰ Podobný trend můžeme spatřit i u již zmiňovaného Mírova či Úsova. Některé národnostní změny jsou natolik závratné (nejlepším případem jsou Loštice), že je pravděpodobně, že se nejednalo pouze o změny způsobené migrací, ale docházelo i k „přechodům“ od jedné národnosti ke druhé z důvodu politických změn.⁴³¹ Detailní statistika počtu obyvatel dle národnosti viz tab. 1.

⁴²⁵ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 127 a *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–127.

⁴²⁶ MRŇKA, Jaromír: *Svéhlavá periferie: Každodennost diktatury KSČ na příkladu Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960*. Praha 2015, s. 30–31.

⁴²⁷ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 187–227.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 201.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 187–227.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 187.

⁴³¹ Značnou roli zde mohla sehrát i metodika zjišťování národností, kdy při sčítání v roce 1880 byla zjišťována obcovací řeč a nikoliv národnost.

Nábožensky byl soudní okres až do vzniku první republiky téměř kompletně katolický. Výjimkou bylo asi 425 židů (dle sčítání v roce 1900).⁴³² Poté zaznamenává rozvoj v jazykově českém prostoru Československá církev, ke které se v roce 1930 hlásilo více než 2 000 obyvatel (centrum Loštice a okolní obce a Lukavice). Naopak počet židů rapidně ubýval a v roce 1930 se k judaismu hlásilo v soudním okrese už jen 142 ob. (centrem města Loštice, Mohelnice a Úsov).⁴³³ Např. ve zmiňovaných Lošticích klesl poměr židů z více než 10 % v roce 1880 (280) na přibližně 2 % v roce 1930 (55).⁴³⁴ Osud židovské menšiny byl poté zpečetěn za II. světové války.⁴³⁵ Detailní statistika počtu obyvatel dle náboženství viz tab. 4. Znázornění náboženského rozložení okresu viz mapa č. 6 a 7.

Ekonomickými centry soudního okresu byly města Loštice a Mohelnice. V Lošticích byl rozvinutý potravinářský (např. výroba známých Olomouckých tvarůžků) a dřevozpracující průmysl.⁴³⁶ Ještě více rozvinutý byl průmysl v Mohelnici, kde se dařilo hned několika odvětvím. Velmi masivní zde byl elektrotechnický průmysl, který zde zaměstnával stovky zaměstnanců a po druhé světové válce se postupně jednotlivé podniky staly součástí n. p. Moravské elektrotechnické závody.⁴³⁷ Významné podniky můžeme najít i v dalších obcích (papírna v Lukavicích, pískovcové lomy ve Starém Maletíně či lokální drobný průmysl v Mírově či Úsově).⁴³⁸ Zbytek soudního okresu si však v námi vymezeném období zanechával svůj převážně agrární charakter, který v kopcovitějších oblastech byl doplněn těžbou dřeva.⁴³⁹ Statisticky vyjádřeno byl dle sčítání v roce 1930 počet zaměstnaných v zemědělství a průmyslu či živnostech přibližně stejný (3402 a 3391).⁴⁴⁰ Dle této statistiky se tedy jednalo o nejvíce zemědělský soudní okres v politickém okrese Zábřeh.

Závěrem zmiňme dvě informace, které mohly mít jen minimální vliv na voliče, ale svoji pozornost si zasluhují. Jedná se o existenci významné věznice na hradě Mírov (na

⁴³² BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 128.

⁴³³ Tamtéž, s. 128.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 201.

⁴³⁵ ŠTIPL, L.: *c. d.*, s. 5–7.

⁴³⁶ MELZER, M. – SCHULZ, J.: *Vlastivěda*, s. 332.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 356–357.

⁴³⁸ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 204–206, 215–216 a 220–221.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 187–227.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 135–136.

území městyse Mírov)⁴⁴¹ a fakt, že město Loštice bylo rodištěm dr. Richarda Fischera, prvorepublikové poslance za ČSND a dlouholetého starosty města Olomouce (1923–1939).⁴⁴²

3.2 Soudní okres Šilperk⁴⁴³

Nejsevernější část vybraného politického okresu vyplňoval soudní okres Šilperk. Na první pohled se jednalo o region s vysokou členitostí terénu na pomezí Hanušovické vrchoviny, Zábřežské vrchoviny a Orlických hor. Z toho plyne jistá odloučenost daného území. Dalším výrazným rysem bylo národnostní rozdělení soudního okresu, ve kterém měl silné zastoupení jak německý, tak český živel. Zjednodušeně lze národnostní rozdělení popsat tak, že severozápadním směrem stoupal procentuální počet zastoupení Němců (viz mapa č. 5), ale existovaly i výjimky (např. Šumvald na jihu okresu).⁴⁴⁴

V období let 1918–1948 tvořilo SO Šilperk 18 až 20 samosprávných jednotek. Jediným městem bylo správní centrum Šilperk. Znázornění obcí viz mapa č. 3. Během námi sledovaného období proběhlo sčítání lidu v letech 1921, 1930 a 1950. V roce 1921 měl region 14 767 obyvatel. V následujícím sčítání přibližně o 200 méně. Vinou odsunu po druhé světové válce poté poklesl počet obyvatel při sčítání v roce 1950 dokonce na 9 107. Odliv obyvatel z regionu můžeme nejlépe vypočítat, když se podíváme na sčítání v roce 1880, kdy měl region 19 215 obyvatel!⁴⁴⁵ Přesná data o počtu obyvatel v letech 1880, 1921, 1930 a 1950 pro jednotlivé obce viz tab. 2.

V období R-U docházelo k postupnému navyšování zastoupení českého obyvatelstva v regionu. Nejvíce je to patrné v Šilperku, kde mezi lety 1880 a 1930 došlo k navýšení obyvatel české národnosti z 77 na 489, tedy o více než 635%! Zatímco v roce 1880 tvořila česká minorita pouhých 3,9 % obyvatel, v roce 1930 už to bylo 31,6%.⁴⁴⁶ V ostatních obcích už byl tento jev méně zřetelný (tab. 2). Během první republiky se tento nárůst téměř zastavil. Paradoxní je, že počet obyvatel českých obcí naopak výrazně klesal (např.

⁴⁴¹ MELZER, M. – SCHULZ, J.: *Vlastivěda*, s. 350.

⁴⁴² Tamtéž, s. 333.

⁴⁴³ Podkapitola je s menšími úpravami převzata z již zmiňované autorovi bakalářské diplomové práce: JEŽEK, Jakub: *Vývoj volebních výsledků v obcích soudního okresu Šilperk (Štítý) v letech 1918–1938 (zpracování výsledků v GISu)*. Olomouc 2018 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce), s. 13–15.

⁴⁴⁴ *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1924, s. 70–71.

⁴⁴⁵ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 127.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 228 a *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 128.

počet obyvatel největší české obce bez výraznější německé menšiny Cotkyně klesl z 1 536 na 1 141⁴⁴⁷). Výsledkem bylo, že počet obyvatel obcí v tzv. „české části“ klesal, naopak se zvyšoval počet obyvatel obcí s německou většinou, ale celkově počet obyvatel české národnosti zůstal přibližně stejný (7 754 v roce 1880 a 7 592 v roce 1930), zatímco počet Němců klesl z 11 452 při sčítání v roce 1880 na pouhých 6 843 v roce 1930.⁴⁴⁸ Tyto demografické změny mohly mít více důvodů a zasloužily by si určitě detailní analýzu, na kterou ale zde nemáme místo ani prostor. Můžeme pouze obecně předpokládat, že mohlo docházet k migraci Čechů do severních obcí s německou většinou z důvodu hledání zaměstnání, jelikož v okolí Červené Vody zažíval rozkvět textilní průmysl. V mnoha případech se také ale mohlo jednat o postupné národní uvědomění česky mluvících obyvatel, kteří v prvotních sčítáních zaškrtili německou obcovací řeč a později po zesílení národního cítění přešli k národnosti české, resp. československé. Národnostní rozdělení regionu skončilo po roce 1945, kdy bylo německé obyvatelstvo odsunuto a nahrazeno obyvatelstvem z různých částí ČSR (mělo se primárně jednat o obyvatele z oblasti Velkého Meziříčí a Třebíče).⁴⁴⁹

Jestliže národnostně byl soudní okres rozdělen, tak nábožensky byl téměř jednotný. Při sčítání lidu v roce 1921 se z celkových 14 767 obyvatel 14 325 hlásilo k římskokatolické církvi, 120 k československé, 86 k evangelické a pouhých 12 obyvatel se přihlásilo k judaismu (v dobové terminologii israelství). Zbylí obyvatelé vyplnili kolonku bez vyznání (165) anebo jiné (67).⁴⁵⁰ Zde za zmínku stojí pouze vybudování kostela Československé církve v Písařově.⁴⁵¹ Detailní statistika počtu obyvatel dle náboženství viz tab. 5. Znázornění náboženského rozložení okresu viz mapa č. 6 a 7.

Soudní okres můžeme ekonomicky rozdělit do několika oblastí. První byla většinou německá oblast navázaná na textilní průmysl na severu. Jednalo se primárně o největší sídlo okresu tehdejší městy Červená Voda a o menší obce, které už jsou dnes povětšinou součástí této velké obce (Bílá Voda, Mlýnický Dvůr, Moravský Karlov a Šanov). Čím jižněji v jazykově německém prostoru postupujeme směrem k Šilperku, tím nabírá silnější zastoupení agrární sektor a drobní živnostníci (Březenský Dvůr, Březná, Heroltice). Zvláštním případem je Šilperk a od ostatních německy etnických obcí v okrese

⁴⁴⁷ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 234.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 127–128.

⁴⁴⁹ MRŇKA, J.: *Svéhlavá periferie*, s. 30–32.

⁴⁵⁰ *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1924, s. 70–71.

⁴⁵¹ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 247.

odříznutý Šumvald. Město Šilperk, ačkoliv bylo sídlem soudního okresu, bylo až třetí největší sídlo v soudním okrese po Červené Vodě a Písařově. Vyznačovalo se značnou chudobou a zvýšenou nezaměstnaností.⁴⁵² Většina jeho obyvatel pracovala v zemědělství. Jedinou rozvinutější oblastí průmyslu zde bylo spíše podomácké kartáčnictví, které zde bylo zastoupeno také jednou menší továrnou a družstvem Sedok.⁴⁵³ Obec Šumvald na jihu byla typická horská zemědělská obec s rozsáhlými lesy.⁴⁵⁴

Ani etnický český prostor nebyl ekonomicky jednotný. V severní části byla více hornatá oblast s vyššími podíly drobných řemeslníků a velmi rozšířeným kartáčnictvím (domácí výroba). Jednalo se primárně o Písařov a Jakubovice. Do této kategorie by spadala i východněji položená obec Bušín, kde také bylo kartáčnictví značně rozšířené, ale v důsledku výstavby papíren v nedalekých Olšanech (1861–1865, SO Šumperk⁴⁵⁵), došlo k výraznému navýšení počtu dělnictva. Naopak poslední obec v této části okresu Hartíkov si zachovala čistě zemědělský ráz. Jižněji položené obce s česky mluvícím obyvatelstvem měly povětšinou agrární charakter (Cotkytle, Crhov, Jedlí a Horní Studénky). Nelze však opomenout zmínit místní průmysl v Jedlí (tkalcovna, výroba šumivých nápojů, kartáčnictví) a také vyšší nezaměstnanost v Cotkytli a Crhově. V Crhově bylo také velmi rozšířené podomácké kartáčnictví podobně jako v obcích více na severu.⁴⁵⁶ Dle sčítání v roce 1930 byl poměr pracujících v zemědělství a průmyslu či živnostech přibližně 60:40 ve prospěch průmyslu a živností.⁴⁵⁷

3.3 Soudní okres Zábřeh

Soudní okres Zábřeh se nacházel ve střední části stejnojmenného politického okresu. Geograficky bychom mohli rozdělit okres na tři části. Západní kopcovitou část tvořenou Zábřežskou vrchovinou (např. obce Drozdov či Dolní Hynčina), východní kopcovitou část tvořenou Hanušovickou vrchovinou (např. Rohle či Brníčko) a mezi nimi se rozprostírající úrodnou oblastí severní části Mohelnické brázdy (např. Zábřeh či Zvole). Jednalo se o na počet obyvatel nejlidnatější SO v politickém okrese Zábřeh, ve kterém od roku 1880 (27 229 ob.) počet obyvatel stoupal až k nejvyššímu číslu při sčítání v roce

⁴⁵² BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 228–243.

⁴⁵³ MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda*, s. 460.

⁴⁵⁴ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 246.

⁴⁵⁵ MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda*, s. 375.

⁴⁵⁶ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 228–243.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 135–136.

1930 (31 862 ob.). Poté následkem odsunu klesl počet obyvatel při sčítání v roce 1950 na 26 207 ob.⁴⁵⁸ V soudním okrese bylo v roce 1930 42 samosprávných obcí. Jediným městem byl Zábřeh.⁴⁵⁹ Znázornění obcí viz mapa č. 4.

Poměrně zajímavý je národnostní vývoj tohoto většinově národnostně českého okresu, jelikož při prvním sčítání, ve kterém se uváděla národnost (obcovací řeč, 1880) bylo v SO více než 9 tisíc Němců, kteří tak tvořili téměř 33 % obyvatel. Ale v roce 1921, při prvním sčítání po vzniku republiky, bylo Němců už jen 7,5 tisíce a tvořili necelých 25 % populace. Tento trend mírněji pokračoval i za první republiky a v následujícím sčítání jejich poměr ještě o jedno procent klesl.⁴⁶⁰ Tento jev je nejlépe patrný v nejvýznamnějším a nejlidnatějším městě nejen soudního okresu, ale i celého okresu politického, a to v Zábřehu. V tomto centru politického i ekonomického (rozvinutý průmysl – např. velké textilní firmy Brass či Schefter) života okresu za R-U převažovali obyvatelé německé národnosti. Z 2 613 obyvatel města v roce 1880 tvořili přibližně 64 %. Ale po vzniku první republiky v roce 1921 i díky připojení obce Krumpach (1919) tvořili Němci z 5 389 obyvatel už pouze necelých 31 %.⁴⁶¹

Geograficky můžeme německé obyvatelstvo rozdělit do tří oblastí (viz mapa č. 5). První je již zmiňovaný Zábřeh a některé obce v jeho okolí jako bylo Jestřebíčko (součást národnostně českého Jestřebí od roku 1923), Pobučí či pod opět převážně českou Hrabovou spadající Vitošov. Další centra německé národnosti poté najdeme na úplném západě (Lubník, Tatenice, Krasíkov či Dolní Hynčina) a východě (Rohle, Nedvězí či Kamenná) soudního okresu.⁴⁶² Téměř všechny obce spojuje spíše klesající trend v počtu obyvatel (hlavně v posledních letech R-U; např. v Tatenicích klesl počet obyvatel mezi roky 1880 a 1921 o více než 200⁴⁶³). Po druhé světové válce bylo německé obyvatelstvo téměř kompletně odsunuto a dané obce osídleny většinou vnitřní kolonizací ze zbylých částí okresu.⁴⁶⁴ Na rozdíl od SO Mohelnice v soudním okrese Zábřeh téměř nenajdeme zástupce židovského náboženství.⁴⁶⁵

⁴⁵⁸ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 127–128.

⁴⁵⁹ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 128–129.

⁴⁶⁰ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 127–128.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 141–143.

⁴⁶² *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 128–129.

⁴⁶³ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 182.

⁴⁶⁴ MRŇKA, J.: *Svéhlavá periferie*, s. 30–32.

⁴⁶⁵ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 128.

O celkový růst počtu obyvatel do druhé světové války se tedy zasloužil zvyšující se počet obyvatel české národnosti. Tento růst však samozřejmě nepostihl celý okres rovnoměrně. Menší, převážně zemědělské obce v počtu obyvatel spíše stagnovaly (např. Svěbohov⁴⁶⁶). Naopak větší sídla s více rozvinutým průmyslem zaznamenaly značný nárůst obyvatel. Velmi dobrým příkladem je již zmiňovaný Zábřeh, ale tento jev postihl i velké obce jako Postřelmov (mezi lety 1880 a 1930 nárůst obyvatel z 1145 na 1954) či Sudkov (mezi lety 1880 a 1930 nárůst obyvatel z 651 na 1548!).⁴⁶⁷ Obecně lze tedy říci, že se obyvatelstvo v průběhu konce 19. st. a první poloviny 20. st. čím dál více centralizovalo do větších sídel nad 1 000 obyvatel (vzhledem k tomu, že se až na Zábřeh nejednalo o města by použití slova urbanizovalo bylo nejspíše nepřesné). Detailní statistika počtu obyvatel dle národnosti viz tab. 3.

V náboženské problematice vidíme jako do jisté míry zlomovým vznik ČSR. Do té doby byl okres téměř výhradně katolický (téměř 100 %). Při sčítání v roce 1930 ale už katolíci tvořili „pouze“ o něco více než 84 % obyvatel. K Československé církvi se hlásilo téměř 7 %, k evangelíkům 5 % a bez vyznání bylo necelých 4 % obyvatel.⁴⁶⁸ Z národnostního hlediska je nutné poznamenat, že pokles katolictví zaznamenaly pouze jazykově české oblasti. Jejich centrem byly nejjihnější části okresu, kde slavila úspěchy Československá církev. Např. v Bohuslavicích či Dubicku spadl poměr katolíků na necelých 60 % resp. dokonce 55 %.⁴⁶⁹ Mimo tyto jižní oblasti (ještě např. Zvole či Hrabová⁴⁷⁰) se většinou příslušníci jiných církví či bez vyznání soustředili do oblastí s více rozvinutým průmyslem (např. Hoštejn, Sudkov či Zábřeh). Detailní statistika počtu obyvatel dle náboženství viz tab. 6. Znázornění náboženského rozložení okresu viz mapa č. 6 a 7.

Ekonomická situace v SO byla už v mnohém naznačena na předchozích řádcích a blízce souvisí s geografickou i demografickou situací v regionu. Většina menších obcí si zachovávala převážně zemědělský ráz. S rozdílem zda šlo o obec ve velmi úrodných oblastech Mohelnické brázdy (jako např. Zvole) anebo naopak o obec ve spíše kopcovitém terénu (např. Drozdov). V případě více kopcovitých katastrů obcí velmi často

⁴⁶⁶ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 181.

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 171 a 180. Podobný nárůst dle místopisu zaznamenal i Hoštejn, ale jedná se dle publikace ČSÚ o chybu. *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 128.

⁴⁶⁸ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 128–129.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 128.

⁴⁷⁰ Jediná obec v SO Zábřeh, ve které byl podíl katolíků pod 50 %. Nejsilnější zde byla církev evangelická!

zemědělství doplňovalo lesnictví a různá podomácká výroba (např. kartáčů). U tohoto typu obcí také většinou docházelo k úbytku obyvatel. Největším průmyslovým centrem regionu bylo logicky město Zábřeh s už zmiňovaným velmi rozvinutým průmyslem, které tvořilo zázemí a pracovní místa i pro mnoho okolních obcí (Rudolfovo, Skalička, Ráječek – zde elektrotechnický závod Skrat, Leština a atd.).⁴⁷¹ Dalším průmyslovým centrem byl Sudkov s velkým textilním závodem J. Seidl (pozdější Moravolen).⁴⁷² V jazykově německých částech byl velký kovodělný závod v Kamenné (jistě zaměstnával i některé obyvatele Nedvězí či Rohle) a těžba vápence ve Vitošově.⁴⁷³ Za zmínku ještě stojí v námi vymezeném období rozvoj pily a zpracování dřeva v převážně českém Hoštejně.⁴⁷⁴ Tato průmyslová centra většinou spojuje nárůst obyvatel. V jevech ovlivňující výsledky voleb nelze ignorovat ani možnost obyvatel k uplatnění v průmyslu mimo hranice okresu (Kláštelec a nedaleká papírna v Olšanech; Lubník, Tatenice a blízkost města Lanškrouna). Dle sčítání v roce 1930 se jednalo o nejprůmyslovější soudní okres z vybraného studovaného prostoru. Počet zaměstnaných v průmyslu či živnostech výrazně převyšoval (70:30) počet pracujících v zemědělství.⁴⁷⁵

⁴⁷¹ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 141–143.

⁴⁷² MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda*, s. 447.

⁴⁷³ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 156 a 159.

⁴⁷⁴ MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda*, s. 262.

⁴⁷⁵ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 135–136.

4. Volby do Národního shromáždění 1920

4.1 Československo

První parlamentní volby, a po obecních v roce 1919 druhé celkově v historii Československa, se uskutečnily 18. a 25. dubna 1920.⁴⁷⁶ Vzhledem k neproběhnutí voleb na Těšínsku a Podkarpatské Rusi se nerozdělovaly všechny mandáty poslanců a senátorů.⁴⁷⁷ Jednalo se o volby dlouho očekávané (i cizinou), jelikož ve většině okolních států v tu dobu již parlamentní volby po světové válce proběhly.⁴⁷⁸

Cesta k samotným volbám byla poměrně trnitá. Od vzniku Československa parlament tvořilo pouze Revoluční národní shromáždění (vzniklo 14. listopadu 1918⁴⁷⁹) vytvořené dle tzv. Švehlova klíče, který rozdělil poslance stranám podle výsledků voleb do Říšské rady 1911. Mandáty byly přiděleny pouze českým (resp. později československým) stranám – RSZML, ČSDSD, ČSND, ČSS, ČSL a straně pokrokové. Přizváno bylo i 41 poslanců za Slovensko.⁴⁸⁰ Další národnosti nebyly zastoupeny.⁴⁸¹ První „celonárodní“ vláda K. Kramáře vydržela pouze do obecních voleb 15. května 1919.⁴⁸² Její doba vlády byla naplněna hlavně snahou o konsolidaci samotného státu (hraničními spory s Maďarskem a Polskem či měnovou odlukou).⁴⁸³ Vzhledem k výsledkům voleb (což je to, čím se tato práce zabývá) je nutno zmínit, že po světové válce se musel nový stát (stejně jako celá Evropa) vypořádávat se značnými ekonomickými problémy, včetně vázaného hospodářství či potížemi se zásobováním základními lidskými potřebami.⁴⁸⁴ Očekávalo se tak posilování levice, která logicky měla těžit z nastalé situace. První dny po vzniku státu se také hlavně v Čechách nesly v silně protikatolickém duchu (mnoho

⁴⁷⁶ Prvního data byly volby do Poslanecké sněmovny, druhé do Senátu. KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 164.

⁴⁷⁷ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 129 nebo KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 169.

⁴⁷⁸ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 53 a 163.

⁴⁷⁹ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 67.

⁴⁸⁰ Pro nedostatek politiků zastupovány také několika Čechy. Několik dalších mandátů bylo také ještě kooptováno např. legionáři po návratu. KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 64.

⁴⁸¹ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 52.

⁴⁸² Samotná vláda skončila v úřadě až 8. července. KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 118.

⁴⁸³ Srov. KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 49–67 a KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 52–109.

⁴⁸⁴ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 92–109 a OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 79.

občanů si spojovalo katolictví s Rakousko-Uherskou monarchií; viz zboření Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze⁴⁸⁵).⁴⁸⁶

Potvrzením levicových nálad byly květnové obecní volby v roce 1919. Někteří autoři se snaží rekonstruovat ve svých publikacích přesné výsledky, ale to není z objektivních důvodů příliš možné.⁴⁸⁷ Nám pro tuto práci postačí informace, že levicové strany v českých zemích (jak české, tak německé) zaznamenaly značné volební úspěchy.⁴⁸⁸ Důsledkem tohoto vítězství byl pád Kramářovy vlády a nástup tzv. rudozelené koalice Vlastimila Tusara (bez ČSND a ČSL).⁴⁸⁹ Ve vzduchu se vznášela hrozba bolševizace republiky (radikalizace mnoha členů ČSDSD a také ČSS) dle sovětského vzoru, a to výrazně znesnadňovalo práci v koalici.⁴⁹⁰ Už v prosinci 1919 málem padla vláda poté, co ministři ČSS podali demisi kvůli vyhrocené situaci v mnoha továrnách, kde odboráři ČSDSD nutili i ostatní dělníky (kteří byli mnozí v odborech jiných pol. stran) vstupovat do jejich odborů. Předáci ČSDSD o zákonu proti omezování pracovní svobody, který to měl zastavit, odmítli jednat. Prezident však demisi nepřijal.⁴⁹¹

29. února 1920 byla přijata ústava a republika směřovala konečně k demokratickým parlamentním volbám.⁴⁹² Jejich termín byl stanoven na 18. a 25. dubna. Volby byly celospolečensky velmi očekávané, jelikož měly znamenat konec revolučního období republiky a vznik řádného Národního shromáždění. Na druhou stranu mnozí se obávali přílišného vítězství levicových stran (vnitřně bojujících se vzestupem komunistů) a také vstupu národnostních menšin (ve většině případů se negativně stavících vůči republice) do Poslanecké sněmovny a Senátu.⁴⁹³

⁴⁸⁵ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 150.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 150–153.

⁴⁸⁷ Na základě vlastního výzkumu v některých obcích, ale i logického úsudku, je zřejmé, že nelze plně spočítat výsledky stran v obecních volbách, jelikož ve většině obcí nebylo plně vyvinuto politické spektrum. Navíc obecní volby v roce 1919 v mnoha obcích ani neproběhly. V námi sledovaném politickém okrese bylo takových příkladů desítky (viz např. SOKA Šumperk, fond MNV Dlouhomilov, *Pamětní kniha Dlouhomilov (1922–1974)*). Snaha o přesné výsledky např. v KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 71–72 či KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 118.

⁴⁸⁸ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 124.

⁴⁸⁹ První Tusarova vláda nastoupila 8. 7. 1919. Viz BARTOŠ, J. – TRAPL, M.: *Československo 1918–1938*, s. 61.

⁴⁹⁰ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 128–133

⁴⁹¹ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 82–83 nebo KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 162.

⁴⁹² BARTOŠ, J. – TRAPL, M.: *Československo 1918–1938*, s. 13.

⁴⁹³ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 163–164.

Těsně před volbami 14. dubna ještě podali ostentativně demisi ministři RSZML kvůli sporům o obecních statcích.⁴⁹⁴ K vyhocení situace velmi přispívala volební kampaň, při které probíhal opravdu velmi tvrdý boj o voliče. Socialistické strany v mnoha případech dokonce nechávaly (místy až násilně) svázet obilí a další potraviny z venkova do měst, aby nalákaly své voliče. Proti tomu logicky se stavěly strany opírající se spíše o venkovské voliče (RSZML a ČSL).⁴⁹⁵ Nejen tyto události zvyšovaly napětí a také očekávání před volbami.

Samotné výsledky voleb do Poslanecké sněmovny poté v mnohém naplnily očekávání. Favorit voleb ČSDSD zvítězila v ČSR se ziskem 25,7 % hlasů a 74 mandátů, což byl zisk, který už žádná strana po celé období první republiky nedokázala napodobit. Překvapením bylo druhé místo ČSL, které strana dosáhla i díky spojení se slovenskými ľud'áky. V ČSR dohromady získaly 11,3 % hlasů a 33 mandátů. Třetí místo se ziskem 11,1 % a 31 mandátů obsadila nejsilnější německá strana DSAP, která tak napodobila úspěch československých sociálních demokratů. Mírným překvapením bylo až 4. místo RSZML (9,7 %, 28 m.) a také zisk pátých československých socialistů (8,1 %, 24 m.) se očekával o něco vyšší. Další pořadí stran v ČSR bylo ČSND (6,3 %, 19 m.), DW20 (5,3 %, 15 m.), SNS (3,9 %, 12 m.), BdL (3,9 %, 11 m.), DCV (3,4 %, 10 m.), MNKSS (2,3 %, 5 m.), ČSŽOSS (2,0 %, 6 m.), DDFP (1,7 %, 5 m.), SSČSLP (1,0 %, 3 m.) a MZSZM (0,4 %, 1 m.).⁴⁹⁶ Detailní výsledky pro celou ČSR viz tab. 7.

V historických českých zemích zvítězila logicky také ČSDSD (22,2 %), jistým paradoxem je nižší zisk než v ČSR jako celku. Druhá skončila DSAP (14,2 %; vzhledem k většímu podílu německy mluvícího obyvatelstva očekávané). Následující pořadí bylo RSZML (12,4 %), ČSS (9,7 %), ČSL (9,6 %, podobně jako ČSDSD slavila větší zisk na Slovensku díky ľud'ákům), ČSND (8,0 %), DW20 (6,8 %), BdL (5,0 %), DCV (4,4 %), ČSŽOSS (2,5 %), DDFP (2,2 %) a SSČSLP (1,2 %).⁴⁹⁷

Na Moravě a ve Slezsku zvítězila taktéž ČSDSD (22,0 %), ale výrazně ve své volební „baště“ uspěla i ČSL (18,8 %). Další pořadí bylo RSZML (12,4 %), DSAP (9,5 %; na Moravě ji volil nižší podíl Němců), DW20 (7,2 %), DCV (6,8 %), ČSS (6,2 %), ČSND

⁴⁹⁴ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 162–163.

⁴⁹⁵ Tamtéž, s. 163–164.

⁴⁹⁶ Uvedeny strany, které získaly alespoň jeden mandát. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

⁴⁹⁷ Uvedeny strany, které získaly více než 1 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 43.

(6,2 %), DDFP (4,1 %), ČSŽOSS (2,9 %), BdL (1,7 %; velmi slabý výsledek oproti Čechám), SSČSLP (1,1 %) a SŽS (1,0 %).⁴⁹⁸

V Olomouckém volebním kraji zvítězila taktéž ČSDSD (19,0 %). Druhá skončila ČSL (14,9 %), třetí byla DSAP (14,2 %; opět hraje u všech německých stran výraznou roli vyšší podíl Němců než na Moravě a ve Slezsku jako celku). Další pořadí bylo DW20 (11,5 %), RSZML (10,6 %), DCV (6,6 %), ČSND (6,4 %; silný zisk hlavně v Olomouci a dalších jižních okresech), BdL (6,3 %; výrazně nadprůměrný výsledek v rámci Moravy a Slezska), ČSS (4,2 %), ČSŽOSS (3,5 %) a SSČSLP (1,1 %).⁴⁹⁹ Přehledné výsledky za jednotlivé územní celky viz tab. 10.

Senátní volby proběhly o týden později a jejich výsledky byly velmi podobné těm poslaneckým. Zvítězila ČSDSD s ještě o něco vyšším ziskem než ve volbách před týdnem (28,1 %, 41 m.). Další pořadí bylo ČSL (11,9 %, 18 m.), DSAP (11,4 %, 16 m.), RSZML (10,2 %, 14 m.), ČSNS (7,2 %, 10 m.), ČSND (6,8 %, 10 m.), DW20 (5,8 %, 8 m.), BdL (4,0 %, 6 m.), SNS (3,5 %, 6 m.), DCV (2,7 %, 4 m.), DDFP (2,7 %, 3 m.), ČSŽOSS (2,1 %, 3 m.), MNKSS (1,9 %, 2 m.) a MRS (0,8 %, 1 m.).⁵⁰⁰ Detailní výsledky pro celou ČSR viz tab. 8.

Výsledky se na první pohled hlavně při zisku ČSDSD a DSAP jeví jako drtivé vítězství levice, ale při detailnějším rozboru můžeme zjistit, že byly síly mezi občanskými a socialistickými stranami takřka vyrovnané.⁵⁰¹ Bylo zřejmé, že povolební vyjednávání budou obtížná, jelikož strany dosavadní tzv. rudo-zelené koalice ztratily majoritu. Jednou z možností byla samozřejmě vláda pěti hlavních „českých“ stran. Plány na ní však zhatily přílišné programové rozdíly (sporům vévodila ČSDSD hnaná levým komunistickým křídlem do radikálních požadavků). Navíc takovéto vládě nebyla v tu chvíli nakloněna ani skupina Hradu v čele s prezidentem, který měl značné výhrady proti ČSND i ČSL.⁵⁰²

⁴⁹⁸ Uvedeny strany, které získaly více než 1 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 43.

⁴⁹⁹ Opět pouze strany se ziskem přes 1 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 43.

⁵⁰⁰ Uvedeny pouze strany se ziskem alespoň jednoho mandátu. NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 660–661.

⁵⁰¹ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 163–164. U některých stran je navíc obtížné je zařadit přesně na jednu nebo druhou stranu (např. ČSŽOSS). Navíc např. koalice DW20 byla tvořena jednou stranou pokládanou za socialistickou (DNSAP) a druhou spíše občanskou (DNP).

⁵⁰² Tamtéž, s. 165.

Druhou možností bylo obnovení vlády rudo-zelené koalice s nutností jejího rozšíření na německé sociální demokraty a agrárníky. Jednání však ztroskotala na stále ještě negativním názoru jednotlivých stran vůči ČSR.⁵⁰³ Vše nakonec vyústilo v menšinovou vládu obnovené rudo-zelené koalice (ČSDSD, RSZML a ČSS), kterou při hlasování o důvěře 11. června zachránilo, že pro ni hlasovali také českoslovenští živnostníci a někteří němečtí a maďarští poslanci ze Slovenska, a především odchod modráčkovců,⁵⁰⁴ většiny německých sociálních demokratů a části českých národních demokratů ze sálu.⁵⁰⁵ Vláda nakonec prošla v poměru hlasů 140:109.⁵⁰⁶

Ještě předtím 27. května volilo celé Národní shromáždění prezidenta. S velkým náskokem při zisku 284 hlasů z 411 možných byl už v prvním kole zvolen stávající prezident T. G. Masaryk.⁵⁰⁷ Hlasovaly pro něj všechny národnostně čs. strany (s výjimkou vybraných poslanců ČSDSD a ČSS hlásících se k extrémní levici). Německý protikandidát prof. August Neagle logicky neměl naději na úspěch tím spíše, že němečtí sociální demokraté odevzdali bílé lístky.⁵⁰⁸

Menšinová druhá Tusarova vláda měla jen velmi krátkého trvání. Rozkol v socialistických stranách, kde se odštěpovali komunisté byl už příliš velký. Navíc se velmi často projevovaly i ostré rozpory v zájmech a programu socialistických stran a agrárníků. To vše vyústilo už v září v demisi vlády a nástup úřednického kabinetu Jiřího Černého.⁵⁰⁹ Stát jako takový nakonec hrozbu levicové revoluce ustál, hůře dopadla ČSDSD jejíž 22 poslanců v roce 1921 přešlo do nově vzniklé KSČ a již nikdy se jí během první republiky nepodařilo dosáhnout volebního úspěchu z roku 1920, který ji paradoxně přinesl křeslo ministerského předsedy na pouhé tři měsíce.⁵¹⁰

⁵⁰³ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 127 či KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 165–166.

⁵⁰⁴ Časté zjednodušující pojmenování pro SSČSLP podle jednoho z jejích lídrů F. Modráčka.

⁵⁰⁵ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 166–170.

⁵⁰⁶ Záznam o hlasování o důvěře viz Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: *Stenoprotokoly z 6. schůze PS NS RČS 1920–1925 (11. června 1920)*. In: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/006schuz/s006007.htm> [cit. 2018–03–28].

⁵⁰⁷ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 172.

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 172–173.

⁵⁰⁹ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 138.

⁵¹⁰ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 218–226.

4.2 PO Zábřeh

Vývoj předcházející prvním parlamentním volbám v PO Zábřeh byl v mnohém obdobný jako u jiných smíšených politických okresů. Většinově české obce vznik Československé republiky alespoň dle dochovaných obecních kronik či literatury nadšeně oslavovaly.⁵¹¹ Německy hovořící občané sahalí k pasivnímu odporu, který byl zlomen v průběhu prosince příchodem čs. armády.⁵¹²

Pro většinu obyvatel se jednalo o už druhé volby po vzniku ČSR, ale v mnoha německých ale i českých obcích obecní volby v roce 1919 buď vůbec neproběhly nebo byla sestavena jednotná kandidátka.⁵¹³ Pro občany těchto obcí to byly první volby v nové republice a pro ženy dokonce první volby v historii.

Volební kampaň před volbami byla v dochovaném lokálním tisku značně vyhrocená. *Moravský Sever* sice podporoval většinu českých stran, ale tvrdě útočil na ČSL. Některé útoky jsou z pohledu dneška až skoro úsměvné (např. 16. dubna byl ve článku „Traviči a vrazi“ použit termín: „bolševický tisk klerikálního štábu“⁵¹⁴). *Moravský Sever* varoval i před bolševickou revolucí, ale zároveň na svých stranách psal i o schůzích ČSDSD.⁵¹⁵ Z dalšího česky psaného tisku můžeme ještě zmínit týdeník *ČSND Stráž severní Moravy*, která logicky na svých stranách masivně podporovala národní demokracii a kritizovala levicové strany.⁵¹⁶ Německý lokální tisk *Deutsche Wacht* podpořil před volbami 16. dubna nacionalistické uskupení *Deutsche Wahlgemeinschaft* (DW20).⁵¹⁷

O samotných výsledcích voleb máme oproti dalším volbám méně informací. Lehce zjistitelné díky publikaci ČSÚ jsou výsledky za celý politický okres i jednotlivé soudní okresy. V případě obcí v jazykově českém prostoru se můžeme opřít alespoň o *Moravský Sever*, který výsledky zveřejnil 23. resp. 30. dubna,⁵¹⁸ a o některé dochované obecní

⁵¹¹ Např. viz BARTOŠ, J. a kol.: *Zábřeh*, s. 42–43 nebo ŠEVČÍK, P. – VALENTOVÁ, I.: *Štítý*, s. 46.

⁵¹² O datumu vojenského záboru některých okolních měst se zmiňuje BARTOŠ, J. a kol.: *Zábřeh*, s. 43 či KŘUPKA, V. a kol.: *c. d.*, s. 76. Např. do Mohelnice přišli první čs. vojáci 22. listopadu.

⁵¹³ Např. SOKA Šumperk, fond AO Zborov, *kronika obce Zborov (5 ukn, 1923–2000)*.

⁵¹⁴ *Moravský sever*, r. 20, č. 18, 16. 4. 1920, s. 1.

⁵¹⁵ Varování před bolševickou revolucí viz *Moravský sever*, r. 20, č. 15, 26. 3. 1920, s. 1. Zmínky o schůzích ČSDSD viz *Moravský sever*, r. 20, č. 17, 9. 4. 1920, s. 4.

⁵¹⁶ Např. volební program ČSND v *Stráž severní Moravy*, r. 10, č. 14, 8. 4. 1920, s. 1–2. Ve stejném výtisku i zmínka o návštěvě dr. Karla Engliše v Zábřehu.

⁵¹⁷ Např. *Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg*, r. 20, č. 16, 16. 4. 1920, s. 1.

⁵¹⁸ *Moravský sever*, r. 20, č. 19, 23. 4. 1920, s. 2–3 resp. č. 20, 30. 4. 1920, s. 2–3.

kroniky.⁵¹⁹ Většina obcí (hlavně německých) ale zatím neměla kroniku, protože ještě nebyl v platnosti zákon č. 80/1920 Sb. z. a n., který stanovil povinnost ji vést nebo se kronika prostě nedochovala. Velká část kronik se také parlamentním volbám vůbec nevěnuje.⁵²⁰ Proto zůstávají výsledky v jednotlivých obcích v německy mluvících oblastech pro nás nejspíše navždy skryty.

Výsledky při volbách do Poslanecké sněmovny v PO Zábřehu v případě německých stran navazují na již zmíněné výsledky v olomouckém volebním kraji, jen je zapotřebí si uvědomit vyšší podíl německy mluvícího obyvatelstva (především v SO Mohelnice a SO Šilperk). Avšak v případě českých (resp. československých) stran jsou v mnohém značně překvapivé. Díky zmíněnému vyššímu podílu Němců slavila vítězství DSAP se ziskem 16,0 % hlasů. Velkým překvapením (hlavně i vzhledem k pozdějším výsledkům) bylo druhé místo RZSML (15,6 %), která porazila třetí ČSL (15,4 %). Tento výsledek se značně vymyká v rámci volebního kraje i Moravy a Slezska jako celku. Můžeme se jen domnívat, zda slavila úspěch nenávistná kampaň Moravského Severu či to byl jen důsledek protikatolických nálad po vzniku ČSR. Až čtvrtá (opět výsledek nekorespondující s celorepublikovým enormním ziskem) skončila ČSDSD (13,9 %). Zde hrál (i pro další volby) jistě značnou roli fakt, že velkou část PO tvořily většinově agrární obce, kde podpora ČSDSD byla výrazně nižší. Podobně jako v celém volebním kraji relativně uspělo uskupení DW20 (13,4 %). Další v pořadí byly opět německé strany BdL (8,8 %) a DCV (5,5 %). Zajímavý je v rámci volebního kraje spíše podprůměrný výsledek DCV, což koresponduje s nepříliš dobrým (hlavně při srovnání s dalšími volbami) ziskem ČSL. Pro katolické strany nebyl výsledek prvních poválečných parlamentních voleb v regionu příliš povzbudivý. Nepříliš dobře dopadly i ČSS (3,7 %), ČSŽOSS (2,8 %) a ČSND (2,6 %). Zatímco výsledek socialistů a živnostníků odpovídá náladám v celém volebním kraji, tak výsledek ČSND je podprůměrný. Důvodem je absence větších měst s většinou obyvatel československé národnosti (v podstatě pouze Zábřeh, příp. Loštice) a

⁵¹⁹ V jazykově německém prostoru (o kterém neinformoval Moravský Sever) nalezneme výsledky voleb do Poslanecké sněmovny či Senátu v SOKA Šumperk, fond AO Vyšehorky, *německá obecní kronika Vyšehorky (1925–1939)*, SOKA Šumperk, fond AO Kamenná, *německá obecní kronika Kamenná (1922–1944)* a SOKA Šumperk, fond AM Mohelnice, *německá obecní kronika Mohelnice (I. díl, i. č. 173, 1883–1927)*. Pouze výsledky voleb do Senátu nalezneme v SOKA Šumperk, fond AO Březná, *německá obecní kronika Březenský Dvůr (1930–1938)*. V jazykově českém prostoru velmi podrobně volby 1920 (a i 1919) popisuje např. kronika Moravičan. SOKA Šumperk, fond MNV Moravičany, *Česká kronika, Česká obecní kronika I. díl (1945–1964)*.

⁵²⁰ Volby zmíněny bez výsledků např. v SOKA Šumperk, fond AO Dubicko, *kronika obce Dubicko (I. díl, 1928–1968)*.

také fakt, že ČSND v kraji výrazně zvedá její výsledek úspěch v Olomouci a okolí.⁵²¹ Pro úplnost výsledků dodejme zisky ještě tří zbylých stran: SSČSLP (1,2 %), DDFP (0,5 %) a SŽS (0,4 %).⁵²² Přehledně výsledky voleb v PO Zábřeh viz tab. 10.

4.2.1 SO Mohelnice⁵²³

V nejnižnější části PO Zábřeh v SO Mohelnice, kde podíl českých Němců na počtu obyvatel převyšoval 50 %, očekávaně zvítězila strana orientující se na německé voliče.⁵²⁴ SO Mohelnice se ve volbách v roce 1920 stal spolu se SO Šilperk centrem podpory DSAP v rámci politického okresu. Získala zde 20,8 % hlasů (v celém PO 16,0 %). V samotném největším sídle soudního okresu (a největším městě s německou převahou v celém politickém okresu) Mohelnici dokonce 41,3 %. Tento úspěšný výsledek německých sociálních demokratů v Mohelnici lze celkem jednoduše vysvětlit přítomností rozvinutého průmyslu a s tím související existence početné vrstvy dělníků.⁵²⁵ Např. v podstatně více agrárnějším prostoru obce Vyšehorky dosáhli pouze na zisk 10,2 %.

Druhou nejsilnější stranou v okrese byl vzhledem k výsledkům za olomoucký volební kraj či za celý politický okres překvapivě BdL. Ten získal 17,7 % hlasů (v PO Zábřeh 8,8 % a v olomouckém volebním kraji dokonce jen 6,6 %). Lze předpokládat, že se v daném regionu opíral o voliče z venkovských oblastí (i vzhledem k následujícím volbám). Ve Vyšehorkách získal dokonce 66,7 % hlasů. Naopak ve městě Mohelnici pouze 5,6 % hlasů.

Třetí nejsilnější německou stranou (a čtvrtou celkově) byla v daném soudním okrese volební pospolitost DW20. Ta dosáhla na zisk 11,3 % hlasů. Při vyšším podílu Němců se

⁵²¹ Především v okresech Přerov a Prostějov, kde ČSND získala více než 12 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 192.

⁵²² Tamtéž, s. 192.

⁵²³ Jednotlivé výsledky nejsou citovány. Data vycházejí z již zmíněných výsledků z publikace ČSÚ, Moravského Severu a dochovaných kronik. Informace o obcích, pokud nejsou citovány, vycházejí z již dříve zmíněných informací z části o soudních okresech.

⁵²⁴ Vzhledem k tomu, že pro německé strany se nedochovaly s výjimkou Mohelnice a Vyšehorek (viz SOKA Šumperk, fond AM Mohelnice, *německá obecní kronika Mohelnice I. díl, i. č. 173, 1883–1927* a SOKA Šumperk, fond AO Vyšehorky, *německá obecní kronika Vyšehorky 1925–1939*) výsledky za jednotlivé obce, v práci jsou nejdříve popsány výsledky německých stran z celookresního pohledu a poté se detailněji zaměřuje na výsledky českých (resp. československých) stran, u kterých se dochovaly i výsledky za jednotlivé obce.

⁵²⁵ Bližší detaily nalezneme v publikaci o dějinách Mohelnice. Mohelničtí dělníci byli po válce silně levicový a radikální, několikrát v letech 1919 a 1920 vyšli do ulic. DSAP byla jednoznačně nejsilnější stranou ve městě. KŘUPKA, V. a kol.: *c. d.*, s. 76–78.

tento výsledek jeví jako spíše podprůměrný (v PO Zábřeh získala 13,4 %). Podobně jako v případě DSAP můžeme jádra volební podpory této koalice DNP, DNSAP a DGP spatřovat spíše ve větších sídlech. V Mohelnici získala 26,2 % hlasů. Ve Vyšehorkách pouze 5,6 %.

Na průměrný zisk dosáhla v okrese DCV. Získala 7,1 % hlasů (v PO Zábřeh 5,5 %). Vzhledem k omezeným pramenům nelze zjistit jádra její podpory. Jako překvapivé se jeví, že zatímco v Mohelnici získala 13,4 % hlasů, ve venkovských Vyšehorkách pouze 4,6 %. Poslední kandidující německá strana DDFP získala v okrese pouze 0,6 %. Ve Vyšehorkách nedokázala oslovit žádného voliče a v Mohelnici, kde by se přece jenom očekávalo nejspíše centrum její podpory, pouze 1,1 %.

V jazykově českém prostoru naprosto dominovala celkově třetí RSZML. Její zisk je vzhledem k moravskému prostoru, který je v tomto období spjat s dominancí ČSL, značně překvapivý (ačkoliv nutno poznamenat, že SO Mohelnice byl z jazykově českého pohledu nejméně katolickým okresem). RSZML získala v SO Mohelnici 16,6 % hlasů (v olomouckém volebním kraji pouze 10,6 %). Ve většině sídel s převážně českým obyvatelstvem překročila hranici 50 %. Např. v Radnici 81,1 % a ve Veselí dokonce 85,1 % (jedna z mála obcí v PO Zábřeh, kde byli katolíci v menšině). K vysvětlení tohoto drtivého úspěchu nám nepostačí fakt, že většina obcí měla agrární charakter. To by nevysvětlovalo porážku ČSL. Významnou roli nejspíše sehrály nálady po vzniku republiky, pravidelné útoky *Moravského Severu* na lidovce a také výrazný podíl nekatolického obyvatelstva (převážně příslušníci církve Československé). Pouze ve třech obcích (přesněji ve dvou obcích a jednom městě) s českou většinou RSZML neuvítězila. Jednalo se o dvě velmi malé obce Bezděkov nad Třebůvkou a Bezděkov u Úsova (v obou případech naprosto většinově obyvatelé katolíci), kde získala 23,8 % resp. 25,4 %. Citelnější pro agrárníky byl jistě neúspěch v Lošticích (největším sídle soudního okresu s českou většinou). Zde v městském prostředí s výrazně vyšším podílem dělníků a živnostníků dokázala RSZML získat pouze 9,1 %.

Na druhém místě mezi českými stranami (a pátá celkově) skončila celorepublikově vítězná ČSDSD. Získala pouze 7,6 % (v PO Zábřeh 13,9 %, v olomouckém volebním kraji 19,0 % a na Moravě jako celku dokonce přes 20 %)! Co bylo důvodem neúspěchu této strany u českých voličů v SO Mohelnice? Nejspíše absence větších průmyslovějších sídel v převážně českých oblastech. V Lošticích totiž dokázala při zisku 30,6 % hlasů zvítězit, zatímco ve většině venkovských sídel se její zisk pohyboval mezi 5 až 10 % (např. Palonín 8,3 % či Klopina 8,9 %).

Až třetí mezi českými stranami skončil hegemon pozdějších voleb na Moravě a ve Slezsku ČSL. Tato strana získala ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1920 v SO Mohelnici 7,1 % hlasů (podobně jako u ČSDSD silně podprůměrný výsledek; v PO Zábřeh jako celku 15,4 % hlasů). Rozhodující pro tento neúspěch byla porážka od RSZML v naprosté většina venkovských českých obcích (s výjimkou Bezděkova nad Třebůvkou a Bezděkova u Úsova, kde ČSL získala 40,6 % resp. 61,2 % hlasů). Ve zbytku obcí se její zisk pohyboval mezi 15 až 25 % (např. Vranová 25,6 % či Pavlov 16,2 %).

Relativním překvapením je čtvrté místo ČSND mezi českými stranami se ziskem 3,9 % hlasů. V rámci PO Zábřeh (kde ČSND získala 2,6 %) byl SO Mohelnice hlavní oblastí podpory této strany. Zisky národních demokratů byly však velmi nevyrovnané. V roce 1920 byly v podstatě v soudním okrese dvě hlavní místa jejich podpory. Očekávaně město Loštice,⁵²⁶ kde získali 17,2 % hlasů, a na první pohled překvapivě většinově německý Mírov, kde získali 13,9 % a oslovili zde většinu občanů hlásící se k místní české menšině. Tento na první pohled nelogický jev, má poměrně jednoduché vysvětlení. Na Mírově byla (a dodnes je) věznice, kde většinu zaměstnanců zřejmě tvořili občané hlásící se k české (resp. československé) národnosti a v těchto volbách se velká část z nich rozhodla právě pro ČSND (v dalších volbách následně přešli k ČSNS). Ve většině ostatních obcí se zisk národních demokratů pohyboval mezi 0 až 5 %.

Těsně za národní demokracií skončila ČSŽOSS se ziskem 3,3 % hlasů. Opět se jednalo v rámci PO Zábřeh (tam 2,8 %) o mírně nadprůměrný výsledek. I centrum podpory je podobné jako v případě ČSND, a to město Loštice, kde živnostníci získali 20,5 %. V ostatních sídlech s českou převahou získali mezi 0 až 5 % (např. Moravičany 3,8 %).

Značným propadákem voleb byl výsledek ČSS, která získala pouze 1,9 % hlasů, což byl podprůměrný výsledek i v už tak pro národní socialisty neúspěšném PO Zábřeh (kde získali 3,7 %). Paradoxně největší zisk dosáhli ve většinově německém Úsově (8,8 %), kde jim k zisku nejspíše napomohly místní výrazné národnostní třenice.⁵²⁷ Další obce s vyšším ziskem ČSS byly např. Třeština či Vlachov (v obou 8,7 %). Většinou se však zisk pohyboval do 3 až 5 %.

⁵²⁶ Jak už bylo v části o SO Mohelnice zmíněno, jednalo se o město se silnou místní buňkou ČSND a také o rodiště dlouholetého starosty města Olomouce (1923–1939) z řad národních demokratů dr. Richarda Fischera.

⁵²⁷ SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, *Z minulosti města Úsova I. díl*.

Velmi nízkého zisku 0,9 % (ale v podstatě průměrného při srovnání s vyššími celky) se v soudním okrese dočkala SSČSLP. V naprosté většině obcí nedosáhla na výraznější zisk. Přes 5 % získala pouze v obci Moravičany (6,2 %).

K úplnému dokreslení výsledků jednotlivých stran v SO Mohelnici při volbách do poslanecké sněmovny v roce 1920 nám zbývá výsledek Sdružených židovských stran. Toto uskupení zde získalo 1,1 % hlasů, což byl v rámci PO Zábřeh velmi nadprůměrný výsledek (0,6 %). Centrum podpory SŽS se logicky vymezovalo do třech míst s výskytem židovské komunity – Mohelnice (2,3 %), Loštice (3,0 %) a Úsov (3,4 %).

Výsledky voleb do Senátu, které proběhly pouze o týden později, jsou velmi podobné a až na několik zajímavostí nemá smysl se jim hlouběji věnovat. Tou nejzásadnější věcí je jistý davový efekt, který postihl české oblasti. Vzhledem k drtivému vítězství ČSDSD v rámci ČSR došlo k nárůstu počtu voličů sociálních demokratů v SO Mohelnice z 885 (7,6 %) na 942 (9,3 %). Tento jev je o to výraznější, když se uvědomíme, že při volbách do Senátu mohlo volit méně voličů. K nejmarkantnějšímu nárůstu došlo v obci Moravičany, kde ČSDSD volilo do Senátu 38 voličů (do PS pouze 19). Značného nárůstu hlasů se dočkaly i ČSND (na 4,7 %!) a ČSL (na 7,5 %). Naopak mírně ztratili živnostníci (získali 3,0 %). Zisk agrárníků se změnil jen nepatrně a procentuálně zůstali na stejném zisku (16,6 %).

Při celkovém pohledu na výsledky voleb v roce 1920 tedy můžeme konstatovat, že v SO Mohelnici až na výjimky jasně platilo národnostní i socioekonomické rozdělení (a projevoval se i vliv náboženství). Socialistické strany soustředily volební zisky v průmyslovějších a větších sídlech. Občanské na venkově s logickou výjimkou ČSND, která zisk naopak koncentrovala v Lošticích (a také u české menšiny v Mírově). Díky tomu, že v regionu převažovalo spíše venkovské obyvatelstvo, jsou v součtu zisky občanských stran vyšší než socialistických (ačkoliv je těžké zařadit např. DW20 nebo i české živnostníky; při srovnání podstatně více levicově volili němečtí voliči). Výraznou zajímavostí je jistě pro oblast na Moravě překvapivě drtivá porážka lidovců na úkor agrárníků, a to nejen v českém prostoru (ČSL a RSZML), ale i v tom jazykově německém (DCV a BdL). Při analýze volebních výsledků v roce 1920 je však nutno pamatovat na fakt, že politické preference obyvatel ještě velmi často nebyly plně dotvořeny a pro příští volby došlo ke značné změně těchto preferencí, které už poté měly stabilnější charakter. Celkové výsledky pro celý SO Mohelnice viz tab. 10. Zjištěné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 16 a 19. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 8. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Mohelnice viz mapa č. 9.

4.2.2 SO Šilperk⁵²⁸

V nejsevernějším, periferním a jednoznačně ze soudních okresů nejmenším SO Šilperk, kde byly národnostní počty téměř vyrovnané (mírně dle sčítání v roce 1921 převažovali Čechoslováci), zvítězily díky větší koncentraci voličů německé strany a obsadily první dvě místa.⁵²⁹

Z vítězství se v roce 1920 radovala volební pospolitost DW20, která v daném regionu získala 22,8 % hlasů, čímž výrazně překonala svůj výsledek v rámci jakéhokoliv vyššího celku (v PO Zábřeh 13,4 % především díky horšímu výsledku v SO Mohelnice). Lze předpokládat, že se jádra jeho podpory opírala nejspíše o větší sídla, jelikož (a tím přebíháme k senátním výsledkům) ve venkovském Březenském Dvoře získalo o týden později 23,9 % hlasů. Jedná se však o příliš malý vzorek nato, aby z toho mohl být vyvozen opravdu jasný závěr.

Na druhém místě skončila v SO Šilperk DSAP, která dosáhla na zisk 20,9 % hlasů. Vzhledem k vyššímu podílu Němců se jednalo o spíše průměrný zisk (v PO Zábřeh 16,0 %). I vzhledem k výsledkům v SO Zábřeh můžeme předpokládat spíše rovnoměrný zisk hlasů, který potvrzuje i zisk 37,3 % hlasů v Březenském Dvoře při volbách do Senátu (výrazně jiná situace než v pozdějších letech, kde se jasně vyprofilovalo centrum zisků DSAP na severu německého osídlení).

Z dalších německých stran mohla být se svým výsledkem alespoň částečně spokojena ještě DCV, která získala 6,1 % (v PO Zábřeh 5,5 %). Při senátních volbách v Březenském Dvoře získala dokonce 31,3 % hlasů. Naopak BdL se ziskem pouhých 3,9 % (v PO Zábřeh 8,8 % díky masivní podpoře v SO Mohelnice) spokojen být nemohl. Neúspěch dokládá i výsledek v Březenském Dvoře, kde získal o týden později 3,0 %. Poslední německou stranou byla očekávaně DDFP, která ve spíše zemědělsko-řemeslném regionu (s výjimkou Červené Vody a okolí, kde byl rozvinutý textilní průmysl) nedokázala zaujmout voliče a dosáhla na zisk pouhých 0,4 % hlasů.

V případě českých (resp. československých) stran, kde jsou zjistitelné i výsledky za jednotlivé obce, zvítězila v SO Šilperk mírně překvapivě RSZML těsně před ČSL.

⁵²⁸ Jednotlivé výsledky nejsou citovány. Data vycházejí z již zmíněných výsledků z publikace ČSÚ, Moravského Severu a dochovaných kronik. Informace o obcích, pokud nejsou citovány, vycházejí z již dříve zmíněných informací z části o soudních okresech.

⁵²⁹ Z tohoto důvodu začneme podobně jako v SO Mohelnice nejdříve s popisem výsledků německých stran, u kterých s výjimkou výsledků do Senátu v Březenském dvoře, nemáme výsledky za jednotlivé obce a až poté dojde k analýze výsledků českých stran, které jsou zjistitelné i na úrovni jednotlivých obcí.

RSZML získala 12,8 % (výsledek v podstatě kopíroval podporu v PO Zábřeh jako celku, kde strana získala 15,9 %).⁵³⁰ RSZML zvítězila ve Zborově (53,5 %), Horních Studénkách (51,8 %) a Hartíkově (51,0 %). V ostatních sídlech s většinou hlásící se k československé národnosti získala RSZML mezi 20 až 30 % (např. Jakubovice 25,3 %). Výjimkou byla obec Bušín, jež byla silně ovlivněna nedalekou papírnou v Olšanech (už PO Šumperk) a její elektorát výrazně tíhnul doleva. Zde získala RSZML pouze 6,7 % hlasů.

Na druhém místě (a čtvrtém celkově) skončila již zmiňovaná ČSL se ziskem 12,6 %. I tento výsledek je v souladu s výsledky za vyšší celky (v PO Zábřeh 15,4 %). V naprosté většině českých obcí získali lidovci mezi 15 až 30 % (např. Horní Studénky 24,4 %). Nadprůměrného zisku a také vítězství dosáhli v Cotkytli (33,3 %) a především ve větší české obci Jedlí (52,6 %). Naopak nižšího zisku se dočkali v Crhově, kde získali pouze 6,9 % (tento výsledek je o to paradoxnější, že Crhov se nachází mezi Cotkytli a Jedlím).

Třetí silnou českou stranou v SO Šilperk byla při volbách v roce 1920 ČSDSD. Získala zde 12,5 %, což byl velmi solidní výsledek (v PO Zábřeh 13,9 %). Její zisk se ve většině obcí pohyboval mezi 10 až 20 % (např. Zborov 18,3 %), s výjimkou obcí na severu českého osídlení s výrazně hornatějším reliéfem, kde byla silně rozšířená různá podomácká výroba (např. kartáčů). Zde ČSDSD dominovala a v Písařově (33,6 %) či Jakubovicích (51,6 %) zvítězila. Ještě výrazněji zvítězila v obci Bušín (54,1 %), kterou neovlivňoval jen hluboký údolní ráz (omezující zemědělství), ale i nedaleká již zmiňovaná papírna v Olšanech. Naopak zisku pouhých 2,5 % se dočkala sociální demokracie v obci Crhov (zajímavostí je, že od voleb 1925 se jednalo naopak o jedno z center podpory ČSDSD v regionu, ale v těchto volbách zde jasně zvítězila ČSS). ČSDSD slavila také úspěch u české menšiny v převážně německé průmyslové oblasti Červené Vody a okolí (v Červené Vodě 4,6 %, v Bíle Vodě dokonce 5,3 %).

Další v pořadí mezi českými stranami byla s výrazným odstupem ČSS, která získala jen 3,4 % hlasů, což byl ale v rámci PO Zábřeh průměrný výsledek. V téměř všech obcích získala výrazně pod 5 % hlasů (např. Jakubovice 1,8 %). Výjimkou byla obec Cotkytle⁵³¹ (21,7 %) a především již zmiňovaný sousední Crhov, kde zvítězila ČSS se ziskem 44,1 % hlasů. Na devátém místě celkově skončila ČSŽOSS se ziskem 2,3 % (opět průměrný

⁵³⁰ Nutno neustále pamatovat na vyšší podíl občanů německé národnosti.

⁵³¹ Dle Moravského Severu sídlo sekretariátu strany pro SO Šilperk. Viz Moravský Sever, č. 15, 26. 3. 1920, s. 3.

výsledek v rámci politického okresu). Zisky živnostníků byly značně vyrovnané a pohybovaly se u většiny obcí v rozpětí od 2 do 6 % (od 2,5 % v Jakubovicích po 6,1 % v Horních Studénkách). Výjimkou byla obec Bušín, kde zaznamenali zisk 8,2 %.

Očekávaně v soudním okrese bez měst s českou většinou nezaznamenala úspěch ČSND, která zde získala pouze 1,8 % hlasů. Její zisk se pohyboval do 3 % (např. Jedlí 2,7 %). Výjimkou byl Písařov (3,7 %) a Hartíkov (4,9 %). Za pozornost určitě stojí úspěch národních demokratů u českých menšin v převážně jazykově německých oblastech (Šilperk 3,4 % či Moravský Karlov 1,6 %). Propadákem byl i výsledek SSČSLP (0,4 % hlasů), která nedokázala oslovit levicové voliče a odebrat hlasy ČSDSD příp. ČSS. Jediný její výsledek nad 1 % byl zisk v obci Jedlí (2,4 %), kde získala téměř polovinu všech hlasů za celý soudní okres (14 z 30). Ještě hůře dopadly Sdružené židovské strany (0,1 %), které při neexistenci židovských komunit neměly v soudním okrese šanci na úspěch. Obdržely pouze 1 hlas v Bílé Vodě a 3 hlasy v Červené Vodě.

Výsledky do Senátu se v případě českých voličů procentuálně nijak výrazně zásadně nelišily.⁵³² Za zmínku stojí pouze fakt, že i mírná změna poměrů hlasů ve prospěch ČSDSD (většinou na úkor ČSS) a ČSL znamenaly propad RSZML z 1. místa (mezi českými stranami) až na 3.⁵³³ Ostatní československé strany si většinou mírně pohoršily.

Při shrnutí voleb v roce 1920 v SO Šilperk musíme konstatovat, že v německém prostoru dominovala DW20 a DSAP, zatímco zisky ostatních německých stran byly spíše nižší. K detailnější analýze nám chybí pramenné materiály. V jazykově českém prostoru dominovaly RSZML, ČSL a ČSDSD, které dohromady oslovily většinu českých voličů. Jádro podpory sociální demokracie bylo na severu (Písařov či Bušín), ČSL na jihu (Cotkytle či Jedlí) a RSZML na jihovýchodě (Zborov). Zatímco podpora ČSŽOSS byla, ač nižší, napříč regionem, zisky ČSS se koncentrovaly do dvou již zmíněných obcí na jihu soudního okresu a byly silně nevyrovnané. ČSND měla jen minimální zisky, ale stala se nejsilnější československou stranou v převážně německém sídle soudního okresu Šilperku. Celkové výsledky pro celý SO Šilperk viz tab. 10. Zjištěné výsledky za

⁵³² V případě německých voličů neexistují prameny s výjimkou již zmiňovaných a popsáných výsledků v Březenském Dvoře.

⁵³³ Zde je však nutno upozornit na zásadní rozpor mezi daty ČSÚ, kde RSZML při volbách do PS zvítězila a Moravským Severem, kde skončila až třetí. Jelikož senátní volby poté máme k dispozici pouze z Moravského Severu není srovnání těchto výsledků z metodického hlediska příliš korektní!

jednotlivé obce viz tab. 17 a 20. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 8. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Šilperk viz mapa č. 10.

4.2.3 SO Zábřeh⁵³⁴

Na rozdíl od dvou předcházejících soudních okresů tvořili v SO Zábřeh v období první republiky výraznou většinu obyvatel české národnosti (resp. dle sčítání československé) a to se samozřejmě projevilo i do volebních výsledků.⁵³⁵

Očekávané (ač tedy v ostatních soudních okresech nenaplněné) vítězství mezi českými stranami (i celkově) slavila ČSL se ziskem 23,0 % hlasů,⁵³⁶ což logicky i vzhledem k nadprůměrnému podílu občanů hlásící se k československé národnosti znamenalo výrazně vyšší výsledek než v PO Zábřeh jako celku, kde ČSL získala již zmiňovaných 15,4 %. ČSL zvítězila mezi českými stranami v Zábřehu, kde získala 24,2 % hlasů a také ovládla většinu českých obcí na západě až severozápadě okresu. V tomto prostoru vymezeném krajními obcemi Lupěné, Drozdov, Klášterec a Rovensko, téměř všude získala přes 40,0 % hlasů (výjimkou byl Kosov – 36,0 % a především Vyšehoří – 8,3 %!). Nejvíce v obci Hněvkov (74,8 %). ČSL v tomto relativně spíše periferním agrárním prostoru dokázala zaujmout poměrně značný počet voličů. Naopak v „průmyslovém pásu“⁵³⁷ se silnou podporou ČSDSD táhnoucím se severovýchodním směrem od Skaličky až po Sudkov zahrnujícím také velké obce jako byl Postřelmov či Leština (a teoreticky i město Zábřeh) bodovala podstatně méně. Zisk se zde většinou pohyboval mezi 20 až 30 % (např. Postřelmov 28,8 % nebo Lesnice 30,4 %). V Dlouhomilově a Ráječku dokonce pouze 11,2 % resp. 8,5 %. V jižních až jihovýchodních většinou ryze zemědělských oblastech českého osídlení (kde měla nejsilnější pozici v návaznosti na výsledky v SO

⁵³⁴ Jednotlivé výsledky nejsou citovány. Data vycházejí z již zmíněných výsledků z publikace ČSÚ, Moravského Severu a dochovaných kronik. Informace o obcích, pokud nejsou citovány, vycházejí z již dříve zmíněných informací z části o soudních okresech.

⁵³⁵ Pro lepší ucelenost tentokrát nejdříve probereme výsledky v SO dominantních českých stran, které jsou zjistitelné i za jednotlivé obce a až poté se budeme věnovat výsledkům německých stran, které známe samozřejmě pro celý soudní okres, ale pro jednotlivé obce pouze pro město Zábřeh (SOKA Šumperk, fond AM Zábřeh, *Německá obecní kronika Zábřeh I. díl (i. č. 663; 1901–1933)*) a menší obec Kamennou (SOKA Šumperk, fond AO Kamenná, *Německá obecní kronika Kamenná (1922–1944)*).

⁵³⁶ Výsledkový údaj je stejně jako u ostatních okresů pro volby do Poslanecké sněmovny.

⁵³⁷ Uměle autorem vytvořený pojem pro potřeby této práce, který zahrnuje pás obcí s výrazně levicovějším elektorátem z důvodu buď průmyslových podniků přímo v daných obcích či v nejbližším okolí. Nutno si uvědomovat, že mnohé obce v tomto pásu měly za první republiky stále většinově agrární charakter, pouze vyšší podíl dělníků.

Mohelnice RSZML a v některých obcích byl nižší podíl katolíků) výrazně upadal výsledek ČSL směrem k hranicím se SO Mohelnice. Zatímco ještě v Teodorově (45,4 %) či v Jestřebí (36,7) slavila ČSL vítězství a poměrně vysoký zisk hlasů, ve Zvoli (19,1 %) či Dubicku (15,1 %) už byl její výsledek podstatně horší (v obou případech obce s výrazným podílem obyvatel hlásících se k Československé církvi⁵³⁸). Výrazně se poté vymyká obec Hrabová (s významným dolem na vápenec ve Vitošově a většinou obyvatel hlásících se k církvi evangelické⁵³⁹), kde ČSL získala pouze 9,6 %.

Na druhém místě skončila celorepublikově vítězná ČSDSD, která zde získala 19,4 % hlasů. I v jejím případě se jednalo o nadprůměrný výsledek v rámci politického okresu, kde získala 13,9 %.⁵⁴⁰ V SO můžeme najít dvě jádra její podpory. Tou první je očekávaně již zmiňovaný „průmyslový pás“, kde se její zisk pohyboval ve většině obcí mezi 40 až 60 %. Nejvíce získala v silně průmyslové obci (velký textilní závod J. Seidl) Sudkov (56,1 %). Vyššího zisku v tomto prostoru nedosahuje pouze u obcí, kde zaznamenala značný zisk ČSS. Platí to především pro Lesnici (kde ČSDSD získala 25,8 %) a Ráječek (13,8 %). V samotném městě Zábřeh to sice bylo na první pohled také jen 16,7 %, ale je nutné pamatovat, že téměř 40 % získaly německé strany. Druhým centrem podpory byly obce v blízkosti Olšanské papírny (která se už nacházela v obci Olšany v PO Šumperk). V Klášterci a Vysehoří získala ČSDSD 47,7 % resp. 39,7 % hlasů. Naopak ve více agrárních obcích na západě českého osídlení (kde dominovala ČSL) a na jihu (kde byla nejsilnější RSZML) získala ČSDSD podstatně nižší zisky. V naprosté většině obcí to bylo mezi 10 až 20 % (např. Zvole 19,1 % nebo Nemile 11,8 %). Výjimkou bylo Jestřebí (29,5 %) a také Hrabová (25,3 %), kde nejspíš svoji úlohu sehrál již zmiňovaný lom na vápenec, jelikož značných zisků zde dosáhla i ČSS. Naopak nejnižšího zisku v českém prostoru dosáhli sociální demokraté v Bohuslavicích, kde téměř všechny socialistické hlasy pohltila ČSS a pro ČSDSD tu zbylo 0,3 %!

Na třetím místě mezi českými stranami (i celkově) skončila RSZML se ziskem 17,0 % hlasů. Vzhledem k tomu, že v PO Zábřeh získala 15,9 %, se jedná spíše o průměrný až podprůměrný výsledek, když vezmeme v potaz vyšší podíl občanů československé národnosti. Jádro její podpory v soudním okrese se nacházelo jednoznačně na jih od města Zábřeh v oblastech blízko SO Mohelnice, kde RSZML mezi českými venkovskými

⁵³⁸ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 153 a 185.

⁵³⁹ Tamtéž, s. 156.

⁵⁴⁰ Vzhledem k národnostní a socioekonomické situaci v soudním okrese logické.

voliči dominovala. V tomto jižním (až jihovýchodním) prostoru zvítězila ve většině obcí a její zisk se pohyboval mezi 40 až 60 %. Nejvíce získala v obci Dubicko (58,5 %). Méně pak např. v podstatně levicovější Hrabové (32,8 %) či v Jestřebí (28,3 %), kde značný podíl hlasů získala a také zvítězila ČSL. Na západ od Zábřehu se její zisk většinou pohyboval mezi 10 až 30 % v závislosti na dominanci ČSL v jednotlivých obcích. Extrémními případy nízkého zisku byly Hněvkov (2,9 %) a také Klášterec (0,0 %), kde se o hlasy podělila ČSDSD a ČSL. Opačným příkladem byl Kosov (44,4 %) či Vyšehoří (42,9 %), kde RSZML dokázala zvítězit. V „průmyslovém pásu“ se pohybovaly zisky RSZML od téměř nuly (Rudolfov 0,9 % nebo Zábřeh 3,1 %)⁵⁴¹ až po atakování 30 % hranice (Brníčko 29,5 % nebo Dlouhomilov 27,3 %).⁵⁴²

Čtvrtou nejsilnější českou stranou (a šestou celkově) se v soudním okrese v těchto volbách stala ČSS se ziskem 5,1 % hlasů. SO Zábřeh byl centrem podpory této strany v PO Zábřeh, ale nelze v něm nalézt jasně vymezené geografické jádro zisků této strany. S výjimkou Hněvkova (zde 12,1 %) se jednalo většinou o obce na jihu či východě okresu. Nejsilnější zisk zaznamenala ČSS v Bohuslavicích, kde získala 33,0 % hlasů. Přes 20 % hlasů získala ČSS v Lesnici, Ráječku či Teodorově. Přes 15 % v Dlouhomilově, Hrabové a Rájci. Ve většině případů se jedná o hlasy levicových voličů, které v dané obci znamenají v souvislosti s tím zároveň podprůměrný výsledek ČSDSD (samozřejmě v závislosti na charakteru dané obce). Ve všech ostatních nezmiňovaných obcích získala ČSS méně než 10 %. V centru soudního okresu Zábřehu to bylo 4,8 %.

Zisky ostatních českých (československých) stran byly už výrazně nižší. ČSŽOSS získala podprůměrných 2,6 % hlasů. Jádrem její podpory byly průmyslovější oblasti středu a severovýchodu. V městě Zábřehu získala 5,1 % hlasů. Největší úspěch zaznamenala ve velké obci Postřelmov, kde získala 7,6 %. I v ostatních obcích již dříve vymezeného „průmyslového pásu“ se její zisk pohyboval okolo 5 % hranice (např. Lesnice 4,8 % nebo Sudkov 4,4 %). Podobný výsledek v ostatních oblastech byl už spíše výjimkou (např. Svěbohov 5,0 %) a většinou se zisk pohyboval do 2 % (např. Drozdov 1,2 % či Zvole 2,1 %).

Ještě na slabší výsledek, než ČSŽOSS, dosáhla ČSND, která získala v SO Zábřeh pouhé 2,0 % hlasů. Její podpora se centralizovala převážně do několika sídel.

⁵⁴¹ V obou případech v podstatě městské prostředí (kde byla RSZML obecně výrazně slabší), jelikož Rudolfov je dnes už přímou součástí města Zábřeh.

⁵⁴² V obci Brníčko byla místní organizace RSZML (resp. agrárníků) již od roku 1906. SOKA Šumperk, fond MNV Brníčko, *Kronika Brníčko (1924–1959)*.

V samotném Zábřehu získala 5,5 % hlasů. Největší zisky poté obdržela v Hoštejně (7,9 %) a Postřelmově (6,8 %). Na výsledek přes 4 % ještě dosáhla v menších obcích nedaleko Zábřehu Filipově a Ráječku. V naprosté většině ostatních obcích s českou jazykovou převahou získali národní demokraté pouze okolo 1 % (např. Rovensko 0,8 % nebo Kosov 1,3 %).

SSČSLP sice dosáhla na ještě nižší zisk (1,8 %) než dvě předcházející strany, ale pro ni to paradoxně znamenalo značně nadprůměrný výsledek (na Moravě a ve Slezsku jako celku 1,1 %). Strana měla v SO Zábřeh dvě geografická jádra svých zisků. Prvním byla obec Hoštejn, kde oslovila SSČSLP nejspíše dělníky na místní pile a získala zde 26,3 % hlasů (s tím souvisí i zisk v sousedním Kosově 4,2 %). A poté obce severně od Zábřehu (Rovensko 3,1 %, Postřelmůvek 8,7 %, Vyšehoří 5,8 % a Postřelmov 3,3 %). Naopak v městě Zábřehu, kde bychom možná vyšší volební zisk očekávali, dosáhla SSČSLP pouze na 1,8 % hlasů.

Z německých stran byla vzhledem k celorepublikovým i celookresním výsledkům překvapivě neúspěšnější DW20, která skončila celkově v SO Zábřeh čtvrtá a získala 10,2 % hlasů (v PO Zábřeh jako celku sice 13,4 %, ale při mnohem vyšším podílu Němců). Tohoto výsledku dosáhla především díky vítězství (a to i celkově ze všech stran) v městě Zábřeh, kde získala 25,3 %, tedy více než 50 % hlasů německé menšiny! V menší spíše periferní (ale přesto značně průmyslové) obci Kamenná získala 23,1 %.

Druhé místo z německých stran zaujala DSAP při zisku 9,8 %. Při srovnání s výsledkem za celý PO Zábřeh (16,0 %) se i přes nižší poměr Němců jedná spíše o podprůměrný výsledek. Propadákem byl hlavně výsledek v Zábřehu, kde získala pouhých 6,7 % hlasů a nedokázala konkurovat DW20. Naopak v Kamenné i díky místnímu průmyslu dosáhla na zisk 45,0 % hlasů. Vzhledem k nízkému zisku v městě Zábřeh a vysokému zisku v obci Kamenná lze předpokládat (i vzhledem k výsledkům dalších voleb), že se v daném regionu DSAP paradoxně opírala spíše o venkovské obyvatelstvo.

Třetí z německých stran skončil BdL při zisku 4,5 % hlasů. Vzhledem k tomu, že v celém politickém okrese získal 8,8 %, tak to byl spíše podprůměrný výsledek, který nejlépe dokládá naprostý debakl německého Svazu zemědělců v Zábřehu, kde získal 0,6 % hlasů (nominálně 15!). Samozřejmě BdL se orientoval převážně na venkov, ale i tak to muselo být pro tuto stranu značné zklamání. V Kamenné získal Svaz zemědělců 12,7 %. Bohužel při absenci souvislých výsledků pro německé obce nemůžeme odvodit, zda zaznamenal BdL výraznější úspěchy v alespoň více agrárním německém prostoru (např. Dolní Hynčina).

Další v pořadí skončila DCV se ziskem 4,0 %. Vzhledem k nižšímu podílu Němců se jednalo v podstatě o průměrný výsledek. Poměrně slušného zisku 4,8 % (hlasů pro německé strany bylo méně než 40 %) se dočkala v Zábřehu. V Kamenné 17,5 %. Poslední německou kandidující stranou byla DDFP, které získala v SO Zábřeh pouze 0,4 % hlasů. V Kamenné neoslovila žádného voliče a v Zábřehu 1,2 %, což byla téměř polovina všech hlasů, které v okrese získala (30 z 61).

Nejmenšího zisku ze všech stran dosáhly Sdružené židovské strany. Zisk SŽS byl pouhých 0,1 %, což odpovídalo neexistenci početnějších židovských komunit v SO Zábřeh. Dva hlasy obdržely v Rovensku (0,5 %) a 14 v Zábřehu (0,6 %). Nikde jinde žádný hlas nedostaly.

V případě voleb do Senátu se objevuje podobný jev jako v SO Mohelnice. ČSDSD získala 2990 hlasů, tedy více hlasů než při volbě do Poslanecké sněmovny. Tento davový efekt, který následoval po celkovém vítězství ČSDSD v ČSR ve volbách do PS, výrazně postihl např. obec Hrabovou, ve které stoupl počet voličů sociální demokracie ze 108 na 127. Nutno poznamenat, že v mnoha případech to byly hlasy na úkor ČSS, která měla ve volbách do Senátu jen 582 voličů (namísto 779 o týden dříve).⁵⁴³ Ve vybrané obci Hrabová ČSS do Senátu volilo 55 voličů, o týden dříve do PS 83. V případě ostatních stran už změny nebyly zdaleka tak výrazné.

Když se pokusíme krátce shrnout výsledky voleb v roce 1920 v SO Zábřeh, tak opět můžeme konstatovat, že výsledky voleb korespondují s národnostním, náboženským a ve většině případů i socioekonomickým rozdělením obyvatelstva (hlavně v případě jazykově českých oblastí). Národnostně československý prostor můžeme dělit na tři oblasti: katolický západ až severozápad, kde ve většině obcí dominovala ČSL, „průmyslový pás“ od středu okresu směrem k severovýchodu, kde měla výrazné zisky ČSDSD a v mnohých obcích i zvítězila (do tohoto pásu teoreticky patřilo i město Zábřeh, ve kterém nejsilnější pozici z českých stran zaujmula ČSL, následovaná ČSDSD, naopak RSZML skončila až za ČSND, ČSŽOSS i ČSS) a agrární, výrazně méně katolický jih až jihovýchod, kde pokračovala dominance RSZML z vedlejšího SO Mohelnice. Za těmito třemi hlavními stranami byl v českém prostoru značný odstup. Další ČSNS se podařilo odčerpat v některých průmyslovějších obcích voliče ČSDSD, mnohé však ztratila už během týdne, po kterém se volilo do Senátu. Z německých stran získala nejvíce hlasů volební

⁵⁴³ Což byl výrazný propad i přes celkový nižší počet voličů, který se mohl účastnit voleb do Senátu.

pospolitost DW20, která dominovala mezi německými voliči přímo v Zábřehu. V podstatě těsně s ní prohrála jinak silnější DSAP, která výraznou porážku v Zábřehu překvapivě doháněla úspěchem ve vesnicích s německou většinou. BdL i DCV dostaly podstatně méně hlasů než dva předchozí subjekty. Celkové výsledky pro celý SO Zábřeh viz tab. 10. Zjištěné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 18 a 21. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 8. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Zábřeh viz mapa č. 11.

5. Volby do Národního shromáždění 1925

5.1 Československo

Popis politického vývoje v ČSR od vzniku prvního úřednického kabinetu J. Černého až po předčasné parlamentní volby 15. 11. 1925 by vydal na mnoho stran. Z hlediska volebního výsledku v roce 1925 je tedy nutno vybrat několik stěžejních politických událostí. Tou první je už v minulé kapitole zmiňované oddělení levicového křídla od ČSDSD (také ČSS a DSAP) a vznik KSC v roce 1921.⁵⁴⁴ Podobný rozpad zaznamenalo i ryze parlamentní spojení ČSL a slovenských ľudáků, kteří už ve volbách 1925 kandidovali samostatně.⁵⁴⁵

Ve vnitrostátní politice měly v období mezi roky 1920 až 1925 zásadní vliv dvě důležité ač neformální uskupení – tzv. „Pětka“ a tzv. „Hrad“. „Pětka“ byla tvořená důležitými předáky pěti hlavních československých politických stran a zformovala se v roce 1921 při nemoci T. G. Masaryka. V mnoha otázkách měla zásadní vliv na pozdější hlasování ve vládě či Národním shromáždění.⁵⁴⁶ Skupina „Hradu“ se naopak zformovala kolem prezidenta republiky a v mnoha ohledech vyvažovala moc politických stran a zmiňované „Pětky“.⁵⁴⁷ Jedním z výrazných rysů československé politiky se stal v daném období spor o podílu na vzniku ČSR mezi domácím a zahraničním odbojem, který výrazně kalil vztahy „Hradu“ a některých politických lídrů nejvíce z ČSND (K. Kramář či A. Rašín).⁵⁴⁸

Zlepšení komunikace mezi stranami díky vzniku „Pětky“ (a také z důvodu politické nutnosti po vzniku KSC a pokračujícím negativním postoji vůči státu u stran národnostních menšin) vedlo k nahrazení první úřednické vlády J. Černého v září 1921 už poloúřednickým kabinetem E. Beneše, který se v Národním shromáždění opíral o většinu šesti největších národnostně československých stran.⁵⁴⁹ Konečným důsledkem úspěšné činnosti „Pětky“ byl vznik plně stranického kabinetu v říjnu 1922 v jehož čele stál A. Švehla (předchozí vláda byla nahrazena z důvodu požadavků na plně stranický kabinet a také z jisté neoblíbenosti E. Beneše u některých politických stran; E. Beneš také

⁵⁴⁴ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 126.

⁵⁴⁵ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 251 a 431.

⁵⁴⁶ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 139–142 či KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 227–234.

⁵⁴⁷ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 234–240.

⁵⁴⁸ Tamtéž, s. 235.

⁵⁴⁹ K hlasům „Pětky“ se přidali i poslanci ČSŽOSS. KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 295.

jen těžce stíhal zároveň funkci předsedy vlády a ministra zahraničí).⁵⁵⁰ Tato vláda poté vydržela až do parlamentních voleb v roce 1925.

Po krátkém ekonomickém zlepšení na počátku 20. let (konec vázaného hospodářství, provádění pozemkové reformy apod.) zasáhla ČSR v letech 1922 a 1923 opět ekonomická krize.⁵⁵¹ Činnost Švehlova kabinetu nepoznamenala jen tato krize, ale i atentát anarchisty na ministra financí A. Rašína 5. ledna 1923.⁵⁵² V návaznosti na tento čin, ale i další činnost levicových i pravicových extremistů, byl vydán zákon na ochranu republiky, který výrazně zvyšoval a zpříšňoval tresty za protistátní činnost, proti čemuž logicky protestovali zástupci národnostních menšin.⁵⁵³ V tomto období ale také můžeme u některých německých politiků z řad BdL, DCV, DDFP či DSAP zaznamenat začátek aktivistických tendencí, které postupně budou směřovat k jejich možné účasti ve vládě v následujících letech.⁵⁵⁴

V mezinárodních otázkách byla ve vymezeném období pozice ČSR, která byla stále silně závislá na Francii, spíše upevněna. Po dvou politických otřesech na počátku (válka Polska se SSSR a pokus o restauraci Habsburků v Maďarsku) se situace ve střední Evropě uklidňovala.⁵⁵⁵ Tomu přispívala tzv. Malá dohoda (spojenecký pakt s Jugoslávií a Rumunskem),⁵⁵⁶ ale i zlepšení vztahů s Rakouskem.⁵⁵⁷ Naopak vztahy s Maďarskem a Polskem (i přes uzavření smlouvy o přátelství) zůstávaly kvůli přetrvávajícím pohraničním sporům napjaté.⁵⁵⁸ Výrazného úspěchu se diplomacie ČSR nedočkala na konferenci v Janově (kde ale výraznou roli hrál E. Beneš)⁵⁵⁹ a ani v Locarnu, kde bylo jistým neúspěchem schválení garančního paktu, který se týkal pouze západních hranic Německa.⁵⁶⁰

⁵⁵⁰ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 350–355.

⁵⁵¹ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 226–228.

⁵⁵² OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 132.

⁵⁵³ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 383–389.

⁵⁵⁴ Tamtéž, s. 343 a 363 a OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 137.

⁵⁵⁵ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 182–185 a 301–311.

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 177.

⁵⁵⁷ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 124.

⁵⁵⁸ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 308–312.

⁵⁵⁹ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 138–140.

⁵⁶⁰ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 361–363 nebo KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 469–476.

Mimo už zmíněný vznik KSC a osamostatnění HSLS na počátku období došlo i k několika dalším stranickým proměnám před volbami v roce 1925. Z RSZML byl v roce 1925 po rozsáhlé korupční aféře a nuceném odstoupení z funkce předsedy Senátu (1924) vyloučen K. Prášek, který záhy založil výrazně více pravicovou stranu ČSAK.⁵⁶¹ Pro spory s vedením ČSL potkal podobný osud i A. Kaderku (byl naopak spíše levicovější v rámci ČSL), který v roce 1924 založil ČDMZS.⁵⁶² Nejvýraznější rozkol z československých stran postihl národní demokracii. V roce 1925 založil jeden z dosavadních nejvýznamnějších moravských politiků této strany J. Stránský (také spoluvlastník Lidových novin) NSP jako nesouhlasnou reakci na příliš protihradní názory čelních představitelů ČSND.⁵⁶³ Všechny tři nově založené strany kandidovaly ve volbách 1925 samostatně.

Důvodem pro postupný konec na poměry první republiky relativně stabilního prvního Švehlova kabinetu a uspořádání předčasných voleb byly spory v koalici ohledně soc. pojištění a agrárních cel. Jedním z vrcholů vládní krize bylo, když po schválení soc. pojištění (požadavek levicových stran) na oplátku sociální demokraté nepodpořili agrární cla. Když byli poté ve sněmovně přehlasováni, dali svá ministerská křesla k dispozici.⁵⁶⁴ Situace byla už nadále neúnosná, a tak vše vyvrcholilo v říjnu rozpuštěním kabinetu a vypsáním listopadových voleb.⁵⁶⁵ Tyto volby u mnohých vyvolávaly značné obavy, očekávala se totiž ztráta majority pěti hlavních československých politických stran (hlavně z důvodu vzniku KSC), což mohlo výrazně ohrozit povolební vyjednávání.

Do ostré (ač v demokratických mezích vedené) kampaně se zapojil opět i prezident republiky, který prohlašoval, že vývoj směřuje nadále doleva (toto tvrzení už z části vyvracel relativně slušný úspěch občanských stran v obecních volbách 1923⁵⁶⁶) a už dopředu si pohrával s myšlenkou úřednické vlády po volbách (k velké nelibosti politických předáků).⁵⁶⁷ Navíc do kritické situace ve vládě přilil oheň při oslavách

⁵⁶¹ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 372 a KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 404–408.

⁵⁶² KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 430–431.

⁵⁶³ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 372–373.

⁵⁶⁴ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 453–457.

⁵⁶⁵ Tamtéž, s. 477.

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 400–401

⁵⁶⁷ Tamtéž, s. 478–480.

k připomenutí upálení mistra Jana Husa, kdy vyvěsil na Pražském hradě husitskou vlajku (čímž pobouřil Vatikán, a i katolíky v ČSR).⁵⁶⁸

Samotné výsledky voleb (které proběhly téměř bez potíží v celé ČSR) potvrdily obavy, že hlasy pěti hlavních československých stran už nebudou stačit na majoritu v Poslanecké sněmovně. Avšak úvahy o politickém vývoji směřujícím doleva dostaly tvrdou ránu. Volby byly vítězstvím občanských stran, levici „zachraňoval“ pouze úspěch nestátotvorné KSČ (který byl pro mnohé velkým varováním). První se v rámci celé ČSR umístila RSZML se ziskem 13,7 % hlasů (nárůst o 4,0 %) a 45 mandátů. Následována druhou KSČ (13,1 % a 41 mandátů). Třetí pozici obsadila ČSL (9,7 % a 31 m.). Další pořadí bylo ČSDSD (8,9 % a 29 m.; tedy ohromný propad oproti minulým volbám), ČSS (8,6 %, 28 m.), BdL (8,0 %, 24 m.; stal se nejsilnější německou stranou), HSLŠ (6,9 %, 23 m.), DSAP (5,8 %, 17 m.), DCV (4,4 %, 13 m.), ČSŽOSS (4,0 %, 13 m.), ČSND (4,0 %, 13 m.), DNP (3,4 %, 10 m.), DNSAP (2,4 %, 7 m.), MNKSS⁵⁶⁹ (1,4 %, 4 m.), PZLR (0,4 %, 1 m.) a AZS (0,4 %, 1 m.).⁵⁷⁰ Jako pozitivní jev vůči ČSR můžeme hodnotit hlasování českých Němců. Ve volbách v roce 1925 mnohem více uspěly aktivismu více nakloněné strany BdL, DCV a DSAP než tvrdý negativismus hájící DNS a DNSAP.⁵⁷¹ Detailní výsledky pro celou ČSR viz tab. 7.

V historických českých zemích vyhrála RSZML (12,6 %) jen těsně před ČSL (12,3 %). Třetí skončila KSČ (12,1 %).⁵⁷² Další pořadí bylo ČSDSD (10,2 %), ČSS (10,2 %), BdL (7,9 %), DSAP (7,5 %), DCV (5,8 %), ČSŽOSS (5,0 %), ČSND (4,7 %), DNP (4,4 %), DNSAP (3,1 %) a NSP (1,6 %).⁵⁷³

⁵⁶⁸ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 322.

⁵⁶⁹ Kandidovala společně s Karpatoruskou stranou trudovou.

⁵⁷⁰ Uvedeny pouze strany se ziskem alespoň jednoho mandátu (výčet tedy neobsahuje i některé strany, které přesáhly 1,0 %). *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13.

⁵⁷¹ Spíše aktivistická DDFP nekandidovala na protest proti tomu, že se německé aktivistické občanské strany nedokázaly spojit do jednotného volebního bloku. KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 376.

⁵⁷² Zde nutno uvést, že značná část autorů (např. KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 377) zvyšuje výsledek KSČ o téměř 75 000 hlasů a dává jí v rámci českých zemích na 1. místo. Tato informace je však dle dat Státního úřadu statistického i volební logiky (neseděly by pak výsledky za celé ČSR, KSČ by nemohla dostat na Slovensku a Podkarpatské Rusi téměř žádné hlasy) mylná.

⁵⁷³ Uvedeny pouze strany se ziskem více než 1 %. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 49.

Na Moravě a ve Slezsku zvítězila ČSL se ziskem 21,4 % hlasů! Další pořadí bylo RSZML (11,5 %), KSČ (11,1 %), ČSDSD (9,6 %), ČSS (7,0 %), DCV (6,7 %; podobně jako ČSL i němečtí katolíci se stali nejsilnější stranou své národnosti na Moravě a ve Slezsku), BdL (6,4 %; přestože nevyhrála, zaznamenala enormní nárůst oproti roku 1920), DSAP (5,1 %), ČSŽOSS (4,6 %), DNP (4,5 %), DNSAP (2,9 %), ČSND (2,5 %; zde opravdu silně poznamenán výsledek rozkolem ve straně), NSP (2,3 %) a ŽS (1,1 %).⁵⁷⁴

V Olomouckém volebním kraji zvítězila ČSL (18,4 %), následovaná RSZML (10,9 %) a ČSDSD (10,4 %). Další pořadí bylo BdL (9,9 %), DCV (8,6 %), DSAP (8,3 %), KSČ (7,0 %; značně málo oproti celorepublikovému průměru), ČSS (5,8 %), DNP (5,7 %), ČSŽOSS (5,0 %), DNSAP (4,0 %), ČSND (2,5 %) a NSP (1,6 %).⁵⁷⁵ Přehledné výsledky za jednotlivé územní celky viz tab. 11.

Velmi podobné byly i výsledky do Senátu. V rámci ČSR zvítězila RSZML (13,8 %, 22 m.). Na druhém místě stejně jako u voleb do Poslanecké sněmovny skončila KSČ (12,7 %, 20 m.). Třetí byla ČSL se ziskem 10,1 % hlasů a 16 mandátů. Další pořadí bylo ČSDSD (8,8 %, 14 m.), ČSS (8,3 %, 13 m.), BdL (8,3 %, 13 m.), HSLS (6,8 %, 12 m.), DSAP (6,0 %, 9 m.), DCV (4,7 %, 7 m.), ČSND (4,2 %, 7 m.), ČSŽOSS (4,2 %, 6 m.), DNP (3,5 %, 5 m.), DNSAP (2,3 %, 3 m.) a MNKSS (1,4 %, 2 m.).⁵⁷⁶ Detailní výsledky pro celou ČSR viz tab. 8.

Československo čekala náročná povolební vyjednávání. Dosavadní (nepříliš fungující) koalice ztratila majoritu a získala celkově 146 mandátů.⁵⁷⁷ A. Švehla (obdržel první pověření k sestavení vlády) měl tři logické možnosti. Buď vytvořit „Šestku“ (přizváním ČSŽOSS do vlády), pokusit se pozvat do vlády některé k aktivismu nakloněné německé strany nebo oslovit HSLS. Žádná z variant se však nepodařila uskutečnit (rozhádané byly i strany základní „Pětky“) a tak pověření nakonec vrátil.⁵⁷⁸ Podobně dopadli i J. Šrámek

⁵⁷⁴ Uvedeny pouze strany se ziskem více než 1 %. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 49.

⁵⁷⁵ Uvedeny pouze strany se ziskem více než 1 %. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 49.

⁵⁷⁶ Uvedeny pouze strany, které získaly alespoň jeden mandát. NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 664–665.

⁵⁷⁷ Resp. 148 po připojení dvou osamělých poslanců PZLR a AZS. KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 463.

⁵⁷⁸ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 500–502.

(ČSL) a R. Bechyně (ČSDSD).⁵⁷⁹ Za této situace zase začal T. G. Masaryk prosazovat úřednický kabinet. Hlavním kandidátem na premiéra byl opět J. Černý.⁵⁸⁰ Proti tomu se postavily politické strany a po několikadenních jednáních vznikla druhá Švehlova vláda tvořená tzv. „Šestkou“. Ke stávajícím stranám se přidala už zmiňovaná ČSŽOSS a vláda disponovala 159 poslanci.⁵⁸¹ Program a zájmy jednotlivých stran byly však natolik rozdílné, že už v březnu následujícího roku (1926) bylo nutno vytvořit druhou úřednickou vládu J. Černého.⁵⁸²

V republice panovala opět napjatá situace vinou rozhádaných státotvorných stran. Navíc pokračoval tlak volebním úspěchem posílené KSČ i nově se formujících českých fašistů – NOF.⁵⁸³ V témže roce také propuká naplno Gajdova aféra.⁵⁸⁴ Výrazné změny, které jsou zmíněny v kapitole o volbách v roce 1929, zasáhly také ČSS.

V létě 1926 byly v Poslanecké sněmovně protlačeny agrární cla a kongrua občanskými stranami napříč národnostmi.⁵⁸⁵ Jednalo se o počátek formování spolupráce občanských stran, která vyvrcholila vytvořením třetí Švehlovy vlády v říjnu 1926. Levice tuto vládu pojmenovala jako vládu tzv. „panské koalice“. Utvořily ji BdL, ČSL, ČSND, ČSŽOSS, DCV, HSLŠ a RSZML. Jednalo se o první vládu, ve které zasedali i zástupci německé menšiny v ČSR.⁵⁸⁶

5.2 PO Zábřeh

Volby v roce 1925 proběhly v PO Zábřeh bez výraznějších komplikací. Přesný průběh i výsledky (včetně volební účasti) nám umožňují rekonstruovat dochované volební protokoly přímo z jednotlivých obcí, které se dají k těmto volbám dohledat ve Staré registratuře Ministerstva vnitra v Národním archivu.⁵⁸⁷

⁵⁷⁹ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 381.

⁵⁸⁰ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 504.

⁵⁸¹ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 381.

⁵⁸² KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 516.

⁵⁸³ Tamtéž, s. 548–552.

⁵⁸⁴ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 394–396 či KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 553–561. Podrobněji kniha HOFFMAN, P. – KLIMEK, A.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*. Litomyšl 1995.

⁵⁸⁵ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 150.

⁵⁸⁶ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 584–592.

⁵⁸⁷ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1113, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Senát 1925 VII Šumperk–Zábřeh* a Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*.

O volební kampani v regionu se dozvídáme především z dobového regionálního tisku. *Moravský Sever* informuje před volbami o volebních schůzích jednotlivých stran (např. ČSND, ČSS a atd.).⁵⁸⁸ Nejaktivnější se jeví v tomto ohledu ČSŽOSS, jejíž poslanec a jeden z lídrů R. Mlčoch před volbami absolvoval cestu po většině významných českých obcích v PO Zábřeh.⁵⁸⁹ Samotný *Moravský Sever* na svých stranách už více než měsíc před volbami zahájil tvrdý útok proti ČSL, který se s každým vydáním stupňoval.⁵⁹⁰ Konkurenční *Severní Morava* (týdeník ČSL) se bohužel z daného období nedochovala, ale lze předpokládat, že psala přesně opačně, jelikož několikrát články *Moravského Severu* na ni odkazují a vyvracejí její tvrzení podporující ČSL.⁵⁹¹ Německý tisk je v regionu zastoupený týdeníkem *Deutsche Wacht*, který podporoval spíše německé pravicové strany, nejvíce DNP.⁵⁹²

Jak už bylo výše napsáno, samotné volby proběhly bez komplikací. Volební účast byla 93,4 % (92,4 % po odečtení neplatných lístků).⁵⁹³ Při srovnání jednotlivých pohlaví měli v rámci celého politického okresu nepatrně vyšší účast muži (93,8 %) než ženy (93,0 %). Ale byly značné rozdíly i v rámci srovnání jednotlivých okresů (zatímco v SO Mohelnici a SO Šilperk měli výrazně vyšší účast muži, v SO Zábřeh naopak ženy). Ještě složitější je určit závěry ohledně účasti u jednotlivých národností (navíc spousta hlavně větších sídel byla smíšených), takže se o to práce pokouší pouze na úrovni jednotlivých soudních okresů (a závěr není jednoznačný). Podrobná data o účasti viz tab. 40, 41 a 42.

Výsledky jednotlivých politických stran v podstatě v mnohém kopírovaly trendy v rámci celého Olomouckého volebního kraje. V PO Zábřeh zvítězila navzdory štvavé kampani *Moravského Severu* ČSL se ziskem 20,3 % hlasů. Zvrátila tak relativně nepříznivý výsledek z prvních voleb v roce 1920 (+4,9 %) a stala se nejsilnější stranou v okrese. Druhý skončil BdL se ziskem 14,1 % hlasů. Polepšil si od minulých voleb o 5,3 % a stal se jednoznačně nejúspěšnější německou stranou. Třetí místo obsadila RSZML (11,2 %; -4,4 %), která zaznamenala značný propad většinou právě na úkor ČSL. Čtvrtá

Veškeré volební údaje (výsledky stran a data o volební účasti) pro jednotlivé obce vycházejí v následujících kapitolách z těchto protokolů.

⁵⁸⁸ Např. *Moravský sever*, r. 25, č. 48, 6. 11. 1925, s. 3 nebo r. 25, č. 49, 13. 11. 1925, s. 3.

⁵⁸⁹ Tamtéž, r. 25, č. 48, 6. 11. 1925, s. 6.

⁵⁹⁰ Ve všech výtiscích z období voleb. Např. tamtéž, r. 25, č. 49, 13. 11. 1925, s. 1–2.

⁵⁹¹ Např. tamtéž, r. 25, č. 45, 16. 10. 1925, s. 4.

⁵⁹² Např. *Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg*, r. 25, č. 44, 30. 10. 1925, s. 1.

⁵⁹³ Pokud není napsáno jinak, jedná se vždy o údaj pro volby do Poslanecké sněmovny.

byla ČSDSD (9,2 %; -3,7 %), která si tak i přes značný propad počtu hlasů zachovala v regionu na rozdíl od celé ČSR pozici nejsilnější levicové strany. Další místa obsadily německé strany DCV (8,9 %; +3,4 %) a DSAP (8,1 %; -7,9 %!). DSAP zaznamenala ohromný propad hlasů a propadla se z prvního místa v roce 1920 až na šesté místo. Až sedmá skončila KSC (6,3 %), která podobně jako v celém olomouckém volebním kraji ani zdaleka nedokázala zaujmout voliče tak jako v Čechách. Hned za ní skončila v regionu mírně rostoucí ČSS (5,1 %; +1,4 %). Na devátém a jedenáctém místě skončily strany, jež v roce 1920 kandidovaly společně a tehdy získaly 13,4 % voličů. Jejich zisk znatelně klesl. DNSAP získala 4,9 % a DNP 4,4 %. Mezi ně se vklínila o 1,9 % posílená ČSŽOSS (4,7 %). Propadákem voleb v PO Zábřeh byl naopak výsledek ČSND (0,9 %; -1,7 %), způsobený očividně nejen odtržením NSP. Neuspěly ani další kandidující strany (NSP 0,6 %; ŽS 0,5 %; ČDMZS 0,5 % a ČSAK 0,3 %).⁵⁹⁴ Přehledně výsledky voleb v PO Zábřeh viz tab. 11.

5.2.1 SO Mohelnice⁵⁹⁵

Volby v roce 1925 proběhly v SO Mohelnici bez výraznějších komplikací. Soudní okres měl dokonce (i přes existenci německé většiny⁵⁹⁶) při volbě do Poslanecké sněmovny v roce 1925 nejvyšší účast ze všech soudních okresů v PO Zábřeh. Účast zde činila 94,1 % (93,5 % po odečtení neplatných hlasů). Vyšší účast měli muži (94,7 %) než ženy (93,7 %). Mírně vyšší účast vykazovaly průměrně obce s německou většinou (94,5 %) než českou (94,0 %). Tento rozdíl byl převážně kvůli rozdílné účasti žen obou národností (94,5 % ku 93,7 %), naopak účast mužů byla téměř vyrovnaná (94,6 % ku 94,4 %). Nejvyšší účast byla v obci Klopina, kde volilo 100 % právoplatných voličů. Nejnižší ve Stavenicích, kde byla účast pouhých 88,2 %.⁵⁹⁷ Podrobná data o účasti viz tab. 40.

Očekávaně v SO Mohelnici zvítězila německá strana. V roce 1925 to byl BdL, který výrazně navýšil (už tak značně vysoký) zisk z roku 1920 a získal 22,6 % hlasů (polepšil si o 4,9 %). Jednalo se o výrazně nadprůměrný výsledek v rámci všech vyšších celků

⁵⁹⁴ Použita data ČSÚ (Zdroj: *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 223.), která se mírně rozcházejí s výsledky z volebních protokolů (nesrovnalosti v SO Šilperk).

⁵⁹⁵ Jednotlivé výsledky nejsou citovány. Data vycházejí z již zmíněných výsledků z publikace ČSÚ a dochovaných volebních protokolů. Informace o obcích, pokud nejsou citovány, vycházejí z již dříve zmíněných informací z části o soudních okresech.

⁵⁹⁶ Nebo naopak díky její existenci?

⁵⁹⁷ V obou případech se jednalo o obce, kde se většina hlásila k československé národnosti.

(např. na Moravě a Slezsku jen 6,4 %). Zvítězil v naprosté většině sídel s německou většinou (nezvítězil pouze ve 4 z 21⁵⁹⁸). V obcích ve středu okresu západně od Mohelnice měl pravidelně více než 50 % hlasů (ve Vysehorkách dokonce 79,0 %!). Jeho zisk ve venkovských obcích mírně klesal směrem k severozápadu do více kopcovitého terénu, kde u hranic soudního okresu rostl zisk DCV. Zde v některých obcích byl zisk BdL výrazně nižší (např. Starý Maletín 26,0 % či Studená Loučka 38,7 %). Naprosto odlišná situace potom byla ve větších sídlech, kde byla tradičně podpora Německého svazu zemědělců podstatně slabší (Mírov 23,4 %, Mohelnice 20,3 % a Úsov 23,9 %).⁵⁹⁹

Výsledkovou hegemonii německých stran v SO Mohelnici narušovala v roce 1925 ČSL, která získala 13,0 % (+5,9 % oproti volbám v roce 1920) a obsadila druhé místo. Dokázala se tak (i přes drtivé útoky *Moravské Severu*) vzpamatovat ze spíše horšího výsledku z minulých voleb a stát se v regionu nejsilnější stranou pro občany československé národnosti.⁶⁰⁰ V soudním okrese nejsou její zisky nijak výrazně prostorově rozděleny a pravidelně se dělí (jak v severní, tak jižní části českého osídlení) o voliče s RSZML (silnou roli hraje podíl katolíků v jednotlivých obcích). ČSL navázala na vítězství z roku 1920 v Bezděkově u Úsova (68,2 %) a Bezděkově nad Třebůvkou (44,3 %).⁶⁰¹ Navíc přidala vítězství v největším sídle s českou většinou: Lošticích (34,8 %)! Dále také zvítězila v Moravičanech (36,1 %), Pavlově (41,8 %) a Veleboři (32,3 %). Ve většině ostatních obcích měla mezi 20 až 35 % (např. Palonín 27,2 %). Výjimkou v českém osídlení byly Stavenice (6,7 %) a Veselí (2,3 %),⁶⁰² kde z důvodů velmi vysokých zisků RSZML nezískala ČSL téměř žádné hlasy. Relativní úspěch slavila i u českých menšin ve většinově německých menších obcích (Krčmy 7,6 % a Vlachov 7,1 %).

Na třetím místě v SO Mohelnice skončila DCV, která získala 12,0 % hlasů (+4,9 %!). Při srovnání se vzhledem k nadprůměrnému poměru Němců v regionu jednalo logicky o výrazně lepší výsledek než u vyšších celků (v PO Zábřeh 8,9 %). Jádro jejích zisků se

⁵⁹⁸ Nezvítězil v Krchlebech, Krčmách, Mohelnici a Starém Maletíně.

⁵⁹⁹ I tak ale v Mírově i Úsově slavil vítězství. Na poměry BdL byl totiž výsledek z roku 1925 ve městech výrazně nadprůměrný, a to díky koalici s DGP.

⁶⁰⁰ Při srovnání s vyššími celky je to sice pořád relativně nízký výsledek, ale je nutno si uvědomovat, že v regionu bylo více než 50 % Němců.

⁶⁰¹ Paradoxně např. v obecních volbách 1928 (!), v Bezděkově nad Třebůvkou zvítězila RSZML. SOKA Olomouc, fond AO Bezděkov nad Třebůvkou, i. č. 22, *Kronika obce Bezděkov nad Třebůvkou (1927–1936)*.

⁶⁰² Veselí byla jediná většinově nekatolická obec v SO Mohelnice.

nacházelo v kopcovitém terénu na severozápadě okresu, kde dokázala zvítězit v Krchlebech (43,6 %) a Starém Maletíně (34,9 %). Přes 30 % (a druhé místo za BdL) v této části okresu získala ještě v Javoří (40,1 %), Křižanově (33,3 %) a Novém Maletíně (38,6 %). Ve zbytku německého osídlení se její zisk pohyboval mezi 10 až 30 % (místy při extrémním zisku BdL byl ještě slabší). Za zmínku stojí i přes relativně nižší podporu vítězství v obci Krčmy (25,2 %) nedaleko Mohelnice. Ve velkých sídlech byl její zisk spíše podprůměrný (Mírov 14,2 %, Mohelnice 14,9 % a Úsov 17,4 %).

Čtvrté místo obsadila RSZML, která jako první ze zmiňovaných stran zaznamenala oslabení, a to poměrně výrazné. Z 16,6 % její výsledek klesl na 11,2 % (tedy o 5,4 %!). Zatímco v roce 1920 zvítězila téměř ve všech sídlech s českou většinou, v roce 1925 už musela mnohé přenechat ČSL. Nejdrtivějšího vítězství (a tím navazujeme na neúspěch ČSL v těchto dvou obcích) dosáhla RSZML ve Stavenicích (66,4 %) a Veselí (81,4 %!). Dále také zvítězila v Doubravici (41,4 %), Klopíně (41,1 %), Lukavicích (33,9 %), Paloníně (41,7 %), Polici (30,7 %), Třeštině (39,1 %) a Vranové (46,4 %). Ve zbytku obcí s českou většinou se její výsledek poté pohyboval mezi 20 až 35 % procenty. Výjimkou byly Bezděkov u Úsova (12,1 %), Radnice (13,8 %), Veleboř (14,2 %) a především město Loštice (8,5 %), kde opět nebyli místní občané RSZML příliš nakloněni. Strana naopak slavila úspěch u některých českých minorit ve většinově německých obcích (Slavoňov 10,1 % a Svinov 15,8 %).

Až na pátém místě skončila v roce 1920 vítězná DSAP (9,0 %) s děsivým propadem o 11,8 % hlasů (který byl především na úkor německých občanských stran BdL a DCV a jen částečně způsobený vznikem KSC!). Dokázala zvítězit pouze v Mohelnici při zisku 23,0 % hlasů (i zde ale propad o téměř 20 % hlasů). Přes 20 % získala ještě v Křemačově (27,0 %) a Studené Loučce (23,3 %).⁶⁰³ Ve většině německých sídel se její zisk pohyboval „jen“ mezi 5 až 20 % (např. Podolí 15,5 %). V případě některých (většinou spíše menších) dokonce klesal až k nule (Nový Maletín 0,0 %). Výsledek nezachraňovala ani větší sídla jako Mírov (14,6 %) či Úsov (6,2 %!).

Svůj výsledek z roku 1920 dokázala v podstatě zopakovat ČSDSD, která získala 7,9 % (+0,3 %). Její velmi mírný nárůst hlasů absolutně neodpovídá celorepublikovému trendu, kde si po vzniku KSC výrazně pohoršila. Tento jev se v SO Mohelnici (i vzhledem k velmi nízkému výsledku KSC) nekonal. V obcích Radnice (41,3 %) a Žádlovice (30,8 %) nedaleko Loštic dokonce dosáhla ČSDSD na vítězství. Obecně se její zisky

⁶⁰³ Především v případě Mohelnice a také Studené Loučky je očividná návaznost na průmysl.

orientovaly převážně do této oblasti na jihu soudního okresu, kde byl vyšší podíl dělníků a nezemědělských pracovníků v okolí Loštice (samotné Loštice 21,8 %). Přes 20 % ještě získala v Bezděkově nad Třebůvkou (24,6 %), Klopíně (20,7 %), Paloníně (20,3 %) a Veleboři (22,8 %). V případě Klopiny a Veleboře se jednalo o výjimku, jelikož tyto obce leží naopak na severovýchodě okresu.⁶⁰⁴ Na druhou stranu v okrese najdeme i povětšinou periferní ryze zemědělské obce, které byly podporou ČSDSD téměř netknuté (např. Veselí 1,2 % či Vranová 4,1 %). Za zmínku stojí zisk 6,3 % hlasů v Mírově (od místní české menšiny).

Na sedmém místě skončila DNSAP se ziskem 6,5 % (v roce 1920 v koalici s DNP a DGP získala 11,3 %). Jednalo se (vzhledem k vyššímu podílu Němců) při srovnání s vyššími územními celky o průměrný výsledek (v olomouckém volebním kraji získala 4,0 %). Jako první ze zmiňovaných stran nedokázala zvítězit v žádné obci. Jádro jejich zisků bylo v centrálních částech okresu v oblastech Mohelnice (zde 17,6 %), Mírova (18,6 %) a okolí (zde zaznamenány i ostatní zisky nad 10 %: Líšnice 16,7 %, Újezd 11,7 % a Krčmy 16,4 %). Naopak v oblastech více na severozápadě se DNSAP příliš neprosadila (např. Starý Maletín 2,9 %). Neúspěšná byla (a to je mírně překvapující⁶⁰⁵) i v Úsově, kde získala jen 3,9 %.

Čtvrté místo mezi československými stranami (a osmé celkově) obsadila ČSŽOSS. Živnostníci získali 4,3 % hlasů (+1,0 % oproti roku 1920). Centrem jejich zisků (i přes lehké oslabení) bylo opět město Loštice (16,1 %). Mimo toto město se jejich podpora pohybovala v jazykově českém prostoru stabilně napříč okresem mezi 3 až 10 % (např. Třeština 6,1 %). Výjimkou byly Veleboř a Vranová, kde získali přes 10 % (10,2 % resp. 11,2 %). Za zmínku stojí také zisk 4,9 % v převážně německém Úsově.

Až za živnostníky skončila v SO Mohelnici ČSS (3,8 %), pro kterou to byl z celorepublikového pohledu velmi podprůměrný výsledek. Přesto to byl dvojnásobný zisk oproti volbám v roce 1920 (+1,9 %). Jádro zisků strany se v celém PO Zábřeh nacházelo v okolí obce Dubicka (už SO Zábřeh) na rozhraní soudních okresů Zábřeh a Mohelnice. Z pohledu SO Mohelnice tedy v severních oblastech českého osídlení. Zde dokonce ČSS ve dvou obcích překročila 20 % hranici (Lukavice 23,1 % a Police 21,8 %). Silný zisk zde měla i v dalších obcích (např. Veleboř 14,2 %). Směrem na jih poté zisky

⁶⁰⁴ Zde se nacházelo druhé centrum podpory sociální demokracie patrně související s průmyslem v Kamenné a okolí (SO Zábřeh).

⁶⁰⁵ Vzhledem k již v minulé kapitole zmíněným místním národnostním třenicím.

ČSS klesaly (výjimkou např. Doubravice 16,0 %). V Lošticích byl výsledek ČSS pouhé 3,0 %. V okolních obcích se pohyboval okolo 2 až 3 % (např. Veselí 2,5 %). Zajímavý je zisk ČSS u českých menšin v relativně národnostně vypjatých sídlech Mírově (8,3 %, zde nahradila v roce 1920 úspěšnou ČSND) a Úsově (7,6 %). Na rozdíl od prostorově relativně stabilních zisků ČSŽOSS, byly zisky ČSS velmi nevyrovnané.

Desátá skončila DNP (3,1 %). Jak bylo napsáno výše, v roce 1920 dostala v koalici s DNSAP 11,3 % (v roce 1925 dohromady získaly 9,6 %). Vzhledem k vyššímu podílu Němců to byl při srovnání s vyššími celky značně podprůměrný výsledek (v PO Zábřeh jako celku 4,4 %). Jádrem zisků DNP v SO Mohelnice bylo město Úsov. Zde získala 14,2 % hlasů. Zisku nad 5 % poté už dosáhla pouze v Mohelnici (6,2 %)⁶⁰⁶ a menší obci na západě okresu Svinově (7,1 %). Ve zbytku obcí se pohyboval její zisk okolo 2 až 3 % (např. Starý Maletín 2,2 %). Výjimkou není ani výsledek ještě nižší (např. Studená Loučka 1,1 %).

Překvapivě se do první desítky stran při volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1925 v SO Mohelnice nedostala KSČ, která získala pouhých 2,6 %! Jednalo se o naprosto atypický výsledek v rámci PO i vyšších celků (vždyť na Moravě a ve Slezsku dostala celkově 11,2 %). Nad 5 % dostala pouze v jediné obci, ve většinově německém Starém Maletíně, kde KSČ dostala 13,9 %, což byl její jednoznačně nejlepší výsledek v okrese.⁶⁰⁷ Velmi zajímavé je, že i její další „vyšší“ zisky jsou z většinově německých sídel: Mohelnice (4,9 %), Krčemy (3,5 %) či Úsov (3,9 %). V jazykově českém prostoru naprosto propadla (nejlepší výsledek 3,2 % ve Veleboři). Ve většině obcí nedosáhla na ani 1 % (např. v Lošticích 0,5 %).

Na dvanáctém místě skončila ČSND se ziskem 1,7 %, což byl celorepublikově podprůměrný výsledek (v ČSR 4,0 %), ale v rámci PO ještě výrazný nadprůměr (v PO Zábřeh 0,9 %). Od voleb v roce 1920 si pohoršila o 2,2 %. Centrem její podpory nadále zůstávalo město Loštice (9,6 %), ale i zde došlo k masivnímu odlivu voličů. Ve všech ostatních obcích byl její zisk do 2 % (výjimkou ještě Veselí – 2,3 %).

Mírně si pohoršila i ŽS (1,0 %; v roce 1920 v rámci Sdružených židovských stran 1,1 %). Přesto byl nadále SO Mohelnice centrem podpory ŽS v rámci PO Zábřeh (0,5 %). Mimo tradiční místa podpory s židovskou komunitou (Loštice 2,8 %, Mohelnice 2,1 % a

⁶⁰⁶ Vyšší zisky DNP se tedy až na výjimky koncentrovaly do měst.

⁶⁰⁷ Místní organizace KSČ byly v celém soudním okrese pouze tři! Všechny ve většinově německém prostoru. V Mírově, Mohelnici a ve zmiňovaném Starém Maletíně. BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 187–227.

Úsov 1,8 %) získala přes 2 % ještě v Lukavicích (2,3 %). NSP získala v SO Mohelnice 0,6 %. V rámci PO to byl průměrný výsledek. V rámci Moravy a Slezska (kde získala 2,6 %) spíše podprůměrný. Jediný výsledek nad 2 % zaznamenala v obci Veselí (3,5 %).

Na závěrečných dvou místech skončily z kandidujících stran ČDMZS a ČSAK, které shodně dostaly 0,3 %. Centrem podpory ČDMZS byla obec Podolí, kde získala 4,9 % hlasů. V případě ČSAK podobnou roli plnily Lukavice, kde ČSAK získala 2,3 % hlasů. Ostatní zisky těchto stran byly už zanedbatelné a pohybovaly se max. okolo 1 až 2 %.

Výsledky senátních voleb, které proběhly ve stejný čas, se logicky od těch do Poslanecké sněmovny lišily jen minimálně. Za povšimnutí stojí jen naplnění očekávaného mírného růstu katolických stran.⁶⁰⁸ V případě ČSL to bylo pouze zanedbatelných 0,2 %, ale v případě DCV se jednalo o nárůst o 0,8 %. Nejvýrazněji vyšší zisk z jazykově českých stran nakonec zaznamenala ČSND, která při volbě do Senátu měla 2,1 %. Opačně dopadly volby do Senátu pro KSČ (2,2 %; -0,4 %), kdy dostala ještě méně hlasů než do Poslanecké sněmovny.

Když se pokusíme výsledky voleb v roce 1925 v SO Mohelnice shrnout, tak musíme konstatovat, že se celý region oproti roku 1920 výrazně názorově posunul na politickém spektru směrem doprava.⁶⁰⁹ Na prvních čtyřech místech se umístily čtyři občanské strany (BdL, ČSL, DCV a RSZML). Tyto strany naprosto dominovaly venkovskému prostoru v SO Mohelnice. Jejich hegemonie je narušena pouze DSAP přímo v Mohelnici a ČSDSD ve dvou obcích na jihu okresu. Obecně můžeme říct, že větší sídla měly v těchto volbách očekávaně výrazně levicovější elektorát. Byla také centrem zisků nacionálních stran (DNSAP, DNP a ČSND). Zajímavostí je velmi nízký zisk KSČ v regionu (navíc i ten malý zisk je vázán téměř výhradně pouze na jazykově německé oblasti!), která nedokázala vzít ČSDSD téměř žádné voliče. Zajímavé také je, že některé strany mají silné tendence centralizovat svoji podporu do menší vybrané oblasti (typicky nejen v těchto volbách ČSS), zatímco některé v podstatě vyrovnaně pokrývají svoji jazykovou oblast (např. ČSŽOSS, když vynecháme výrazně nadprůměrné Loštice).⁶¹⁰ Celkové výsledky

⁶⁰⁸ Volební právo je až od 26 let, takže starší voliči tvořili větší podíl.

⁶⁰⁹ Což plně odpovídá i celostátnímu vývoji. Tento trend byl velmi silný především v oblastech německého osídlení, kde došlo k masivnímu odklonu voličů od DSAP směrem k BdL a DCV.

⁶¹⁰ Ono to má na první pohled samozřejmě svoji logiku. Zatímco živnostníci většinou byli ve všech obcích i městech, dělníci (na které se ČSS orientovala) v místech bez průmyslu většinou příliš nebyli. Problém je, že zisky ČSS očividně byly vázány spíše na místní organizace a osobnosti než podíl dělníků. Ten příliš roli v SO Mohelnice nehrál.

pro celý SO Mohelnice viz tab. 11. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 22 a 25. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 12. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Mohelnice viz mapa č. 13.

5.2.2 SO Šilperk⁶¹¹

Také v SO Šilperk proběhly volby bez jakýchkoliv komplikací. Volební účast byla v rámci politického okresu podprůměrných 91,7 % (90,2 % po odečtení neplatných lístků). Podobně jako v SO Mohelnici měli vyšší účast muži (93,2 %) než ženy (90,4 %). Obce s většinou českým osídlením měly průměrnou účast 92,3 % (muži 94,8 %, ženy 90,4 %). Německé měly 91,8 % (muži 93,0 %, ženy 90,7 %).⁶¹² V převážně německých sídlech byly i oba extrémy. Nejvyšší účast byla v Šanově (94,8 %) a nejnižší v Bílé Vodě (88,5 %). Podrobná data o účasti viz tab. 41.

Na rozdíl od roku 1920 v tomto národnostně vyrovnaném spíše periferním regionu zvítězila jazykově česká strana: ČSL. Ta získala 18,1 % hlasů (+5,4 % oproti volbám v roce 1920) a dominovala v naprosté většině obcí s převahou občanů hlásících se k československé národnosti (zvítězila ve všech s výjimkou Crhova, kde byl její výsledek nižší – 16,2 %). Její zisk se v těchto obcích pravidelně pohyboval okolo hodnoty 40 % (např. Bušín 40,2 % nebo Cotkytle 40,1 %). Nejlepšího výsledku se očekávané dočkala v sídle okresního sekretariátu strany v Horních Studénkách,⁶¹³ kde získala 45,1 %.

Na druhém místě skončil vzhledem k výsledkům v roce 1920 překvapivě BdL, který získal 14,4 % (nárůst o 10,5 %!) a dosáhl výrazně nadprůměrného (i vzhledem k podílu Němců) výsledku při porovnání s vyššími celky (na Moravě a ve Slezsku 6,4 %). Jeho zisk se koncentroval do převážně agrárních obcí s německou většinou ve středu soudního okresu (vítězství v Březenském Dvoře 28,9 %, Březné 45,1 % a Herolticích 30,4 %)⁶¹⁴ a obce Šumvald (dokonce 50,6 %) na jihozápadě, jež navazovala na německé osídlení z SO Zábřeh. Naopak v průmyslovějších oblastech na severu už byl zisk BdL nižší, ale i tak se

⁶¹¹ Jednotlivé výsledky nejsou citovány. Data vycházejí z již zmíněných výsledků z publikace ČSÚ a dochovaných volebních protokolů. Informace o obcích, pokud nejsou citovány, vycházejí z již dříve zmíněných informací z části o soudních okresech.

⁶¹² Průměrná hodnota za obce u jednotlivých národností může být v obou případech vyšší než průměrná celková hodnota, jelikož se jedná o průměr výsledků jednotlivých obcí a není započtena jejich velikost (logicky tedy obce s větším počtem obyvatel měly o něco nižší účast).

⁶¹³ Severní Morava, r. 11, č. 40, 4. 10. 1929, s. 3. Zmínky o silné pozici ČSL i v SOkA Šumperk, fond AO Horní Studénky, *Česká obecní kronika Horní Studénky I. díl (1933–1937)*.

⁶¹⁴ S těmito zisky souvisí i zisk 7,1 % v převážně českém Písařově, ve kterém byla místní část Bukovice (připojena 1919) s německou většinou.

pohyboval mezi 20 až 30 % (např. Červená Voda 21,9 % nebo Moravský Karlov 19,6 %). V centru okresu Šilperku získal 16,0 %.

Na třetím místě v SO Šilperk skončila DSAP (12,9 %), která si pohoršila o 8,0 %. Jádrem její podpory byly obce na severu ovlivněné místním rozvinutým textilním průmyslem. Zde zvítězila v Bílé Vodě (38,3 %), Červené Vodě (24,5 %), Mlýnickém Dvoře (40,5 %), Moravském Karlově (31,5 %) i Šanově (40,3 %). V ostatních více zemědělských oblastech už byly její zisky podstatně nižší a pohybovaly se okolo hodnoty 15 % (např. Březná 15,4 %). Překvapením je pouhých 8,4 % v Šilperku!

Pozici třetí nejsilnější německé strany v oblasti obsadila DCV, která získala 11,2 % (+5,1 %). Nedokázala sice zvítězit v žádné obci, ale dokázala rozprostřít své zisky po německých sídlech v okrese a dosahovat pravidelně 15 až 30 %. Nejúspěšnější byla v Šumvaldu (35,0 %), naopak v Bílé Vodě (9,1 %) a Mlýnickém Dvoře (4,1 %) moc voličů neměla. DCV byla také nejúspěšnější čistě německou stranou v Šilperku, kde získala 17,3 % a skončila druhá po vítězné KSČ (kterou jistě volilo také mnoho Němců).

Druhou nejsilnější československou stranou byla celkově pátá RSZML (9,7 %; -3,1 %). Vzhledem k nižšímu podílu jazykově českého obyvatelstva se jednalo o v podstatě průměrný výsledek (na Moravě a ve Slezsku 11,5 %). Vyšších zisků strana dosáhla v jižní polovině českého osídlení, kde se její výsledek pohyboval od 20,9 % v Horních Studénkách po 30,3 % v Cotkytli. V severní polovině (která měla více horský charakter a ve východní části byla ovlivněna nedalekou papírnou v Olšanech) byly její zisky nižší (nejvíce 23,1 % v Jakubovicích a nejméně 5,2 % v Bušíně⁶¹⁵). RSZML byla také poměrně úspěšná u některých českých menšin v převážně německých obcích (Bílá Voda 4,0 % a Šilperk 5,6 %).

Při srovnání s jakýmkoliv vyšším celkem (v PO Zábřeh 4,4 %; na Moravě a ve Slezsku 4,5 %) dosáhla velmi nadprůměrného výsledku v SO Šilperk DNP, která zde získala 8,2 % hlasů⁶¹⁶ (v roce 1920 v rámci koalice DW20 22,8 %). Centra jejích zisků se nacházela především ve větších sídlech. V okolí Červené Vody (Bílá Voda 12,4 %, Červená Voda 14,7 % a Moravský Karlov 15,5 %) a v Šilperku (16,3 %). Solidního výsledku se dočkala i v Březné (14,3 %). Naopak v Mlýnickém Dvoře (5,6 %) či Šumvaldu (4,6 %) neuspěla.

⁶¹⁵ Obec nejbližší k Olšanům, s vysokým podílem dělníků.

⁶¹⁶ Pro kontinuitu práce uvádíme zisk dle publikace ČSÚ, ale dle dat přímo z volebních protokolů byl její výsledek „jen“ 7,0 %!

KSČ získala v SO Šilperk 6,7 % hlasů (z celorepublikového pohledu výsledek podprůměrný, ale v rámci PO Zábřeh hlavně vzhledem k zisku v SO Mohelnice spíše nadprůměr). Její zisky se prostorově koncentrovaly do pásu uprostřed soudního okresu, který zahrnoval severní oblasti českého osídlení (např. Jakobovice 18,6 % nebo Bušín 14,8 %) a německé osídlení v okolí Šilperku (v Šilperku dokonce komunisté zvítězili při zisku 17,9 %, dále např. Březenský Dvůr 13,3 %). V obou případech se jednalo spíše o chudší oblasti. Naopak na „více průmyslovém německém severu“ (např. Červená Voda 1,1 % či Moravský Karlov 0,2 %) a „více zemědělském českém jihu“ (např. Horní Studénky 2,6 %) se KSČ příliš neprosadila.

Až celkově osmá skončila ČSDSD (5,8 %, -6,7 %!),⁶¹⁷ která byla v regionu výrazně poznamenána nástupem KSČ a dosáhla značně podprůměrného výsledku (v PO Zábřeh jako celku 9,2 %). ČSDSD dokázala zvítězit v Crhově (33,8 %, zde přebrala voliče ČSS) a uspět v obcích nedaleko papíren v Olšanech (Bušín 18,0 %, ⁶¹⁸ Horní Studénky 19,3 % a Zborov 22,0 %). V ostatních obcích se už její zisk pohyboval okolo 10 % (např. Cotkyně 8,3 %), občasně klesal ještě níže (Hartíkov 4,0 %).

Další v pořadí skončila ČSŽOSS (4,1 %, +1,8 %),⁶¹⁹ které jistě napomohla k posílení i návštěva jednoho z lídrů strany R. Mlčocha v Písařově a Šilperku (což byl v takto periferním regionu poměrně nezvyklý jev).⁶²⁰ ČSŽOSS relativně vyrovnaně rozprostřela svůj zisk napříč českým osídlením v regionu a pravidelně dosahovala výsledku mezi 5 až 10 % (např. zmiňovaný Písařov 9,8 %). Nejvíce získala již tradičně v Bušíně (11,2 %; její zástupci zde byli i v obecním zastupitelstvu⁶²¹), naopak se neprosadila ve Zborově (3,9 %). Poměrně úspěšná byla i u české menšiny v Šilperku (zde hrála nejspíš roli zmíněná návštěva), kde získala 5,1 %.

Desítku nejsilnějších stran v SO Šilperk uzavírá DNSAP (3,7 %), která v roce 1920 v koalici s DNP získala 22,8 % hlasů a společně slavily volební vítězství. Vzhledem k vyššímu poměru Němců se tentokrát jednalo o výrazně podprůměrný výsledek (v PO Zábřeh 4,9 %). Centrem jejich zisku byla Červená Voda (11,8 %) a nejbližší okolí (Bílá

⁶¹⁷ Podobná situace jako v případě DNP, dle volebních protokolů byl výsledek ČSDSD pro změnu asi o 1 % vyšší (6,7 %).

⁶¹⁸ Výrazný propad v této obci na úkor KSČ!

⁶¹⁹ Dle volebních protokolů byl výsledek ČSŽOSS v SO Šilperk 4,5 %.

⁶²⁰ Moravský sever, r. 25, č. 48, 6. 11. 1925, s. 6.

⁶²¹ SOkA Šumperk, fond AO Bušín, *Česká obecní kronika Bušín (1924–1953)*.

Voda 8,1 % a Mlýnický Dvůr 9,3 %).⁶²² Naopak směrem na jih se její výsledky výrazně zhoršovaly (např. Března 2,3 % nebo Šumvald 2,5 %). Neuspěla ani v Šilperku (4,3 %).

Výrazně podprůměrné výsledky v regionu měla dlouhodobě ČSS (2,8 %; -0,6 % oproti roku 1920).⁶²³ S výjimkou Bušina (6,0 %) se její zisky nad 5 % tradičně koncentrovaly na jih českého osídlení (Cotkyně 6,4 %, Crhov 9,7 % a Jedlí 8,0 %). V ostatních obcích už byly její výsledky do 3 % (např. Jakubovice 2,3 %).

Zbylé strany už získaly méně než jedno procento. Nejsilnější z nich byla překvapivě ČDMZS, která obdržela 0,8 %. Její zisk v jednotlivých obcích se pohyboval většinou do 2 % (výjimkou byly Bušín 2,7 %, Crhov 2,3 % a Jakubovice 2,3 %).⁶²⁴ Se ziskem 0,6 % na dalším místě skončila ČSAK, jež málem zvítězila v obci Hartíkov! Zatímco ve zbytku okresu nedostala nikde více než 1,5 %, tak v této malé horské vísce obdržela 28,0 %. Tuto zvláštnost nám vysvětluje místní obecní kronika. Jednička kandidátky ČSAK bývalý říšský poslanec Josef Starošník z obce Unčovice se v Hartíkově podílel na stavbě místní školy, zato se stal čestným občanem obce a voliči jeho činnost také ocenili při volbách.⁶²⁵

Až za ČSAK skončila ČSND (0,4 %; -1,4 % oproti volbám v roce 1920), která v SO Šilperk naprosto propadla. Jediný významnější zisk zaznamenala v obci Zborov (2,9 %). Naprosto stejný počet hlasů (0,3 %) obdržely NSP a ŽS (ta si polepšila oproti zisku SŽS v roce 1920 o více než 0,2 %). Vrcholem pro NSP byl zisk 1,0 % v Hartíkově a pro ŽS 1,3 % v Bílé Vodě.

Výsledky voleb do Senátu, které proběhly ve stejný den i čas, jsou logicky velmi podobné. Rozdíl ve výsledku většiny stran se pohyboval v rozmezí +/- 0,2 %.⁶²⁶ Výrazněji vyšší zisk měly DNP (+0,9 %), DCV (+0,4 %) a ČSL (+0,8 %). Naopak méně hlasů dostaly při volbách do Senátu DNSAP (-0,4 %) a RSZML (-0,5 %).

Při shrnutí výsledků v SO Šilperk při volbách v roce 1925 je nutno upozornit podobně jako v ostatních soudních okresech na posun voličů směrem k občanským stranám. V SO Šilperk to platí hlavně v případě německých voličů, kde doslova drtivě posílila BdL a částečně také DCV, které společně opanovaly německý venkov. DSAP, DNSAP a DNP zaznamenaly oslabení a udržely si pozice pouze ve větších sídlech či sídlech s výraznějším podílem dělníků. U českých voličů zaujala dominantní místo celkově

⁶²² Opět jasná souvislost s místním textilním průmyslem.

⁶²³ Dle volebních protokolů dokonce zisk pouhých 2,6 %!

⁶²⁴ Ve všech případech místa levicovějšího elektorátu.

⁶²⁵ SOkA Šumperk, fond AO Hartíkov, *Česká obecní kronika Hartíkov (1933–1945)*.

⁶²⁶ Srovnáváme v obou případech výsledky z volebních protokolů.

vítězná ČSL na úkor RSZML a částečně i ČSDSD, která byla navíc v regionu výrazně oslabena po vzniku KSČ. KSČ v SO Šilperk (a v roce 1925 to byla v rámci sledované oblasti výjimka) dokázala oslovit voliče české i německé národnosti a uspěla hlavně v chudších oblastech okresu. Poslední stranou v regionu, jež zaznamenala poměrně solidní výsledek, byla ČSŽOSS, která dokázala rozprostřít své zisky napříč českými obcemi. ČSS i ČSND obdržely v SO Šilperk již tradičně velmi podprůměrný počet hlasů. Celkové výsledky pro celý SO Šilperk viz tab. 11. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 23 a 26. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 12. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Šilperk viz mapa č. 14.

5.2.3 SO Zábřeh⁶²⁷

Podobně jako v případě přechozích soudních okresů proběhly volby v roce 1925 v SO Zábřeh bez výraznějších komplikací. Pro účast, která celkem činila průměrných 93,8 %, ⁶²⁸ bylo v rámci politického okresu výjimečné, že byla vyšší u žen (93,9 %) než mužů (93,5 %). Při srovnání obcí s německou a českou většinou dojdeme k podobnému výsledku jako v SO Šilperk. Průměrně měly vyšší volební účast většinově jazykově české oblasti (94,8 % ⁶²⁹) než německé (93,4 % ⁶³⁰). Paradoxně nejvyšší volební účast (98,4 %) zaznamenala většinově německá obec Hynčínov. Na opačném konci se ocitl taktéž většinově německý Krasíkov (88,2 %). ⁶³¹ Podrobná data o účasti viz tab. 42.

Vítězství ve volbách očekávaně obhájila ČSL, která získala 26,7 % hlasů (svůj zisk z roku 1920 navýšila o 3,7 %)! Jednalo se o výrazně nadprůměrný výsledek i v rámci Moravy a Slezska (tam 21,4 %). Centrum její podpory se nadále v rámci SO Zábřeh nacházelo v západní části českého osídlení. V tomto prostoru s výjimkou Vyšehoří drtivě zvítězila ve všech obcích (v 13 ze 14). V mnoha případech dokonce překročila 50% hranici (Filipov 56,1 %, Hněvkov 53,8 %, Hoštejn 50,5 %, Nemile 52,5 %, Pivonín 61,9 %, Rovensko 50,7 % a Svěbohov 54,4 %). Výrazně nižší zisky zaznamenala v „průmyslovém pásu“ táhnoucím se od středu okresu severovýchodním směrem. Ale i

⁶²⁷ Jednotlivé výsledky nejsou citovány. Data vycházejí z již zmíněných výsledků z publikace ČSÚ a dochovaných volebních protokolů. Informace o obcích, pokud nejsou citovány, vycházejí z již dříve zmíněných informací z části o soudních okresech.

⁶²⁸ 92,8 % po odečtení neplatných lístků.

⁶²⁹ V jazykově českém prostředí 94,7 % muži a 94,9 % ženy.

⁶³⁰ V jazykově německém prostředí 93,4 % muži a 93,5 % ženy.

⁶³¹ Je zajímavé, že ve většinově německém SO Mohelnice tvořily extrémně dvě české obce a ve většinově českém SO Zábřeh zase dvě německé.

zde dokázala zvítězit v Brníčku (36,5 %), Lesnici (36,8 %), překvapivě Leštině (33,8 %),⁶³² Postřelmově (32,1 %), Ráječku (27,4 %) a Skaličce (32,4 %). Téměř pravidlem byl zisk nad 20 %. Výjimkou byly pouze tradičně lidovcům nepřející obce v severovýchodním cípu okresu Dlouhomilov (13,9 %) a Sudkov (15,3 %). Můžeme tedy konstatovat, že ČSL posílila i v tomto méně agrárním prostoru. Poslední částí okresu s českým osídlením byly oblasti na jihu (blízko SO Mohelnice; v případě některých obcí nižší podíl katolíků), kde v roce 1920 měla nejsilnější postavení RSZML. I zde dokázala ČSL zvítězit (Dubicko 43,5 %, Janoslavice 38,8 %, Rájec 45,0 % a Zvole 29,3 %) a ve všech obcích zaznamenat zisk nad 20 % (ač těsně v Hrabové 20,4 %⁶³³ a Jestřebí 20,8 %⁶³⁴). ČSL zvítězila také v centru politického okresu Zábřehu, kde získala 26,4 % hlasů.

S velkým odstupem za ČSL skončila v SO Zábřeh na druhém místě RSZML (11,9 %; -5,1 % oproti volbám v roce 1920). Při srovnání s vyššími územními celky se jednalo o průměrný výsledek (např. 11,5 % na Moravě a ve Slezsku). Výrazně nižší zisk, než v předchozích volbách, se logicky odrazil i do počtu vítězných obcí. Na původně většinově pro RSZML vítězném jihu strana ztratila pozice převážně na úkor ČSL. V celém soudním okresu dosáhla na vítězství jen ve třech obcích: Bohuslavice 37,0 %, Hrabová 26,5 % a Vyšehoří 34,3 %. Přes 30 % získala ještě v Janoslavicích (34,9 %). S výjimkou Vyšehoří to byly vše obce na jihu okresu. V ostatních obcích v této jižní části okresu se ale zisk RSZML pohyboval pouze mezi 10 až 20 % (za zmínku stojí propad o téměř 50 % v obci Dubicko na 11,7 %). Ještě horší byla situace pro RSZML v dalších oblastech českého osídlení. V „průmyslovém pásu“ byl většinou její zisk mezi 10 až 25 % (např. Postřelmov 15,4 %). V několika obcích dokonce nedosahoval ani této hodnoty (Rudolfovo 0,6 %, Skalička 7,7 %, Sudkov 7,0 % a především Zábřeh 3,3 %!⁶³⁵). Můžeme si všimnout, že se jedná o nejvýznamnější centra průmyslu v okrese (nebo obce k nim přiléhající). O něco lepší situace pro RSZML byla na západě českého osídlení, kde se její zisky pohybovaly mezi 15 až 30 % (např. Rovensko 23,8 %). Výjimkou bylo už

⁶³² Jedno z center podpory ČSDSD v roce 1920 a obec s výrazným podílem voličů KSČ, která zde zvítězila v letech 1929 a 1935.

⁶³³ Obec s méně než 50 % podílem katolíků.

⁶³⁴ Zde nižší zisk způsoben hlavně existencí německé menšiny po připojení Jestřebíčka v roce 1923.

⁶³⁵ Tento výsledek silně potvrzuje fakt z voleb 1920, že RSZML se nedařilo příliš oslovovat voliče ve větších sídlech (Rudolf i Skalička jsou dnes již součástí Zábřehu).

zmiňované vítězství ve Vyšehoří a také naopak několik obcí blízko Zábřehu, kde byl zisk výrazně nižší (např. Hněvkov 9,8 % nebo Nemile 8,2 %).

Těsně za RSZML skončila v SO Zábřeh ČSDSD, která zde získala 11,7 %. Byl to ještě výraznější propad než v případě agrárníků (o 7,5 %!), který, na rozdíl od ostatních sledovaných soudních okresů, byl podobně jako na celorepublikové úrovni způsobený převážně vznikem KSČ. Centrem podpory ČSDSD byly obce jihozápadně ležící blízko města Zábřehu (Hněvkov 28,9 %, Jestřebí 27,9 %, Kosov 25,5 %, Lupěné 31,3 % a Nemile 26,6 %)⁶³⁶ a poté průmyslový Sudkov (22,7 %) a nejbližší okolí (Dlouhomilov 43,9 %, Kolšov 30,8 % a Strupšín 35,1 %).⁶³⁷ Naopak v dalších sídlech „průmyslového pásu“ výrazně ztratila hlasy ve prospěch ČSS a KSČ. V Zábřehu získala pouze 8,2 % a ani v dalších obcích nebyl její výsledek o moc lepší (např. Leština 5,6 % nebo Postřelmov 11,1 %). Relativně slušné zisky ještě ČSDSD dosáhla v kopcovitějších jazykově českých oblastech více na západě, kde ve většině obcí získala mezi 10 až 20 % (např. Svěbohov 16,9 %). V Postřelmůvku a Václavově dokonce přes 20 % (21,9 % resp. 20,6 %). Mírně zarážejících je „pouhých“ 17,6 % v Klášterci, kde v minulých volbách díky nedaleké papírně ČSDSD slavila značný úspěch.⁶³⁸ Nejnižších zisků v českých oblastech dosahovali sociální demokraté v nejjihnějších částech. Zde směrem k jihu jejich zisk klesal až téměř k nule (Bohuslavice 1,9 % a Dubicko 1,1 %). Levicové voliče zde brala především ČSS.

Na čtvrtém místě skončila KSČ (8,8 %)! Jednalo se o jednoznačně nejsilnější výsledek ze všech sledovaných soudních okresů (v PO Zábřeh jako celku 6,3 %). Na rozdíl od předchozích dvou soudních okresů se zisky KSČ v SO Zábřeh v těchto volbách koncentrovaly do jazykově českých oblastí a víceméně přesně kopírovaly centra průmyslu. KSČ zvítězila v Sudkově (35,1 %) a Rudolfově (28,5 %). Přes 20 % měla ještě v Hrabové (20,4 %), Klášterci (25,2 %), Leštině (33,4 %) a Postřelmově (21,0 %). I v dalších obcích „průmyslového pásu“ se poté její výsledek pohyboval okolo 10 % (např. Brníčko 10,0 %). V Zábřehu získala 7,1 %. Naopak v převážně zemědělských částech českého osídlení na západě i na jihu byl zisk KSČ většinou minimální (např. Svěbohov 0,0 % nebo Dubicko 0,4 %). Za výjimku bychom mohli považovat Drozdov a Zvole, kde KSČ získala 10,6 % resp. 9,7 %. V převážně německých oblastech komunisté naprosto

⁶³⁶ Oblast v práci kategorizovaná už do západních oblastí s dominancí ČSL.

⁶³⁷ Zvítězila v Dlouhomilově, Jestřebí, Kolšově a Strupšíně.

⁶³⁸ Ztráta na úkor KSČ.

propadli. Nejlepším výsledkem bylo 3,4 % v Kamenné, ale většinou se podpora blížila nule.

Až pátá skončila nejsilnější německá strana BdL, který získal 7,6 % (+3,1 % oproti volbám v roce 1920). Vzhledem k drtivému vítězství BdL v SO Mohelnice to byl v rámci PO spíše podprůměrný výsledek,⁶³⁹ ale v rámci Moravy a Slezska (6,4 %) to byl zisk průměrný až nadprůměrný. BdL zvítězil v 5 z 9 většinově německých sídel. Čtyři vítězné obce byly v západní části německého osídlení (Hynčínov 56,5 %, Lubník 52,5 %, Pobučí 59,9 % a Tatenice 37,4 %), které přímo navazovalo na německé osídlení v SO Mohelnice s tradičně velmi silnými pozicemi německých agrárníků. Zde BdL nezmobilizoval pouze v Dolní Hynčíně (29,5 %) a Krasíkově (27,1 %). Těžší pozici měla strana ve třech německých obcích na východě. V převážně agrárním Nedvězí ještě zaznamenala silný zisk (46,3 %) a vítězství, ale v průmyslovější Kamenné⁶⁴⁰ a Rohli už tolik voličů oslovit nedokázala (20,8 % resp. 19,6 %). BdL také dokázal získat hlasy německých voličů v převážně české obci Zvole (7,5 %; občané místní části Kolorédov). V Zábřehu získal jen 3,9 % hlasů.⁶⁴¹

Celkově na šestém místě skončila v SO Zábřeh ČSS (7,3 %; +2,2 % oproti minulým volbám). Jednalo se o průměrný výsledek v rámci Moravy a Slezska (7,0 %) a silně nadprůměrný v rámci zkoumaného politického okresu (3,7 %). Jádrem podpory ČSS byly oblasti českého osídlení na jihu při hranicích se SO Mohelnice (kam toto jádro také do několika obcí pokračuje). Zde přes 20 % získala ČSS v Bohuslavicích (25,5 %), Dubicku (33,6 %) a Zvoli (20,2 %). V okolních obcích se poté často zisk pohyboval okolo 10 až 15 % (např. 11,0 % v Hrabové). Zajímavostí je, že se jednalo zároveň o oblasti zvýšeného výskytu občanů hlásících se k Československé církvi.⁶⁴² Zisky ve zbytku okresu se poté pohybovaly do 10 % (v samotném Zábřehu solidních 8,7 %) s výjimkou několika obcí v „průmyslovém pásu“ (Brničko 18,8 %, Lesnice 17,9 %, Ráječek 16,7 % a Skalička 12,9 %) a obce Vyšehoří (14,5 %) na severu. Nejnižší podporu měla ČSS

⁶³⁹ Je nutno však brát ohled na výrazně nižší podíl Němců v SO Zábřeh.

⁶⁴⁰ Významná továrna na drátěné tkaniny. BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Mistopis*, s. 159.

⁶⁴¹ V dlouhodobějším pohledu byl zisk 3,9 % pro BdL v Zábřehu „vysoký“ a dosáhl jej patrně jen díky koalici s DGP.

⁶⁴² Významnější roli však patrně hrála spíš činnost místních organizací, protože například v SO Mohelnice tato závislost neplatila.

v nejzápadnějších periferních oblastech českého osídlení (např. Drozdov 0,0 % nebo Hoštejn 3,0 %).

Druhou nejsilnější německou stranou v regionu byla DCV, která získala 5,4 % (polepšila si oproti roku 1920 o 1,4 %). V rámci Moravy a Slezska (tam 6,7 %) se jednalo o spíše podprůměrný výsledek. Jádrem její podpory bylo stejné jako v případě BdL. Opírala se o západní oblasti německého osídlení, kde se jí povedlo v jedné obci i BdL porazit a zvítězit (Dolní Hynčina 40,1 %). Ve většině obcí zde poté obdržela mezi 20 až 30 % (např. Pobučí 23,0 %). Výraznou výjimkou byla obec Lubník, kde DCV získala jen 1,8 % hlasů. Ve východním ostrůvku německého osídlení byl zisk DCV nižší (podobně jako v případě BdL) a pohyboval se okolo 10 až 20 % (např. Rohle 16,0 %). DCV taky dokázala oslovit německé voliče v některých převážně českých oblastech (např. Jestřebí 5,6 % nebo Rudolfov 6,2 %). Poměrně úspěšná byla i v Zábřehu (6,4 %).

Svůj zisk v SO Zábřeh od minulých voleb zdvojnásobila ČSŽOSS, která získala 5,2 % (+2,6 %). Jednalo se o poměrně typický výsledek v rámci olomouckého volebního kraje (tam 5,0 %). Podobně jako v případě ostatních soudních okresů dokázala své volební zisky rozprostřít napříč jednotlivými oblastmi českého osídlení a ve většině případů brala mezi 3 až 10 % (např. Dubicko 7,1 % nebo Hoštejn 6,9 %). Ve třech obcích dokázala překročit 10 % hranici (Janoslavice 14,2 %, Lupěné 15,6 % a Postřelmov 10,1 %). Velmi slušný výsledek zaznamenala i v Zábřehu (9,3 %).⁶⁴³ Naopak ve třech obcích ani na 3 % nedosáhla (Bohuslavice 0,6 %, Jestřebí 0,6 % a Pivonín 0,0 %). Obce s nadprůměrnými i podprůměrnými výsledky však nevytvářely žádnou souvislou oblast.

Až na deváté místo se z pátého v roce 1920 propadla DSAP. Získala jen 5,0 % (v roce 1920 9,8 %). I tak se jednalo z pohledu Moravy a Slezska (tam 5,1 %) jako celku o v podstatě průměrný výsledek. Nejsilnější pozice měla DSAP ve východní části německého osídlení, kde zvítězila v průmyslem zasažených obcích Kamenné (26,5 %) a Rohli (32,2 %). V Nedvězí získala 28,1 %. Relativně silné pozice měla i úplně na západě okresu, kde zvítězila v Krasíkově (35,8 %) a získala solidní podporu také v Taticích (31,2 %) a Lubniku (18,7 %).⁶⁴⁴ Naopak v obcích ležících na západě při hranicích se SO Mohelnice měla podporu minimální (Dolní Hynčina 7,6 %, Hynčínov 0,0 % a Pobučí 0,0 %). S výjimkou Sudkova (tam 5,3 %) ji také nevolily německé menšiny ve většinově českých sídlech. V Zábřehu získala jen 0,9 % hlasů!

⁶⁴³ Svoji roli v případě Zábřehu a Postřelmova mohla sehrát i již zmiňovaná návštěva R. Mlčocha.

⁶⁴⁴ Souvislost s nedalekým průmyslem v Lanškrounu.

Desítku nejsilnějších stran při volbách v roce 1925 v SO Zábřeh uzavírá DNSAP. Ta získala 4,4 % hlasů (v roce 1920 v rámci koalice s DNP 10,2 %). Její zisky bychom mohli klasifikovat do tří kategorií. První byly z průmyslovějších německých obcí na východě (Kamenná 23,5 % a Rohle 16,2 %). Dalšími místy slušného volebního výsledku byly většinou agrární německé obce u hranic se SO Mohelnice (Dolní Hynčina 20,3 %, Hynčínov 19,4 % a Pobučí 13,4 %). Poslední místa výraznějších zisků DNSAP byly většinou české obce s výraznou německou menšinou (Hrabová 5,5 %, ⁶⁴⁵ Jestřebí 21,7 %, ⁶⁴⁶ Rudolfov 11,9 % a Skalička 5,6 %). Do této kategorie spadá i výrazný zisk v Zábřehu (8,0 %), kde byla DNSAP druhou nejsilnější německou stranou (po DNP). Naopak v německých sídlech úplně na západě okresu se DNSAP neprosadila (Krasíkov 3,3 %, Lubník 0,4 % a Tatenice 0,4 %).

V pořadí hned za DNSAP skončila DNP se ziskem 3,6 % hlasů (dohromady tedy získaly 8,0 % oproti 10,2 % v roce 1920). Pro DNP to byl i při započtení nižšího podílu Němců v SO Zábřeh spíše podprůměrný výsledek (v olomouckém volebním kraji získala 5,7 %). Centrem podpory DNP bylo město Zábřeh (12,4 %; pozice nejsilnější německé strany⁶⁴⁷) a obce na západě (Krasíkov 13,0 %, Lubník 24,8 % a Tatenice 7,4 %). Naopak na jihu (např. Pobučí 0,9 %) ani východě (např. Rohle 4,3 %) německého osídlení výrazné podpory nedosahovala.

Zbylé strany dosáhly na méně než 1,0 % hlasů. NSP, která v SO Zábřeh porazila ČSND, získala 0,8 %. Přes 2 % dostala pouze v Zábřehu (2,4 %) a vedlejší obci Ráječek (2,3 %). ČSND získala 0,6 % hlasů (propad o 1,4 % hlasů oproti volbám v roce 1925). SO Zábřeh patřil dlouhodobě k oblastem velmi nízké podpory této strany. Nejvyššího zisku (a jediného přes 2 %) se dočkala očekávaně v Zábřehu (2,0 %). ČDMZS získala 0,4 % hlasů. Její veškeré zisky se orientují do západních relativně chudších kopcovitějších částí českého osídlení (Drozdov 3,2 % a Rovensko 2,6 %). Předposlední z kandidujících stran skončila ŽS (0,2 %; nárůst o 0,1 % oproti zisku SŽS v roce 1920), která při neexistenci početnějších židovských komunit logicky neměla šanci na úspěch (nejvyšší zisk 0,6 % v Zábřehu). Výčet stran uzavírá ČSAK (0,2 %), která se zisku 1 % přiblížila pouze ve Zvoli (0,8 %).

⁶⁴⁵ Místní část Vitošov byla převážně německá.

⁶⁴⁶ Jednalo se zcela jistě o zisky v býv. obci Jestřebíčko, která byla připojena v roce 1923.

⁶⁴⁷ Rozhodně stojí za zmínku fakt, že 2/3 Němců v Zábřehu volilo negativistické strany.

Volby do Senátu (ke kterým podobně jako v případě voleb do Poslanecké sněmovny existují přímo dochované protokoly) dopadly vzhledem ke stejnému datu velmi podobně jako volby do PS. V SO Zábřeh se projevují naprosto totožné tendence jako v ostatních soudních okresech. Při volbě do Senátu dosáhly citelně vyššího zisku katolické strany DCV (5,8 %; +0,4 %) a ČSL (27,6 %; +0,9 %). Naopak nižší byl zisk KSČ (8,3 %; -0,5 %), která očividně byla značně populární u mladých voličů. Zisk ostatních stran už se většinou měnil maximálně +/- o 0,2 %.

Při krátkém shrnutí volebních výsledků v SO Zábřeh v roce 1925 musíme konstatovat, že dominantní stranou u českých voličů byla jednoznačně ČSL, která dokázala vítězit napříč regionem (ač pořad měla nejvyšší podporu v západních venkovských oblastech českého osídlení). S výrazným odstupem se umístily dvě zbylé hlavní československé strany v regionu: RSZML a ČSDSD. RSZML výrazně doplácela na neschopnost oslovit voliče přímo v Zábřehu a jeho nejbližším okolí (navíc oslabila na venkově na úkor ČSL). ČSDSD vinou nástupu KSČ výrazně oslabila svoje pozice v „průmyslovém pásu“, které nedokázala plně kompenzovat v jiných částech okresu. Velmi razantní nástup měla v regionu KSČ, jejíž zisky se orientovaly výhradně do oblastí českého osídlení s rozvinutým průmyslem (na rozdíl od situace v SO Mohelnice a SO Šilperk). ČSS centralizovala svoje zisky do jižních částí, kde můžeme najít velmi zajímavou souvislost s vysokým podílem věřících Československé církve. Opakem socialistických stran (které mají většinou velmi rozkolísané zisky) byla ČSŽOSS, která podobně jako v jiných okresech, dokázala své zisky v SO Zábřeh až na výjimky rovnoměrně rozprostřít. Zbylé československé strany se neprosadily. NSP a ČSND zaznamenaly jen minimální zisky s centrem v Zábřehu. V případě německých stran měly nejsilnější pozici BdL a DCV (došlo tedy ke stejnému posunu německých voličů směrem k občanským stranám, jako v případě dvou předešlých soudních okresů). DSAP se prosazovala především v oblastech s existencí rozvinutého průmyslu (ale nikoliv v Zábřehu a okolí). Národnostně vyhraněnější strany DNSAP a DNP (kromě občasných solidních zisků v převážně německých obcích), byly poměrně úspěšné u Němců žijících mezi českou většinou (DNP zvítězila mezi německými stranami v Zábřehu). Celkové výsledky pro celý SO Zábřeh viz tab. 11. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 24 a 27. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 12. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Zábřeh viz mapa č. 15.

6. Volby do Národního shromáždění 1929

6.1 Československo

Politický vývoj v Československu, který vedl k předčasným volbám 27. října 1929, nebyl tak klidný, jak by mohla ekonomická konjunktura posledních předkrizových let, relativně stabilní mezinárodní situace a dlouhodobá existence vlády občanských stran naznačovat. Volby ovlivnilo samozřejmě mnoho faktorů, uvedme ty zásadní.

Už v září roku 1926 došlo ke zlomu ve směřování ČSS. Na sněmu byl vyloučen dlouholetý člen „Pětky“ a ministr J. Stříbrný (ve sporu s E. Benešem) a strana se přejmenovala na Československou stranu národně socialistickou (ČSNS).⁶⁴⁸ J. Stříbrný poté založil vlastní stranu, která je nejvíce známá pod názvem Národní liga (který nesla od roku 1930).⁶⁴⁹ Ve volbách v roce 1929 kandidovala dohromady s několika dalšími fašizujícími se subjekty pod názvem Liga proti vázaným kandidátkám.⁶⁵⁰

V roce 1927 vládní kabinet schválil mj. (v ten rok byla také schválena např. reforma zemské správy⁶⁵¹ či znovuzvolen prezident T. G. Masaryk⁶⁵²) zákaz účasti ve volbách pro vojáky a četníky.⁶⁵³ Výrazným oslabením pro vládu, a především pro RSZML, bylo propuknutí vážné nemoci premiéra A. Švehly, který byl nucen v podstatě ukončit svoji politickou činnost (ačkoliv formálně premiérem zůstal až do počátku února 1929 a předsedou strany byl až do své smrti v roce 1933).⁶⁵⁴

V roce 1928 se poprvé uskutečnily zemské a okresní volby, ve kterých došlo k oslabení pravice, které levicový tisk ihned využil ke zvýšení tlaku na vládu.⁶⁵⁵ Spory v koalici narůstaly a nedokázal je vyřešit ani nástup nového výrazně prohradního premiéra F. Udržala v únoru 1929.⁶⁵⁶ Navíc vnitropolitickou situaci výrazně poznamenaly aféry

⁶⁴⁸ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 393 nebo KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 571–574.

⁶⁴⁹ Více viz podkapitola o Národní lize.

⁶⁵⁰ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 394

⁶⁵¹ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 594.

⁶⁵² OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 126.

⁶⁵³ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 593.

⁶⁵⁴ BROKLOVÁ, E.: *Antonín Švehla*, s. 372–383.

⁶⁵⁵ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 637–641.

⁶⁵⁶ Tamtéž, s. 659–661.

dvou významných slovenských politiků M. Hodži (korupce⁶⁵⁷) a Vojtecha Tuky (vlastizrada). Odsouzení V. Tuky bylo signálem pro HSLŠ k opuštění vlády.⁶⁵⁸

K napjaté situaci přispěl i květnový sjezd RSZML, na kterém byl pronesen domnělý dopis od A. Švehly.⁶⁵⁹ V tomto dopise autor velmi ostře útočí na městské obyvatelstvo a oznamuje, že hlavní zbraň v republice drží venkov. Tou zbraní byl myšlen chléb.⁶⁶⁰ Ostrá reakce levicové tisku byla samozřejmostí.⁶⁶¹ K výrazné změně došlo i v KSČ, kde zvítězili zastánci tvrdé linie pod vedením K. Gottwalda a vyhlásili tvrdý boj jak tzv. buržoasii, tak „sociálfašistům“.⁶⁶²

Za dané situace si většina hlavních politických stran přála uspořádat nové parlamentní volby, jež by vyjasnily situaci. Váhající lidovce (navíc následně oslabené odchodem A. Čuříka, který založil odštěpeneckou ČSKS a kandidoval v roce 1929 na kandidátkách HSLŠ⁶⁶³) přesvědčila možnost využít ve volbách velkolepé zářijové oslavy k tisíciletému výročí od zavraždění Sv. Václava.⁶⁶⁴ Impulsem pro předčasné volby byl nakonec zásah T. G. Masaryka, který ministrem obrany jmenoval Karla Vyškovského (RZSML), jež nebyl navrhován vlastní stranou (kandidátem byl Bohumír Bradáč) a navíc ČSL se kvůli tomu dožadovala dalšího ministerského postu.⁶⁶⁵ Vyjednávání k příznivému výsledku nevedla, a tak byly vypsány předčasné volby, které se uskutečnily už zmiňovaného 27. října 1929.

Výsledky voleb znamenaly výrazné posílení státoporné levice i nadále trvající pozitivní trend volby aktivistických stran u německých voličů. První místo obhájila „občanská“ RSZML (15,0 %, 46 m.), ale druhé a třetí místo s výrazným nárůstem hlasů obsadily ČSDSD (13,1 %, 39 m.) a ČSNS (10,4 %, 32 m.). Naopak tvrdou linii hájící KSČ oslabil (10,2 %, 30 m.). Další pořadí bylo ČSL (8,4 %, 25 m.; stále v každých volbách mírně oslabující), DSAP (6,9 %, 21 m.; také u německy hovořících voličů zesílila

⁶⁵⁷ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 661–666.

⁶⁵⁸ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 153–154.

⁶⁵⁹ Autenticita dopisu není dodnes potvrzená. KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 552 nebo KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 688–689

⁶⁶⁰ KÁRNÍK, Z.: *České země 1918–1929*, s. 552.

⁶⁶¹ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 589.

⁶⁶² Takto nazývali sociální demokraty. MAREK, P.: *Komunistická strana*, s. 731.

⁶⁶³ TRAPL, M.: *Československá strana lidová*, s. 675.

⁶⁶⁴ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 699. Dnes se většina historiků spíše přiklání k roku 935. Viz TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530–935)*. Praha 1997, s. 112.

⁶⁶⁵ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIII)*, s. 694–696.

sociální demokracie a stala se nejsilnější německou stranou), HSLS⁶⁶⁶ (5,8 %, 19 m.), BdL⁶⁶⁷ (5,4 %, 16 m.), ČSND (4,9 %, 15 m.), DCV (4,7 %, 14 m.), ČSŽOSS (3,9 %, 12 m.), MNKSS (3,5 %, 9 m.), DNSAP (2,8 %, 8 m.), DNP (2,6 %, 7 m.), PaŽ (1,4 %, 4 m.) a Liga (1,0 %, 3 m.).⁶⁶⁸ Detailní výsledky pro celou ČSR viz tab. 7.

V českých zemích zvítězila ve volbách ČSDSD (14,1 %) před celorepublikově vítěznou RSZML (13,2 %). Další pořadí bylo ČSNS (12,5 %), ČSL (10,2 %), KSČ (9,9 %), DSAP (8,8 %), BdL⁶⁶⁹ (6,7 %), DCV (6,1 %), ČSŽOSS (4,5 %), ČSND⁶⁷⁰ (4,5 %), DNSAP (3,6 %), DNP (3,3 %), Liga (1,2 %) a PaŽ (1,0 %).⁶⁷¹

V zemi Moravskoslezské zvítězila očekávaně ČSL (17,7 %). Další pořadí bylo ČSDSD (14,8 %), RSZML (12,3 %), ČSNS (9,7 %), KSČ (8,9 %), DCV (6,9 %), DSAP (6,3 %), BdL (5,0 %), ČSŽOSS (4,3 %), DNSAP (3,7 %), DNP (3,6 %), ČSND (3,1 %), PaŽ (2,2 %) a HSLS⁶⁷² (1,1 %).⁶⁷³

V pro výzkum zajímavém olomouckém volebním kraji zvítězila také ČSL (15,5 %). Další pořadí bylo ČSDSD (14,5 %), RSZML (12,0 %), DCV (10,3 %), DSAP (9,6 %), BdL (7,4 %), ČSNS (6,5 %), KSČ (6,5 %), DNSAP (5,2 %), ČSŽOSS (4,6 %), DNP (3,5 %) a ČSND (2,9 %).⁶⁷⁴ Přehledné výsledky za jednotlivé územní celky viz tab. 12.

Výsledky voleb do Senátu byly prakticky totožné. Zvítězila RSZML (15,2 %, 24 m.), druhá skončila ČSDSD (13,0 %, 20 m.) a třetí ČSNS (10,3 %, 16 m.). Další pořadí bylo KSČ (10,0 %, 15 m.), ČSL (8,7 %, 13 m.), DSAP (6,9 %, 11 m.), HSLS (5,9 %, 9 m.), BdL (5,8 %, 9 m.), ČSND (5,0 %, 8 m.), DCV (4,9 %, 8 m.), ČSŽOSS (4,3 %, 6 m.), DNSAP (2,7 %, 4 m.) a Liga (0,9 %, 1 m.).⁶⁷⁵ Detailní výsledky pro celou ČSR viz tab. 8.

⁶⁶⁶ Kandidující i na Moravě a ve Slezsku, kde byly její kandidátky tvořeny výhradně členy ČSKS.

⁶⁶⁷ Značné zklamání i vzhledem k volebnímu spojení s DAWG.

⁶⁶⁸ Uvedeny pouze strany, jež dosáhly na získání alespoň jednoho mandátu. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

⁶⁶⁹ Vzhledem ke koalici často označována jako DW29.

⁶⁷⁰ Zde je zajímavé sledovat pravidelný nižší zisk ČSND v českých zemích než v ČSR jako celku, který bychom u takto vyhraněného československého nacionalistického subjektu neočekávaly.

⁶⁷¹ Uvedeny strany, jež dosáhly zisku alespoň 1 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 66.

⁶⁷² V podstatě zisky ČSKS.

⁶⁷³ Uvedeny strany, jež dosáhly zisku alespoň 1 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 66.

⁶⁷⁴ Uvedeny strany, jež dosáhly zisku alespoň 1 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 66.

⁶⁷⁵ Uvedeny strany, jež dosáhly na získání alespoň jednoho mandátu. DNP, která získala 2,6 % hlasů, nezískala jediný mandát! NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 668–669.

Více než měsíční povolební vyjednávání, do kterého opět výrazně zasahoval prezident republiky T. G. Masaryk, dospělo 9. prosince 1929 ke vzniku druhé Udržalovy vlády, která dostala přívskivo jako vláda tzv. široké koalice.⁶⁷⁶ Byla tvořena strany BdL, ČSDSD, ČSL, ČSND, ČSNS, ČSŽOSS, DSAP a RSZML mající ve sněmovně značnou převahu (vláda disponovala spolu s podporovateli z menších stran 209 hlasy).⁶⁷⁷ Mnozí historici považují za chybu odmítnutí účasti aktivistické DCV.⁶⁷⁸ HSLS nevstoupila do vlády, protože ostatní strany odmítly amnestii pro V. Tuku.⁶⁷⁹ Následující roky (a i volby) byly poté výrazně ovlivněny hlubokou ekonomickou krizí, která do ČSR dorazila v polovině roku 1930.

6.2 PO Zábřeh

O parlamentních volbách v roce 1929 v politickém okrese Zábřeh nemáme úplné informace jako o volbách předcházejících a následujících. Volební protokoly z obcí z těchto voleb nejsou v Národním archivu k nalezení a ani se v Národní knihovně nedochovala publikace Státního úřadu statistického pro volební kraj Olomouc. Zdrojem pro výsledky je tedy dobový regionální tisk, zachovalé kroniky a *Historický místopis*.⁶⁸⁰

Volební kampaň byla opět naplněna schůzemi jednotlivých politických stran. *Moravský Sever* nás informuje o schůzích většiny českých (resp. československých) stran (samozřejmě s výjimkou ČSL). Neaktivnější alespoň dle tisku byli národní socialisté.⁶⁸¹ O schůzích ČSL se píše v *Severní Moravě*.⁶⁸² V *Deutsche Wacht* nalezneme informace např. o schůzích DNSAP.⁶⁸³ Zábřeh navštívili během kampaně významní celostátní politici: R. Mlčoch (ČSŽOSS), A. Meissner (ČSDSD) či F. Sís (ČSND).⁶⁸⁴ V samotném tisku byla kampaň viditelně klidnější než u předchozích parlamentních voleb. *Moravský Sever* nadále kritizuje ČSL, ale už nikoliv tak obsáhle a propracovaně jako v roce 1925. Centrem kritiky je způsob oslav výročí zavraždění Sv. Václava (píše se zde o účelovém

⁶⁷⁶ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 178.

⁶⁷⁷ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 33.

⁶⁷⁸ Tamtéž, s. 32.

⁶⁷⁹ Tamtéž, s. 32.

⁶⁸⁰ *Moravský Sever, Severní Morava*, kroniky citované v tabulce k volbám 1929 a BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249.

⁶⁸¹ Např. *Moravský sever*, r. 29, č. 45, 11. 10. 1929, s. 4.

⁶⁸² Např. *Severní Morava*, r. 11, č. 40, 4. 10. 1929, s. 3.

⁶⁸³ *Deutsche Wacht: völkisches Wochenblatt für Nordmähren*, r. 29, č. 43, 25. 10. 1929, s. 1.

⁶⁸⁴ *Moravský sever*, r. 29, č. 44, 4. 10. 1929, s. 4; r. 29, č. 45, 11. 10. 1929, s. 4 a r. 29, č. 46, 18. 10. 1929, s. 3.

posunutí data prof. Josefem Pekařem na objednávku ČSL).⁶⁸⁵ Týdeník také podporuje verdikt nad V. Tukou, odsuzuje komunisty a vítá rozkol v ČSL, když se od ní před volbami odtrhl A. Čuřík se svými přívrženci.⁶⁸⁶ Naprosto v opačném duchu píše týdeník ČSL *Severní Morava*. Vyzdvihuje oslavy výročí zavraždění Sv. Václava a kroky ČSL.⁶⁸⁷ Hlavním cílem útoků *Severní Moravy* je RSZML (články proti tzv. „zelené diktatuře“⁶⁸⁸) a také „zrádce“ A. Čuřík.⁶⁸⁹ *Deutsche Wacht* se vyznačuje spíše nestranným informováním, nejvíce o DNSAP.⁶⁹⁰ Naopak DSAP je tradičně v tomto týdeníku naprosto ignorována.

Ve volbách do Poslanecké sněmovny obhájila i přes znatelný pokles hlasů vítězství z roku 1925 ČSL (17,3 %; -3,0 %). Druhá skončila ČSDSD (14,1 %; +4,9 %). Jedná se o velmi solidní volební výsledek, který byl pro stranu v PO lepší než při volbách v roce 1920 před odtržením KSČ! Třetí skončila RSZML (11,8 %; +0,6 %). Nejsilnější německou stranou se stala na Moravě silná DCV (10,6 %; +1,7 %), následovaná oslabeným BdL (9,8 %; -4,3 %).⁶⁹¹ Mírně si polepšila DSAP (8,5 %; +0,4 %) i KSČ (7,2 %; +0,9 %). Silný nárůst hlasů zaznamenala negativistická DNSAP (7,7 %; +2,8 %). Naopak mírného poklesu se dočkala ČSŽOSS (4,3 %; -0,4 %) a ještě více si pohoršily ČSNS (4,0 %; -1,4 %) a DNP (2,5 %; -1,9 %). Nárůst (přesně o procentuální podíl NSP v minulých volbách) zaznamenala ČSND (1,4 %; +0,6 %). Další kandidující strany už zaznamenaly pouze minimální zisky: Liga (0,3 %), PaŽ (0,3 %) a HSLS (0,2 %; na kandidátní listině výhradně členové ČSKS).⁶⁹²

Výsledky v PO Zábřeh nijak výrazně nevybočovaly z volebních trendů v celém volebním kraji Olomouc (při uvědomění si vyššího podílu Němců). Mírně silnější pozici u česky mluvících voličů měla ČSL hlavně na úkor nacionalistických ČSNS a ČSND. U německých voličů měla v politickém okrese mírně podprůměrný zisk DSAP, a naopak

⁶⁸⁵ Tamtéž, r. 29, č. 43, 27. 9. 1929, s. 1.

⁶⁸⁶ Tamtéž, r. 29, č. 45, 11. 10. 1929, s. 1.

⁶⁸⁷ *Severní Morava*, r. 11, č. 40, 4. 10. 1929, s. 1.

⁶⁸⁸ Tamtéž, č. 42, 18. 10. 1929, s. 1.

⁶⁸⁹ Tamtéž, č. 41, 11. 10. 1929, s. 1.

⁶⁹⁰ Např. *Deutsche Wacht: völkisches Wochenblatt für Nordmähren*, r. 29, č. 43, 25. 10. 1929, s. 1.

⁶⁹¹ Zde je jasně patrný vliv DGP, která v minulých volbách kandidovala spolu s BdL. Tentokrát s DCV.

⁶⁹² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 254.

výrazně silnější podporu měla negativistická DNSAP. Přehledně výsledky voleb v PO Zábřeh viz tab. 12.

6.2.1 SO Mohelnice

Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v jednotlivých obcích v SO Mohelnici (pro SO jako celek máme výsledky díky publikaci ČSÚ⁶⁹³) se za pomoci regionálního tisku, obecních kronik a dalších publikací⁶⁹⁴ podařilo téměř plně zrekonstruovat. Nezjištěných zůstává pro celý okres přibližně 80 hlasů (0,7 % ze všech hlasů) z toho 20 v obci Vranová (kde tyto nezjištěné hlasy tvoří 9,2 %). Ve zbytku okresu už se většinou jedná vždy o jednotlivé hlasy pro v dané obci atypické strany, jež prostě nebyly zaznamenány.

Ve volbách v roce 1929 dokázal obhájit své vítězství z roku 1925 BdL (16,7 %), ačkoliv zaznamenal (podobně jako v celé ČSR) výrazný propad hlasů (-5,9 %). Nadále si ale udržel vedoucí pozici ve většině obcí s německou většinou (15 z 21). Jádrem jeho zisku bylo opět v menších obcích na západ od Mohelnice (např. Křemačov 59,6 % nebo Vyšehorky 65,5 %). Směrem více do periferních oblastí u hranic SO Mohelnice na jeho západním okraji zisky BdL klesaly (stejně jako v roce 1925) na úkor DCV (Starý Maletín 19,6 % či Studená Loučka 32,9 %). BdL výrazně ztratil a neuspěl ve větších sídlech (Mírov 18,5 %, Mohelnice 8,0 %⁶⁹⁵ a Úsov 6,9 %).⁶⁹⁶

Ziskem 14,9 % se výsledku BdL výrazně přiblížila posílená DCV (o 2,9 %). Toto posílení plně koresponduje s celorepublikovým vývojem i vývojem v zemi Moravskoslezské. Jádrem jejích zisků byly nadále obce na severozápadním okraji soudního okresu (vítězství v Novém Maletíně 44,6 % a Starém Maletíně 42,7 % a silný zisk např. v Krchlebech 37,3 % či Křižanově 36,0 %). Vzhledem k výsledkům z minulých voleb je značným překvapením vysoký zisk ve velkých sídlech (vítězství v Mohelnici 25,1 % a Úsově 30,4 %!), který je způsoben patrně koalici s DGP. V ostatních sídlech s německou většinou se zisk DCV pohyboval pravidelně mezi 15 až 25 % (např. Mírov

⁶⁹³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 254.

⁶⁹⁴ Především díky již zmíněné publikaci BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249. Obecní kroniky jsou pro lepší přehlednost ocitovány až v tabulkové příloze u jednotlivých údajů. Tiskoviny byly zmíněny v předcházející kapitole.

⁶⁹⁵ K vyššímu zisku jí zde nepomohla ani skutečnost, že na 4. místě kandidátky BdL do PS byl místní občan Franz Spinka. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

⁶⁹⁶ Zde hrál velkou roli fakt, že DGP tentokrát nekandidovala v koalici s BdL, ale DCV.

17,7 %). Nejméně úspěšná byla strana v obcích na západ od Mohelnice, kde dominovala BdL (Květin 6,5 %, Líšnice 6,0 % či Svinov 4,0 %⁶⁹⁷).

Pozici nejsilnější jazykově české strany získala ve volbách v roce 1929 RSZML (12,0 %), čímž navázala na vítězství z prvních voleb v roce 1920 (v roce 1925 skončila až za ČSL). Její posílení však nebylo nijak výrazné (+0,8 %). Její zisk v regionu byl vzhledem k nadprůměrnému počtu Němců velmi solidní (v zemi Moravskoslezské jako celku 12,3 %). Zvítězila ve 12 ze 17 obcí s českou většinou, v jižních částech okresu nebyl výjimkou ani zisk přes 50 % (Stavenice 53,8 %, Veselí 85,4 % a Vranová 51,2 %). Ve většině obcí byl poté pravidlem její zisk mezi 30 až 50 % (např. Moravičany 32,9 %⁶⁹⁸ či Radnice 39,6 %). V oblastech českého osídlení její zisk klesal již tradičně v obcích úplně na severovýchodě (Bezděkov u Úsova 15,9 %⁶⁹⁹ nebo Veleboř 18,0 %) a především v největším sídle s českou většinou v Lošticích (8,0 %, přiléhající Žádlovice 13,8 %).⁷⁰⁰ 16,5 % hlasů získala RSZML od české menšiny ve většinově německém Svinově.

Na čtvrtém místě skončila výrazně v regionu posílená ČSDSD (11,9 %, +4,0 %), což byl pro ni prozatím jednoznačně nejlepší výsledek v tomto soudním okresu v rámci našeho výzkumu.⁷⁰¹ Jádra jejích zisků byly v okolí Loštic (vítězství v Žádlovcích 34,1 %, dále např. Radnice 39,4 %; v samotných Lošticích 27,4 %) a také obce na severovýchodě okresu (vítězství v Polici 46,5 % a Veleboři 37,3 %), kde můžeme spatřovat patrně jistou spojitost s průmyslem v Kamenné (už v SO Zábřeh; hlavně v případě zisků ve Veleboři) a Úsově.⁷⁰² Ve spíše agrárních obcích s většinou hlásící se k československé národnosti poté ČSDSD dosahovala mezi 10 až 30 % (např. Doubravice

⁶⁹⁷ Zatímco ostatní jmenované obce se nacházely blízko Mohelnice, Svinov byl přece jenom více periferní a hraničil se západním okrajem SO Mohelnice.

⁶⁹⁸ Zde byl na 8. místě na kandidátce RSZML do PS místní občan Jaroslav Vavrouš. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

⁶⁹⁹ Tradiční katolická bašta ČSL. Obecně můžeme nadále sledovat jistou závislost mezi podílem katolíků a ziskem RSZML (resp. i ČSL). Např. nejvyššího zisku se RSZML dočkala v jediné většinově nekatolické obci (Veselí).

⁷⁰⁰ Nadále tedy platil trend nízkého zisku RSZML ve větších sídlech.

⁷⁰¹ Posílení od roku 1925 teoreticky odpovídalo celorepublikovému trendu, ale pro SO Mohelnice bylo výjimečné, že nejmenšího zisku se zde ČSDSD dočkala v roce 1920 (kdy v ČSR jako celku zvítězila).

⁷⁰² Úsov jako takový velkými průmyslovými závody nedisponoval, ale i tak v něm bylo zvýšené množství různých dílen, živností apod., kde byl vyšší počet dělníků. BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Mistopis*, s. 220–221.

27,6 % či Stavenice 15,4 %). Výjimkou byla obec Veselí,⁷⁰³ kde sociální demokracie získala pouze 3,1 %. Poměrně úspěšná byla ČSDSD i u českých menšin ve větších převážně jazykově německých sídlech (Mírov 7,1 %, Mohelnice 4,3 % a Úsov 4,1 %).⁷⁰⁴

Pozici nejsilnější české (resp. československé) strany v SO Mohelnice při volbách v roce 1929 ztratila ČSL (10,4 %, -2,4 %), která skončila celkově až pátá (třetí mezi českými stranami). I při započtení nižšího podílu občanů hlásící se k československé národnosti to byl spíše podprůměrný výsledek (v PO Zábřeh jako celku 17,3 %). Centra zisků paradoxně téměř kopírují centra ČSDSD (zároveň jsou to místa nižších zisků RSZML).⁷⁰⁵ ČSL zvítězila v Lošticích (30,2 %) a dosáhla na výrazné zisky v okolních obcích (např. Pavlov 37,3 %). Druhým centrem potom byly obce na severovýchodě (vítězství v Bezděkově u Úsova 50,0 %). Ve zbytku okresu (podobně jako u ČSDSD) se výsledky pohybovaly mezi 10 až 30 % (např. Moravičany 27,3 % či Třeština 11,5 %), opět s výjimkou Veselí, kde ČSL získala pouze 1,0 %. Úspěchem byl také zisk 6,4 % v Úsově (hlasy od místní české menšiny).

Mírného zlepšení (+1,2 %) dosáhla v regionu šestá DSAP (10,2 %). Jako první ze zmiňovaných stran neztvrdila v žádné obci. Jedno z center jejích zisků se nacházelo očekávaně v průmyslovější oblasti v okolí města Mohelnice (Květín 20,7 %, Krčmy 20,7 % a Mohelnice 22,3 %). Solidních zisků dosáhla i v Úsově (17,3 %) a možná mírně překvapivě i v některých větších obcích úplně na západě (Starý Maletín 23,1 % a Studená Loučka 21,6 %), které však byly také alespoň z části průmyslem zasaženy.⁷⁰⁶ V naprosté většině ostatních sídel s německou většinou se zisk DSAP pohyboval od 5 do 15 % (např. Podolí 13,9 % či Slavoňov 10,1 %), u některých menších periferních obcí byl ještě nižší (např. Javoří 2,9 % nebo Křižanov 1,3 %).

Výrazného nárůstu hlasů (+3,6 %) se podobně jako v celém PO Zábřeh dočkala DNSAP (9,6 %). Výrazně uspěla hlavně v centrálních oblastech okresu mezi Mohelnicí (22,9 %) a Mírovem (24,2 %), kde dokonce zvítězila. Nejvyššího zisku se dočkala v obci Líšnice (35,6 %). Přes 20 % získala ještě v Svinově (22,2 %) a Újezdu (21,0 %). Mimo tuto oblast byla podpora této strany už nižší (např. Krchleby 5,6 % či Starý Maletín

⁷⁰³ Především pro enormní zisk RSZML.

⁷⁰⁴ Je to logické, jelikož lze předpokládat u tamních voličů zvýšený podíl dělníků.

⁷⁰⁵ Centra zisků jsou stejná jako u voleb v roce 1925. Výraznou roli hrál podíl katolíků. ČSL většinou vítězila v obcích s výraznou katolickou většinou (s výjimkou Loštic).

⁷⁰⁶ Např. pískovcový lom ve Starém Maletíně. MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda*, s. 440.

5,6 %). Tradičně DNSAP neuspěla v Úsově (4,7 %), kde většinu negativistických hlasů získávala DNP.

Další strany dosáhly v SO Mohelnice už výrazně nižšího zisku. Na osmém místě skončila ČSŽOSS (3,8 %, -0,5 %). I přes mírný pokles hlasů se vzhledem k nižšímu podílu občanů hlásících se k československé národnosti jednalo v podstatě o průměrný až nadprůměrný výsledek (v zemi Moravskoslezské 4,3 %). S výjimkou obce Doubravice (kde živnostníci nezískali ani jeden hlas) dokázala ČSŽOSS rozprostřít své zisky napříč českým osídlením a pravidelně získávala mezi 3 až 10 % (např. Radnice 3,8 % nebo Klopina 8,3 %). Centrem podpory bylo nadále město Loštice (13,3 %).⁷⁰⁷

Devátou stranou v pořadí byla ČSNS, která výrazně ztratila a získala 2,7 % (-1,1 %). Jednalo se o velmi slabý výsledek i v rámci pro ČSNS tradičně podprůměrného PO Zábřeh (tam 4,0 %). Jádrem jejích zisků byly stále obce v okolí Dubicka (už v SO Zábřeh).⁷⁰⁸ Výrazného zisku zde dosáhla v Lukavicích (13,0 %) a Třeštině (8,9 %). Druhým centrem zisků byly opět české menšiny v Mírově (9,3 %) a Úsově (7,5 %). Naopak na jihu regionu v okolí Loštic (zde pouze 2,6 %) byla podpora ČSNS minimální (např. Pavlov 1,2 %).

Desítku nejsilnějších stran v SO Mohelnice ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1929 uzavírá DNP se ziskem 2,2 % (-0,9 %), pro kterou to byl značně podprůměrný výsledek (v zemi Moravskoslezské 3,6 %). Centrem jejích zisků bylo nadále město Úsov (9,6 %). Přes 5 % dostala ještě v Novém Maletíně (5,4 %). Za zmínku stojí i zisk v Mohelnici (4,3 %). Ve zbytku okresu se už její podpora pohybovala max. okolo 3 % (např. Křižanov 3,5 %), většinou byla však mnohem nižší (např. Krčmy 1,2 %).

Podobně jako ve volbách v roce 1925 v regionu absolutně propadla KSC (2,2 %, -0,4 %), která skončila až jedenáctá. Naprostá většina jejích zisků se opět koncentrovala pouze do oblastí s německou většinou. Přes 5 % dokázala získat v Krchlebech (6,0 %) a Starém Maletíně (6,2 %). Relativně slušnou podporu měla i v Mohelnici (4,8 %). Ve

⁷⁰⁷ Místní občan kandidoval o rok dříve jako č. 2 za ČSŽOSS do okresního zastupitelstva. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 3, inv. č. 134, *Volby do okresního a zemského zastupitelstva 1928*.

⁷⁰⁸ Mimo vysvětlení z roku 1925, že se jednalo většinou o obce s vyšším podílem věřících hlásících se k Československé církvi (což platilo především pro SO Zábřeh, jelikož v SO Mohelnice bylo oblastí s vyšším podílem věřících církev Československé podstatně více a v mnoha byla podpora ČSNS téměř nulová, navíc např. Třeština byla výrazně většinově katolická), lze také spatřovat souvislost v tom, že č. 1 na kandidátkách ČSNS do Senátu byl rodák z Dubicka (viz část o volbách v roce 1929 v SO Zábřeh). SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

většině německého osídlení byl však její zisk mnohem nižší (např. Mírov 0,8 %). Ještě horší byla situace pro KSČ u obcí s českou většinou. V Lošticích získala 0,6 % (nejvíce v Třeštině 1,7 %).

Poslední stranou, která získala více než 1 %, byla ČSND (1,9 %, +0,2 %). Tento z celorepublikového hlediska podprůměrný výsledek (v ČSR 4,9 %), byl v rámci PO Zábřeh (1,4 %) opět nadprůměrný. Centrem jejích zisků bylo nadále město Loštice (9,9 %).⁷⁰⁹ Přes 3 % poté získala už jen ve Veleboři (3,3 %). Ve zbytku okresu byl její výsledek podstatně nižší (např. Palonín 0,3 %).

Koalice polských stran a Židovské strany PaŽ získala 0,7 % hlasů (-0,3 % oproti zisku ŽS v roce 1925⁷¹⁰). Zisky Židovské strany se jako vždy koncentrovaly do míst s židovskou komunitou (Loštice 2,3 %, Mohelnice 1,5 % a Úsov 1,6 %). O několik hlasů nižšího zisku než PaŽ se dočkala v regionu Liga proti vázaným kandidátkám (0,7 %). Všechny její zisky byly vázány na město Loštice (4,4 %) a nejbližší okolí (Pavlov 2,0 %). Nejmenšího zisku z kandidujících stran dosáhla HSLS (0,2 %; na jejíž kandidátkách byli výhradně členové ČSKS). Jejím volebním rekordem byl zisk 0,7 % v Žádlovicích.

V případě voleb do Senátu (které se konaly ve stejný den) můžeme na základě Moravského Severu a dochovaných kronik konstatovat, že byly výsledky logicky značně podobné těm do Poslanecké sněmovny. Tradičně mírně lepší výsledek měly katolické strany a také ČSND či ČSŽOSS. Naopak si pohoršila RSZML, BdL či KSČ. Příkladem jsou např. Loštice, kde měla lepší výsledek ČSL 32,5 % (30,2 %), ČSŽOSS 13,6 % (13,3 %) nebo ČSNS 3,0 % (2,6 %). Naopak nižší zisk měla KSČ 0,4 % (0,6 %) nebo ČSDSD 25,2 % (27,4 %).⁷¹¹

Výsledky voleb v SO Mohelnice v roce 1929 v mnohém navazují na výsledky z voleb v roce 1925. Preference obyvatel u venkovských oblastí jsou v podstatě stále a dělí se většinou mezi občanské strany (BdL, DCV, ČSL a RSZML). V německém prostoru posílila výrazně DCV na úkor BdL (hlavně ve větších sídlech), u českých voličů se část vrátila od ČSL k RSZML, která dominovala v roce 1920 (RSZML však podobně jako

⁷⁰⁹ Již několikrát zmiňované rodiště tehdejšího starosty města Olomouce Richarda Fischera (ČSND). O výjimečném postavení Loštic v okrese pro ČSND svědčí i fakt, že o rok dříve byl kandidát č. 1 do okresního zastupitelstva právě z tohoto města. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 3, inv. č. 134, *Volby do okresního a zemského zastupitelstva 1928*.

⁷¹⁰ Zde je otázka, zda za poklesem zisků byla nechuť některých židů dávat hlas polským koaličním partnerům či to byl pouze důsledek demografický změn (pokles židovského obyvatelstva).

⁷¹¹ Výrazně nižší zisk ČSDSD však nebyl dle výsledků z ostatních obcí pravidlem. SOKA Šumperk, AM Loštice, *Česká obecní kronika Loštice I. díl (1923–1940)*, i. č. 119.

BdL nedokázala na rozdíl od DCV či ČSL příliš oslovit městské voliče). V regionu posílily socialistické strany (ČSDSD, DSAP a DNSAP), které sice nadále nedosahují zisků zmiňovaných občanských stran, ale jejich zisky měly stoupající tendenci. Orientovaly se převážně do větších sídel více zasažených průmyslem. ČSDSD a také ČSNS (ač celkově ztrácející) také dokázaly nejvíce oslovit české menšiny ve velkých německých sídlech. Naopak zisky KSČ zůstaly stejně jako v roce 1925 až atypicky nízké a vázané většinou pouze na německé voliče. Silně nacionalistické strany (ČSND, DNP DNSAP⁷¹² a Liga) koncentrovaly své voliče stejně jako ty socialistické do větších sídel. Naopak ČSŽOSS dokázala (ač opět s centrem v Lošticích) rozprostřít své zisky rovnoměrně po celém českém osídlení v okrese. Celkové výsledky pro celý SO Mohelnice viz tab. 12. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 28 a 31. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 16. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Mohelnice viz mapa č. 17.

6.2.2 SO Šilperk

Podobně jako v případě SO Mohelnice se povedlo na základě dostupných pramenů a literatury téměř plně zrekonstruovat volby do Poslanecké sněmovny v roce 1929 v SO Šilperk.⁷¹³ Na úrovni obcí zůstalo nezjištěno 58 hlasů (0,7 % z celkového množství). Tyto nezjištěné hlasy tvoří největší podíl v obci Bílá Voda (2,9 %). Výsledky za celý soudní okres jsou samozřejmě kompletní.⁷¹⁴

I přes výrazné oslabení (-3,2 %) zopakovala v SO Šilperk své vítězství z roku 1925 ČSL (14,9 %). Při započtení výrazně nižšího podílu občanů hlásící se k československé národnosti se jednalo o průměrný výsledek (na Moravě a ve Slezsku 17,7 %). ČSL zvítězila v sedmi z devíti obcí s jazykově českou převahou (výjimkou byla obec Crhov 16,7 %, kde jasně zvítězila ČSDSD a také Cotkytle 34,3 %, kde těsně vyhrála RSZML). Zisky ČSL se zpravidla pohybovaly mezi 30 až 40 % (např. Bušín 36,5 %). Ve dvou případech dokonce překročily 40 % hranici (Hartíkov 42,9 % a Horní Studénky 42,8 %⁷¹⁵). Naopak u českých menšin v převážně německých oblastech ČSL neuspěla (v Šilperku získala jen 1,5 %).

⁷¹² DNSAP samozřejmě spadá i do kategorie strany socialistické.

⁷¹³ Na základě totožných pramenů a literatury jako v případě SO Mohelnice.

⁷¹⁴ Jejich zdrojem je stejně jako v případě ostatních soudních okresů a výsledků za vyšší celky publikace ČSÚ: *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 255.

⁷¹⁵ Sídlo okresního sekretariátu strany. Severní Morava, r. 11, č. 40, 4. 10. 1929, s. 3.

Také druhé místo obsadila katolická strana. Nejsilnější německou stranou v roce 1929 v SO Šilperk byla DCV (13,4 %; +2,2 %), pro kterou to byl silně nadprůměrný výsledek (v zemi Moravskoslezské 6,9 %). Jádrem jejích zisků bylo město Šilperk (vítězství a zisk 31,8 %) a okolí (např. vítězství v Březenském Dvoře 41,2 %). Za zmínku stojí také výrazný zisk na jihu okresu v Šumvaldu (40,2 %), který navazoval na německé osídlení ze SO Zábřeh. Nejnižší zisky v rámci německého osídlení měla DCV stejně jako v roce 1925 u některých obcí na severu v blízkosti Červené Vody (např. Bílá Voda 6,7 %). I zde v průmyslovější oblasti však byly její zisky (patrně i díky koalici s DGP) solidní (v samotné Červené Vodě 22,0 %).

Na třetím místě skončila DSAP (12,9 %), která zaznamenala naprosto totožný procentuální zisk jako ve volbách před čtyřmi lety. Centrum jejích zisků bylo nadále na severu v oblastech s rozvinutým textilním průmyslem v Červené Vodě a okolí (vítězství v Bílé Vodě 24,6 %, Červené Vodě 30,4 %, Moravském Karlově 39,5 % i Šanově 47,4 %). Směrem na více agrární jih podpora DSAP výrazně klesala (např. Šumvald 3,7 %). Opět neuspěla ani v Šilperku, kde získala pouze 4,7 % hlasů.

Velmi výrazně v regionu posílila (+4,0 %) celkově čtvrtá KSČ (10,7 %). Jednalo se o nadprůměrný výsledek dokonce i v rámci českých zemí jako celku (tam 9,9 %). Komunisté dokázali opět oslovit výrazně voliče československé i německé národnosti. Jádra jejich zisků se od posledních voleb nezměnily a tvořily pás procházející středem okresu od západu k východu. V německých oblastech byly navázány na město Šilperk (20,5 %) a obce na sever od něj (např. vítězství v Mlýnickém Dvoře 20,8 %). V českých oblastech se jednalo o severní hornatější část osídlení (např. Písařov 16,9 %) přecházející do oblastí, které byly výrazně ovlivněny nedalekou papírnou v Olšanech (Bušín 20,5 %). Naopak v severní průmyslové německé oblasti (např. Šanov 4,7 %) a více agrárních jižních oblastech českého osídlení (např. Jedlí 2,9 %) byly zisky KSČ podstatně nižší.

Výrazného oslabení podobně jako v celé ČSR se dočkal BdL (10,4 %; -4,0 %).⁷¹⁶ Jádrem jeho zisků byly nadále převážně zemědělské oblasti německého osídlení (vítězství v Herolticích 31,5 % a Šumvaldu 41,6 %). BdL uspěl také u německé menšiny v Písařově (8,2 %; v místní části Bukovice). Ve větších sídlech byly jeho zisky podobně jako v ostatních soudních okresech výrazně nižší (Červená Voda 14,8 % a Šilperk 7,2 %).

⁷¹⁶ Výraznou roli zde hrál fakt, že v roce 1925 kandidoval společně s DGP. Ve volbách 1929 nikoliv.

Celkově vítězná RSZML skončila v SO Šilperk v roce 1929 na šestém místě (9,7 %; +0,0 %). Nejvýraznější zisky měla na jihu českého osídlení (vítězství v Cotkytli 35,0 %), kde se většinou její zisk pohyboval mezi 20 až 30 % (např. Jedlí 23,1 %). V severnějších oblastech byly její zisky výrazně rozkolísanější (od poměrně vysokého zisku v Hartíkově 23,1 % až po již tradičně pro RSZML velmi špatný výsledek v elektorátu výrazněji levicovém Bušíně 8,5 %). Poměrně solidní podporu strana získala také u české menšiny v Šilperku (4,5 %).

Podobně jako v dalších sledovaných okresech došlo k výraznému posílení ČSDSD (8,9 %; +3,1 %). Opět zvítězila v Crhově, kde získala 49,5 %!⁷¹⁷ Další její zisky už byly nižší a orientovaly se převážně do oblastí na severovýchodě okresu do blízkosti papíren v Olšanech (Bušín 19,9 %⁷¹⁸ či Zborov 22,1 %). Ve více agrárních oblastech byly její zisky podstatně nižší (např. Cotkytle 8,4 %). ČSDSD byla také neúspěšnější stranou u české menšiny v převážně německých obcích (Bílá Voda 5,4 %, Červená Voda 4,1 % a Šilperk 5,5 %).

Na osmém místě skončila výrazně posílená DNSAP (6,7 %, +3,0 %). Centra jejích zisků byly v SO Šilperk dlouhodobě nestálé a bez logického vysvětlení či jasného geografického vymezení. Tentokrát to byl střed okresu (vítězství v Březné 27,9 %⁷¹⁹ a vysoké zisky v Březenském Dvoře 29,4 % a Bílé Vodě 20,8 %). Nejnižší zisky měla DNSAP v Herolticích (3,0 %) a Šumvaldu (2,7 %). Ve velkých sídlech měla DNSAP výsledek průměrný (Červená Voda 8,9 % a Šilperk 10,9 %).

Téměř o polovinu klesl oproti volbám v roce 1925 zisk DNP (4,2 %, -4,0 %).⁷²⁰ Výrazného zisku se dočkala pouze v Červené Vodě (12,1 %), ve zbytku německých sídel se její zisk pohyboval mezi 3 až 7 % (druhý nejlepší výsledek bylo 7,0 % v Šilperku).⁷²¹ Např. v případě Heroltic byl dokonce ještě nižší (1,8 %).

⁷¹⁷ Byla zde aktivní místní buňka, která vyslala svého kandidáta na třetím místě kandidátky do okresních voleb v roce 1928. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 3, inv. č. 134, *Volby do okresního a zemského zastupitelstva 1928*.

⁷¹⁸ Místní občan Květoslav Tesárek byl na 15. místě kandidátky do PS. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

⁷¹⁹ Paradoxně jedna z mála obcí v celém PO Zábřeh s německou většinou, kde v roce 1935 nezvítězila SdP.

⁷²⁰ Nutno poznamenat, že na základě volebních protokolů nebyl výsledek v roce 1925 nejspíš ČSÚ udávaných 8,2 %, ale pouze 7,0 %.

⁷²¹ Je tedy jasně patrná centralizace podpory do větších sídel (Červená Voda a Šilperk).

Desítku nejsilnějších stran v SO Šilperk v roce 1929 uzavírá se ziskem 3,4 % (-0,7 %) ČSŽOSS. I přes pokles se stále jednalo o průměrný výsledek při srovnání s vyššími celky (země Moravskoslezská 4,3 %).⁷²² Její zisk se v českém prostoru pohyboval mezi 3 až 10 % (od 2,2 % v Hartíkově po 10,7 % v Cotkytli). Podporu měla strana i u české menšiny v Šilperku (3,4 %).

I přes mírné polepšení (+0,3 %) byla oblast SO Šilperk nadále územím s nízkou podporou ČSNS (3,1 %). Centrem jejích zisků byla obec Jedlí (kde byla místní buňka národních socialistů⁷²³), kde ČSNS získala 21,5 %. Ve zbytku okresu už byly její zisky výrazně nižší a pohybovaly se od 0 do 3 % (např. Jakobovice 1,7 %). Ještě nižší podporu měla (ač přes silné posílení) v regionu ČSND (1,3 %; +0,9 %). Ve většině obcí si připsala zisk kolem 1 % (např. Bušín 0,9 %). Výjimkou byly Hartíkov (13,2 %), Jakobovice (6,5 %) a Zborov (14,6 %).⁷²⁴

Ostatní strany už získaly méně než 1 %. Nejsilnější z nich byla Liga, která získala 0,2 %. Její zisky se koncentrovaly do Bušina (2,3 %)⁷²⁵ a Hartíkova (2,2 %). PaŽ i HSLS získaly pouze 0,1 %. PaŽ si pohoršila oproti výsledku ŽS v roce 1925 o 0,2 %.

V případě voleb do Senátu máme výsledky podobně jako u jiných okresů pouze za československé strany.⁷²⁶ Vyšší zisk měla očekávaně ČSL⁷²⁷ a také ČSDSD a ČSNS. Naopak oslabily KSC, ČSŽOSS a ČSND.⁷²⁸ Ukázkovým (až extrémním) příkladem jsou výsledky v obci Bušín, kde zaznamenaly při volbě do Senátu vyšší zisk zmiňované ČSL (42,3 %; +5,9 %), ČSDSD (21,5 %; +1,6 %), ČSNS (2,2 %; +1,1 %) a v tomto konkrétním příkladě i RSZML (9,7 %; +1,2 %). Naopak si pohoršily KSC (15,1 %; -5,4 %), ČSŽOSS

⁷²² V SO Šilperk byl výrazně vyšší podíl Němců než v zemi Moravskoslezské.

⁷²³ Tato aktivní buňka vyslala o rok dříve místního občana jako č. 2 na kandidátkách ČSNS do okresního zastupitelstva. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 3, inv. č. 134, *Volby do okresního a zemského zastupitelstva 1928*. Jisté zmínky i v SOKA Šumperk, fond MNV Jedlí, *Kronika Jedlí (1936–1974)*.

⁷²⁴ Na 15. místě kandidátky do PS kandidoval ze Zborova za ČSND Jindřich Macek. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*. Jednalo se o majitele místní rychty. Viz SOKA Šumperk, fond AO Zborov, *Kronika Zborov (1923–2000)*.

⁷²⁵ NOF zde měla od roku 1931 zastupitele v obecním zastupitelstvu. SOKA Šumperk, fond AO Bušín, *Česká obecní kronika Bušín (1924–1953)*.

⁷²⁶ Moravský Sever, r. 29, č. 49, 8. 11. 1929, s. 2.

⁷²⁷ Na podílu hlasů od českých voličů to bylo posílení o více než 1 %.

⁷²⁸ Zatímco u KSC a ČSŽOSS se jednalo u českých voličů o přibližně 0,6 %, u ČSND to bylo dokonce o 1 %.

(9,0 %; -0,4 %) a ČSND (0,4 %; -0,5 %).⁷²⁹ Zjišťujeme tedy podobný trend jako u ostatních okresů. Na omezení věkové hranice k volbám (až od 26 let) profitovala nejvíce ČSL a nejvíce ztrácela KSČ.

Můžeme tedy konstatovat, že voliči v SO Šilperk se na rozdíl od posledních voleb posunuly na politickém spektru mírně doleva (stejný jev jako u ostatních okresů). Posílila především ČSDSD, DNSAP a KSČ, naopak oslabily nejvíce ČSL a BdL. ČSL si i tak udržela nejsilnější pozici ve většině českých obcí napříč regionem. Na dalších místech ji u českých voličů doplňovala RSZML a ČSDSD v závislosti na ekonomickém charakteru dané obce. ČSDSD byla navíc nejúspěšnější stranou u českých menšin. Velmi vyrovnané zisky (ač nepříliš vysoké) měla nadále ČSŽOSS. Naopak ČSNS měla opět velmi rozkolísanou podporu koncentrovanou převážně do jedné obce. ČSND ani Liga se výrazněji v regionu neprosadily. U německých voličů měla nejsilnější pozici DCV, která bodovala napříč regionem (ač přece jenom silnější pozice měla spíše v oblastech jižního německého osídlení). DSAP koncentrovala již tradičně své zisky převážně do oblastí průmyslového severu v okolí Červené Vody. Do těchto oblastí dokázal jen částečně proniknout BdL, který měl nadále největší podporu v jižnějších agrárních obcích (naopak se mu stále příliš nedařilo ve velkých sídlech – Červené Vodě a Šilperku). Jestliže zisky DNSAP nelze nijak jasně vymezit, opačná situace je u DNP, jejíž voliči se koncentrovaly do větších sídel – Červené Vody a Šilperka. Zbývající výrazně posílená KSČ dokázala oslovit voliče napříč národnostmi a její voliči pocházeli spíše z chudších středních oblastí okresu (v příp. českého osídlení oblasti s větším podílem dělnictva). Celkové výsledky pro celý SO Šilperk viz tab. 12. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 29 a 32. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 16. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Šilperk viz mapa č. 18.

6.2.3 SO Zábřeh

V případě voleb do Poslanecké sněmovny v SO Zábřeh v roce 1929 máme k dispozici téměř kompletní výsledky pro jednotlivé obce (pro celý SO stejně jako pro ostatní jsou samozřejmě výsledky kompletní úplně⁷³⁰). V případě obcí zůstává nezjištěných 135 hlasů (které tvoří 0,8 % všech hlasů). Nejvyšší podíl nezjištěných hlasů má obec Ráječek (3,4 %). Ve většině případů se však jedná pouze o jednotlivé hlasy, které podobně jako

⁷²⁹ SOkA Šumperk, fond AO Bušín, *Česká obecní kronika Bušín (1924–1953)*.

⁷³⁰ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 255.

v ostatních SO patřily nějaké pro danou obec nezvyklé straně, jejíž podpora nebyla zaznamenána (ať už v kronice či jiném pramenu).

Očekávaným vítězem (jako v obou předchozích volbách) byla ČSL, která v SO Zábřeh v roce 1929 získala 23,4 % hlasů. Stále se jednalo o velmi solidní a nadprůměrný výsledek (v zemi Moravskoslezské 17,7 %), ale zároveň to bylo oslabení o 3,3 % od voleb v roce 1925. Zvítězila ve většině obcí českého osídlení (v 19 z 33) a její podpora v SO Zábřeh měla stabilní centra již od voleb v roce 1920. Opět s výjimkou Vyšehoří (tam „pouze“ 26,3 %) dominovala a zvítězila ve všech jazykově českých obcích v kopcovitějším terénu na západ od Zábřehu. V několika dokonce přesáhla hodnotu 50 % (Filipov 56,9 %, Pivonín 55,7 % a Svěbohov 50,3 %). Poměrně silnou podporu měla i v jižních výrazně zemědělských oblastech (vítězství v Dubicku 32,6 %, Janoslavicích 42,5 %, Lupěném 40,4 %, Rájci 44,6 % a Zvoli 27,8 %). Nejvíce rozkolísané byly zisky ČSL v „průmyslovém pásu“. Zde zvítězila pouze v Postřelmově (25,0 %) a Zábřehu (23,4 %) a její zisky se zde pohybovaly od 32,1 % v Leštině až po pouhých 10,1 % v silně průmyslovém Sudkově (tradičně pro ČSL výsledkově podprůměrná oblast na severovýchodě regionu – sousední Dlouhomilov 11,8 %).

Podobně jako v ostatních soudních okresech (i celé ČSR) výrazně posílila ČSDSD (18,0 %), která si v regionu polepšila o 6,3 % a stala se druhou nejsilnější stranou. Zvítězila v SO Zábřeh v roce 1929 v 7 obcích. První jádrem její podpory byly obce v okolí Sudkova (mnohokrát zmiňovaný rozsáhlý textilní závod) na severovýchodě okresu. Zde ČSDSD zvítězila v Brníčku (26,9 %), Dlouhomilově (54,9 %) i samotném Sudkově (33,1 %). Na tuto oblast úzce navazují i vítězství v Hrabové (32,5 %; vápenka ve Vitošově) a Lesnici (39,8 %). Druhým jádrem zisků jsou oblasti zvýšené podpory ČSDSD v obcích přiléhajících k Zábřehu (vítězství v Jestřebí 26,0 % a v Ráječku 37,2 %). V ostatních oblastech byla už podpora sociálních demokratů nižší. Většinou se pohybovala mezi 10 až 30 % v závislosti na ekonomickém charakteru obce (např. typicky venkovský Svěbohov 13,2 %) a také na podpoře KSČ příp. ČSNS (např. Rudolfovo 16,6 % nebo Dubicko 18,9 %). V Zábřehu ČSDSD získala 10,3 %.⁷³¹

Třetí nejsilnější stranou (a poslední jež získala nad 10 %) byla RSZML (12,7 %; +0,8 %). V rámci Moravy a Slezska (12,3 %) se jednalo o průměrný výsledek. Její zisky

⁷³¹ Na jejích kandidátkách byly dva občané Zábřehu. Ferdinand Sládek na 5. místě do Poslanecké sněmovny a Joža Malý na 7. místě do Senátu. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

se očekávaně koncentrovaly do agrárních oblastí. Na jihu okresu zvítězila v Bohuslavicích (33,3 %) a ve většině ostatních obcí získala mezi 20 až 30 % (např. Zvole 20,5 %). Druhým centrem zisků byl severovýchod, kde RSZML zvítězila v těch „méně průmyslových obcích“ v Kolšově (35,9 %) a Strupšíně (32,5 %). Posledním jádrem její podpory byly obce na západě českého osídlení, kde RSZML již tradičně zvítězila ve Vyšehoří (40,0 %) a přes 30 % získala (a tím narušovala místní dominanci ČSL) v Drozdově (30,6 %) a Václavově (30,2 %). Naopak v Zábřehu a okolí byly zisky agrárníků minimální (Filipov 3,7 %, Nemile 3,1 %, Rudolfov 0,3 % a samotný Zábřeh 4,6 %). Neuspěli ani v průmyslovém Sudkově (9,2 %) a Klášterci (0,0 %; nedaleká papírna).

Čtvrtou nejsilnější stranou byla opět KSČ (9,3 %), která o 0,5 % ještě navýšila už tak nadprůměrný zisk v rámci PO Zábřeh z roku 1925. Jádrem jejích zisků byly centrální oblasti českého osídlení v blízkosti města Zábřeh (8,9 %), kde KSČ zvítězila v Leštině (34,1 %),⁷³² Rudolfově (32,5 %) a Skaličce (27,5 %). I její další zisky přes 20 % výrazně souvisí s rozvinutým průmyslem v daném sídle (Kláštorec 27,8 %⁷³³ a Sudkov 30,3 %). Naopak směrem do periferních oblastí s jazykově českou většinou zisky KSČ razantně klesaly (např. Kosov 0,7 % nebo Václavov 0,9 %). Na rozdíl od roku 1925 se jí už podařilo získat podporu i v převážně německých oblastech, a to především v průmyslovějších oblastech na východě (Kamenná 6,8 % a Rohle 9,9 %).

Nejsilnější německou stranou v regionu byla překvapivě DNSAP (6,8 %). Její zvýšený zisk (+2,4 %!) plně koresponduje s vývojem i v dalších okresech a svým způsobem je jistou pro ČSR neblahou předzvěstí voleb v roce 1935. DNSAP byla při zisku 15,3 % nejsilnější německou stranou v Zábřehu.⁷³⁴ Dominovala i u další německé menšiny v Jestřebí (21,1 %). Zvítězila v obcích na jihozápadě při hranicích se SO Mohelnice (Dolní Hynčina 43,2 % a Hynčínov 44,4 %). Zbylé její zisky se v jazykově německých oblastech pohybovaly kolem 20 % (např. Kamenná 23,7 %) s výjimkou obcí úplně na západě (např. Tatenice 1,4 %), kde byly zisky DNSAP podstatně nižší.

⁷³² O místní silné organizaci KSČ se zmiňuje i obecní kronika. SOKA Šumperk, fond AO Leština, *Kronika Leština I. díl (1922–1938)*.

⁷³³ Jan Balcárek z Klášterce byl č. 3 na kandidátce KSČ do Poslanecké sněmovny. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

⁷³⁴ Na druhém místě kandidátky DNSAP do PS kandidoval místní občan (rodák ze Znojma) a významný literát Ferdinand Burschofsky. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

Na šestém místě skončila DCV, která v SO Zábřeh získala 6,2 % (+0,8 %). Vzhledem k podílu Němců v regionu se v rámci Moravy a Slezska (tam 6,9 %) jednalo o průměrný (až nadprůměrný) výsledek. Ačkoliv byla druhou nejsilnější německou stranou, tak kvůli relativně rovnoměrnému rozložení hlasů napříč německými sídly nedokázala nikde zvítězit. V Zábřehu získala 8,3 % (i zde se jednalo o druhý nejlepší výsledek z německých stran). V ostatních obcích se její zisk pohyboval od 36,7 % v Dolní Hynčíně po 6,9 % v Lubniku. Nejtypičtější byl výsledek mezi 15 až 25 % (jako např. v obci Pobučí, kde DCV získala 23,2 %⁷³⁵).

Třetí nejsilnější německou stranou v regionu byla DSAP (5,3 %; +0,3 %). V rámci země Moravskoslezské se jednalo o mírně podprůměrný výsledek (tam 6,3 %). Prostorové rozložení jejich zisků se od voleb 1925 nezměnilo. Zatímco v Zábřehu neměla téměř žádnou podporu (1,5 %), tak na východě okresu zvítězila ve všech třech německých obcích (Kamenná 24,7 %, Nedvězí 29,9 % a Rohle 31,1 %). Druhým centrem zisků byly obce úplně na západě (vítězství v Krasíkově 35,9 % a Tatenicích 35,9 %). Naopak při hranicích se SO Mohelnice byly její zisky minimální (např. Pobučí 0,0 %).

O několik hlasů méně než DSAP získala ČSNS (5,3 %), pro kterou to byl výrazný pokles oproti roku 1925 (-2,0 %). Ačkoliv se stále jednalo o jasně nejsilnější výsledek v rámci PO Zábřeh (4,0 %), tak v rámci Moravy a Slezska (9,7 %) to byly zisky značně podprůměrné. Jádrem jejich zisků byla obec Dubicko (22,4 %) a Zábřeh (8,2 %) a okolí (Lesnice 10,9 %, Ráječek 11,0 % a Rudolfov 13,0 %).⁷³⁶ Mimo tyto oblasti se většinou zisky ČSNS blížily nule (např. Kosov 2,6 %). Výjimkou byl Hoštejn na západě českého osídlení (11,6 %; nejspíše souvislost s místní pilou).

Na devátém místě skončila při volbách v roce 1929 v SO Zábřeh ČSŽOSS (5,1 %; -0,1 %). Živnostníci opět rozprostřeli svůj zisk napříč českým osídlením a pravidelně získávali mezi 3 až 10 % (např. Lupěné 7,3 %). V Zábřehu získali 8,4 %. Velmi stabilní vzhledem k minulým volbám byly také jejich zisky v obcích, kde byli úspěšní i neúspěšní. Zisk přes 10 % získali opět v Postřelmově (10,3 %; dále ještě v Klášterci 12,5 % a

⁷³⁵ Z obce Pobučí byl Johann Kondler, jenž kandidoval na čtvrtém místě kandidátky do Poslanecké sněmovny. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

⁷³⁶ V obou případech je nejspíše patrná souvislost s tím, že při volbách do Senátu byl č.1 na kandidátce ČSNS školní inspektor František Merta ze Zábřehu (rodák z Dubicka). Který byl i zvolen za senátora. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

Strupšíně 12,3 %). Naopak stejně jako v roce 1925 neuspěli v Bohuslavicích (0,0 %) nebo Jestřebí (1,5 %).

Desítku nejsilnějších stran uzavírá BdL (4,6 %), který si výrazně v regionu (podobně jako v celé ČSR) pohoršil (-3,0 %). V rámci Moravy a Slezska se jednalo o průměrný výsledek (5,0 %), ale v rámci PO Zábřeh (9,8 %; výjimečně silné pozice BdL v SO Mohelnice) to byl výsledek značně podprůměrný. Jeho zisky se koncentrovaly do venkovských oblastí (v Zábřehu opět neuspěl při zisku 1,8 % hlasů). Zvítězil v Lubniku (44,4 %) a Pobučí (46,8 %). Nižšího zisku se BdL dočkal hlavně v oblastech s vyšším podílem dělníků (např. Kamenná 13,6 %). Poměrně úspěšný byl i u některých německých menšin v převážně českých vesnicích (6,1 % ve Zvoli).

Výrazně si pohoršila také DNP, která získala 2,0 % (-1,6 %; z velké části očividně na úkor DNSAP) a připsala si v rámci Moravy a Slezska (tam 3,6 %) spíše podprůměrný výsledek. Ztratila vedoucí postavení z německých stran v Zábřehu, kde získala tentokrát 5,5 %.⁷³⁷ I v ostatních německých sídlech se její zisk pohyboval většinou okolo 5 % (např. Krasíkov 6,0 %). Výjimkou byla obec Kamenná úplně na východě (13,6 %).

Poslední stranou, která získala více než 1 % hlasů byla ČSND (1,1 %), která si od voleb v roce 1925 polepšila o 0,5 %. Nadále však zůstával SO Zábřeh oblastí velmi nízké podpory této strany. Maximem byly pro stranu zisky přes 3 % v Drozdově (3,1 %), Postřelmově (3,3 %)⁷³⁸ a Ráječku (3,1 %). V Zábřehu získala 2,8 %.

Zbylé strany už měly ve volbách v roce 1929 pouze minimální zisky. Stejný počet hlasů v soudním okrese obdržela Liga a HSLS (0,2 %). Liga získala více než 1 % hlasů pouze ve Vyšehoří (1,1 %), HSLS ke stejnému výsledku ve Vyšehoří ještě přidala zisk 2,2 % v Hoštejně. Poslední stranou byla PaŽ (0,1 %; -0,1 %), která podobně jako v minulých volbách při absenci židovských komunit v regionu neměla šanci na úspěch (nejvyšší zisk 0,4 % v Zábřehu).

Ve volbách do Senátu (kde nám prameny dovolují pracovat s ucelenými daty pouze pro převážně jazykově české oblasti) si očekávaně výrazně polepšila ČSNS,⁷³⁹ která

⁷³⁷ V Zábřehu bylo tedy podobně jako v roce 1925 přibližně 2/3 německých hlasů pro negativistické strany.

⁷³⁸ Zde je jisté spojitost zisku s faktem, že místní občan kandidoval jako č. 2 za ČSND o rok dříve do okresního zastupitelstva. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 3, inv. č. 134, *Volby do okresního a zemského zastupitelstva 1928*.

⁷³⁹ Ačkoliv nám chybí kompletní data, na základě dílčích výpočtů činil celkový nárůst přibližně 1,0 % hlasů.

dostala podobně hlasů (nominálně, poměrně tedy výrazně více) jako do Poslanecké sněmovny.⁷⁴⁰ Naopak si pohoršila ČSDSD, ČŽOSS, KSČ a také ČSND.⁷⁴¹

Při krátkém zhodnocení výsledku voleb v SO Zábřeh v roce 1929 musíme konstatovat, že u voličů docházelo k mírnému posunu směrem doleva (v jazykově českém prostředí posilnění ČSDSD – opírající se o voliče z tzv. „průmyslového pásu“; u Němců především DNSAP a jen mírně DSAP). Region byl také výrazným centrem podpory KSČ, která uspěla výhradně v obcích s vyšším podílem dělníků (na rozdíl od minulých voleb už také zaznamenala zisky i u místních Němců). I tak si nadále udržela i přes citelné oslabení dominantní postavení ČSL, opírající se především o méně průmyslové obce. Z ekonomicky podobných oblastí rekrutovaly své voliče i RSZML, DCV a BdL. Podobně jako v jiných sledovaných okresech neuspěly RSZML a BdL ve větším sídle (městě Zábřehu). Jistě negativním jevem pro ČSR bylo již zmiňované výrazné posílení DNSAP (která se opírala především o voliče v Zábřehu, ale měla značnou podporu i v menších obcích) a naopak oslabení BdL (která byla součástí vládnoucí koalice). Překvapením je oslabení ČSNS, ačkoliv jednička její kandidátky do Senátu byla přímo ze Zábřehu.⁷⁴² ČSŽOSS nadále potvrzovala, že na rozdíl od socialistických stran dokázala oslovovat voliče napříč českým osídlením bez výraznějších závislosti na ekonomickém rázu dané vesnice. DNP ani ČSND v těchto volbách v SO Zábřeh příliš neuspěly (v případě ČSND se jednalo o dlouhodobý jev). Celkové výsledky pro celý SO Zábřeh viz tab. 12. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 30 a 33. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 16. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Zábřeh viz mapa č. 19.

⁷⁴⁰ František Merta, školní inspektor ze Zábřehu, byl č. 1 na kandidátce ČSNS pro Moravskoslezský volební kraj. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

⁷⁴¹ Moravský Sever, r. 29, č. 49, 8. 11. 1929, s. 2.

⁷⁴² Nutno však konstatovat, že obě dvě hlavní jádra zisků této strany byla spjata s působením v textu zmíněného F. Merty.

7. Volby do Národního shromáždění 1935

7.1 Československo

Poslední parlamentní volby v období první republiky se uskutečnily 19. května 1935.⁷⁴³ Volby probíhaly za výrazně odlišné vnitropolitické, mezinárodněpolitické a především hospodářské situace než v roce 1929. Téměř celý svět postihla hluboká ekonomická krize, která velmi tvrdě roku 1930 zasáhla i ČSR a mírně se situace zlepšovala až od poloviny roku 1934.⁷⁴⁴ Jednou z nejvíce krizí zasažených oblastí bylo české pohraničí převážně obývané německy hovořícím obyvatelstvem. Důsledkem byl vzestup negativismu u českých Němců vůči ČSR, která byla obviňována z neschopnosti nastalou situaci řešit.⁷⁴⁵ Poprvé se tento jev projevil už u obecních voleb 1931, kdy v německých obcích zaznamenala hlavně DNSAP masivní příliv hlasů.⁷⁴⁶ Velmi často docházelo i ke spolupráci nestátotvorných stran (např. DNSAP a KSC při různých protestech proti ekonomické situaci, viz protesty v Duchcově v únoru 1931⁷⁴⁷ či tzv. mostecká stávk⁷⁴⁸). Aktivita DNSAP (především činnost její organizace Volkssport) vedly až k procesu s jejími poslanci a zákazu DNSAP a DNP v roce 1933.⁷⁴⁹ Radikalizovala se i česká fašistická scéna. Jedním z vrcholů jejích aktivit byl neúspěšný pokus o vyvolání převratu přepadením kasáren v Brně-Židenicích.⁷⁵⁰ Nedobrá situace pro stabilitu ČSR byla i na Slovensku, kde výrazně vzrostly autonomistické tendence (viz např. Pribinovy slavnosti v roce 1933).⁷⁵¹

Ekonomická krize velmi zdramatizovala a pro ČSR negativně ovlivnila i mezinárodní scénu. Tvrdě zasažené krizí bylo sousední Německo, ve kterém v roce 1933 nastoupil k moci A. Hitler a jeho NSDAP.⁷⁵² Německo záhy vystoupilo ze Společnosti národů a postupnými kroky zbořilo Versailleský systém. Jedním z bodů programu NSDAP bylo

⁷⁴³ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 313. Od týden později byly uspořádány volby zemské a okresní. A. Klimek mylně uvádí, že volby do Senátu. Ty se konaly ve stejný den jako do PS.

⁷⁴⁴ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 9–22 a 244–255. Dle KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 41 se situace výrazně nelepšila ani v roce 1935.

⁷⁴⁵ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 47–48.

⁷⁴⁶ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 126.

⁷⁴⁷ Tamtéž, s. 127.

⁷⁴⁸ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 109 nebo KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 154.

⁷⁴⁹ ŠEBEK, J.: *c. d.*, s. 872.

⁷⁵⁰ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 207–208.

⁷⁵¹ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 175–176.

⁷⁵² KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 213.

začlenění všech Němců do „Říše“. Tento bod byl pro ČSR logicky mimořádně nebezpečný. Tím spíše, že mezinárodní pozice Francie i Společnosti národů postupně slábala.⁷⁵³ Jelikož pro ČSR přátelské režimy nepanovaly ani u dalších jeho sousedů (Polska, Maďarska a po převratu v roce 1933 Rakouska), byla ČSR, jako poslední demokracie v regionu, nucena se poohlížet po dalších spojencích.⁷⁵⁴ Toto hledání vyvrcholilo v květnu 1935 podpisem spojenecké smlouvy se SSSR vzájemně vázané zároveň na pomoc od Francie.⁷⁵⁵ Smlouva měla značně negativní ohlasy ve světě.⁷⁵⁶

V samotné ČSR od voleb v roce 1929 vládl Udržalův kabinet široké koalice. Udržalova pozice ve vládě, a především v samotné jeho straně, byla poměrně slabá (podporoval ho především prezident T. G. Masaryk).⁷⁵⁷ Rozpory a nízká iniciativa podkopávaly možnosti adekvátního řešení ekonomické krize. V roce 1932 vládu opustila ČSŽOSS na protest proti zvyšování daně z obratu.⁷⁵⁸ V ten samý rok už se stala pozice F. Udržala nadále neudržitelná a předsedou vlády se stal Jan Malypetr.⁷⁵⁹ Nová vláda se snažila krizi řešit v roce 1933 schváleným zmocňovacím zákonem, který ji dovoloval provádět zákony a až následně je předkládat ke schválení Parlamentu.⁷⁶⁰ V roce 1934 byla přibližně o šestinu devalvována československá koruna (jako jedna z mála měn zůstala i v době krize nadále vázaná na zlato). Na protest proti tomuto kroku vystoupila z vlády ČSND.⁷⁶¹ Ve stejném roce byl výraznou většinou znovuzvolen za prezidenta už vážně nemocný T. G. Masaryk (v době volby byl měsíc po mrtvici a byl téměř slepý).⁷⁶²

Před volbami v roce 1935 došlo k několika výrazným přeskupením politických sil. Ještě v roce 1933 po zákazu DNSAP a DNP vznikla SHF, která se těsně před volbami přeměnila na SdP.⁷⁶³ Její ambicí bylo stát se jednoznačně nejsilnější stranou zastupující české Němce. Těšila se finanční pomoci z Německa, díky níž mohla uspořádat mohutnou

⁷⁵³ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 294.

⁷⁵⁴ Tamtéž, s. 294.

⁷⁵⁵ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 477.

⁷⁵⁶ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 296.

⁷⁵⁷ Tamtéž, s. 63–66.

⁷⁵⁸ Tamtéž, s. 170.

⁷⁵⁹ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 181–182.

⁷⁶⁰ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 240.

⁷⁶¹ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 259–260.

⁷⁶² KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 283–292.

⁷⁶³ MAREK, P.: *Sudetoněmecká strana*, s. 893.

kampaň.⁷⁶⁴ Reorganizovaly se i síly na české nacionální pravici. V dubnu 1934 se nejdříve několik fašistických uskupení sjednotilo v Národní frontě, která se ale záhy rozpadla, když vystoupil nejsilnější subjekt NOF.⁷⁶⁵ Zbytky Národní fronty se poté 28. října spojily s ČSND a Národní ligou v Národním sjednocení (NS).⁷⁶⁶ Na Slovensku se spojilo několik uskupení do Autonomistického bloku (AB) v čele s HSLŠ.⁷⁶⁷

Situace před volbami byla tedy velmi napjatá. Strany se navzájem obviňovaly z prosazování totality. Očekával se s obavami úspěch SdP, jejíž zákaz před volbami neprošel pro strach z následných reakcí v pohraničí a také pro nesouhlas prezidenta.⁷⁶⁸ Došlo i k mírným úpravám volebních kritérií ve prospěch menších stran, protože panovala obava, zda se aktivistické německé strany vůbec dostanou do Parlamentu.⁷⁶⁹

Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny byly pro mnohé šokem. Ve státu národa „československého“ zvítězila strana národnostní menšiny SdP se ziskem 15,2 % hlasů a 44 mandátů, což vyvolalo ohlasy i v cizině (především v Německu⁷⁷⁰). Až druhé místo obsadil favorit voleb RZSML (14,3 %, 45 m!⁷⁷¹). Třetí místo obsadila ČSDSD (12,6 %, 38 m.). Můžeme si všimnout (nejen na výsledku RSZML a ČSDSD), že levicové strany nijak nedokázaly ekonomické krize využít ve svůj prospěch a rozložení sil u českých voličů se nijak zásadně od roku 1929 nezměnilo. Další pořadí bylo KSČ (10,3 %, 30 m.), ČSNS (9,2 %, 28 m.), neustále mírně oslabující ČSL (7,5 %, 22 m.), úspěšný AB (6,7 %, 22 m.), ambice spíše nenaplnující NS⁷⁷² (5,6 %, 17 m.), ČSŽOSS (5,4 %, 17 m.), oslabená DSAP (3,6 %, 11 m.), koalice maďarských a menších německých stran v čele s MNKSS

⁷⁶⁴ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 196.

⁷⁶⁵ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 280 a 282.

⁷⁶⁶ Tamtéž, s. 283.

⁷⁶⁷ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 197.

⁷⁶⁸ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 192–193 nebo KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 308–311.

⁷⁶⁹ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 313.

⁷⁷⁰ Tamtéž, s. 314.

⁷⁷¹ RSZML i přes nižší volební zisk získalo díky volebnímu systému o jeden mandát více než vítězná SdP.

⁷⁷² Ačkoliv bychom nejspíš neměli být tak negativní v hodnocení výsledku, jako KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 314, přece jenom oproti předchozím výsledkům ČSND NS posílilo. Vzhledem k dlouhodobému rozložení sil šlo jen těžko předpokládat výraznější úspěch.

a SdW (3,9 %, 9 m.), NOF (2,0 %, 6 m.) a nastalým vývojem výrazně oslabené DCV (2,0 %, 6 m.) a BdL (1,7 %, 5 m.).⁷⁷³ Detailní výsledky pro celou ČSR viz tab. 7.

Vítězství SdP je ještě drtivější při vyobrazení výsledků v českých zemích. Získala zde 19,4 % hlasů. Další pořadí bylo RSZML (13,2 %), ČSDSD (13,0 %), ČSNS (11,0 %), ČSL (9,1 %), KSČ (8,9 %), NS (6,4 %), ČSŽOSS (6,3 %), DSAP (4,7 %), DCV (2,6 %), BdL (2,3 %), a NOF (2,1 %).⁷⁷⁴

V zemi Moravskoslezské zvítězila pro vyšší poměr Čechů očekávaně nikoliv SdP (14,9 %), ale ČSL (15,6 %). Další pořadí bylo RSZML (14,2 %), ČSDSD (13,3 %), ČSNS (9,8 %), KSČ (8,6 %), ČSŽOSS (6,1 %), NS (3,9 %), DSAP (3,7 %), DCV (3,6 %), NOF (2,3 %) a BdL (1,8 %).⁷⁷⁵

V Olomouckém volební kraji slavila vítězství pro vyšší podíl Němců SdP (21,6 %). Druhé místo obsadila překvapivě RSZML (13,6 %) a až třetí skončila ČSL (13,5 %). Další pořadí bylo ČSDSD (12,3 %), překvapivě pátá ČSŽOSS (6,6 %), ČSNS (6,5 %), KSČ (6,3 %), DSAP (6,0 %), DCV (4,9 %), NS (4,1 %) a BdL (3,5 %).⁷⁷⁶ Přehledné výsledky za jednotlivé územní celky viz tab. 13.

Volby do Senátu dopadly obdobně. Zvítězila SdP (15,0 %, 23 m.). Druhé místo obsadila RSZML (14,3 %, 23 m.) a třetí ČSDSD (12,5 %, 20 m.). Další pořadí bylo KSČ (10,2 %, 16 m.), ČSNS (9,2 %, 14 m.), ČSL (7,7 %, 11 m.), AB (6,8 %, 11 m.), NS (5,6 %, 9 m.), ČSŽOSS (5,4 %, 8 m.), DSAP (3,7 %, 6 m.), koalice maďarských a menších německých stran v čele s MNKSS a SdW (3,6 %, 6 m.) a DCV (2,1 %, 3 m.).⁷⁷⁷ Detailní výsledky pro celou ČSR viz tab. 8.

Výsledky voleb znamenaly ztrátu majority dosavadní vlády.⁷⁷⁸ Jednání však byla poměrně krátká a už 4. června byl schválen v Poslanecké sněmovně nový kabinet. Druhá Malypetrova vláda byla tvořena dosavadními stranami doplněnými o ČSŽOSS, která

⁷⁷³ Uvedeny strany, které získaly alespoň jeden mandát. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 14.

⁷⁷⁴ Uvedeny pouze strany se ziskem větším než 1,0 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 71.

⁷⁷⁵ Uvedeny pouze strany se ziskem větším než 1,0 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 71.

⁷⁷⁶ Uvedeny pouze strany se ziskem větším než 1,0 % hlasů. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 71.

⁷⁷⁷ Uvedeny pouze strany se ziskem alespoň 1 mandátů. NOF (2,0 %) a BdL (1,7 %) na mandát nedosáhly. NOVOTNÝ, L. – STEHLÍK, M. – TÓTH, A.: *c. d.*, s. 672–673.

⁷⁷⁸ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 551

obdržela ministerstvo obchodu.⁷⁷⁹ Vstup HSLS blokovalo odmítání vlády udělit autonomii pro Slovensko.⁷⁸⁰

Tento druhý Malypetrův kabinet vydržel do listopadu 1935, kdy po úmrtí předsedy Poslanecké sněmovny B. Bradáče se J. Malypetr přesunul do této funkce a předsedou vlády se stal poprvé v dějinách Československa Slovák M. Hodža.⁷⁸¹ K ještě významnější změně došlo na konci roku, kdy se 18. prosince po vášnivých jednáních, kdy to jistý čas vypadalo téměř na vítězství protikandidáta pravice Bohumila Němce,⁷⁸² stal novým prezidentem republiky namísto T. G. Masaryka E. Beneš.⁷⁸³

7.2 PO Zábřeh

O průběhu i výsledcích parlamentních voleb v PO Zábřeh v roce 1935 máme poměrně velmi podrobné informace díky širokému spektru pramenů (příp. literatury). Výsledky můžeme najít ve většině dochovaných obecních kronik, na stránkách *Moravského Severu* (pro jazykově české oblasti) a především přímo v protokolech ve Staré registratuře Ministerstva vnitra v Národním archivu.⁷⁸⁴ Ve volebních protokolech lze nalézt přesné výsledky, účast a příp. i problémy při samotných volbách.

Pro zjištění informací o volební kampani v politickém okrese nám opět nejlépe poslouží regionální tisk. *Moravský Sever* již tradičně tvrdě útočí na lidovce a označuje jejich stranu za zbytečnou a je samotné za ty největší bezvěrce.⁷⁸⁵ Zatímco před předchozími volbami *Moravský Sever* nevyzvedával přímo žádnou českou (resp. československou) stranu a nejvíce stranil nejspíše ČSNS, tak při těchto volbách naprosto očividně podporuje RSZML.⁷⁸⁶ „Konkurenční“ *Severní Morava*, týdeník strany lidové, se bohužel nedochovala, ale lze předpokládat, že psala přesně v opačném duchu než

⁷⁷⁹ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 318–319.

⁷⁸⁰ Tamtéž, s. 319.

⁷⁸¹ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 558–559.

⁷⁸² KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 356. Dle KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 569 byly jeho šance podstatně menší.

⁷⁸³ E. Beneš zvítězil ve volbě při zisku rekordních 340 volitelů. KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 384.

⁷⁸⁴ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc a* Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2783, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Senát – kraj 7 – Mor. Ostrava*. Neúplné výsledky jsou také v BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249.

⁷⁸⁵ *Moravský sever*, r. 35, č. 23, 10. 5. 1935, s. 1 a r. 35, č. 24, 17. 5. 1935, s. 2.

⁷⁸⁶ Např. tamtéž, r. 35, č. 24, 17. 5. 1935, s. 1.

Moravský Sever. Německý tisk byl v regionu zastoupen *Deutsche Wacht*. Tento týdeník stejně jako v minulých letech nejvíce stranil spíše nacionalističtější subjektům a po zákazu DNSAP se nejvíce zaměřil na podporu SdP. Naopak nadále nejvíce v nemilosti byla DSAP.⁷⁸⁷

Volební účast byla v PO Zábřeh 94,4 %.⁷⁸⁸ Podobně jako v roce 1925 měli vyšší účast muži (94,9 %) než ženy (94,1 %). Tentokrát už toto tvrzení platí pro všechny sledované soudní okresy (ačkoliv v SO Zábřeh byl rozdíl výrazně nižší). Mírně vyšší účast byla v obcích s jazykově českou většinou než německou (viz jednotlivé soudní okresy). Podrobná data o účasti viz tab. 40, 41 a 42.

Vítězem voleb do Poslanecké sněmovny v PO Zábřeh se stala vzhledem k celostátním i celokrajským výsledkům očekávaně SdP. Ve vybraném regionu získala 24,4 %. Jedná se o logicky nadprůměrnou hodnotu vůči dříve zmíněným celkům z důvodu vyššího podílů českých Němců. Výrazně tím překonala součet zisků dvou zakázaných stran (DNP a DNSAP) v roce 1929 (10,3 %). Až na druhém místě skončila ČSL, která slavila vítězství ve dvou předcházejících volbách. Získala 15,4 % a opět si výsledkově mírně pohoršila (-1,9 %). Třetí místo obhájila a procentuálně posílila RSZML (14,1 %; +2,3 %). Naopak z druhého místa na čtvrté se propadla ČSDSD (11,6 %; -2,5 %). Až na páté místo a pozici čtvrté nejsilnější české strany v regionu dokráčela ta, jež byla původně „šestá vzadu“, ČSŽOSS (6,4 %; +2,1 %). Zklamáním musely být výsledky pro KSČ, která výrazně ztratila hlavně německy hovořící voliče (6,0 %; -1,2 %). Polepšila si ČSNS (5,2 %; +1,2 %). Až na celkově osmém až desátém místě skončily tři nejsilnější německé strany voleb 1929: DSAP (5,1 %; -3,4 %), DCV (4,6 %; -6,0 %) a BdL (4,2 %; -5,6 %). I tak to byl hlavně pro obě občanské strany spíše nadprůměrný výsledek z celostátního pohledu.⁷⁸⁹ Ostatní strany získaly pouze nízký počet hlasů: NS (1,2 %; ČSND v roce 1929 1,4 %), SdW (1,0 %) a NOF (0,5 %; Liga získala v roce 1929 0,3 %).⁷⁹⁰ Přehledně výsledky voleb v PO Zábřeh viz tab. 13.

⁷⁸⁷ Např. *Deutsche Wacht*: völkisches Wochenblatt für Nordmähren, r. 35, č. 19, 1. 10. 5. 1935, s. 1–2. či r. 35, č. 19, 17. 5. 1935, s. 1.

⁷⁸⁸ Po odečtení neplatných hlasů 93,8 %.

⁷⁸⁹ A to i po započtení vyššího podílů Němců v PO Zábřeh.

⁷⁹⁰ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 285.

7.2.1 SO Mohelnice

Parlamentní volby v roce 1935 v SO Mohelnice proběhly bez větších problémů. Ze sledovaných soudních okresů (na rozdíl od roku 1925) měl při volbě do Poslanecké sněmovny nejnižší voličskou účast (93,7 %).⁷⁹¹ SO Mohelnice měl v rámci PO Zábřeh nejvýraznější rozdíl mezi účastí mužů (94,5 %) a žen (93,0 %). Při srovnání účasti u jednotlivých národností měli patrně vyšší účast občané hlásící se k československé národnosti (data nemohou být přesná, protože několik sídel bylo smíšených).⁷⁹² V obcích s jejich převahou byla průměrná účast 95,6 % (muži 96,2 %; ženy 95,1 %), zatímco v převážně německých 94,8 % (muži 95,8 %; ženy 93,9 %).⁷⁹³ Nejvyšší účast měla obec Veselí (100 %). Naopak nejnižší byla v centru okresu Mohelnici (89,7 %). Podrobná data o účasti viz tab. 40.

Ve volbách v SO Mohelnice v roce 1935 drtivě zvítězila SdP, která získala 33,4 % hlasů (DNSAP a DNP v roce 1929 získaly dohromady 11,8 %)!⁷⁹⁴ Podařilo se ji získat téměř 60 % z hlasů pro německé strany v regionu. S výjimkou Vyšehorek (i tam 34,9 %) zvítězila ve všech obcích s německou většinou (ve 20 z 21). Ve čtrnácti případech byl navíc její zisk přes 50 % (nejvíce 76,4 % v Květině). Mimo zmiňované Vyšehorky dostala SdP pod 50 % pouze v Krčmách (45,6 %), Křižanově (36,6 %), Mírově (41,9 %), Slavoňově (45,7 %), Studené Loučce (28,2 %) a Úsově (41,4 %).⁷⁹⁵ V centru okresu Mohelnici zaznamenala SdP 59,7 % (což vzhledem k existenci české menšiny byl velmi silný výsledek).⁷⁹⁶ Uspěla také u německých menšin v převážně českých sídlech (např. Žádlovice 10,6 %).

⁷⁹¹ 93,0 % po odečtení neplatných lístků.

⁷⁹² Zvrátil se tedy stav z roku 1925, kdy vyšší účast měli Němci.

⁷⁹³ Jedná se o průměrné hodnoty za obce! Jsou vyšší než celkový průměr, jelikož menší obce měly výrazně vyšší účast než velká sídla (viz Mohelnice 89,7 %).

⁷⁹⁴ Z regionu byla jednička kandidátky SdP do PS a pozdější poslanec ČSR a také Říšského sněmu Franz Nitsch z Vlachova (58,2 %)! SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁷⁹⁵ V případě Mírova a Úsova na tom měl základní podíl fakt, že v obou sídlech byla výrazná česká národnostní menšina. V ostatních případech se jednalo většinou o venkovské sídla, kde si výrazný podíl voličů udržela BdL či DCV (s výjimkou Studené Loučky, kde uspěla i DSAP).

⁷⁹⁶ Možná až příliš barvitě líčí velmi podrobně radikalizaci Němců na Mohelnicku kniha *Stručné dějiny Mohelnice* viz KŘUPKA, V. a kol.: *c.d.*, s. 94-97. Z Mohelnice byl Richard Janitschek, číslo sedm na kandidátce SdP do PS. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

Paradoxně díky poklesu ostatních německých stran v pořadí nahoru postoupily nejsilnější československé strany v regionu. Druhé místo obsadila RSZML (13,6 %), která zaznamenala nárůst o 1,9 %. Již tradičně byla nejsilnější československou stranou v okrese (netypicky pro prostor Moravy). Zvítězila v 10 ze 17 obcí s českou převahou.⁷⁹⁷ V sedmi případech dokonce při zisku přes 50 % (tradičně nejvíce ve Veselí 86,9 %). Její podpora se nadále koncentrovala do venkovských obcí na jihu okresu (viz zmiňované Veselí nebo Palonín 60,7 %). Naopak v Lošticích (8,8 %; stabilně nízký výsledek) a obcích na severovýchodě byla podstatně nižší (např. Veleboř 22,9 %). RSZML byla také oblíbená u některých českých menšin ve většinově německých sídlech (tradičně Svinov 16,5 % a překvapivě Úsov 10,1 %).⁷⁹⁸

Třetí v SO Mohelnice při volbách v roce 1935 skončila ČSDSD (10,2 %), která si sice polepšila pozici, ale procentuálně poklesla o 1,7 %. V regionu navázala na vítězství z roku 1929 v Polici (30,2 %), Veleboři (37,9 %) a Žádlovicích (31,1 %). Navíc přidala vítězství v Klopíně (37,6 %) a centru českého osídlení Lošticích (26,8 %). Výčet těchto obcí dobře charakterizuje její volební jádra v regionu. Bylo to okolí města Loštice (s logicky vyšším podílem dělníků než v ryze agrárních obcích) a poté obce na severovýchodě (návaznost na průmysl v Kamenné a částečně také v Úsově). Mimo tyto oblasti byly zisky ČSDSD výrazně nižší (např. Pavlov 4,8 % nebo Veselí 4,0 %). Z již u minulých voleb popsaných důvodů byla také úspěšná u českých menšin ve větších německých sídlech (Mírov 7,5 %, Mohelnice 4,0 % a Úsov 9,1 %).⁷⁹⁹

ČSL získala v těchto volbách v regionu 8,8 % (-1,6 %; nejslabší zisk od voleb v roce 1920). Oproti výsledkům za vyšší celky se jednalo o značně podprůměrný výsledek (v zemi Moravskoslezské 18,8 %). Jádra jejích zisků byly spíše oblasti nižšího výsledku RSZML (okolí Loštic a severovýchod okresu). Ve většině sídel s českou většinou se její zisk pohyboval mezi 15 až 25 % (např. Loštice 22,6 % nebo Moravičany 19,5 %). Vítězství zaznamenala jen ve dvou menších ryze katolických obcích (Bezděkov nad Třebůvkou 49,1 % a Bezděkov u Úsova 42,7 %). Naopak v místech výrazného zisku RSZML klesala podpora ČSL až téměř k nule (např. Veselí 1,0 %⁸⁰⁰).

⁷⁹⁷ Zvítězila v Doubravicích, Lukavicích, Moravičanech, Paloníně, Pavlově, Radnici, Stavenicích, Třeštině, Veselí a Vranové.

⁷⁹⁸ Naopak to neplatilo pro menšinu v Mírově (1,6 %) a Mohelnici (1,0 %).

⁷⁹⁹ V roce 1935 navíc na jejích kandidátkách kandidovali zástupci Židovské strany.

⁸⁰⁰ Několikrát zmiňovaná jediná většinově nekatolická obec v okrese.

Vzhledem k drtivému vítězství SdP si logicky výrazně pohoršily ostatní německé strany, které v minulých volbách v SO Mohelnice dominovaly. Na pátém místě celkově skončila DSAP (7,4 %), která byla v regionu vznikem SdP zasažena z německých stran nejméně (-2,8 %), ačkoliv neztvrdila v žádné z obcí. Při srovnání s vyššími celky se jednalo o výrazně nadprůměrný výsledek (v zemi Moravskoslezské 3,7 %). Ve většině obcí se její zisk pohyboval okolo 10 %. Centra jejích zisků byly ve větších sídlech a jejich okolí (Krčmy 14,2 %, Mírov 13,2 %, Mohelnice 14,1 %⁸⁰¹ a Úsov 12,7 %) a průmyslovějších obcích na západě regionu (Starý Maletín 20,0 % a Studená Loučka 24,0 %). Naopak ve venkovských menších obcích na sever od Mohelnice byly zisky DSAP minimální (např. Slavoňov 2,2 %).

Třetí nejsilnější německou stranou v regionu byla DCV (6,4 %), která vznikem SdP zaznamenala ztrátu 8,5 % hlasů! Nejvyšších výsledků dokázala dosáhnout v některých menších vesnicích⁸⁰² na severovýchodě (např. Javoří 26,0 %, ⁸⁰³ Křižanov 27,3 %, Slavoňov 23,7 % a Vlachov 20,9 %). Přes 20 % v okrese dostala ještě v Krčmách (24,9 %) u Mohelnice. Ve zbytku regionu její zisky kolísaly od minimálních zisků (např. Újezd 1,4 %) po solidní zisk blížící se zmiňovaným 20 % (např. Starý Maletín 18,7 %). Výrazně DCV ztratila ve větších sídlech, kde nedokázala navázat na vítězství v Mohelnici a Úsově z roku 1929 a získala 8,2 % resp. 7,3 %.

Největší propad ze všech stran (-10,4 %!) zaznamenal v letech 1925 a 1929 v SO Mohelnici vítězný BdL, který tentokrát získal jen 6,3 % a skončil celkově až sedmý. Zatímco na venkově se stal hlavním soupeřem SdP (kterou jako jediná německá strana dokázal BdL alespoň v jedné obci porazit – Vyšehorky 56,9 %; dvakrát také získal přes 30 % - Křižanov 34,8 % a Libiva 31,1 %⁸⁰⁴), tak ve větších sídlech navázal na slabší zisky z voleb v roce 1929 a naprosto propadl (Mohelnice 2,3 %, Starý Maletín 4,1 % a Úsov

⁸⁰¹ Do Senátu z Mohelnice na 9. místě za DSAP kandidoval místní občan Wilhelm Rotter. O týden později na 1. místě do okresního zastupitelstva Franz Pietsch. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸⁰² Kde zároveň navazovala na zisky z předchozích voleb.

⁸⁰³ Místní občan Rudolf Pietsch byl o týden později lídrem kandidátky DCV do okresního zastupitelstva. Moravský sever, r. 35, č. 23, 10. 5. 1935, s. 1.

⁸⁰⁴ V Libivé výsledku jistě napomohlo, že na osmém místě do PS za BdL kandidoval místní občan Alfred Knirsch. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

3,1 %). V ostatních převážně německých sídlech byl nejčastější výsledek mezi 10 až 20 % (např. Podolí 13,6 %).⁸⁰⁵

V jazykově českém prostředí výrazně zesílila ČSŽOSS, která získala 5,4 % (+1,6 %). Při započtení více než dvojnásobného podílu Němců v SO Mohelnice oproti Moravě a Slezsku jako celku (kde strana získala 6,1 %) se jednalo o nadprůměrný výsledek. Oproti předchozím volbám byly výsledky ČSŽOSS na první pohled výrazně rozkolísanější. Jádrem jejích zisků bylo nadále město Loštice (20,0 %)⁸⁰⁶ a tentokrát také některé obce na severovýchodě regionu (Bezděkov u Úsova 22,5 a Police 18,7 %). Ve východní části českého osídlení se poté zisk živnostníků většinou pohyboval mezi 5 až 10 % (např. Moravičany 9,9 %). Naopak na západě byl výrazně nižší (např. Radnice 2,1 %). Za zmínku stojí 4,1 % v převážně německém Úsově.

Naprosto totožného výsledku jako v předchozích volbách dosáhla ČSNS, která získala 2,7 %. Zisky strany se nadále koncentrovaly do prostoru v okolí Dubicka (už SO Zábřeh). Zde ČSNS získala 15,8 % v Lukavicích a 13,5 % v Třeštině.⁸⁰⁷ Ve zbytku okresu už byla její podpora výrazně nižší a pohybovala se v místech českého osídlení většinou do 5 % (např. Loštice 3,7 %). Propadákem byly výsledky voleb v SO Mohelnici v roce 1935 pro KSČ, která v regionu ztratila (z už tak extrémně nízkého výsledku v roce 1929) 0,6 % hlasů a dosáhla na pouhých 1,6 %. Jádro jejích zisků se přesunulo z převážně německých oblastí (kde ji nezůstaly téměř žádné hlasy; nejvíce získala 2,0 % v Mohelnici) do oblastí s československou většinou (okolí Loštic a severovýchodní oblasti; nejvíce 4,8 % v Moravičanech). I tak se však jednalo o výrazně podprůměrný výsledek (v ČSR jako celku 10,3 %).

Výrazného úspěchu se nedočkalo ani NS, které získalo 1,5 % (tedy o 0,4 % méně než samotná ČSND v roce 1929). Centra podpory převzalo po ČSND. V Lošticích získalo 6,5 % (druhý nejlepší výsledek 3,3 % byl hned z vedlejších Žádlovic).⁸⁰⁸ V ostatních obcích byl zisk pod 2 % (např. Lukavice 1,0 %). SdW získal v SO Mohelnice 1,2 %.

⁸⁰⁵ Což bylo výrazné oslabení oproti předchozím volbám, kdy BdL běžně ve venkovských obcích získal okolo 40 až 50 %.

⁸⁰⁶ Výsledku patrně napomohl i fakt, že na 15. místě kandidátky ČSŽOSS do PS kandidoval občan Loštic Josef Winkler. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸⁰⁷ Místní občan Antonín Krejčí byl o týden později lídrem kandidátky ČSNS do okresního zastupitelstva. Moravský sever, r. 35, č. 23, 10. 5. 1935, s. 1.

⁸⁰⁸ Z Loštic byl i lídr celookresní kandidátky ve volbách o týden později (František Nesvadbík). Tamtéž, r. 35, č. 23, 10. 5. 1935, s. 1.

Jádrem jeho zisků byla obec Studená Loučka (8,2 %). Za zmínku stojí ještě výsledky v Mohelnici (2,4 %), Řepové (4,1 %) a Úsově (2,4 %). Poslední kandidující stranou v olomouckém volebním kraji byla NOF, která v SO Mohelnice získala 1,1 % (pro srovnání Liga v roce 1929 0,7 %). Jádra zisků byla stejná jako v minulých volbách u Ligy či ČSND (Loštice 6,6 %⁸⁰⁹ a Žádlovice 3,3 %).

V případě voleb do Senátu (kde máme rovněž přesné výsledky díky volebním protokolům) byly ve výsledcích jen minimální rozdíly (volilo se ve stejný den). V jazykově českém prostoru se dokonce zisky stran lišily v naprosté většině případů o méně než 0,1 %. Jedinou výjimkou bylo NS, které mělo horší výsledek o 0,2 %. Všechny ostatní strany v podstatě získaly stejný zisk jako v případě voleb do Poslanecké sněmovny. V převážně etnicky německém prostoru jsou výsledky do Senátu zajímavější. SdP získala o 0,7 % hlasů méně než do Poslanecké sněmovny. Naopak vyššího zisku tím logicky dosáhly ostatní německé strany: BdL (+0,4 %), DSAP (+0,1 %) a DCV (+0,5 %). Tento jev signalizuje, že podpora SdP u voličů do 26 let byla nejspíše ještě výrazně vyšší než u ostatních věkových skupin.

Při shrnutí výsledků voleb v SO Mohelnice v roce 1935 musíme logicky hlavní pozornost věnovat nástupu SdP, která dominovala a s velkým náskokem zvítězila téměř ve všech sídlech s německou většinou (velikost sídla nehrála roli). Jejím nástupem byly více zasaženy občanské strany (BdL a DCV), které zaznamenaly obrovitý propad hlasů a udržely si pouze částečně pozice na venkově. DSAP ztratila výrazně méně (a nadále koncentrovala zisky do průmyslem více dotknutých oblastí). V německých oblastech ztratila v těchto volbách většinu voličů i KSČ, která výsledkově opět v SO Mohelnice propadla (mírně zvýšené zisky v etnicky převážně českých oblastech výsledek zachránit nedokázaly). Nejméně úspěšnou z německých stran byl SdW. V jazykově převážně českém prostoru nejvíce uspěla RSZML, která se mohla opřít hlavně o venkovská agrární sídla, kde ve většině případů porazila ČSL. ČSDSD, ČSL a ČSŽOSS se opíraly v regionu o Loštice (a jeho okolí) a obce na severovýchodě. Výrazných zisků dosahovaly hlavně tam, kde příliš neuspěla RSZML. ČSNS měla nadále centrum svých hlasů v obcích v okolí obce Dubicka (rodiště senátora F. Merty). Ve zbytku okresu byly její zisky výrazně nižší. NS i NOF v regionu neuspěly (zisky koncentrovaly pouze do Loštic a vedlejší obce Žádlovice). Celkové výsledky pro celý SO Mohelnice viz tab. 13. Podrobné

⁸⁰⁹ Alois Konečný z Loštic kandidoval na 11. místě kandidátky NOF do PS. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

výsledky za jednotlivé obce viz tab. 34 a 37. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 20. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Mohelnice viz mapa č. 21.

7.2.2 SO Šilperk

Ve volbách do Národního shromáždění v roce 1935 byla v SO Šilperk volební účast (v rámci PO Zábřeh průměrných) 94,4 %.⁸¹⁰ Přibližně o procento větší účast měli muži (94,9 %) než ženy (93,9 %). Rozdíl jednoho procenta byl i mezi účastí v převážně etnicky českých a německých obcích. V českých to bylo 95,0 % (muži 95,7 %; ženy 94,4 %), v německých 94,0 % (muži 94,5 %; ženy 93,6 %). Nejvyšší účast měla obec Zborov (100,5 %!).⁸¹¹ Naopak nejnižší byla v Bílé Vodě (89,5 %).⁸¹² Podrobná data o účasti viz tab. 41.

Vzhledem k celorepublikovým výsledkům a vyššímu podílu Němců se očekávaným vítězem voleb stala SdP (29,6 %). Pro srovnání v roce 1929 získaly dohromady DNP a DNSAP 10,9 %. SdP v regionu dominovala a zvítězila téměř ve všech německých sídlech. Nejvíce úspěšná byla na výrazně více průmyslovém severu regionu (Bílá Voda 61,9 %, Červená Voda 67,3 %, Mlýnický Dvůr 62,3 % a Moravský Karlov 51,4 %). Zde je jistě souvislost s tím, že textilní průmysl (který v oblasti převládal) byl v období krize zasažen obzvláště těžce. V jižnějších (více agrárních) oblastech německého osídlení v Šilperku a obcích severně k němu přilehajících měla SdP zisky podstatně nižší (Březenský Dvůr 36,4 %, Březná 32,6 %, Heroltice 36,7 % a Šilperk 30,0 %).⁸¹³ Výjimkou byl na hranicích se SO Zábřeh ležící Šumvald (61,4 %). Naopak u německé menšiny v Písařově (místní část Bukovice) SdP neuspěla (1,8 %). Celkově se její zisk stejně jako u ostatních zkoumaných soudních okresů pohyboval okolo 60 % ze všech získaných hlasů německých stran.

Pozici nejsilnější české (resp. československé) strany vzhledem k minulým volbám překvapivě obsadila RSZML (13,8 %), která si polepšila o 4,1 % a těsně porazila do té doby v jazykově českém prostoru dominantní ČSL. Uspěla převážně hlavně v jižních více

⁸¹⁰ Po odečtení neplatných lístků 93,5 %.

⁸¹¹ Je zde očividně chyba v protokolu, protože zatímco ženy měly mít účast 99,1 %, tak u mužů dokument uvádí (očividně chybných) 101,9 %.

⁸¹² Zatímco Zborov byl většinově jazykově český, Bílá Voda německá.

⁸¹³ Březenský Dvůr a Březná byly jediné dvě obce v SO s převažujícím německým osídlením, kde SdP v roce 1935 nevyhrála.

zemědělských oblastech českého osídlení (vítězství v Cotkylti 41,9 %, Crhově 36,4 %⁸¹⁴ a Horních Studénkách 34,5 %⁸¹⁵). Překvapivě těsně RSZML nezmítěla v Jedlí (32,2 %), kde za ni kandidoval na 11. místě do PS místní starosta Jan Bartásek.⁸¹⁶ V severnějších oblastech byla silná (a vítězná) v Hartíkově (40,4 %), ale již tradičně výrazně slabší v méně agrárních oblastech (např. Bušín 10,4 % či Písařov 15,0 %). Poměrně úspěšná byla RSZML u českých voličů v převážně německých obcích (Bílá Voda 6,3 % a Šilperk 9,0 %).

S velmi malým odstupem za RSZML skončila celkově třetí ČSL (13,7 %), která v regionu ztratila oproti volbám v roce 1929 1,2 %. Zvítězila ve zbylých převážně českých obcích (kde nevyhrála RSZML). Její zisk se (v podstatě nezávisle na charakteru obce) s výjimkou Crhova (tam pouze 14,4 %, jelikož většinu voličů občanských stran oslovila RSZML) pohyboval okolo 30 % (např. Cotkylt 28,5 %). Zvítězit ČSL dokázala v Bušíně (32,6 %), Jakubovicích (37,5 %), Jedlí (33,3 %), Písařově (24,6 %)⁸¹⁷ a Zborově (29,9 %). Oslovila také české voliče v převážně německém Šumvaldu (6,2 %).⁸¹⁸

Naprosto stejný počet hlasů získala ve volbách v roce 1935 v SO Šilperk ČSDSD a KSC (7,5 %). Pro ČSDSD to byla ztráta 1,4 % (a značně podprůměrný výsledek – v zemi Moravskoslezské 13,3 %). Její zisky v okrese měly už tradiční rozložení a koncentrovaly se v oblastech ovlivněné nedalekou papírnou v Olšanech (Bušín 20,5 %⁸¹⁹ a Zborov 20,4 %). Poměrně úspěšná byla také v obcích s výrazně rozvinou různou podomáckou výrobou (např. Crhov 16,8 %⁸²⁰). Ve více agrárních obcích byl její zisk nižší (např. Cotkylt 8,3 %). Úspěšná byla také u české menšiny v severních průmyslových oblastech německého osídlení (Bílá Voda 3,6 % a Červená Voda 4,4 %).

KSC si ziskem 7,5 % pohoršila oproti roku 1929 o 3,2 %. Zatímco v jazykově českém prostoru si své poměrně silné pozice (vázané na stejné oblasti jako ČSDSD) udržela

⁸¹⁴ První vítězství nesocialistické strany v této obci v námi vymezeném období.

⁸¹⁵ Do voleb v roce 1935 volební bašta ČSL v rámci okresu.

⁸¹⁶ SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸¹⁷ Z Písařova kandidoval na 13. místě do PS Vladimír Jurenka. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸¹⁸ Naopak příliš neuspěla v Šilperku (3,2 %), ze kterého na 15. místě do PS kandidoval Josef Minář. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸¹⁹ Opět do Senátu kandidoval místní občan Květoslav Tesárek (na 16. místě). SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸²⁰ Zde byl ale výsledek obrovitou ztrátou oproti předchozím volbám.

(Bušín 15,0 %, Písařov 22,8 % a Zborov 10,9 %), tak v německém prostoru výrazně oslabil. Jestliže u ostatních sledovaných okresů ztratila KSČ v podstatě všechny německé voliče, tak v SO Šilperk ztratila primárně pouze ty v německých průmyslových oblastech (např. Červená Voda 1,1 %). Jižní oblasti německého osídlení byly nadále (ač v menší míře) místy podpory KSČ (Heroltice 12,7 % a Šilperk 14,4 %).

Oproti SO Mohelnici a SO Zábřeh (kde to byla DSAP) byl v regionu nástupem SdP nejméně zasažen BdL (6,4 %), který ztratil 4,0 %. Německý svaz zemědělců koncentroval své zisky do agrárních oblastí severně od Šilperku (tam 8,7 %). Zde dokázal zvítězit v Březenském Dvoře (40,9 %) a Březné (36,8 %).⁸²¹ Poměrně solidní zisky měl BdL i v Herolticích (21,9 %) a Šumvaldu (12,9 %). Naopak v průmyslovějších oblastech (podobně jako v roce 1929) neuspěl (nejméně v největším sídle okresu Červené Vodě 3,9 %). BdL byl také velmi úspěšný u německé menšiny v Písařově, kde získal 8,9 % (většinově německá místní část Bukovice sousedila s Březnou).

Výrazně více zasažena nástupem SdP byla DCV (6,2 %), která ztratila 7,2 % hlasů. Jádra její voličské podpory byla naprosto totožná s BdL (Březenský Dvůr 10,2 %, Březná 13,7 %, Heroltice 26,6 %, Šilperk 16,3 % a Šumvald 15,4 %). V průmyslovějších obcích na severu měla zisky výrazně nižší (např. Bílá Voda 1,8 %, Červená Voda 8,8 % či Šanov 5,1 %).

Nejvíce postižena vznikem SdP byla v SO Šilperk DSAP (rozdílná situace než v ostatních okresech). Ta zde získala 5,2 % (-7,7 %!). Centry jejích zisků byly nadále průmyslové obce severu německého osídlení, ale její pozice zde byly výrazně oslabeny (Bílá Voda 14,2 %, Červená Voda 11,1 %, Moravský Karlov 25,1 % a Šanov 13,1 %). V jižněji položených obcích byla její podpora tradičně minimální (např. Březenský Dvůr 1,1 % či Heroltice 0,9 %). V Šilperku získala 2,2 %.

ČSŽOSS v těchto volbách v regionu získala 4,8 % (+1,4 %). V naprosté většině obcí českého osídlení se její zisk pohyboval mezi 5 až 10 % (např. Cotkytle 9,5 % nebo Zborov 5,9 %). Nejsilnější zisk měla v obci Bušín (14,7 %). Úspěšná byla také u české menšiny v Šilperku (5,3 %). Nepříliš silnou podporu měla v SO Šilperk opět ČSNS (3,2 %; +0,1 %). V oblastech českého osídlení se její zisk pohyboval zpravidla okolo 5 % (např. Horní Studénky 6,2 %). Výjimkou byl Crhov, kde ČSNS získala 20,1 %.

⁸²¹ Za BdL na 6. místě do PS kandidoval místní občan Hermann Tannich. O týden později tentýž člověk kandidoval i jako č. 1. za BdL na kandidátce do okresního zastupitelstva. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935 a Moravský sever*, r. 35, č. 23, 10. 5. 1935, s. 1.

Poslední stranou, která v SO Šilperk ve volbách v roce 1935 získala přes 1 %, byl SdW (1,2 %). Zisky tohoto volebního bloku se koncentrovaly do menší obce na severu jménem Šanov, kde SdW získal 13,9 %. V ostatních obcích byl už jeho zisk podstatně nižší (za zmínku stojí ještě výsledky v Březenském Dvoře 4,6 % a Šilperku 3,2 %). V regionu překvapivě NOF (0,5 %; pro srovnání Liga v roce 1929 0,2 %) porazila NS (0,4 %; ČSND v roce 1929 1,3 %). Hlavní zásluhu na tom měla místní buňka českých fašistů v Bušíně, kde NOF získala 5,2 %.⁸²² Ve zbytku okresu měla NOF podporu minimální. Zisky NS stojí za zmínku opět pouze v Hartíkově (5,8 %) a Zborově (3,6 %).⁸²³

Ve výsledcích voleb do Senátu byly mírné rozdíly oproti volbám do PS. U jazykově českých (resp. československých) stran zaznamenala horší výsledek RSZML (-0,4 %), ČSNS (-0,1 %) a ČSŽOSS (-0,4 %). Při volbách do Senátu byly naopak silnější ČSDSD (+0,1 %) a NS (+0,1 %). Stejný zisk (mírně překvapivě vzhledem k předchozím volbám) zaznamenala ČSL. U německých voličů stejně jako v ostatních sledovaných okresech měly při volbách do Senátu lepší výsledek DSAP (+0,2 %), DCV (+0,6 %), BdL (0,2 %) a SdW (+0,1 %).⁸²⁴ Naopak mírně horší výsledek měla SdP (-0,2 %). Henleinovci patrně měli stejně jako v ostatních okresech očividně vyšší podporu u mladých voličů od 21 do 25 let (kteří do Senátu nemohli volit). Také na základě vyššího podílů hlasů pro německé strany můžeme usuzovat, že ve věkové skupině 21 až 25 let byl vyšší podíl zástupců české národnosti.

Podobně jako v SO Mohelnice (a v celé ČSR) i v SO Šilperk zaznamenala SdP ve volbách v roce 1935 mohutný nástup na politickou scénu a celkové vítězství. Volila ji většina Němců. Vzhledem k výsledkům v ostatních okresech je mírně překvapující, že nejvíce zasažena jejím nástupem byla DSAP a nejméně BdL. SdP zaznamenala výrazně vyšší zisk v průmyslovějších obcích než v těch ryze agrárních. Nástupem SdP byl poznamenán i výsledek KSČ, která ztratila právě ve zmiňovaných průmyslových obcích s německou většinou (přesto jako v jediném ze sledovaných okresů dokázala nadále jistý podíl Němců oslovovat). U českých voličů můžeme sledovat značné posílení RSZML a ČSŽOSS na úkor nejen ČSL ale patrně i ČSDSD. ČSNS, NOF a NS v regionu

⁸²² Z Bušina byl dokonce kandidát č. 5 do PS za NOF Felix Urban! SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸²³ Místní občan Jindřich Macek kandidoval za NS na 9. místě do PS. SOKA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸²⁴ Mimochodem tyto změny znamenaly, že na rozdíl od voleb do PS DCV porazila BdL a ČSL RSZML.

příliš neuspěly. Celkové výsledky pro celý SO Šilperk viz tab. 13. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 35 a 38. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 20. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Šilperk viz mapa č. 22.

7.2.3 SO Zábřeh

Poslední prvorepublikové parlamentní volby proběhly bez komplikací i v SO Zábřeh. Tento etnicky převážně český (resp. československý) region zaznamenal nejvyšší účast ze všech sledovaných okresů (95,1 %).⁸²⁵ Na rozdíl od ostatních okresů měli jen mírně vyšší účast muži (95,3 %) než ženy (94,9 %). Vyšší účast také byla v etnicky českých sídlech (95,4 %)⁸²⁶ než německých (94,7 %).⁸²⁷ Nejvyšší byla v obci Lupéné (99,3 %). Naopak nejnižší účast měly Janoslavice (90,8 %).⁸²⁸ Podrobná data o účasti viz tab. 42.

Vzhledem k nižšímu podílu Němců v regionu byl SO Zábřeh jediným zkoumaným okresem, kde v roce 1935 nevyhrála SdP. Po čtvrté za sebou zde v parlamentních volbách zvítězila ČSL (20,8 %), ačkoliv její zisk v oblasti nadále klesal (-2,6 %). Ve volbách v roce 1935 už zvítězila pouze ve 14 obcích (namísto 19 v roce 1929) a nikde nezískala přes 50 %. Jádrem jejích zisků zůstávaly venkovské oblasti na západ od Zábřehu, kde obhájila vítězství ve většině obcí (např. Pivonín 46,8 % nebo Svěbohov 42,0 %). I zde ale výrazně ztratila ve prospěch RSZML (k již tradiční prohře ve Vyšehoří se ziskem 20,8 %, přibýly porážky v Drozdově 29,8 %, Kosově 29,2 % a Václavově 31,4 %). Naopak na své poměry solidních výsledků se dočkala (a tím navázala na rok 1929) ČSL na méně katolickém jihu českého osídlení (vítězství v Dubicku 32,8 %, Rájci 39,4 % a Zvoli 24,1 %). Tradičně nižší zisky měla v „průmyslovém pásu“, kde většinou získala mezi 10 až 20 % (např. Sudkov 14,8 % nebo Skalička 19,5 %). Výjimkou bylo vítězství v Brníčku (30,6 %) a Postřelmově (25,8 %). Nejsilnější českou stranou byla ČSL i v Zábřehu, kde získala 19,7 % (ale prohrála s SdP).

Druhá skončila SdP (15,8 %; DNSAP a DNP v roce 1929 dohromady 8,8 %), jež v regionu dokázala koncentrovat více než 63 % hlasů pro německé strany. Dominovala v naprosté většině sídel s německou většinou. Výjimkou nebyl ani zisk přes 50 % (Dolní

⁸²⁵ Po odečtení neplatných lístků 94,4 %.

⁸²⁶ V případě českého obyvatelstva byl minimální rozdíl mezi muži (95,6 %) a ženy (95,3 %).

⁸²⁷ V převážně německých obcích byl rozdíl mezi pohlavími vyšší (muži 95,3 %; ženy 94,1 %). Jakákoliv data ohledně národnosti je však nutno brát s jistou rezervou. Hned několik obcí v okrese bylo smíšených (např. největší komunita Němců v okrese je v datech součástí většinově českého Zábřehu).

⁸²⁸ V obou případech se jedná o většinově jazykově české obce.

Hynčina 53,3 %, Kamenná 60,9 %, Krasíkov 57,1 %, ⁸²⁹ Lubník 67,6 %, Nedvězí 52,0 %, ⁸³⁰ Pobučí 50,7 % a Tatenice 60,2 %). Nevyhrála pouze v malém Hynčínově (37,5 %). Ještě výraznější byla dominance SdP u německých menšin v převážně českých obcích. V Jestřebí (26,6 %) ⁸³¹ a Zábřehu (22,4 %) dokonce Němci „přehlasovali“ většinové české obyvatelstvo a SdP zde zvítězila. Silných zisků dosáhla i u zbylých německých komunit (Hrabová 8,1 %, Rudolfov 18,0 %, Skalička 5,5 %, Sudkov 9,8 % a Zvole 8,4 %).

Na třetím místě skončila RSZML, která získala 14,5 % hlasů (+1,8 %). Tradičně silná byla na převážně zemědělském jihu českého osídlení, kde zvítězila v Bohuslavicích 35,6 %, Hrabové 30,3 % a Janoslavovicích 38,8 %. ⁸³² Od minulých voleb si polepšila především na západě, kde (jak už bylo zmíněno) porazila ČSL nejen ve Vyšehoří (42,1 %), ale také v Drozdově (37,2 %), Kosově (31,2 %) a Václavově (36,9 %). V ostatních obcích na jihu i západě osídlení většinou dosáhla na zisk mezi 20 až 30 % (např. Dubicko 25,1 % nebo Postřelmůvek 21,7 %). Naopak nejnižší zisky měla RSZML opět v průmyslových centrech. V Zábřehu získala pouze 6,1 % (Filipov 8,6 %, Nemile 5,4 %, Rudolfov 0,9 %, Skalička 7,9 %). Neuspěla ani v Klášterci (1,2 %) a Sudkově (9,5 %).

Velmi těsně za RSZML skončila ve volbách v roce 1935 v SO Zábřeh ČSDSD (14,4 % hlasů), která si v regionu značně pohoršila oproti minulým volbám (-3,6 %). Zatímco ve spíše venkovských zemědělských oblastech dostala většinou mezi 10 až 20 % (např. Pivonín 13,5 % nebo Zvole 14,5 %), tak již tradičně uspěla v místech s rozvinutým průmyslem, kde se dělila o hlasy s ČSNS a KSČ (např. Rudolfov 15,8 % či Leština 12,4 %). Zvítězila v průmyslovém Sudkově (27,5 %) a okolních obcích (Dlouhomilov 42,1 % a Kolšov 46,0 %). Vysoké zisky měla i v některých obcích v blízkosti Zábřehu

⁸²⁹ Na 15. místě kandidátky SdP do PS kandidoval občan Krasíkova Anton Thonn. SOKA Šumperk, fond AM Štíty, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸³⁰ V kronice obce Nedvězí se dochovaly poměrně přesné výsledky obecních voleb. V této obci byla až do hospodářské krize nejsilnější stranou BdL, ale už v obecních volbách zde konaných v roce 1932 zvítězila DNSAP se ziskem více než 50 %. Odklon k negativistickým stranám tedy byl dřívějšího data, než vznik a nástup SdP. SOKA Šumperk, fond AO Nedvězí, *Kronika obce (něm.) Nedvězí (1826–1945)*.

⁸³¹ Jednalo se o místní část Jestřebíčko, kde byla většina obyvatel německého původu.

⁸³² Zvítězila také ještě v severněji položené menší obci Strupšín (33,6 %).

(vítězství v Lesnici 33,7 %, Lupěném 33,6 % a Ráječku 32,1 %). V samotném Zábřehu získala 11,3 %.⁸³³

Zisku 8,4 % v SO Zábřeh dosáhla KSČ, která si pohoršila oproti volbám v roce 1929 o 0,9 %. Očekávaně se centra její podpory nacházela pouze v převážně jazykově českých oblastech. Nejvyšší podporu měla KSČ v průmyslových oblastech v blízkosti města Zábřeh (tam 7,5 %). Zde obhájila vítězství z roku 1929 v Leštině (36,3 %)⁸³⁴ a Skaličce (27,0 %). Přes 10 % poté měla v pásu vesnic severně od Zábřehu (např. Postřelmov 14,0 %⁸³⁵ nebo Rovensko 12,8 %) směrem k průmyslem dotčenému Klášterci (tam dokonce 22,0 %). Ve zbytku českého osídlení už byly její zisky výrazně nižší (např. Hoštejn 0,0 % nebo Rájec 4,0 %). Nejvyšším ziskem KSČ ve většinově etnicky německé obci byly 3,0 % v Kamenné.

Výrazného nárůstu hlasů (právě především na úkor zmiňovaných ČSDSD a KSČ) se dočkala ČSNS (7,9 %), která si v regionu polepila o 2,9 %! V rámci PO Zábřeh (tam 5,2 %) se jednalo o ojediněle silný výsledek (i vzhledem k minulým volbám). Hlavním centrem podpory byla tradičně obec Dubicko (17,3 %),⁸³⁶ a především okolí města Zábřeh (10,2 %).⁸³⁷ Přes 20 % zde získala ČSNS v Kosově (20,7 %) a Rudolfově (20,8 %; zde dokonce zvítězila). Z výše zmíněného lze předpokládat, že hlavně v okolí Zábřehu byly zisky ČSNS vázány na existenci průmyslu. Ve více agrárních oblastech většinou neuspěla a její zisky byly do 10 % (např. Svěbohov 5,5 %).

Poslední stranou se solidním ziskem přes 5 % byla v regionu posílená ČSŽOSS, která získala 7,8 % (+2,7 %). Jednalo se o nadprůměrný výsledek oproti zemi Moravskoslezské jako celku (tam 6,1 %). Opět poměrně vyrovnaně rozložila své zisky českým osídlením (na rozdíl od situace v SO Mohelnici) a v naprosté většině obcí získala mezi 5 až 15 %

⁸³³ Ze Zábřehu kandidovali Ferdinand Sládek (jako č. 4) do PS a František Úlehla (taktéž jako č. 4) do Senátu. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸³⁴ Z místní buňky KSČ kandidoval Adolf Drlík na 15. místě do PS. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸³⁵ Z Postřelmova kandidoval do Senátu za KSČ Alois Schildner (na 14. místě), který poté o týden později kandidoval jako lídr do okresního zastupitelstva. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935* a *Moravský sever*, r. 35, č. 23, 10. 5. 1935, s. 1.

⁸³⁶ Rodiště již zmíněného senátora za ČSNS F. Merty.

⁸³⁷ Ze Zábřehu kandidoval za ČSNS František Bořek na 6. místě do Senátu. Z okolních vesnic kandidoval za ČSNS ještě Josef Bryknar z Ráječku (10,2 %), který byl na 10. místě do PS. SOkA Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

(výjimkou např. Hněvkov 2,2 %). Nejvyšší podpory dosahovala ČSŽOSS v centrálních oblastech okresu v pásu táhnoucím se severojižním směrem od Klášterce (15,2 %) po Zvole (12,2 %). Do tohoto pásu patřily i relativně vysoké zisky ve velkých sídlech: Postřelmově (13,9 %) a Zábřehu (11,4 %).⁸³⁸

Podobně jako v SO Mohelnice byla nejméně nástupem SdP (-1,8 %) zasažena DSAP, která získala 3,5 % hlasů. Stejně jako v předchozích volbách měla minimální zisky v Zábřehu (0,8 %) a obcích na jihozápadě německého osídlení při hranicích se SO Mohelnice (např. Pobučí 0,0 %). Naopak si dokázala udržet značné zisky jak ve více průmyslových obcích německého osídlení úplně na východě okresu (např. Rohle 29,8 %), tak i v obcích na západě v blízkosti Lanškrounu (např. Lubník 27,6 %).

Podstatně více byla vznikem SdP zasažena DCV (2,7 %), která ztratila 3,5 %. Na rozdíl od roku 1929 nedokázala zvítězit v žádné z obcí. Její zisky se v německém osídlení pohybovaly mezi 5 až 15 % (např. Rohle 10,2 % nebo Krasíkov 11,9 %). Nejvyšší byly v Dolní Hynčíně (22,1 %; obecně oblasti jihozápadního osídlení byly centrem nejvyšších zisků DCV). Naopak nejnižší v Lubniku (1,5 %). V Zábřehu DCV získala 4,1 %.⁸³⁹

Výrazně oslaben byl také BdL (1,8 %; -2,8 %), který v regionu zaujal velmi malý počet voličů, kteří se téměř všichni koncentrovali do jihozápadních oblastí při hranicích se SO Mohelnice (vítězství v Hynčínově 47,2 % a zisky v Dolní Hynčíně 17,2 % a Pobučí 38,4 %). Ve zbytku německého osídlení byly zisky BdL minimální (např. Tatenice 2,2 %). Velmi slabý byl již tradičně BdL v Zábřehu, kde získal jen 11 hlasů (0,3 %).⁸⁴⁰

Poslední stranou, která získala více než 1 %, bylo NS (1,4 %), které si oproti výsledku ČSND v roce 1929 polepšilo o 0,3 %. Centra jeho podpory byly vázány na místní kandidáty (6,3 % v Postřelmově a 6,7 % v Ráječku).⁸⁴¹ Ve zbytku okresu už se jeho zisky pohybovaly do 3 % (v Zábřehu 2,7 %). SdW získal 0,9 %. Vzhledem k tomu, že č. 1

⁸³⁸ Ze Zábřehu kandidoval do PS za ČSŽOSS na 10. místě František Tejkl a o týden později byl Karel Vítek lídrem voleb do okresního zastupitelstva. SOKA Šumperk, fond AM Štíty, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935* a Moravský sever, č. 23, 10. 5. 1935, s. 1.

⁸³⁹ Příliš nepomohl ani fakt, že Ernst Gretzer (č. 5 kandidátky DCV do PS) byl ze Zábřehu. SOKA Šumperk, fond AM Štíty, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸⁴⁰ Paradoxně ze Zábřehu kandidoval na 16. místě do PS Emil Wolf. SOKA Šumperk, fond AM Štíty, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

⁸⁴¹ Z Postřelmova kandidoval do PS na 10. místě Jindřich Mostecký a z Ráječku na 12. místě Tobiáš Rýznar. SOKA Šumperk, fond AM Štíty, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

kandidátky do PS Ferdinand Burschofsky⁸⁴² byl přímo ze Zábřehu, tak bychom možná očekávali větší podporu. Mimo Zábřeh (kde SdW získal 3,4 %) se jeho zisky pohybovaly okolo 1 % (např. Rohle 1,5 %). Z kandidujících stran nejméně získala NOF (0,1 %; pro srovnání Liga v roce 1929 0,2 %). Její zisky překročily 0,5 % pouze v Rovensku (0,7 %; 3 hlasy).

Výsledky voleb do Senátu, které proběhly ve stejný den, byly logicky velmi podobné těm do Poslanecké sněmovny. V případě českých stran měla mírně vyšší zisk ČSL (+0,5 %) na úkor ostatních (ČSDSD -0,3 %; ČSNS -0,2 %; ČSŽOSS -0,3 %; KSCČ -0,1 %; RSZML -0,1 %). U německých stran došlo k paradoxní situaci (vzniklé zřejmě nižším podílem Němců ve věkové skupině 21 až 25 let), kdy SdP měla stále 15,8 %, ale zbylé strany měly zisk mírně vyšší (BdL +0,2 %; DCV +0,3 %; DSAP +0,4 %). Můžeme tedy konstatovat, že stejně jako v ostatních SO byly silnější u Němců v podstatě všechny strany na úkor SdP (která měla očividně velmi silnou podporu u mladých voličů).

SO Zábřeh byl jediným vybraným okresem, kde neztvítězila SdP (kvůli nižšímu podílu Němců). Nejsilnější stranou zde byla nadále ČSL, která však stále od voleb v roce 1925 mírně ztrácela. Výraznými soupeři pro ni byla v agrárních oblastech RSZML a ve více průmyslových ČSDSD, ČSNS a KSCČ (která v SO Zábřeh získala voliče pouze v etnicky českých oblastech). V regionu byla relativně silná i ČSŽOSS, která tradičně uspěla napříč českým osídlením. NS a NOF v regionu neuspěly. U německých voličů dominovala očekávaně SdP, která získala většinu hlasů pro německé strany. Podobně jako v SO Mohelnice byla jejím nástupem nejméně zasažena DSAP (která si udržela pozice v některých obcích s vyšším podílem průmyslu), a naopak zdrcující byl pro BdL a DCV (jež výrazně ztratily pozice na etnicky německém venkově). Neuspěl ani SdW, jehož č. 1 na kandidátce do Poslanecké sněmovny bylo přímo z regionu. Celkové výsledky pro celý SO Zábřeh viz tab. 13. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 35 a 38. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 20. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Zábřeh viz mapa č. 23.

⁸⁴² V roce 1929 byl dvojkou DNSAP do PS.

8. Volby do Národního shromáždění 1946

8.1 Československo

Popsat vývoj od voleb v roce 1935 do voleb, které se uskutečnily 26. května 1946, je logicky značně obtížné. Evropa byla poznamenána a výrazně také pozměněna nejkrvavějším konfliktem lidských dějin.

Poslední roky první republiky byly vyplněny strachem z vnějšího ohrožení. Jednotky nacistického Německa v březnu 1936 nepochodovaly bez odporu západních velmocí do Porýní⁸⁴³ a o dva roky později v březnu 1938 byl proveden anšlus Rakouska. Další na řadě mělo být Československo.⁸⁴⁴

Ve vnitřní politice vládla od konce roku 1935 až do září 1938 vláda široké koalice M. Hodži. V létě 1936 byla vláda doplněna o DCV.⁸⁴⁵ Osudovým se pro první republiku nakonec stal již zmíněný rok 1938. Po anšlusu Rakouska vládu v březnu opustily BdL a DCV a splynuly do SdP.⁸⁴⁶ Odchod Němců z vlády byl dokonán v dubnu, kdy odešla i DSAP.⁸⁴⁷ Naopak ještě v březnu do vlády vstoupilo Národní sjednocení.⁸⁴⁸ 26. dubna se uskutečnil v Karlových Varech sjezd SdP, na kterém K. Henlein vytyčil požadavky své strany, především autonomii německých jazykových oblastí.⁸⁴⁹ Autonomii žádala i HSLS pro Slovensko.⁸⁵⁰ Velká Británie i spojenec Československa Francie prosazovaly politiku usmířování a tlačily na ČSR, aby Němcům ustoupila (viz Runcimanova mise v létě 1938).⁸⁵¹ Vláda nakonec 5. září předložila návrh, který vycházel vstříc karlovarským požadavkům, v té době ale v duchu stupňování nároků (pokyn z Německa) byl už návrh politiky SdP odmítnut.⁸⁵² 12. září po emotivní řeči A. Hitlera na sjezdu NSDAP

⁸⁴³ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 205.

⁸⁴⁴ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 519.

⁸⁴⁵ Tamtéž, s. 427.

⁸⁴⁶ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 503–504. Ferdinand Seibt zmiňuje svědectví jednoho poslance DCV, že když došel s obavami za prezidentem, tak mu řekl, že se nemusí o ČSR bát a ukázal mu mapu Československa pokrytou sovětskými základnami?! V tu chvíli se tento katolický politik rozhodl raději pro Hitlera než Stalina. Viz SEIBT, Ferdinand: *Ta stará ošklivá melodie: několik ohlédnutí za německou historií*. Praha 2002, s. 225–226.

⁸⁴⁷ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 529.

⁸⁴⁸ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 508–509.

⁸⁴⁹ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 230–231.

⁸⁵⁰ KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 589.

⁸⁵¹ Tamtéž, s. 597–601. Velmi podrobně KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 542–560.

⁸⁵² KLIMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 611.

v Norimberku propukla v Sudetech generální stávka, která přerostla v nepokoje.⁸⁵³ Vláda reagovala vyhlášením stanného práva a zásahem vojska v pohraničí.⁸⁵⁴ SdP byla zakázána a K. Henlein a další utekli do Německa.⁸⁵⁵ Pod tlakem mezinárodní situace (kdy s Německými požadavky souhlasila Velká Británie i Francie) nakonec Hodžova vláda přijala 21. září možné odstoupení území, kde bylo více než 50 % německého obyvatelstva.⁸⁵⁶ A. Hitler však nadále stupňoval své požadavky.⁸⁵⁷ Navíc ČSR zachvátily mohutné protesty obyvatel proti kapitulaci.⁸⁵⁸ 22. září nastoupila po demisi Hodžovi vlády úřednická vláda gen. J. Syrového, která odmítla nové godesbergské požadavky a vyhlásila 23. září všeobecnou mobilizaci.⁸⁵⁹ Vše vyvrcholilo konferencí v Mnichově, kde 29. a 30. září představitelé VB, Francie, Itálie a Německa bez Československé účasti rozhodli o odevzdání značné části jejího pohraničí Německu.⁸⁶⁰ ČSR v nastalé situaci, kdy by byla v případě odmítnutí označena za agresora a čelila by sama patrně nejen Německu, ale i Polsku a Maďarsku, byla nucena diktát přijmout.⁸⁶¹ První republika skončila. Pro volby v roce 1946 je důležitá pozdější snaha komunistů využít tuto událost. Často poukazovali na případnou pomoc SSSR, který dle nich byl ochotný k pomoci, ale nebyl o to požádán. Sovětský svaz by patrně v případě, že by ČSR nestála sama, byl ochotný využít pomoc ČSR jako záminku k obsazení Polska. V nastalé situaci však nijak ochotný k pomoci nebyl a v rozhodujících momentech nekomunikoval s Prahou a vyčkával, jak se situace vyvine.⁸⁶²

⁸⁵³ KÁRNÍK, Z.: *České země (1930–1935)*, s. 571 a KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 619–621.

⁸⁵⁴ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 622.

⁸⁵⁵ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 256.

⁸⁵⁶ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 634.

⁸⁵⁷ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 266.

⁸⁵⁸ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 638.

⁸⁵⁹ KÁRNÍK, Z.: *České země (1935–1938)*, s. 603 a 613.

⁸⁶⁰ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 281–282.

⁸⁶¹ KLÍMEK, A.: *Velké dějiny (XIV)*, s. 667–670.

⁸⁶² Velmi podrobně zpracováno v LUKEŠ, Igor: *Československo mezi Hitlerem a Stalinem: Benešova cesta k Mnichovu*. Praha 2018. SSSR taktizoval a snažil se vehnat ČSR, Francii a VB do války s nacistickým Německem. Ideálně bez účasti Sovětského svazu, který by poté za pomoci socialistických revolucí ve válkou oslabených státech ovládl Evropu. Proto jeho taktika byla slibovat ČSR pomoc (a dodávat místním politikům odvahy), ale ve skutečnosti nikdy v SSSR nezapočali žádné přípravy na opravdu aktivní vojenskou pomoc.

Německo od 1. října započalo s obsazováním pohraničí.⁸⁶³ Přidalo se i Polsko na Těšínsku.⁸⁶⁴ Rozsáhlá území pak ztratila ČSR i v prospěch Maďarska po Vídeňské arbitráži 2. listopadu.⁸⁶⁵ 5. října abdikoval prezident E. Beneš,⁸⁶⁶ kterého na konci listopadu nahradil Emil Hácha.⁸⁶⁷ V prosinci nastoupila vláda R. Berana.⁸⁶⁸ Výrazně se proměnilo politické spektrum. Pravicové strany se spojily do Strany národní jednoty⁸⁶⁹ a levice vytvořila opoziční Národní stranu práce.⁸⁷⁰ KSČ byla zakázána.⁸⁷¹ Slovensku i Podkarpatské Rusi byla potvrzena autonomie.⁸⁷² Druhá republika už nebyla demokracií, vlády vládly zmocňovacími zákony bez Národního shromáždění.⁸⁷³ Výrazně se zpřísnila cenzura tisku a na povrch vystoupil i antisemitismus.⁸⁷⁴ Neměla ani dlouhého trvání. Už 15. března nad ránem přijal E. Hácha pod nátlakem v Berlíně kapitulaci,⁸⁷⁵ a ještě ten den německé jednotky vstoupily do Prahy.⁸⁷⁶

Nemáme v této práci prostor se věnovat dějinám Protektorátu Čechy a Morava, kdy české země byly okupovány německými vojsky (navíc většina námi vymezeného území se už po Mnichově stala přímou součástí Říše). Zmizely poslední demokratické prvky a v zemi zavládla postupně se stupňující totalita. Jedinou povolenou politickou organizací bylo Národní souručenství.⁸⁷⁷ Zformovaly se dvě hlavní centra zahraničního odboje. První bylo v Londýně pod vedením E. Beneše, který se stal prezidentem prozatímního státního zřízení.⁸⁷⁸ Předsedou exilové vlády se až do dubna 1945 stal J. Šrámek.⁸⁷⁹ Tato exilová vláda byla postupně uznána většinou spojeneckých států jako oficiální

⁸⁶³ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 288.

⁸⁶⁴ GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XVa)*, s. 15–16.

⁸⁶⁵ Tamtéž, s. 113.

⁸⁶⁶ OLIVOVÁ, V.: *c. d.*, s. 293.

⁸⁶⁷ KÁRNÍK, Z.: *České země (1935–1938)*, s. 633.

⁸⁶⁸ Tamtéž, s. 633.

⁸⁶⁹ Podrobněji GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XVa)*, s. 50–63.

⁸⁷⁰ KÁRNÍK, Z.: *České země (1935–1938)*, s. 634. Opět podrobněji GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XV)*, s. 64–66.

⁸⁷¹ KÁRNÍK, Z.: *České země (1935–1938)*, s. 634.

⁸⁷² Tamtéž, s. 630–632.

⁸⁷³ GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XVa)*, s. 69.

⁸⁷⁴ KÁRNÍK, Z.: *České země (1935–1938)*, s. 629–630.

⁸⁷⁵ GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XVa)*, s. 170–171.

⁸⁷⁶ Tamtéž, s. 177.

⁸⁷⁷ Tamtéž, s. 216.

⁸⁷⁸ Tamtéž, s. 382.

⁸⁷⁹ BRANDES, Detlef.: *Exil v Londýně 1939–1943: Velká Británie a její spojenci Československo, Polsko a Jugoslávie mezi Mnichovem a Teheránem*. Praha 2003, s. 68.

představitel ČSR.⁸⁸⁰ Druhé centrum bylo komunistické a bylo v Moskvě.⁸⁸¹ Zásadním pro další směřování země byly vztahy se SSSR. V roce 1943 E. Beneš v Moskvě podepsal smlouvu se SSSR o spojenectví a vzájemné pomoci.⁸⁸² Začala se profilovat poválečná orientace ČSR na SSSR.

Pro stranicko-politický vývoj byl rozhodující březen a duben 1945. Na jednání v Moskvě v březnu 1945 se rozhodlo, že strany budou v ČSR tvořit Národní frontu.⁸⁸³ Ta byla tvořena z počátku 6 povolenými stranami (v českých zemích KSČ, ČSL, ČSNS a ČSSD a na Slovensku KSS a DS).⁸⁸⁴ Strany mimo NF nebyly povoleny (včetně nejsilnější prvorepublikové strany RSZML).⁸⁸⁵ Jednání pokračovala poté v dubnu v Košicích, kde byl vydán tzv. Košický vládní program.⁸⁸⁶ Novým předsedou vlády se stal sociální demokrat Z. Fierlinger, který většinu války strávil jako vyslanec v Moskvě.⁸⁸⁷ Většinu silových ministerstev obsadili komunisté či jejich sympatizanti.⁸⁸⁸

Plně bylo osvobozena a obnovena ČSR v květnu 1945.⁸⁸⁹ Územně ztratilo Podkarpatskou Rus ve prospěch SSSR⁸⁹⁰ a postupně nejdříve divokým a poté organizovaným odsunem byla z ČSR vysídlena většina obyvatel hlásící se k německé národnosti (o volební právo přišli úplně všichni⁸⁹¹).⁸⁹² Vznikla tzv. třetí republika. Stát „omezené demokracie“.⁸⁹³

Z počátku se vládlo především pomocí prezidentských dekretů. 24. října byl zestátněn klíčový průmysl.⁸⁹⁴ Odbory byly sjednoceny do ROH, kde měli rozhodující vliv

⁸⁸⁰ BRANDES, D.: *c. d.*, s. 67.

⁸⁸¹ Např. GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XVb)*, s. 161.

⁸⁸² KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 8.

⁸⁸³ GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XVb)*, s. 493–495.

⁸⁸⁴ KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 28.

⁸⁸⁵ GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XVb)*, s. 495.

⁸⁸⁶ Tamtéž, s. 500.

⁸⁸⁷ Tamtéž, s. 496–497.

⁸⁸⁸ Tamtéž, s. 497.

⁸⁸⁹ Podrobněji GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny (XVb)*, s. 540–610.

⁸⁹⁰ KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 9.

⁸⁹¹ MACHALA, Jan: *Retribuce a parlamentní volby 1946*. In Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. Roč. 7, č. 2 (2013), s. 39.

⁸⁹² KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 14–15.

⁸⁹³ S tímto pojmem pracuje ve svém článku např. MACHALA, J.: *c. d.*, s. 40–42. Hlavním tématem tohoto článku je vyvrácení mýtu o tom, že KSČ vyhrála volby 1946 díky tomu, že značná část občanů byla zbavena volebního práva na základě malého retribučního dekretu.

⁸⁹⁴ JECH, Karel – KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky (1940–1945)*. Brno 2002, s. 57.

komunisté v čele s Antonínem Zápotockým.⁸⁹⁵ 1. listopadu proběhla měnová reforma, kdy byly vyměněny protektorátní koruny za nové československé v poměru 1:1, ale jen do 500 Kčs. Peníze navíc musely být uloženy a vybrat je šlo jen se svolením státních orgánů.⁸⁹⁶ Byla prováděna první fáze pozemkové reformy – přidělování nemovitého majetku v pohraničí po odsunutých Němcích. Tuto akci provádělo ministerstvo zemědělství řízené komunistou Júliem Ďurišem, což byl jeden z předpokladů značné podpory KSČ v českém pohraničí.⁸⁹⁷

28. října bylo ustanoveno Prozatímní národní shromáždění (už pouze jednokomorové).⁸⁹⁸ 200 míst pro české země a 100 pro Slovensko. Každá povolená strana dostala 40 mandátů, zbylých 60 dostaly zástupci různých organizací.⁸⁹⁹

Za výše popsané situace se za hlavního favorita voleb považovali komunisté, kteří těžili z radikálních nálad ve společnosti, ekonomické situace obyvatel a především z toho, že většina území ČSR byla osvobozena Rudou armádou. V jejich prospěch hrálo i držení důležitého ministerstva zemědělství, které rozdávalo pozemky po Němcích v pohraničí. Navíc za jejich zády stál v případě potřeby Sovětský svaz. V českých zemích měli v březnu 1946 už více než 1 milion členů a neustále přibývali další.⁹⁰⁰

Ještě v březnu 1946 se strany Národní fronty vzájemně ujišťovaly, že kampaň k nastávajícím volbám (která byla oficiálně zahájena 25. dubna) bude vedena korektně a v duchu jednoty národní fronty.⁹⁰¹ Byl vydán v podstatě zákaz kritiky vládních kroků a košického vládního programu.⁹⁰² Ve skutečnosti nakonec byla předvolební kampaň poměrně intenzivní a zdaleka ne tak přátelská, jak si strany předem stanovily.⁹⁰³

⁸⁹⁵ Antonín Zápotocký se stal předsedou ústřední rady odborů již 7. června 1945. Viz KLEMENTOVÁ, Jitka: *Československé odborové hnutí v datech a faktech*. Praha 1980, s. 122.

⁸⁹⁶ ČAPKA, František: *1948: Vítězný únor: Cesta k převratu*. Brno 2012, s. 52–53.

⁸⁹⁷ Tamtéž, s. 52.

⁸⁹⁸ ADAMOVÁ, Karolina – LOJEK, Antonín – SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír: *Velké dějiny zemí Koruny české: Stát*. Praha 2015, s. 496.

⁸⁹⁹ KREJČÍ, O: *c. d.*, s. 233.

⁹⁰⁰ KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 41.

⁹⁰¹ Tamtéž, s. 37.

⁹⁰² DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan: Volby 26. května 1946 v českých zemích. In FRIEDL, J. – JEDLIČKOVÁ, B. – ŠKERLOVÁ, J. a kol.: *Parlamentní volby 1946 a Československo*. Praha 2017, s. 215.

⁹⁰³ Tamtéž, s. 215.

K ovlivnění voliče byly nasazeny masivně plakáty i tisk. Výjimkou nebylo ani vytažení „sudetoněmecké karty“, což bylo pro voliče v pohraničí obzvlášť citlivé téma.⁹⁰⁴

Samotné volby do Ústavodárného národního shromáždění proběhly tedy již zmiňovaného 26. května 1946 (výsledky pro celou ČSR viz tab. 9). Na Slovensku zvítězila DS (61,4 %, 43 m.) před KSS (30,5 %, 21 m.) a narychlo před volbami vytvořenými Stranou svobody (4,2 %, 3 m.) a Stranou práce (3,1 %, 2 m.). Bílých lístků bylo 0,8 %. Naprosto odlišná situace byla v českých zemích, kde slavila hlavně v Čechách mohutný úspěch KSČ, která naprosto dominovala v nově osídlených pohraničních oblastech. Celkově získala 40,2 % hlasů a 93 mandátů. Druhá skončila ČSNS (23,7 %, 55 m.), třetí ČSL (20,2 %, 46 m.) a poslední ČSSD (15,6 %, 37 m.). Bílých lístků bylo v českých zemích 0,4 %.⁹⁰⁵

Při oddělení Čech a zaostření pohledu pouze na Moravu a Slezsko vidíme, že zde KSČ obdržela výrazně menší podporu než v Čechách (tam 43,3 %). Získala zde 34,5 % hlasů. Druhá ČSL 27,6 %, třetí ČSNS 20,8 % a poslední ČSSD 16,7 %. Bílých lístků bylo 0,4 %.⁹⁰⁶

Podobný trend pokračuje i u olomouckého volebního kraje. Vítězná KSČ získala 32,4 % hlasů. Druhá byla ČSL (27,8 %), třetí ČSNS (21,0 %) a poslední opět ČSSD se ziskem 18,4 %. Bílých lístků bylo 0,3 %.⁹⁰⁷ Přehledné výsledky za jednotlivé územní celky viz tab. 14.

Volební výsledky na první pohled ukázaly několik očividných faktů. Po válce neobnovené strany (RSZML, NS či ČSŽOSS) zatím nikomu příliš nechyběly.⁹⁰⁸ Počet bílých lístků byl velmi malý. Neúspěchu se dočkala ČSSD a svým způsobem i ČSL a ČSNS, když se jim nepodařilo oslovit voliče neobnovených stran natolik, aby dokázaly porazit komunisty. Naopak KSČ díky své politice nejen v pohraničí i mezinárodní situaci slavila velký úspěch. Neoficiální socialistický blok (KSČ, KSS a ČSSD) měl v novém Národním shromáždění 151 poslanců a mohl přehlasovat ostatní strany i v případě

⁹⁰⁴ Především KSČ několikrát v kampani udeřila proti ostatním stranám, že nedostatečně podporují odsun Němců. KYNCL, Vojtěch: *Sudetoněmecká karta ve volbách 1946–1947 a kolektivní trauma*. In FRIEDL, J. – JEDLIČKOVÁ, B. – ŠKERLOVÁ, J. a kol.: *Parlamentní volby 1946 a Československo*. Praha 2017, s. 243–258.

⁹⁰⁵ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 17 a 85.

⁹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 85.

⁹⁰⁷ *Tamtéž*, s. 85.

⁹⁰⁸ Lépe řečeno většina voličů vyhodnotila situaci tak, že je lepší hlasovat pro některou z vybraných stran než nechat svůj hlas propadnout.

nesouhlasu v Národní frontě.⁹⁰⁹ To zatím nebylo nutné. Povolební vyjednávání byla poměrně rychlá a už 2. července byla schválena vláda K. Gottwalda.⁹¹⁰

8.2 PO Zábřeh

Významné mezinárodní i celorepublikové události samozřejmě výrazně ovlivnily i dění přímo v PO Zábřeh. Po událostech v Mnichově v září 1938 byla většina politického okresu připojena přímo k Německu v rámci Sudetoněmecké župy.⁹¹¹ Výjimkou bylo město Loštice a několik okolních obcí (celkem 10 samosprávných jednotek) na jihu SO Mohelnice, které se staly součástí PO Litovel v rámci Protektorátu Čechy a Morava.⁹¹² Na přímo Německem zabraném území proběhly ještě v roce 1938 doplňující volby do říšského sněmu, ve kterém voliči měli možnost volit buď možnost ano (pro A. Hitlera či K. Henleina) nebo ne. Rozhodně se nejednalo o demokratické volby (a to použitým systémem a ani průběhem, jak nás informují některé obecní kroniky⁹¹³). Nejen Němci ale i většina českých voličů volila ze strachu (volby probíhaly za přítomnosti německých vojáků) „ano“.⁹¹⁴ Pouze obyvatelé několika málo obcí se odhodlali k odporu a volili většinou „ne“ (např. Písařov či Cotkytle).⁹¹⁵

Během období okupace byl výrazně podporován německý „živel“ (jak národnostně, tak jazykově). V námi vymezeném prostoru byly zavírány české školy (např. gymnázium v Zábřehu⁹¹⁶) a tiskoviny (např. *Moravský Sever*).⁹¹⁷ Mnozí obyvatelé museli odjíždět na nucené práce do Německa. Nejen proti tomuto jednání se v regionu zformovalo Národní sdružení československých vlastenců, které páchalo protistátní (protiněmeckou) činnost

⁹⁰⁹ Podrobnější analýza voleb v roce 1946 např. viz CHARVÁT, Jakub: *Analýza průběhu a výsledků voleb do Národního shromáždění konaných v roce 1946*. In KOCIAN, J. a kol.: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, s. 23–58.

⁹¹⁰ Ačkoliv např. KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 56–57 zmiňuje některé především personální spory při vyjednávání o vládě.

⁹¹¹ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 126.

⁹¹² Tamtéž, s. 126.

⁹¹³ Průběh velmi detailně popsán např. v SOkA Šumperk, fond AO Hněvkov, *Česká obecní kronika Hněvkov I. díl (1924–1938)*.

⁹¹⁴ Příklady kronik s výsledky: SOkA Šumperk, fond MNV Crhov, *Česká obecní kronika Crhov (1934–1968)*; SOkA Šumperk, fond AO Lukavice, *Kronika Lukavice (1923–1960)*; SOkA Šumperk, fond AO Skalička, *Česká obecní kronika (1925–1950)*.

⁹¹⁵ SOkA Šumperk, fond MNV Václavov (u Jedlí), *Česká obecní kronika I. díl (1924–1956)*.

⁹¹⁶ BARTOŠ, J.: *Zábřeh – 750 let*, s. 54.

⁹¹⁷ Tamtéž, s. 54.

právě třeba formou ukrývání lidí, kteří měli být odesláni povinně do Říše.⁹¹⁸ Činnost této organizace měla vrchol v roce 1943. Poté byla odhalena a její hlavní představitelé zatčeni (či zastřeleni).⁹¹⁹ V té době už se formoval také partyzánský odboj v mnoha místních obcích (např. Drozdov,⁹²⁰ Hartíkov⁹²¹ či Písařov⁹²²), který stupňoval svoji činnost s blízcími se vojsky Rudé armády. Její 4. ukrajinský front dosáhl oblasti během 8. a 9. května 1945.⁹²³

Záhy po osvobození (a obnovení československé správy) docházelo k zabavování majetků Němců a jejich postupnému odsunu. Celkem bylo nakonec k vysídlení z PO Zábřeh určeno 23 067 Němců (v roce 1950 jich bylo v regionu už jen 1142⁹²⁴).⁹²⁵ V první živelné fázi odsunu došlo na území PO Zábřeh k několika nemilým incidentům vůči německému obyvatelstvu, na kterém měly především podíl partyzánské skupiny z vedlejších oblastí (skupina Václavík z oblasti Lanškrouna na excesu v Červené Vodě a skupina Rikitan na excesech v Mohelnici).⁹²⁶ Dosídlení (na rozdíl od PO Šumperk či PO Jeseník) probíhalo hlavně formou vnitřní kolonizace (Zábřežsko) či kolonizace z vedlejšího politického okresu (Mohelnicko z oblastí Litovelska a Olomoucka).⁹²⁷ Výjimkou byl okres Šilperk, kde byla značná část obyvatel dosídlena z oblastí Třebíče a Velkého Meziříčí.⁹²⁸ Noví obyvatelé tvořili ale pouze 20,1 % obyvatel. I z tohoto důvodu dva roky po válce v roce 1947 měl okres jen 59,6 % obyvatel oproti sčítání v roce 1930.⁹²⁹

Válečná léta i výrazné národnostní změny se nutně musely promítnout do volebních preferencí obyvatel. Navíc bylo omezeno volební spektrum na pouhé čtyři strany (KSČ, ČSL, ČSNS a ČSSD). Volební kampaň dle některé literatury⁹³⁰ probíhala relativně ostře

⁹¹⁸ BARTOŠ, J.: *Zábřeh – 750 let*, s. 55.

⁹¹⁹ Tamtéž, s. 55.

⁹²⁰ SOKA Šumperk, fond AO Drozdov, *Česká obecní kronika Drozdov (1929–1950)*. Nedaleko obce dodnes dochované pozůstatky partyzánských bunkrů.

⁹²¹ SOKA Šumperk, fond AO Hartíkov, *Česká obecní kronika Hartíkov (1933–1945)*.

⁹²² JURENKA, J.: *Písařov*, s. 31–34. Nedaleko obce dodnes dochované pozůstatky partyzánských bunkrů.

⁹²³ MRŇKA, J.: *Svéhlavá periferie*, s. 28.

⁹²⁴ Tamtéž, s. 35.

⁹²⁵ Tamtéž, s. 31.

⁹²⁶ Tamtéž, s. 29.

⁹²⁷ Tamtéž, s. 32.

⁹²⁸ Tamtéž, s. 32.

⁹²⁹ Tamtéž, s. 33.

⁹³⁰ BARTOŠ, J.: *Zábřeh – 750 let*, s. 57.

na té nejnižší obecní úrovni, ale obnovený *Moravský Sever* psal v duchu celé národní fronty a vymizely z něj (za první republiky typické) útoky na lidovce (dokonce více než volby řeší a lituje, že strany 1. května neměly v Zábřehu společný průvod⁹³¹).

Vítězem (ač velmi těsným) se stejně jako u vyšších územních celků stala KSČ, která, jak bude uvedeno u popisů výsledků za jednotlivé soudní okresy, uspěla hlavně ve znovuosídlených obcích po odsunu německého obyvatelstva. V PO Zábřeh získala 34,3 % hlasů. Pro srovnání (které samozřejmě je hlavně pro zajímavost, jelikož celková atmosféra voleb se naprosto lišila) v roce 1935 dostala KSČ v regionu pouhých 6,0 % hlasů. Na druhém místě těsně za KSČ se umístila ČSL, která tím navázala na silné zisky za první republiky (bez znovuosídlených obcí by dokonce slavila poměrně jasné vítězství). V PO Zábřeh získala 33,2 % hlasů (v roce 1935 15,4 %). Podstatně méně hlasů dostala třetí ČSNS, která získala 17,3 %. I vzhledem k nepříliš vysokým ziskům v období první republiky (v roce 1935 5,2 %) to byl poměrně slušný výsledek. Naopak čtvrtá ČSSD nemohla být se ziskem 14,9 % spokojena. Při systému pouhých čtyř stran to bylo v regionu, kde za první republiky při existenci širokého spektra stran a výskytu silné německé menšiny běžně překračovala 10 % hranici (v roce 1935 11,6 %), prostě málo.⁹³²

Pro zjištění výsledků voleb v roce 1946 v jednotlivých obcích máme k dispozici širokou škálu pramenů (regionální tisk, kroniky atd.). Nejpřesnějším je patrně *Zpráva Státního úřadu statistického* o těchto volbách.⁹³³ Přehledně výsledky voleb v PO Zábřeh viz tab. 14.

8.2.1 SO Mohelnice

SO Mohelnice byl jediným okresem, ve kterém za první republiky byl nadpoloviční podíl Němců. Tento fakt se očekávané silně projevil do volebních výsledků v roce 1946.⁹³⁴ Zvítězila (jako v jediném ze sledovaných okresů) KSČ, která zde získala 36,2 % hlasů (v posledních volbách za první republiky 1,6 %!). Extrémní podíl na tomto vítězství měly znovuosídlené obce po odsunutých Němcích. Průměrný zisk KSČ v těchto obcích byl 53,4 %⁹³⁵ (v obcích s původním etnikem 32,4 %!⁹³⁶). V dosídlených obcích

⁹³¹ *Moravský Sever*, r. 40, č. 15, 10. 5. 1946, s. 1–2.

⁹³² *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 298.

⁹³³ *Zprávy Státního úřadu statistického*, řada B, roč. XXVII (1946), č. 34–36, Praha 1947, s. 280.

⁹³⁴ Veškeré níže zmíněné výsledky jsou ze *Zprávy Státního úřadu statistického*, řada B, roč. XXVII (1946), č. 34–36, Praha 1947, s. 280.

⁹³⁵ Kvůli nižšímu zisku KSČ ve větších sídlech to celkově činilo 44,6 % voličů.

⁹³⁶ Při sečtení dat ze všech obcí (a nikoliv jejich zprůměrováním) to činilo 30,2 % hlasů.

nezvítězila KSČ pouze v Květině (23,8 %; vítězství ČSNS). Velmi často podpora KSČ překračovala i 50% hranici (Javoří 72,1 %; Krchleby 79,4 %; Líšnice 70,0 %; Podolí 53,1 %; Řepová 55,7 %; Slavoňov 61,8 %; Starý Maletín 50,5 %; Studená Loučka 58,9 %; Svinov 60,4 %; Vlachov 64,7 % a Vyšehorky 60,7 %). Můžeme zde vidět i jistou velikostní úměru. Ve většině případů byl velmi vysoký zisk KSČ spíše v menších dosídlených venkovských obcích. Naopak v Mohelnici (41,6 %) a Úsově (31,3 %) byl zisk nižší.

U obcí, které byly i za první republiky převážně etnické české (resp. československé) a nedošlo tím pádem k vysídlení jejího původního obyvatelstva, byla situace podstatně složitější. KSČ (průměrný zisk zmiňovaných 32,4 %) zvítězila jen v 6⁹³⁷ z nich (celkově jich bylo 17). Její zisk se pohyboval od 54,2 % ve Veselí po pouhých 13,4 % ve Stavenicích (v obou případech místa silné podpory RSZML za první republiky). V Lošticích získala KSČ 26,3 %. Za zmínku stojí, že všechny vítězství KSČ byly v jižní části českého osídlení, které nebylo v dobách okupace přímou součástí Německa, ale Protektorátu Čechy a Morava (průměrný zisk KSČ u obcí s českým osídlením, které byly součástí Protektorátu byl 36,7 %, zatímco u těch, které byly přímou součástí Říše, byl 26,3 %!).

Na druhém místě v SO Mohelnici při volbách v roce 1946 skončila ČSL, která získala 25,4 % hlasů (pro srovnání za první republiky ve volbách v roce 1935 8,8 %⁹³⁸). U znovuosídlených obcí byla její podpora značně podprůměrná (18,8 %). Nedokázala zvítězit v žádné z nich. Její zisk se pohyboval od 4,8 % v Krchlebech po 35,7 % ve Vyšehorkách. V Mohelnici a Úsově získala 13,6 % resp. 15,4 % hlasů. Výrazně vyšší byla její podpora u obcí s původním etnikem (průměrně 31,8 %⁹³⁹). Dokázala zvítězit v Bezděkově u Úsova (61,5 %), Lukavicích (39,6 %), Pavlově (45,5 %), Stavenicích (41,7 %), Třeštině (36,0 %), Veleboři (42,2 %) a Vranové (42,4 %).⁹⁴⁰ Jen těsně nezvítězila v Lošticích (28,1 %). Výrazně vyšší zisky měla ČSL průměrně u českých obcí,

⁹³⁷ V těchto 6 obcí v roce 1935 zvítězila 4x RSZML, 1x ČSL a 1x ČSDSD. Nejde z toho však vyvozovat žádný závěr, protože RSZML zvítězila ve většině českého osídlení (proto logicky dominuje i v této statistice).

⁹³⁸ V regionu byla pravidelně slabší než konkurenční RSZML. Výraznou roli zde hrál vyšší podíl nekatolického obyvatelstva.

⁹³⁹ Při sečtení dat ze všech obcí (a nikoliv jejich zprůměrováním) to činilo 30,4 % hlasů. Tedy o 0,2 % více než KSČ.

⁹⁴⁰ S výjimkou Bezděkova (ČSL) a Veleboře (ČSDSD) se jednalo o obce, kde v roce 1935 vyhrála RSZML.

kteře byly za okupace přímou součástí Říše (37,3 %; u těch co byly součástí Protektorátu 28,0 %).

SO Mohelnice byl jediným sledovaným okresem, kde neskončila poslední ČSSD. Zde byla třetí se ziskem 19,5 % (10,2 % v roce 1935). Podobně jako ČSL měla značně podprůměrnou podporu u obcí s původně německou většinou (10,6 %⁹⁴¹). Nezvítězila v žádné z nich a její zisky zachraňovala větší sídla (Mohelnice 22,4 %, Úsov 22,6 %). V menších obcích byly její zisky minimální (např. Líšnice 4,0 %). Lepších výsledků dosahovala ČSSD v obcích s původním etnikem (17,0 %).⁹⁴² Centra její podpory zůstávala z dob první republiky stejná (okolí Loštice a severovýchod). Zvítězit dokázala v Klopíně (41,9 %), Lošticích (28,9 %), Paloníně (28,7 %) a Polici (34,1 %).⁹⁴³ Ve zbytku okresu už byly její zisky výrazně nižší (např. Třeština 7,6 %). Rozdíl mezi obcemi, které byly přímo součástí Říše, a těmi, které byly součástí Protektorátu, byl minimální (17,2 % a 16,9 %).

Nejnižší podporu měla ze čtyř povolených stran v SO Mohelnici v roce 1946 ČSNS (18,6 %; v roce 1935 2,7 %). Centra její podpory se od dob první republiky naprosto proměnila (tehdy v okolí Dubicka). ČSNS zvítězila pouze ve znovuosídleném Květině (58,7 %!). Její průměrný zisk u dosídlených obcí byl 17,0 % (např. Krchleby 15,9 %). Vyššího zisku podobně jako ČSSD dosahovala ve městech (Mohelnice 22,1 %, Úsov 30,1 %). U obcí s původním obyvatelstvem měla průměrný zisk 18,4 % (mírně vyšší podpoře se těšila u obcí, které byly přímou součástí Říše – 19,0 %). Výsledku přes 30 % dosáhla pouze ve Stavenicích (34,6 %) a Veselí (36,1 %).⁹⁴⁴

Poslední pátou možností bylo pro voliče vhodit bílý lístek. K tomuto kroku se odhodlalo v SO Mohelnice pouze 0,3 % voličů. Nijak výrazný rozdíl nebyl ani mezi původními a znovuosídlenými obcemi (průměrně asi čtyři setiny procenta ve prospěch původně osídlených). Nejvyšší podíl bílých lístků (1,9 %) byl v nově dosídleném Újezdě.

V SO Mohelnice očekávaně (vzhledem k podílu „nových obyvatel“, u kterých všeobecně po celé ČSR byla podpora komunistů velmi vysoká) zvítězila KSČ. Jádrem

⁹⁴¹ Jedná se o průměrnou hodnotu za obce. Celková byla kvůli centralizaci zisků spíše do větších měst vyšší.

⁹⁴² Obě čísla jsou nižší než celkový procentuální zisk v okrese, jelikož jsou to průměrné hodnoty za jednotlivé obce a ČSSD měla výrazně vyšší zisky ve větších sídlech (viz Loštice, Mohelnice či Úsov). Celkový zisk v původních oblastech činil 21,2 %.

⁹⁴³ S výjimkou Palonína (tam RSZML) se vždy jednalo o obhajobu vítězství z roku 1935.

⁹⁴⁴ V obou případech místa podpory RSZML za první republiky.

jejích zisků byly nově po Němcích znovuosídlené oblasti, kde běžně dosahovala více než 50 % hlasů (většinou v menších sídlech). U obcí s původním obyvatelstvem dosahovala výrazně vyšší podpory u těch, které za okupace byly součástí Protektorátu. Naopak ty, které byly přímo součástí Říše, byly jádrem podpory ČSL (celkově v okrese druhá). Ta u nich převzala značnou část voličů RSZML a většinou zvítězila. Až za KSČ a ČSL se umístily ČSSD a ČSNS. ČSSD ve většině případů uspěla v obcích, kde navázala na silné zisky z období první republiky (např. Klopina či Loštice). Naopak zisky ČSNS (i vzhledem k nízkým ziskům za první republiky) souvislost s volbami za první republiky spíše neměly. Celkové výsledky pro celý SO Mohelnice viz tab. 14. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 43. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 24. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Mohelnice viz mapa č. 25.

8.2.2 SO Šilperk

SO Šilperk byl ve volbách 1946 místem extrémně silné podpory ČSL, která zde získala 40,7 % hlasů a se značným nárůstem zvítězila (pro srovnání při volbách v roce 1935 13,7 %). Její podpora se koncentrovala převážně do obcí s původním obyvatelstvem, kde byl její průměrný zisk 46,3 %.⁹⁴⁵ Nezvítězila pouze ve dvou z nich (Bušín 39,3 % a Crhov 27,1 %) a v obou případech se jednalo o obce s výrazně levicovějším elektorátem už za první republiky. V několika obcích původního osídlení ČSL dokonce překročila i 50% hranici (Hartíkov 52,6 %, Horní Studénky 54,1 %, Písařov 51,1 % a Zborov 54,6 %). Nižší podporu měla ČSL v po Němcích dosídlených oblastech. Zde činil její průměrný zisk v obcích 28,2 %. Zvítězit dokázala v Mlýnickém Dvoře (48,6 %) a Šumvaldu (48,9 %). Nejnižšího výsledku dosáhla v Březné (10,9 %). Celkově v okrese ČSL zvítězila v 9 obcích (v roce 1935 v těchto obcích ve čtyřech případech zvítězila ČSL, ve třech RSZML a ve dvou SdP).

Druhá v SO Šilperk skončila KSČ, která zde získala 33,5 % hlasů (v roce 1935 7,5 %). Jádrem její podpory byly znovuosídlené obce po odsunutých českých Němcích (zde činil její průměrný zisk 42,7 %⁹⁴⁶). Zvítězila ve všech z nich kromě již zmiňovaného Mlýnického Dvora (28,6 %) a Šumvaldu (24,4 %). Ve dvou dokonce její zisk překročil 50 % (Bílá Voda 57,1 % a Březná 60,0 %). V obcích s původním obyvatelstvem byla podpora KSČ nižší (průměrně 30,8 %⁹⁴⁷). Zvítězila pouze v Bušíně (44,4 %) a Crhově

⁹⁴⁵ Celkový byl 46,4 % hlasů.

⁹⁴⁶ Celkově v nich získala 43,1 % hlasů.

⁹⁴⁷ Celkově 29,6 %.

(55,8 %).⁹⁴⁸ V mnoha obcích byla její podpora silně podprůměrná (např. Hartíkov 17,5 %). Celkově KSČ dokázala v regionu zvítězit v osmi obcích (v roce 1935 v nich vyhrála pětkrát SdP a jednou BdL, ČSL a RSZML).

Zisky dvou zbylých povolených stran byly výrazně nižší. Na třetím místě skončila ČSNS (15,1 %; v roce 1935 3,2 %). Na rozdíl od ČSL a KSČ měla téměř totožnou podporu v znovuosídlených obcích i obcích s původním obyvatelstvem. Nezvítězila v žádné z obcí. Pouze ve čtyřech obcích SO Šilperk získala přes 20 % (Cotkytle 22,8 %, Hartíkov 22,8 %, Moravský Karlov 33,0 % a Šumvald 24,4 %). Především v původním českém osídlení se její zisky koncentrovaly spíše do periferních oblastí, a nikoliv do obcí s výraznějším podílem dělnictva (v Bušíně jen 3,0 %!). Na zisky z dob první republiky dokázala navázat pouze ve zmiňované Cotkytli. V Crhově (12,6 %) a Jedlí (15,6 %) příliš neuspěla.

Nejnižší zisk měla v SO Šilperk ČSSD. Získala zde pouze 10,1 % (v roce 1935 7,5 %). Za její špatný výsledek mohly především původně osídlené obce, kde ztratila značnou část voličů ve prospěch KSČ (její průměrný zisk v jednotlivých obcích byl pouze 8,1 %). Příliš nedokázala uspět ani v centrech své podpory v okrese za první republiky (Bušín 12,5 %, Crhov 4,0 %, Jakubovice 3,2 %). V některých obcích dokonce její zisk klesal téměř k nule (např. Cotkytle 1,9 %). O něco lepší byla pro ČSSD situace v nově osídlených obcích po českých Němcích (zde byl její průměrný zisk 12,8 %). Ve dvou z nich dokonce překročila 20 % (Březná 23,6 % a Heroltice 21,5 %).

SO Šilperk měl ze sledovaných soudních okresů největší podíl bílých lístků (0,7 %). Překvapivě o několik desetin byl jejich podíl vyšší v nově osídlených obcích po českých Němcích. Rekordmanem mezi obcemi byla Březná (1,8 %).

Na rozdíl od SO Mohelnice v SO Šilperk zvítězila ČSL. Centra podpor hlavních dvou stran (ČSL a KSČ) však byla rozložena obdobně. ČSL zvítězila ve většině původního českého osídlení (kde byly její pozice v SO Šilperk mimořádně silné) a KSČ ve znovuosídlených obcích a také v obcích, ve kterých měla za první republiky silnou podporou ČSDSD příp. ČSNS. Oproti výsledkům za první republiky v regionu silně (vzhledem k politickým změnám logicky) posílila ČSNS, která se umístila třetí. Její zisky neměly jasné geografické vymezení a orientovaly se spíše do periferních obcí. ČSSD příliš od dob první republiky neposílila a výrazně ztratila podporu v původním jazykově českém prostoru na úkor KSČ. O něco vyšší byla její podpora u „nových“ obyvatel

⁹⁴⁸ V obou případech to byla centra podpory ČSDSD za první republiky.

okresu. Celkové výsledky pro celý SO Šilperk viz tab. 14. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 44. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 24. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Šilperk viz mapa č. 26.

8.2.3 SO Zábřeh

Výsledky voleb v SO Zábřeh v roce 1946 ovlivnilo, že se jednalo o region s výrazně nejnižším podílem Němců v rámci našeho výzkumu. Zároveň měli v regionu velmi silné pozice již za první republiky lidovci. Z těchto důvodů není překvapivé, že v regionu zvítězila ČSL (35,1 %). Naopak bychom možná čekali ještě vyšší náskok před druhou KSČ (33,4 %). Pro srovnání při posledních volbách do Poslanecké sněmovny za první republiky získala v SO Zábřeh ČSL 20,8 %. Podobně jako v ostatních okresech byl velký rozdíl mezi znovuosídlenými obcemi a obcemi s původním obyvatelstvem. V obcích s „novým“ obyvatelstvem ČSL získala průměrně jen 19,9 % (např. Krasíkov 16,1 %) a nikde nezvítězila. Naopak v prostoru obývaném původními obyvateli byla výrazně úspěšnější (průměrný zisk za jednotlivé obce 40,4 %) a vyhrála v 19 obcích (z celkových 33). Podobně jako za první republiky byla nejsilnější v obcích západně a severozápadně od Zábřehu. Zde zvítězila ve všech s výjimkou Vysehoří (ČSNS).⁹⁴⁹ V několika dokonce její zisk překročil 50 % (Nemile 56,6 %, Pivonín 59,8 %, Rovensko 53,7 %, Svěbohov 64,1 %⁹⁵⁰ a Václavov 51,0 %). V jižních převážně agrárních oblastech původního českého osídlení byly její zisky také silné, ale už zde několikrát prohrála s KSČ (např. Dubicko 34,8 %).⁹⁵¹ Přes 50 % zde získala v Janoslavcích (58,1 %) a Rájci (55,0 %). Naopak výrazně nižší zisk měla ve výrazně méně katolické Hrabové (18,8 %). Menší podporu měla ČSL také v oblastech tzv. „průmyslového pásu“. Zde zvítězila pouze v Zábřehu (33,6 %) a dvou menších obcích (Ráječek 32,8 % a Strupšín 47,7 %). Ve zbylých sídlech zvítězila KSČ a zisky ČSL byly výrazně nižší (např. Leština 23,5 %). ČSL tedy ve volbách 1946 zvítězila v 19 obcích SO Zábřeh, z toho v roce 1935 v 10 vyhrála právě ČSL, v 5 RSZML a po dvou vítězstvích si v nich připsala ČSDSD a SdP.⁹⁵²

⁹⁴⁹ I za první republiky se jednalo o místo slabší podpory ČSL. Vítězila zde RSZML.

⁹⁵⁰ Místním rodákem byl významný politik a po volbách 1946 poslanec ČSL Josef Tomášek. KONEČNÝ, Karel: *Československá strana lidová na střední Moravě 1948–1960*. Olomouc 2005, s. 12.

⁹⁵¹ Většinou prohrála v obcích s vysokým podílem nekatolického obyvatelstva.

⁹⁵² V případě SdP se jednalo o Zábřeh a Jestřebí, kde německá menšina přehlasovala českou většinu, u které jinak byla nejsilnější ČSL.

Druhá v SO Zábřeh skončila celkově vítězná KSČ, která zde získala 33,4 % hlasů. V regionu především dominovala ve znovuosídlených obcích, kde její průměrný zisk činil 56,5 % hlasů. Zvítězila ve všech z nich s výjimkou Pobučí (ČSSD, KSČ „pouze“ 35,8 %). Ve většině dokonce se ziskem přes 50 % hlasů (Dolní Hynčina 59,6 %, Kamenná 59,5 %, Krasíkov 68,3 %, Lubník 58,7 %, Nedvězí 75,2 % a Rohle 52,7 %). V obcích s původním obyvatelstvem byla její podpora o poznání menší (průměrně 30,7 %). Soustředila se do „průmyslového pásu“, kde KSČ zvítězila hned v devíti obcích. Zisku přes 50 % však dosáhla pouze v Rudolfově (51,1 %). V Zábřehu získala 30,7 % a prohrála s ČSL. Na jihu okresu dokázala ve více agrárních oblastech zvítězit jen v Bohuslavicích (46,4 %), Dubicku (38,5 %) a Hrabové (41,0 %).⁹⁵³ V západních oblastech původního českého osídlení, kde dominovala ČSL, nezvítězila KSČ nikde. Její zisk se zde většinou pohyboval mezi 10 až 20 % (např. Hoštejn 18,0 %). KSČ celkově zvítězila v SO Zábřeh v 19 obcích (stejně jako ČSL). V roce 1935 v těchto obcích zvítězila ve volbách v osmi případech SdP, ve čtyřech ČSDSD, ve třech ČSL, ve dvou RSZML a KSČ a v jednom ČSNS.

Třetí nejsilnější stranou byla ve volbách ČSNS, která v regionu získala 17,2 % hlasů (pro srovnání v roce 1935 získala ČSNS 7,9 %). Ve znovuosídleném prostoru příliš voličů oslovit nedokázala (průměrně zde získala 10,6 %). Jejím maximem bylo 25,3 % v Tatenicích. V oblastech původního osídlení zvítězila ve Vyšehoří (48,5 %).⁹⁵⁴ Přes 20 % dokázala ještě získat v Dlouhomilově (28,0 %), Dubicku (21,1 %), Hoštejně (23,0 %), Kosově (21,7 %), Postřelmově (27,6 %), Rájci (21,2 %), Ráječku (21,3 %), Zábřehu (20,3 %) a Zvoli (23,2 %). Ve většině případů se jednalo o obce s vyšším podílem průmyslu (v případě Dubicka a Ráječku o místa vyšší podpory ČSNS za první republiky). Ve více venkovských periferních sídlech byla (s výjimkou Vyšehoří) podpora ČSNS spíše minimální (např. Pivonín 2,1 %). Průměrně v obcích původního osídlení dosahovala na zisk 15,5 %.⁹⁵⁵

Nejnižšího zisku dosáhla v SO Zábřeh při volbách v roce 1946 ČSSD, která získala 13,9 % (pro srovnání v roce 1935 14,4 %!). Nedokázala v SO Zábřeh oslovit téměř žádné

⁹⁵³ Ve všech třech případech obce s nižším podílem katolíků! Některá protikatolická a silně vlastenecká prohlášení např. viz *SOKA Šumperk, fond MNV Bohuslavice, Obecní kronika I. díl (1929–1978)*.

⁹⁵⁴ Za první republiky obec, kde zvítězila RSZML.

⁹⁵⁵ Obě průměrné hodnoty za obce jsou nižší než celkový podíl na zisku, jelikož se jedná o průměr zisků v obcích.

voliče neobnovených stran, a navíc přišla o část původních (očividně dle center převážně na úkor KSČ). Rozdíl mezi znovuosídlenými obcemi a obcemi s původním obyvatelstvem z hlediska zisků ČSSD byl minimální. Jediné vítězství v okrese si připsala ve znovuosídleném Pobuči, kde získala 42,0 %.⁹⁵⁶ Ve zbytku původně většinově německých obcích se její zisk pohyboval do 15 % (např. Lubník 2,1 %). V původním českém osídlení byly její zisky vázané na okolí města Zábřeh (tam ČSSD získala 15,0 %) a obce na severovýchodě okresu (kde ale výrazně oslabila ve prospěch zde dominující KSČ; viz centrum zisků ČSDSD za první republiky Dlouhomilov, kde ČSSD získala „jen“ 18,9 %) podobně jako v období první republiky. Přes 20 % získala ve Filipově (22,1 %), Hněvkově (21,8 %), Hrabové (21,7 %) a Ráječku (27,0 %). V ostatních oblastech původního osídlení byly zisky ČSSD výrazně nižší a pohybovaly se většinou okolo 10 % (např. Rovensko 8,6 %).

Pro možnost vhodit do urny bílý lístek se v SO Zábřeh rozhodlo 0,4 % voličů. Průměrně o jednu desetinu více tuto možnost využívali voliči z nově osídlených obcí. Největší podíl bílých lístků byl v Pivoníně (2,1 %).

V SO Zábřeh ČSL porazila těsně KSČ. Dokázala si udržet výsadní postavení ve venkovských silně katolických oblastech původního českého osídlení. KSČ ji dokázala porážet pouze v oblastech s vyšším podílem průmyslu (či nekatolického obyvatelstva). KSČ také zvítězila ve většině znovuosídlených obcích po českých Němcích. Pouze ojediněle dokázaly uspět ČSNS a ČSSD. Zatímco ČSNS si značně polepšila oproti volbám za první republiky, tak ČSSD dokonce oproti výsledku v roce 1935 ztratila! Centra podpory obou stran se (většinou) koncentrovala do oblastí okolo města Zábřeh s vyšším podílem průmyslu, kde ale pro ně tvrdou konkurencí byla KSČ. Celkové výsledky pro celý SO Zábřeh viz tab. 14. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 45. Znázornění vítězných stran v jednotlivých obcích viz mapa č. 24. Kartodiagram výsledků voleb v obcích SO Zábřeh viz mapa č. 27.

⁹⁵⁶ Zdejší extrémně vysoký zisk ČSSD je těžko vysvětlitelný. V obecní kronice výsledky zmíněny nejsou, pouze je tam napsáno, že místní organizace ČSSD vyvíjela malou činnost?! SOKA Šumperk, fond MNV Pobuči, *Česká obecní kronika Pobuči I. díl (1947–1964)*.

9. Volby do Národního shromáždění 1948

9.1 Československo

Poslední parlamentní volby, kterými se tato práce zabývá, proběhly 30. května 1948 a můžeme je, jak bylo napsáno v obecné části o volbách, považovat za téměř zcela nedemokratické. Volič mohl vyjádřit nesouhlas s jednotnou kandidátkou Národní fronty, kde měla rozhodující vliv KSČ, pouze vhozením bílého lístku. Jak k tomu došlo?

V poválečných letech se poměrně rychle rozpadla antihitlerovská koalice a svět se pomalu započal rozdělovat na dva mocenské bloky.⁹⁵⁷ Ačkoliv mnozí politici by si přáli ČSR jako most mezi těmito bloky, s přibývajícím časem byl čím dál víc patrný příklon ČSR k bloku socialistickému, kde hrál rozhodující úlohu Sovětský svaz. Důkazem budiž např. odmítnutí Marshallova plánu v červenci 1947.⁹⁵⁸ V té době už bylo ČSR (když nepočítáme ze sféry SSSR se vymaňující později neutrální Finsko) jediný stát tohoto bloku, kde byla prozatím zachována (ač omezená) stranická i názorová pluralita.⁹⁵⁹ KSČ věřila, že se trvale prosadí parlamentní cestou, aniž by musela sáhnout k ozbrojenému převratu. Za to byla z počátku kritizována v roce 1947 vzniklým Informbyrem.⁹⁶⁰

V druhé polovině roku 1947 započal politický útok KSČ a KSS, který vyvrcholil v únoru 1948 převratem. Již v září 1947 došlo k vykonstruovanému obvinění některých představitelů DS pro jejich údajné fašistické, ňudácké a separatistické názory.⁹⁶¹ K jejich odsouzení došlo až po únorovém převratu, kdy KSČ ovládla justici.⁹⁶²

S postupujícím rokem 1947 se činnost Národní fronty ocitla v hluboké krizi. Tlak KSČ (nový návrh pozemkové reformy apod.⁹⁶³) vedl k vytvoření neformálního antikomunistického bloku (v listopadu v ČSSD vyhrál centristický proud B. Laušmana,

⁹⁵⁷ ČAPKA, F.: *1948: Vítězný únor*, s. 80.

⁹⁵⁸ ČAPKA, F.: *1948: Vítězný únor*, s. 91.

⁹⁵⁹ Nástupu komunistických režimů (mimo hlavní téma knihy, kterým jsou tajné služby jednotlivých satelitních států SSSR) se věnuje např. Douglas Boyd ve své knize *Přisluhovači KGB*. Viz BOYD, Douglas: *Přisluhovači KGB*. Praha 2016.

⁹⁶⁰ Např. RUPNIK, Jacques: *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků po převzetí moci*. Praha 2002, s. 226.

⁹⁶¹ Podrobněji KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 129–141. Nutno poznamenat, že krize v Národní frontě byla téměř permanentní po celý rok 1947 (milionářská daň atd.).

⁹⁶² ČAPKA, F.: *1948: Vítězný únor*, s. 101.

⁹⁶³ KOPEČEK, Karel – KRÁKORA, Pavel: *Dějiny Československa 1918–1992*. Praha 2010, s. 33.

jenž nepodporoval příliš úzkou spolupráci s KSČ⁹⁶⁴), který měl za cíl svrhnout vládu K. Gottwalda.⁹⁶⁵ Blok měl většinu v Národním shromáždění a věřil si i do příp. parlamentních voleb.

K rozhodujícímu střetnutí došlo v už zmiňovaném únoru 1948, kdy bylo na pokyn ministra vnitra Václava Noska odvoláno osm policejních velitelů pražských obvodů a nahrazeno komunisty.⁹⁶⁶ Tento krok byl neschválen NF a V. Nosek měl do 20. února vrátit velitele zpátky na svá místa.⁹⁶⁷ Ten tak však neučinil, a proto ministři ČSNS, ČSL a DS podali demisi.⁹⁶⁸ Doufali, že buď padne celá vláda nebo dojde k její reorganizaci, ze které vyjdou nekomunistické strany posíleny.

Problém byl, že demisi nepodala většina ministrů. Nepřidali se zástupci ČSSD a také Jan Masaryk.⁹⁶⁹ Komunisté zahájili rozhodující útok. Svolali do Prahy své sympatizanty na mohutné manifestace a jejich představitelé započali vyvíjet tlak na prezidenta E. Beneše.⁹⁷⁰ Prezident měl dle nich demisi přijmout a rekonstruovat vládu. Druhou možností bylo odmítnout a ministry nechat ve funkci. E. Beneš pod tlakem demisi přijal a jmenoval novou vládu dle představ K. Gottwalda, kde zástupci ostatních stran byli buď sympatizanti či tajní členové KSČ.⁹⁷¹ Ta byla v březnu už za výrazně jiné politické situace schválena v ÚNS.⁹⁷² Už po únoru následovala první vlna čistek, kdy muselo několik tisíc lidí skončit na úradech, v armádě či v policii. Nekomunističtí politici skládali mandáty a ukončovali svoji politickou činnost či přehali za hranice.⁹⁷³ 21. března byla schválena nová pozemková reforma. Veškerá půda nad 50 hektarů byla zestátněna.⁹⁷⁴ O měsíc

⁹⁶⁴ VOŠAHLÍKOVÁ, P.: *c. d.*, s. 1169–1170.

⁹⁶⁵ Možná až příliš silná slova o naprosté izolaci KSČ viz RUPNIK, J.: *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků po převzetí moci*, s. 234.

⁹⁶⁶ Problém vměšování KSČ do bezpečnostních složek byl však dlouhodobější a hlubší. Viz HANZLÍK, František: *Únor 1948: výsledek nerovného zápasu*. Praha 1997, s. 213.

⁹⁶⁷ KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 148–149.

⁹⁶⁸ ČAPKA, F.: *1948: Vítězný únor*, s. 110.

⁹⁶⁹ Tamtéž, s. 110.

⁹⁷⁰ KAPLAN, K.: *Československo 1945–1948 (I.)*, s. 151–152.

⁹⁷¹ ČAPKA, F.: *1948: Vítězný únor*, s. 123.

⁹⁷² Tamtéž, s. 123.

⁹⁷³ Tamtéž, s. 123.

⁹⁷⁴ KAPLAN, K.: *Československo v letech 1948–1953 II. část: Zakladatelské období komunistického režimu*. Praha 1991, s. 115.

později byly zestátněny všechny podniky nad 50 zaměstnanců.⁹⁷⁵ „Omezená demokracie“ v ČSR skončila a započalo období totality.

9. května byla schválena v ÚNS nová ústava.⁹⁷⁶ E. Beneš odmítl tuto ústavu podepsat a rozhodl se k abdikaci. Na nátlak K. Gottwalda ji odložil až po námi sledovaných květnových volbách.⁹⁷⁷ V těch se 86,6 % voličů (z platných volebních lístků) v ČSR rozhodlo pro NF a tím v podstatě schválilo komunistický převrat (viz tab. 9). V samotných českých zemích to bylo dokonce 90,4 % (při započtení neplatných hlasů 87,1 %). Na Moravě a ve Slezsku 88,5 % (86,0 %). V Olomouckém volebním kraji 84,9 % (82,0 %).⁹⁷⁸ Přehledné výsledky za jednotlivé územní celky viz tab. 15.

Po volbách 7. června abdikoval E. Beneš a prezidentem byl o týden později zvolen K. Gottwald, který podepsal novou ústavu, předsedou vlády se stal A. Zápotocký.⁹⁷⁹ Na další demokratické volby si museli občané počkat ještě více než 40 let.

9.2 PO Zábřeh

Nástup komunistů se samozřejmě výrazně projevil i v námi zkoumané oblasti. Ve většině dochovaných obecních kronik se můžeme dočíst o rázném zákroku proti kontrarevoluci či o vítězství československého lidu nad jeho nepřáteli.⁹⁸⁰ O náladě ve společnosti to však není příliš vypovídající, protože těžko mohl v tehdejší době kronikář psát jinak (několik kronikářů svůj nesouhlas nejspíš vyjádřilo tím, že se „vítěznému únoru“ příliš nevěnovalo).⁹⁸¹ Literatura ve většině případů odkazuje na podobný průběh jako v ostatních oblastech ČSR.⁹⁸²

Volební kampaň před volbami 1948 byla poměrně jednoznačná. Místní tisk zastoupen pouze *Moravský Severem* (který krátce po volbách v roce 1948 přestal vycházet) plně podporoval Národní frontu.⁹⁸³ Hlas proti ní byl považován za hlas proti národu a

⁹⁷⁵ Tamtéž, s. 112.

⁹⁷⁶ ČAPKA, F.: *1948: Vítězný únor*, s. 123.

⁹⁷⁷ KAPLAN, K.: *Československo 1948–1953 (II.)*, s. 46.

⁹⁷⁸ *Rovnost*, r. 64, č. 127, 1. 6. 1948, s. 1.

⁹⁷⁹ ČAPKA, F.: *1948: Vítězný únor*, s. 125. Abdikaci podepsal E. Beneš již 2. června, ale oznámena byla až 7. června.

⁹⁸⁰ V některých případech hraničila servilnost kronikářů až s komičností. Viz SOkA Šumperk, fond AO Jakubovice, *Česká obecní kronika Jakubovice (1928–1956)*.

⁹⁸¹ Únor 1948 téměř ignorován např. v kronice obce Rovenska. SOkA Šumperk, fond MNV Rovensko, *Kronika Rovensko (1926–1957)*.

⁹⁸² Např. BARTOŠ, J.: *Zábřeh – 750 let*, s. 57.

⁹⁸³ *Moravský Sever*, r. 42, č. 23, 21. 5. 1948, s. 1.

republice. Místy to přecházelo až do vyvolání dojmu o umělé soutěži „o nejvěrnější a nejuvědomělejší okres“.⁹⁸⁴ Po volbách byly poté obce, kde bylo více než 50 % bílých lístků, očernovány.⁹⁸⁵

V PO Zábřeh jako celku získala jednotná kandidátka Národní fronty 82,5 % hlasů.⁹⁸⁶ Z celorepublikového pohledu se jednalo o podprůměrný zisk. Ve sledovaném regionu se 17,5 % voličů vzepřelo masivní kampani z místních i celostátních médií a volilo proti diktatuře NF v čele s KSC.⁹⁸⁷

Při srovnání jednotlivých soudních okresů výsledky výrazně ovlivňoval poměr původních a „nových“ obyvatel. V SO Mohelnice, který byl za první republiky téměř většinou německý, bylo jen 11,8 % hlasů proti NF. Ve většinově za první republiky českém SO Zábřeh bylo bílých lístků 21,3 %. V SO Šilperk (který byl národnostně vyrovnaný) to bylo 17,2 %. Výrazný rozdíl mezi situací v obcích s původním obyvatelstvem a těch s nově osídleným je patrný na první pohled (v celém PO Zábřeh byl průměrný podíl bílých lístků v obcích s původním obyvatelstvem 20,3 %, v nově osídlených jen 5,6 %!). Tento jev se vyskytoval ve všech sledovaných soudních okresech (SO Mohelnice 14,1 % ku 4,5 %; SO Šilperk 21,0 % ku 8,3 %; SO Zábřeh 23,4 % ku 4,5 %). V oblastech původního německého osídlení se vyskytovaly i všechny obce, kde byl zisk NF 100 % (Březná, Javoří, Krchleby, Křižanov, Řepová a Vlachov).

Značný byl i rozdíl v počtu bílých lístků mezi obcemi, kde v roce 1946 vyhrála KSC a kde ČSL. V místech vítězství KSC byl průměrný podíl hlasů proti NF v PO Zábřeh 9,2 %. V obcích, kde zvítězila ČSL, to bylo 23,6 %. Toto tvrzení opět platilo pro všechny sledované soudní okresy (SO Mohelnice 4,6 % a 19,3 %; SO Šilperk 6,9 % a 22,2 %; SO Zábřeh 15,6 % a 25,9 %).⁹⁸⁸ Mírným překvapením je, že se vyšší podíl bílých lístků

⁹⁸⁴ Moravský Sever, r. 42, č. 24, 28. 5. 1948, s. 1.

⁹⁸⁵ Tamtéž, r. 42, č. 25, 4. 6. 1948, s. 1. Vyjmenovány všechny obce, kde bylo více jak 50 % bílých lístků. V sousedním PO Šumperk žádná taková nebyla. Viz tamtéž, r. 42, č. 26, 11. 6. 1948, s. 2.

⁹⁸⁶ Tamtéž, r. 42, č. 25, 4. 6. 1948, s. 1. Všechny další v kapitole zmíněné výsledky jsou z tohoto zdroje.

⁹⁸⁷ Ve skutečnosti byl však podíl nevoličů NF patrně podstatně vyšší. Např. v obci Hrabová, kde byl poměr hlasů pro NF a prázdných lístků 332:60, bylo celkově ve volebních seznamech zapsaných 456 voličů. 45 se jich k volbám nedostavilo a dalších 16 vhodilo prázdné obálky bez jakéhokoliv lístků. Je velmi pravděpodobné, že podobná situace byla ve většině obcí. SOKA Šumperk, fond AO Hrabová, *Pamětní kniha obce Hrabová I. díl (1901–1954)*.

⁹⁸⁸ Můžeme si všimnout, že podíl bílých lístků v obcích, kde zvítězila KSC, stoupá spolu s menším počtem obcí s bývalým německým osídlením. Byl tedy značný rozdíl mezi

nevyskytl u obcí, kde ČSL získala v roce 1946 přes 50 % (průměrně „jen“ 20,8 %). Příkladem je např. obec Hartíkov, kde v roce 1946 ČSL zvítězila se ziskem, který převyšoval zmíněných 50 %, ale v roce 1948 tam bílý lístek vhodil jen jediný volič z padesáti (2,0 %). O něco vyšší byl podíl hlasů proti NF u obcí, kde v roce 1946 zaznamenala KSČ zisk pod 20 % (26,1 %).

Lokalizace center odporu proti NF v roce 1948 je v mnohém totožná jako místa nízké podpory KSČ v roce 1946. Nejsou to města (Loštice 26,7 %, Mohelnice 6,8 % a Zábřeh 17,4 %),⁹⁸⁹ ale naopak spíše periferní oblasti původního českého osídlení na severu SO Zábřeh a jihu SO Šilperk (tedy oblasti, které se nacházely v době okupace mimo území Protektorátu a byly vystaveny velmi silnému germanizačnímu tlaku).⁹⁹⁰ V tomto pásu procházejícím okresem od západu k východu (od Cotkyně po Dlouhomilov) byl průměrný podíl bílých lístků (při nezapočítání některých levicovějších obcí jako byl Sudkov, kde byla rozsáhlá textilní továrna) 40,8 %! Za první republiky byly hlavně západnější z těchto obcí místa hlavní podpory ČSL v politickém okrese (oblasti severovýchodu SO Zábřeh byly oblastmi podpory ČSDSD).⁹⁹¹ Ve čtyřech obcích z tohoto vymezeného regionu nízké podpory NF dokonce podíl bílých lístků překročil 50% hranici. Bylo to v Cotkyni (53,2 %),⁹⁹² Dlouhomilově (50,4 %), Strupšíně (52,6 %) a Svěbohově (60,6 %).⁹⁹³ Především ve Svěbohově se projevil efekt místního politika, jelikož z obce byl poslanec za ČSL Josef Tomášek, po vykonstruovaném procesu v roce 1949 pozdější politický vězeň komunistického totalitního režimu.

znovuosídlenými obcemi, kde vyhrála KSČ a mezi obcemi s původním osídlením, kde vyhrála KSČ.

⁹⁸⁹ I v případě měst je na první pohled patrný rozdíl mezi Lošticemi (původní osídlení) a Mohelnicí (znovuosídlené).

⁹⁹⁰ Velmi dobře patrný je v SO Mohelnici rozdíl mezi obcemi původního českého osídlení, které byly součástí Protektorátu (průměrně v obcích 11,3 % bílých lístků) a těmi, které byly přímou součástí Říše (17,2 %).

⁹⁹¹ V obecních kronikách jednotlivých obcích najdeme velmi často výrazný zlom mezi stylem psaní za první a třetí republiky. Mnohdy také najdeme trochu krkolomné pasáže. V kronice obce Postřelmůvky jsou např. silně ve prospěch nastupujícího režimu popsány volby 1948. Občané šli jednotně a budovatelsky volit jednotnou kandidátku národní fronty s výsledkem 122 hlasů pro Národní frontu ku 92 (!) bílým lístkům. Viz SOKA Šumperk, fond AO Postřelmůvek, *Česká kronika obce Postřelmůvek (1931–1954)*.

⁹⁹² Cotkyně je zajímavá tím, že tamní obyvatelé odmítli při doplňujících volbách v roce 1939 nacistickou totalitu a v roce 1948 i tu komunistickou.

⁹⁹³ Zatímco Cotkyně, Svěbohov a Strupšín byly obce, kde vyhrála v roce 1946 ČSL. V Dlouhomilově zvítězila KSČ.

Při shrnutí výsledků voleb v roce 1948 musíme konstatovat, že výsledek výrazně ovlivňovalo několik faktorů. Výrazně vyšší podíl bílých lístků měly průměrně ty obce, ve kterých bylo původní obyvatelstvo z dob první republiky. Zároveň byl očekávaně větší podíl bílých lístků také v obcích, kde v roce 1946 vyhrála ČSL a nikoliv KSČ. Centra odmítání NF se koncentrovala především do spíše severních částí českého osídlení (více periferní oblasti, které byly v době okupace přímou součástí Německa) a většinou byla spjata se silnými pozicemi ČSL (a obecně katolictví). Významnou roli hrály i příp. místní politické nekomunistické osobnosti (např. Svěbohov). Celkové výsledky pro celý PO Zábřeh a jednotlivé soudní okresy viz tab. 15. Podrobné výsledky za jednotlivé obce viz tab. 46, 47 a 48. Znárodnění podílů prázdných lístků viz mapa č. 28.

10. Zhodnocení

10.1 Národnostní vymezení při volbách

Dříve než se práce zaměří na hlavní jádro výzkumu, tedy zhodnocení vývoje zisků politických stran v parlamentních volbách v PO Zábřeh mezi lety 1918 až 1948, udělejme menší analýzu obecně známého faktu, že voliči dodržovali jazykové vymezení politických stran (němečtí volili německé strany, čeští české strany; s výjimkou internacionální KSČ).

Při detailním rozboru totiž zjistíme, že byl pravidlem vyšší podíl zisků německých stran, než by jim dle jednotlivých sčítání lidu odpovídalo. Např. při volbách v roce 1929 obdržely německé strany v PO Zábřeh 39,1 % hlasů (k tomu je vhodné přičíst ještě 2,1 %, což byli němečtí voliči KSČ⁹⁹⁴). Při sčítání v roce 1930 bylo však Němců v regionu pouze 37,8 %. Tento jev se vyskytuje ve všech sledovaných soudních okresech po celou existenci první republiky. Existují však logická vysvětlení, aniž bychom museli nutně konstatovat, že část Čechoslováků volila německé strany. První vysvětlení je jistý věkový rozdíl mezi národnostmi. Nejen z demografických statistik, ale i z výsledků voleb do Senátu (kde je rozdíl mezi poměry ještě vyšší), můžeme zjistit, že německá populace byla starší, což způsobovalo, že vyšší podíl Němců měl aktivní volební právo.

Druhým doplňujícím vysvětlením jsou Židé, kteří mnozí nehlasovali pro SŽ (resp. SŽS či PaŽ). Především pak ti německy mluvící při volbách v roce 1935, kdy zástupci SŽ kandidovali na kandidátkách ČSDSD. Navíc nejvyšší rozdíl mezi podílem Němců a podílem hlasů německých stran byl v SO Mohelnice, kde byla jednoznačně nejvýraznější židovská komunita (nutnou však namítnout, že se jednalo max. o desítky hlasů; přímo v Mohelnici hlasovalo pro PaŽ v roce 1929 38 občanů, o rok později při sčítání se k judaismu jich přihlásilo 59⁹⁹⁵).

10.2 Podpora jednotlivých politických stran

10.2.1 Podpora židovských stran

Když se zaměříme na jednotlivé strany, tak vzhledem k navázání na předchozí řádky je nejvhodnější začít analýzou podpory židovských stran. Obecně můžeme říct, že jejich

⁹⁹⁴ Tento údaj není stoprocentně přesný. Byla použita metoda, kdy se do tohoto čísla počítají všechny zisky KSČ v obcích s německou většinou (takže v tom čísle jsou navíc čeští voliči KSČ v převážně německých obcích a naopak v něm chybí němečtí voliči KSČ v převážně jazykově českých obcích).

⁹⁹⁵ Je otázkou kolik z nich bylo starších 21 let.

zisky byly v PO Zábřeh jako celku logicky vzhledem k nízkému počtu Židů minimální (v roce 1920 SŽS 0,4 %; 1925 ŽS 0,5 %; 1929 PaŽ 0,3 %). Většina jejich zisků se soustředila do již zmiňovaného SO Mohelnice (1,1 %; 1,0 %; 0,7 %), kde byly jediné výraznější židovské komunity v Lošticích (3,0 %; 2,8 %; 2,3 %), Mohelnici (2,3 %; 2,1 %; 1,5 %) a Úsově (3,4 %; 1,8 %; 1,6 %). Všimnout si můžeme, že podíl hlasů pro židovské strany klesal podobně jako podíl Židů v regionu. Navíc při volbách v roce 1929 se mohla projevit jistá nechuť části židovské komunity volit koalici SŽ s polskými politickými stranami. Vzhledem k nízkému podílu hlasů PaŽ v roce 1929 nelze jasně určit, zda její voliči v roce 1935 „poslušně“ přešli k ČSDSD, na jejíž kandidátkách zástupci SŽ kandidovali. Především v Mohelnici se to však jeví jako nepravděpodobné (zde si ČSDSD pohoršila mezi roky 1929 a 1935; v Úsově naopak výrazně polepšila). Koncentraci voličů židovských stran do zmíněných tří sídel lze velmi zřetelně vidět na mapě č. 43, kde je vyjádřena podpora těchto stran mezi lety 1920 až 1929.

10.2.2 Podpora německých stran a nástup SdP

10.2.2.1 BdL

V případě německých stran (které jsou ve zhodnocení uvedeny před českými především z důvodu absence přesahu do období třetí republiky) je abecedně první v pořadí BdL, který byl nejsilnější stranou německého venkova. Při pohledu na vývoj zisků BdL v PO Zábřeh (8,8 %; 14,1 %; 9,8 %; 4,2 %) ⁹⁹⁶ si můžeme všimnout, že odpovídaly i celorepublikovému vývoji. BdL byl nejsilnější německou stranou ve volbách v roce 1925 (kdy kandidoval spolu s DGP). Naopak podobně jako v celé ČSR byl výrazně zasažen nástupem SdP při volbách 1935 a ztratil oproti roku 1929 více než 50 % voličů. Při srovnání jednotlivých soudních okresů byla data pro lepší přehlednost v práci upravena na procentuální zisk strany pouze z německých hlasů (jednotlivé SO měly různý podíl Němců, což by bez úpravy bylo matoucí a hrozila by špatná interpretace). ⁹⁹⁷ Průměrné výsledky za obce viz mapa č. 29.

Jednoznačně nejoblíbenějším byl BdL u Němců v SO Mohelnici (získal zde ve volbách postupně 30,8 %, 40,7 %, 30,0 % a 11,4 % hlasů všech Němců). Nejspíše jako první nás zaujme enormní propad při volbách v roce 1935, kdy v SO Mohelnice ztratil

⁹⁹⁶ Bylo to 19,9 %, 33,6 %, 23,8 % a 10,5 % z hlasů Němců v regionu.

⁹⁹⁷ Byla uplatněna metoda, ve které byly rozděleny hlasy dle národnostně vymezených stran. Zisky KSČ byly vždy přiřčeny k v dané obci dominující národnosti (nejedná se tedy o úplně přesně hodnoty).

BdL téměř 2/3 voličů na úkor SdP. Proč se těšil BdL ve zbylých volbách v SO Mohelnice tak výrazné podpory? Dosahoval zde extrémních zisků ve venkovském prostředí (např. Vyšehorky 1925 79,0 %⁹⁹⁸). Tato podpora byla mezi lety 1920 až 1929 velmi stabilní. Naopak podpora BdL ve městech byla podobně jako v celém PO Zábřeh značně nízká a závisela spíše na vybraném koaličním partnerovi (např. v roce 1925 kdy kandidoval společně s DGP získal v Mohelnici 20,3 %, o čtyři roky později už jen 8,0 %).⁹⁹⁹

Zajímavý vývoj měla volební podpora BdL u Němců v SO Šilperk (7,2 %; 26,9 %; 19,5 %; 12,5 %). Podobně jako v SO Mohelnice byly i zde centrem podpory BdL venkovská převážně agrární sídla (např. Šumvald 1925 50,6 % hlasů). Zatímco v roce 1920 byla podpora BdL v regionu minimální, tak podobně jako jinde zaznamenal Německý svaz zemědělců rekordní zisk v roce 1925 (opět na tom měla nejspíš velký podíl DGP, jelikož v Šilperku v roce 1925 získal BdL 16,0 %, v roce 1929 jen 7,2 %). Po roce 1925 už následoval postupný propad, který ale mezi lety 1929 a 1935 nebyl tak výrazný jako v ostatních soudních okresech. Zde hrála hlavní roli kandidatura místního kandidáta z Březné, která napomohla BdL k vysokému zisku v některých obcích.¹⁰⁰⁰

Podpora BdL v SO Zábřeh měla podobný vývoj jako v ostatních okresech i vyšších celcích (15,6 %; 29,0 %; 18,0 %; 7,2 %). Propad po nástupu SdP byl obdobný jako v SO Mohelnice. Centrem podpory BdL byly obce na jihu okresu, které sousedily s oblastmi vysoké podpory BdL v SO Mohelnice (např. Pobučí 1925 59,9 %).¹⁰⁰¹ I v SO Zábřeh byl zisk BdL ve městě Zábřehu (většinově českém, proto jsou procenta výrazně nižší) vázán na koaliční partnerství s DGP (v roce 1925 4,0 %, v roce 1929 už jen 1,8 %).

V případě BdL se tedy naplnily předpoklady a (jak už název napovídá) strana se opírala většinově o venkovské voliče (nejsilnější podporu měla v nejvíce zemědělském SO Mohelnice). Ve městech byla podstatně slabší a výrazněji uspěla pouze když kandidovala společně s DGP v roce 1925. Za zmínku v případě BdL stojí fakt, že se jednalo o jedinou z německých stran, která dokázala zvítězit v nějaké obci i ve volbách v roce 1935. Jednalo se ve všech čtyřech případech o malé, periferní, převážně agrární obce (v případě Březné a Březenského Dvora kandidoval místní občan za BdL; v případě Vyšehorek se jednalo o obec s extrémní podporou BdL po celé období první republiky).

⁹⁹⁸ V této obci jako v jediné v celém SO Mohelnice BdL zvítězila i v roce 1935.

⁹⁹⁹ Mimochodem právě spojení s DGP a vyšší zisky ve městech dělají velkou část rozdílu v ziscích BdL mezi volbami v roce 1925 a těmi v letech 1920 a 1929.

¹⁰⁰⁰ V Březné a Březenském Dvoře dokonce BdL porazila SdP.

¹⁰⁰¹ V této oblasti byla i jediná obec (Hynčínov), ve které BdL v roce 1935 porazila SdP.

10.2.2.2 DCV

Další významnou německou stranou v regionu byla za první republiky DCV (celkově získala postupně 5,5 %, 8,5 %, 10,6 % a 4,6 % hlasů).¹⁰⁰² Její zisky v PO Zábřeh měly až do roku 1929 (kdy se DCV kandidující s podporou DGP stala nejsilnější německou stranou) vzestupné tendence. Poté následovala ztráta více než 50 % voličů na úkor SdP. Takovýto vývoj je naprosto totožný s vývojem v celé ČSR. Průměrné výsledky za obce viz mapa č. 35.

Podpora DCV napříč jednotlivými soudními okresy byla na rozdíl od BdL poměrně vyrovnaná. V SO Mohelnice to bylo (opět pouze hlasy Němců) 12,3 %, 21,6 %, 26,8 % a 11,6 %. Vývoj zisků byl tedy stejný jako v PO Zábřeh i celé ČSR. Centra podpory byly obce s německou většinou ve více kopcovitém terénu na západě okresu (např. Nový Maletín 1929 44,6 %), kde neměla tak dominantní postavení BdL jako v centrálních zemědělských oblastech v okolí Mohelnice. Ačkoliv dlouhodobě měla DCV silnější pozice ve městech než BdL, i v jejím případě hrála patrně velkou roli podpora DGP (v Mohelnici získala v roce 1925 14,9 %, v roce 1929 25,1 %). Její zisky však lze (a to nejen v SO Mohelnice) označit za prostorově vyrovnanější než u BdL.

Velmi podobná byla pro DCV i situace v SO Šilperk (11,3 %, 20,9 %, 25,1 %, 12,1 %). Postupný nárůst do roku 1929 a poté ztráta více než 50 % voličů. Centra podpory v SO Šilperk byla stejná jako u BdL (např. Březenský Dvůr 1929 41,2 %), akorát byly zisky DCV vyrovnanější napříč okresem (dokázala oslovit vyšší podíl voličů na průmyslovém severu). Podobně jako v SO Mohelnici zde mělo nejspíš vliv navázání koalice s DGP v roce 1929 (v Šilperku v roce 1925 získala DCV 17,3 % hlasů, v roce 1929 31,8 %). V roce 1935 podobně jako u BdL nástupu SdP více vzdorovaly jižnější oblasti německého osídlení, kde si dokázala DCV udržet jisté zisky. V průmyslovějších oblastech na severu, kde byl místní textilní průmysl tvrdě zasažen ekonomickou krizí, byly zisky DCV v roce 1935 minimální.

Podobnost jednotlivých okresů dokládají i výsledky ze SO Zábřeh (13,8 %; 20,6 %; 24,3 %; 9,2 %). Zde vyčnívá pouze opravdu velmi výrazný propad v roce 1935 (ještě výraznější než v ostatních soudních okresech). DCV neměla v SO Zábřeh jednoznačné prostorové centrum podpory. Nejvyšších zisků dosahovala v obci Dolní Hynčina (např. 36,7 % v roce 1929) v jihozápadní části okresu (kde zisky DCV očividně navazovaly na oblast nejvyšších zisků této strany v SO Mohelnice). Za zmínku stojí, že spolu s SdW

¹⁰⁰² Podíl pouze z německých hlasů to byl 12,4 %, 21,2 %, 25,7 % a 11,5 %.

byly jediné dvě německé strany, které v roce 1935 dokázaly překročit 1 % hranici v Zábřehu a udržely si zisky na úkor SdP, která u místní německé menšiny naprosto dominovala (DCV získala 4,1 %; v roce 1929 s podporou DGP 8,3 %).

Můžeme tedy konstatovat, že podobně jako u BdL, se zisky DCV spíše koncentrovaly do venkovských agrárních oblastí (kde byla její pozice slabší než BdL), ale DCV dokázala na rozdíl od Svazu zemědělců oslovovat ve větší míře i městské voliče (příp. voliče z více průmyslových obcí; svoji roli opět hrála i DGP) a její zisky byly prostorově konstantnější. Vzhledem k tomu, že jazykově německý prostor (na rozdíl od českého) byl nábožensky jednotný (katolický), neexistovalo žádné prostorové vymezení dle víry.

10.2.2.3 DDFP

Jen okrajovou roli sehrála v regionu DDFP, která kandidovala samostatně jen v roce 1920 a v celém PO Zábřeh získala 0,5 % (1,1 % z hlasů pro německé strany). V SO Zábřeh, kde byla její podpora u německých voličů nejvyšší (1,4 %), bylo centrum jejich zisků přímo město Zábřeh, kde DDFP oslovila 3,1 % místních Němců. Podobná situace nebyla v SO Mohelnice (celkově při použití stejné metody 1,0 %). Přímo v Mohelnici DDFP totiž oslovila pouze průměrných 1,2 % místních Němců. Nejnižší podpora DDFP byla v SO Šilperk, kde ji hlas odevzdalo pouze 0,7 % Němců. Jelikož v dalších volbách v roce 1925 DDFP nekandidovala, poté kandidovala v rámci široké koalice, kde vévodila BdL (1929), a v posledních volbách byla členem bloku SdW, nelze její podporu po roce 1920 nadále z volebních výsledků sledovat.

10.2.2.4 DNP a DW20

Výrazně silnější byla v regionu DNP. V prvních volbách (1920) získala v koalici spolu s DNSAP a DGP v PO Zábřeh 13,4 % (30,3 % z hlasů pro německé strany). Po rozpadu této koalice už byly její zisky v následujících volbách do Poslanecké sněmovny výrazně nižší. V roce 1925 získala 4,4 % (10,5 %). V roce 1929 pouze 2,5 % (6,1 %). Po jejím zákazu v roce 1933 naprostá většina jejích voličů patrně přešla k SdP.

Uskupení DW20 (zminěná koalice DNP, DNSAP a DGP) mělo největší podporu u Němců v SO Šilperk, kde oslovilo 42,1 % z nich (mimořádně v tomto soudním okrese i s celkovým ziskem 22,8 % DW20 zvítězilo). Výrazná byla i podpora tohoto uskupení v SO Zábřeh (35,3 % hlasů místní německé menšiny). V samotném Zábřehu získalo DW20 dokonce 66,3 % z hlasů pro německé strany. Nejslabší byla pozice DW20 v SO Mohelnice (oslovilo zde 19,7 % místní Němců), kde ve volbách v roce 1920 dominovala

DSAP a BdL. Koncentrace jeho voličů do Mohelnice (29,8 % z německých hlasů) nebyla tak výrazná jako v případě Zábřehu.

DNP měla v následujících letech (na rozdíl od DNSAP) naprosto totožná jádra zisků jako tato koalice. Vyšší zisky měla v SO Šilperk a SO Zábřeh. A ve všech soudních okresech to byla především města. Viz mapa č. 36 volebních zisků DNP.

Jak už bylo zmíněno, nejnižší podporu měla DNP v SO Mohelnice (5,6 % resp. 4,0 % z německých hlasů v letech 1925 a 1929). Trendem byl (stejně jako v celém PO Zábřeh i ČSR) pokles. Její zisky se zde koncentrovaly do Mohelnice (v roce 1925 celkový volební výsledek 6,2 %) a především do Úsova (1925 14,2 %).¹⁰⁰³ Naopak podpora DNP na venkově byla až na výjimky (např. Svinov) minimální.

Výrazně vyšší byla podpora DNP v SO Šilperk (15,3 % resp. 7,9 % z německých hlasů v letech 1925 a 1929). Centrem zde jednoznačně byla velká sídla Červená Voda (v roce 1929 12,1 %) a Šilperk (1925 16,3 %).¹⁰⁰⁴ Nutno však upozornit na fakt, že v tomto soudním okrese dokázala na rozdíl od SO Mohelnice DNP mnohem více rozprostřít své hlasy i do venkovských oblastí.

Téměř totožná byla i podpora DNP u Němců v SO Zábřeh (13,7 % resp. 7,8 % z německých hlasů v letech 1925 a 1929). Ve volbách v roce 1925 byla DNP dokonce nejsilnější německou stranou v Zábřehu. Mimo Zábřeh byly její zisky značně rozkolísané. Od míst s poměrně vysokou podporou (např. Lubník) až po obce na jihozápadě, kde byla podpora DNP minimální (např. Hynčínov).

Obecně lze tedy konstatovat, že zisky DNP byly v regionu spíše nadprůměrné a koncentrovaly se do větších sídel (velmi silnou pozici měla především v Zábřehu a také Úsově). Výjimkou byl SO Šilperk, kde DNP dokázala oslovit i venkovské voliče. Její zisky však měly klesající tendenci.

10.2.2.5 DNSAP

Pro zanalyzování mnohem složitější jsou zisky DNSAP, které nelze v rámci PO nijak jednoznačně vymezit (a nelze to většinou ani v rámci jednotlivých SO) na základě velikosti sídla či jeho ekonomického charakteru. Navíc velmi často DNSAP uspěla v dané obci v jedné volbě, ale v těch ostatních už ne. Její zisky tedy byly prostorově i časově

¹⁰⁰³ Vzhledem k existenci početné české menšiny to bylo téměř 25 % ze všech hlasů pro německé strany).

¹⁰⁰⁴ Především v případě Šilperku byla podobná situace jako v Úsově. Po odečtení hlasů pro české strany to byla skoro čtvrtina hlasů.

velmi chaotické.¹⁰⁰⁵ Když pomíneme koalici v roce 1920, tak v letech 1925 až 1929 měly její zisky (na rozdíl od DNP) stoupající tendenci. V roce 1925 získala celkově 4,9 % (11,7 % německých hlasů), v roce 1929 dokonce 7,7 % (18,7 % německých hlasů). Rozmístění jejích zisků viz mapa č. 37.

Při srovnání jednotlivých okresů byl z hlediska zisků DNSAP průměrný SO Mohelnice (11,7 % německých hlasů v roce 1925 a 17,3 % německých hlasů v roce 1929). Zde se centra podpory DNSAP orientovaly do centrálních částí okresu do prostoru Mohelnice (v roce 1929 22,9 %) a Mírova (a okolních obcí). Naopak periferie byly zasaženy podporou DNSAP výrazně méně.

Nejnižší podpora DNSAP byla v SO Šilperk (6,9 % německých hlasů v roce 1925 a 12,5 % německých hlasů v roce 1929). Zde nelze nijak jasně prostorově její zisky vymezit. Můžeme je charakterizovat jako podprůměrné, výrazně nestálé a v podstatě rovnoměrně zasahující celé německé osídlení. Roli nehrála velikost sídla ani její ekonomický charakter.

Nejvyšší podporu u německého obyvatelstva měla DNSAP v SO Zábřeh (16,8 % německých hlasů v roce 1925 a 26,7 % německých hlasů v roce 1929). Tato podpora se nekoncentrovala do průmyslových obcí úplně na východě či západě okresu, ale do města Zábřehu (v roce 1929 nahradila DNSAP DNP v pozici místní nejsilnější německé strany; celkově stojí za pozornost nakolik nacionalistická byla zábřežská německá menšina, když i v době ekonomické konjunktury 2/3 z nich volilo DNP či DNSAP!) a do jihozápadního ryze agrárního osídlení při hranicích se SO Mohelnice (Dolní Hynčina a Hynčínov, kde DNSAP získala ve volbách v roce 1929 přes 40 %).

Zisky DNSAP tedy v rozporu s předpoklady příliš nesouvisely s německými průmyslovými oblastmi. Vyznačovaly se nestálostí a chaotičností.

10.2.2.6 DSAP

Velmi značné zisky měla v PO Zábřeh ve vymezeném období DSAP. Ve volbách v roce 1920, kdy získala celkově 16,0 % (36,2 % hlasů německých stran) byla dokonce nejsilnější stranou ze všech. Po vzniku KSČ a uklidnění ekonomických poměrů však nastal propad (velmi silný!) o 50 % a ve volbách v roce 1925 získala DSAP jen 8,1 % (19,3 %). Podobného zisku se dočkala i v roce 1929 (8,5 %; 20,6 % německých hlasů). Poté však po vzniku SdP následovala další ztráta přibližně o 40 % (jednalo se však o

¹⁰⁰⁵ Chaotičnost jejích zisků nejlépe dokládá skutečnost, že ze 4 obcí s německou většinou, kde SdP v roce 1935 nevyhrála, ve dvou vyhrála v roce 1929 DNSAP!

nejmenší propad z trojice velkých německých stran BdL, DCV a DSAP). Ve volbách v roce 1935 získala DSAP jen 5,1 % (12,7 %). Vývoj volebních zisků za první republiky v PO Zábřeh byl tedy v podstatě totožný s celkovým vývojem v ČSR. Zisky DSAP byly v naprosté většině případů vázány na sídla s vysokým podílem pracujících v průmyslu (na rozdíl od další německé socialistické strany DNSAP). Samotná velikost sídla přílišnou roli neměla (viz nízký zisk v Zábřehu). Viz mapa č. 38.

V SO Mohelnice byl vývoj zisků DSAP na podílu německých voličů následující: 36,2 %; 16,2 %; 18,4 %; 13,4 %. Můžeme si všimnout, že zatímco v prvních třech volbách byla podpora DSAP v regionu průměrná až podprůměrná (v rámci PO Zábřeh), v posledních volbách byla naopak nadprůměrná. Nejvýraznější podíl na tom měl fakt, že jen asi 30 % voličů DSAP v SO Mohelnice se přesunulo k SdP. Centra podpory DSAP byly v okolí Mohelnice (v roce 1920 získala DSAP přímo v Mohelnici dokonce 47,2 % z hlasů pro německé strany), částečně i Úsov a poté obce úplně na západě (Starý Maletín a Studená Loučka). Především v Mohelnici (ale nejen tam) byla spojitost s místním průmyslem více než značná.

Do jisté míry opačný byl vývoj podpory DSAP u Němců v SO Šilperk (38,6 %; 24,1 %; 24,2 %; 10,1 %). V tomto soudním okrese měla DSAP v letech 1920 až 1929 nejvyšší zisky v rámci PO Zábřeh. Tyto zisky se silně koncentrovaly do oblastí na severu německého osídlení (Červená Voda a okolí), kde byl výrazně rozvinutý textilní průmysl. Tento průmysl byl však velmi tvrdě zasažen ekonomickou krizí. Důsledkem byla pro DSAP ztráta více než 60 % voličů (dané oblasti se staly centrem podpory SdP v okrese při volbách v roce 1935). Příkladem je např. obec Šanov, kde v roce 1929 získala DSAP 47,4 %. V roce 1935 pouze 13,1 %.

Velmi podobný vývoj jako v SO Mohelnice měla podpora DSAP u Němců v SO Zábřeh (33,9 %; 19,1 %; 20,8 %; 14,1 %). I zde byl propad hlasů po vzniku SdP oproti BdL či DCV nižší. Do jisté míry to bylo způsobeno také tím, že i v době konjunktury v Zábřehu 2/3 Němců volilo negativistické strany a tento poměr se po nástupu SdP už příliš nezměnil (DSAP zde po celé sledované období nedosahovala téměř žádných zisků). Zisky DSAP se v regionu opíraly o dvě oblasti: obce úplně na východě (např. Kamenná – výrazný kovodělný průmysl) a obce úplně na západě (např. Tatenice), které byly ovlivněny nedalekým Lanškrounem. V těchto oblastech se ve 20. letech pohybovaly zisky DSAP průměrně okolo 30 %, ve volbách v roce 1935 se propadly na hodnotu pohybující se kolem 20 %.

10.2.2.7 SdP

Jedním ze stěžejních témat práce je analýza nástupu SdP ve volbách v roce 1935. SdP v PO Zábřeh v roce 1935 zvítězila se ziskem 24,4 % hlasů (jednalo se o 60,8 % hlasů místních Němců¹⁰⁰⁶). Ačkoliv se jednalo o podprůměrný podíl na německé populaci v rámci celé ČSR, i tak to znamenalo, že SdP získala více než 50 % hlasů ve většině sídel s německou většinou. Nezvítězila pouze ve čtyřech již zmiňovaných menších, agrárních obcích, kde zvítězil BdL. Zisky za jednotlivé obce viz mapa č. 42.

V SO Mohelnice oslovila SdP 60,4 % místních Němců (vzhledem k tomu, že z daného okresu byla jednička kandidátky, bychom možná očekávali ještě výraznější zisk). Mimo voličů DNSAP a DNP (kteří patrně přešli k SdP téměř všichni) byly nejvíce náchylní k volbě SdP býv. němečtí voliči KSČ (její zisk v převážně německých sídlech klesl v regionu o 68,8 %!). V případě dalších stran to bylo: BdL (62,1 %), DCV (56,8 %) a DSAP (27,0 %!; voliči německé sociální demokracie tedy byly v SO Mohelnice jednoznačně vůči nástupu SdP nejodolnější). Zmíněné hodnoty se výrazně odráží i do výsledků v jednotlivých obcích. Méně než 50 % získala SdP pouze v několika z nich. Můžeme je rozdělit do třech kategorií. První zastupuje např. Mírov či Úsov. Obce, kde byla podpora SdP pod 50 % pouze díky početné české menšině (při nezapočtení jejich hlasů byla podpora SdP podobná jako ve většině ostatních obcí). Druhou kategorii zastupují např. Vyšehorky. Obec s extrémní podporou BdL během celého sledovaného období. Zde byl vliv BdL natolik silný, že i v roce 1935 zde získal přes 50 %. Poslední kategorii zastupuje např. Studená Loučka. Jedná se o obec s výraznou (ale nikoliv dominantní) pozicí DSAP (v rámci celého PO Zábřeh zde SdP získala nejmenší podíl z hlasů v převážně německém sídle – 28,2 %).

Nejnižší podíl Němců v rámci PO Zábřeh oslovila SdP v SO Šilperk (57,6 %). Nejvyšší podíl na tom zde měl BdL, jež (i díky kandidatuře místního kandidáta) zvítězil ve dvou obcích a oproti roku 1929 ztratil poměrově pouze 36,0 % hlasů. Ostatní německé strany na tom byly výrazně hůře: DCV 51,9 %; DSAP 58,1 %. KSČ v německých sídlech ztratila 49,8 % hlasů (SO Šilperk byl jediným okresem, kde dokázala i v roce 1935 KSČ oslovit část Němců – 5,4 %).¹⁰⁰⁷ V regionu byla výrazná disproporce v ziscích SdP mezi

¹⁰⁰⁶ V rámci českých zemí spíše podprůměrná hodnota (SdP získala v ČSR cca 2/3 německých hlasů). Viz celkové výsledky.

¹⁰⁰⁷ Číslo samozřejmě kvůli použité metodě není a ani nemůže být přesné. Část hlasů byla nespíše od české menšiny ve většinově německých sídlech. Podíl německých voličů, které KSČ na úkor SdP ztratila, byl tedy pravděpodobně ještě vyšší!

průmyslovým severem (okolí Červené Vody) a přece jenom více agrárním jihem (okolí Šilperku). V okolí Červené Vody získala všude SdP přes 50 % a dominovala. Henleinovci zde očividně využili společenské tísně způsobené ekonomickou krizí, která zde výrazně zasáhla místní textilní průmysl. Naopak v průmyslem méně zasažených oblastech jihu německého osídlení se zisky SdP pohybovaly mezi 30 až 40 %. Zde kromě ekonomických faktorů, hrála nejspíš významnou roli již zmíněná kandidatura místního kandidáta z BdL (která měla výrazný podíl na porážce SdP v Březné a Březenském Dvoře).

Výsledky ze SO Zábřeh se v mnohém podobaly těm ze SO Mohelnice. SdP zde oslovila značný (v rámci sledované oblasti nejvyšší) podíl Němců (63,5 %). Výraznou zásluhu na tom mělo město Zábřeh, kde místní německá komunita byla silně negativistická i v době konjunktury (2/3 hlasů pro negativistické strany v roce 1929). SdP zisky DNSAP a DNP zde už příliš nenavýšila, ale i tak získala přes 70 % hlasů místních Němců. V okrese jako celku nejméně oslabila ve volbách v roce 1935 DSAP (její podíl na hlasech německých voličů klesl o 32,3 %). BdL (59,9 %) a DCV (62 %) ¹⁰⁰⁸ byly zasaženy nástupem SdP podstatně více. Výrazný propad zaznamenala v převážně německých sídlech i KSČ (o 65,8 %). SdP v okrese jako celku uspěla téměř všude, kde byli čeští Němci. Nejvíce uspěla u těch, kteří byli ve většinově českém sídle (Jestřebí, Zábřeh). ¹⁰⁰⁹ Nejméně potom v Rohli (česká menšina a silné pozice DSAP) a paradoxně Hynčínově (kde SdP získala méně hlasů než v roce 1929 vítězná DNSAP?!).

Jestliže by nebyl součástí PO Zábřeh SO Šilperk, tak bychom mohli konstatovat, že ve vymezeném prostoru byli vůči nástupu SdP nejodolnější jednoznačně voliči DSAP (a tím paradoxně tedy spíše sídla s rozvinutým průmyslem) a naopak nejvíce voličů k SdP přešlo od BdL, DCV a také KSČ. V SO Šilperk ale byla situace jiná a role si tam prohodil s DSAP BdL (a tím pádem měla SdP vyšší zisky naopak na průmyslovějším severu). Co tedy vlastně mělo nejvýraznější podíl na jednotlivých ojedinělých nižších ziscích SdP?

¹⁰⁰⁸ Zde nutno upozornit, že část z těchto procent byla především v Zábřehu na úkor SdW a nikoliv SdP.

¹⁰⁰⁹ Tímto tvrzením silně rozporujeme závěry diplomové práce T. Skoumala, který při srovnání voleb do Poslanecké sněmovny 1929 a 1935 v PO Jeseník, Šumperk a Zábřeh tvrdí, že se zvyšoval podíl Němců volících SdP směrem do oblastí s nejnižším podílem Čechů (toto tvrzení možná platilo max. nominálně při započtení všech voličů). Naopak v rámci PO Zábřeh nejvyšší podíl Němců volil SdP ve většinově českém SO Zábřeh a největší podíl měla SdP u Němců ve většinově českých obcích (zmiňované Jestřebí a Zábřeh). S jeho závěry ohledně výrazných zisků SdP na úkor KSČ můžeme na základě zjištěných výsledků souhlasit. SKOUMAL, T.: *Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění RČS 1929 a 1935 v zábřežském, šumperském a jesenickém p.o.*, s. 138.

Roli nehrála ani velikost sídla a příliš ani jeho ekonomická charakteristika (ačkoliv na příkladu severních oblastí SO Šilperk vidíme, že těžké ekonomické podmínky výrazně vzestupu SdP napomáhaly; SO Šilperk je zároveň jediným okresem s prostorovým vymezením různých oblastí dle zisků SdP, v ostatních okresech byla místa nižší podpory rozvržena v podstatě „náhodně“). Nejčastějším důvodem nižších zisků SdP tedy byla silná pozice jiné německé strany (formou místní aktivní buňky, která zajistila dlouhodobou dominanci dané strany; tak tomu bylo ve Vyšehorkách) nebo kandidatura místního občana (Březná a Březenský Dvůr).

10.2.2.8 SdW

Posledním německým kandidujícím subjektem byl v PO Zábřeh SdW. Tento volební blok zahrnující více stran (v rámci regionu nejvýraznější byla jednoznačně DGP) kandidoval v roce 1935 a jednička jeho kandidátky v olomouckém volebním kraji byla ze Zábřehu. V rámci PO Zábřeh jako celku se však neprosadil (podobně jako v celých českých zemích) a získal jen 1,0 % hlasů (jednalo se o 2,5 % hlasů místních Němců). Centrem jeho zisků byl očekávaně SO Zábřeh, kde SdW volilo 3,6 % Němců. V samotném Zábřehu oslovil více než 10 % místní německé menšiny (3,4 % ze všech hlasů; naprosto ukázkový efekt místního kandidáta). Mimo centrum okresu ale byly jeho zisky do 2 %. V SO Mohelnice i SO Šilperk byly zisky SdW nižší (2,2 % resp. 2,3 % z německých hlasů). V naprosté většině obcí byla podpora bloku minimální. Z výsledků výrazněji vystupuje pouze výsledek ve Studené Loučce (8,2 %) a Šanově (13,9 %). Zvýšené zisky SdW se tedy vyskytovaly zpravidla spíše v průmyslovějších oblastech (ale k obecně platným závěrům jsou zisky tohoto uskupení příliš nízké).

10.2.2.9 Vybrané volební statistiky jazykově německého prostoru

Při shrnutí výsledků v jazykově německém prostoru dojdeme k několika závěrům. Němci v PO Zábřeh za první republiky volili spíše občanské strany. Hlasy pro ně postupně tvořily 63,8 %, 65,2 %, 55,6 % a 85,3 % všech německých hlasů.¹⁰¹⁰ Tato skutečnost byla způsobena více venkovským charakterem politického okresu (na venkově

¹⁰¹⁰ Metodika rozpoznání německých voličů totožná jako v předcházejících podkapitolách. Za občanské strany považovány BdL, DCV, DDFP, DNP, DW20, SdP a SdW. Za socialistické DNSAP, DSAP a KSČ. V případě voleb 1920 výrazně výsledky ve prospěch občanských stran zkresluje nutnost přidělení DW20 (koalice jejíž členem byla i socialistická DNSAP) k jednomu z táboru. Vzhledem k tomu, že DNP i DGP patřily mezi občanské, v práci je řazena mezi ně. Sporné je potom i zařazení SdP.

převládaly hlasy pro BdL a DCV). Patrné je to i na poměrech v jednotlivých soudních okresech. V SO Mohelnice dostaly postupně občanské strany 63,8 %, 67,8 %, 60,8 % a 85,5 % hlasů. Mimo větší sídla či sídla zasažená průmyslem (Mírov, Mohelnice, Úsov atd.) občanské strany naprosto dominovaly. O pár procent méně dostaly občanské strany v SO Šilperk (61,4 %; 63,2 %; 52,4 %; 84,4 %), kde severní části německého osídlení byly výrazně ovlivněny textilním průmyslem. Podobný poměr voličů jako v SO Šilperk byl i v SO Zábřeh (roli hrálo nejen město Zábřeh, ale i průmyslové německé obce jako byla např. Kamenná). Zde občanské strany postupně získaly 66,1 %, 63,4 %, 50,2 % a 85,1 %. Z dat vyplývá, že nejlevicověji volili Němci ve volbách 1929 (data za rok 1920 zkresluje DW20). Nejvíce pravicově potom v roce 1935 (zde hraje zásadní roli nástup SdP, která oslovila všechny vrstvy společnosti).

Ještě složitější je studium vztahu německé populace vůči ČSR. Zde musíme vynechat volby v roce 1920, kdy v podstatě všechny strany se vůči ČSR stavěly negativně. V dalších volbách poté tzv. aktivistické strany volilo postupně 74,0 %, 70,1 % a 37,2 % německých voličů.¹⁰¹¹ Na první pohled je patrná změna v roce 1935, kdy výrazný podíl německých hlasů v regionu získaly Henleinovci a zvrátili statistiku ve prospěch spíše negativistických stran (ačkoliv je otázka nakolik se programově v roce 1935 SdP profilovala jako vyloženě negativistická strana). Podobný vývoj jako v PO Zábřeh je patrný i ve všech soudních okresech. V SO Mohelnici aktivistické strany postupně získaly 78,4 %, 75,2 % a 38,5 % hlasů. V SO Šilperk 72,0 %, 68,7 % a 37,0 % hlasů.¹⁰¹² Nejvíce negativističtí vůči ČSR byli Němci v SO Zábřeh (kde především v Zábřehu po celé období první republiky přes 60 % místních Němců volilo negativistické strany!).¹⁰¹³ Aktivismu nakloněné strany zde postupně získaly 68,7 %, 63,1 % a 35,7 % německých hlasů.

¹⁰¹¹ Mezi tzv. aktivistické strany řazeny BdL, DCV, DSAP a SdW. Mezi negativistické DNP, DNSAP, KSČ a SdP. Rozhraní je samozřejmě subjektivní a zjednodušující a data proto spíše orientační.

¹⁰¹² Procento zisků aktivistických stran ve volbách 1935 je nižší než u SO Mohelnice, ačkoliv v SO Šilperk SdP zaujala nejnižší procento Němců (viz kapitola o ziscích SdP) z důvodu zisků KSČ, která je v práci zařazena do stejné „negativistické“ skupiny.

¹⁰¹³ Zároveň to byl jediný soudní okres, kde Němci byli v menšině.

10.2.3 Podpora českých (resp. československých) stran

10.2.3.1 ČDMZS

Z českých (resp. československých) stran kandidujících ve vymezeném období je první v abecedním pořadí nevýznamná ČDMZS, což byla odštěpenecká strana od ČSL při volbách v roce 1925, která mířila převážně na chudší obyvatele venkova (viz část o politických stranách). Neuspěla v rámci celé ČSR a ani v PO Zábřeh, kde získala 0,5 % (0,9 % hlasů všech českých voličů¹⁰¹⁴). Nejspíše není náhodou, že její nejvýraznější zisk byl v nejvíce hornatém SO Šilperk, kde oslovila 1,7 % českých voličů. Její zisky byly nejvyšší v obcích se špatnými podmínky k zemědělství či rozvinutým průmyslem v okolí (např. Bušín či Crhov). V SO Mohelnice získala ČDMZS hlasy 0,7 % českých voličů. Téměř všechny se koncentrovaly do obce Police. Podobná situace byla i v SO Zábřeh, kde strana získala jen 0,5 % hlasů českých voličů. Centra zisků většinou navazovala na SO Šilperk (např. Drozdov).

10.2.3.2 ČSAK

Podobně malý vliv na voliče měla i odštěpenecká strana od republikánů (agrárníků) ČSAK, která získala při volbách 1925 (jediných kdy kandidovala) v PO Zábřeh 0,3 % (oslovila tedy 0,5 % českých voličů). Jediným centrem jejích zisků byla menší obec Hartíkov v SO Šilperk. Zde ČSAK získala 28,0 % (a v celém SO Šilperk díky tomu oslovila nadprůměrných 1,3 % českých voličů). Místní občané volili ČSAK díky tomu, že lídr její kandidátky do PS jim zajistil ještě za dob R-U (kdy byl poslancem) stavbu místní školy. V ostatních obcích byla podpora ČSAK minimální. Podobně tomu bylo i v ostatních soudních okresech (SO Mohelnice 0,7 % českých voličů; SO Zábřeh 0,3 % českých voličů).

10.2.3.3 ČSDSD/ČSSD

Mnohonásobně vyšších zisků v rámci sledovaného období dosahovala v PO Zábřeh ČSDSD (resp. ČSSD). Ve sledovaných volbách za první republiky postupně získala 13,9 % (25,0 % hlasů českých voličů), 9,2 % (16,0 %), 14,1 % (24,1 %) a 11,6 % (19,2 %). Můžeme si všimnout menšího propadu mezi lety 1920 a 1925 než v ČSR jako celku. Bylo to způsobeno jednak podprůměrným ziskem ČSDSD (v PO Zábřeh v rámci ČSR) v roce 1920 a také nižším ziskem KSČ ve volbách 1925. Většina voličů v okrese (především na rozdíl od oblastí v Čechách) zůstala věrná ČSDSD. Poté podobně jako

¹⁰¹⁴ Metodika výpočtu českých voličů je naprosto totožná jako u německých.

v celé ČSR následovalo posílení ve volbách 1929. Propad v roce 1935 byl v PO Zábřeh při srovnání s vyššími celky mírně nadprůměrný a převážně ve prospěch ČSNS, ČSŽOSS a dalších. Průměrné zisky v jednotlivých obcích za první republiky znázorňuje mapa č. 30. Za třetí republiky ve volbách v roce 1946 získala ČSSD v PO Zábřeh průměrných 14,9 %. Rozdíl mezi nově osídlenými a původními oblastmi byl v případě této strany zanedbatelný (v původně osídlených získala 15,0 %). Nutno tedy zmínit, že její zisk byl v regionu (při systému pouhých čtyř stran) poměrově u českých voličů nižší než ve všech čtyřech volbách za první republiky (oslabení na úkor KSČ). Zisky v jednotlivých obcích názorně viz mapa č. 44.

Velmi netradiční vývoj měly zisky ČSDSD za první republiky v SO Mohelnice (postupně oslovila 18,4 %; 18,2 %, 27,2 % a 22,8 % českých voličů), který byl způsoben převážně tím, že zde u českých voličů dosahovala za první republiky KSČ téměř nulové podpory. Z tohoto důvodu tu neexistoval propad hlasů mezi lety 1920 až 1925 (nominálně si dokonce ČSDSD polepšila). Její zisky se v SO Mohelnice koncentrovaly do dvou oblastí (okolí Loštic a severovýchod okresu). V obou případech byla poměrně značná spojitost s místním průmyslem. Ve více agrárním prostoru byly její zisky výrazně nižší. Ve volbách v roce 1946 získala ČSSD v SO Mohelnice v rámci politického okresu nadprůměrných 19,5 % hlasů (21,2 % v původně osídlených oblastech). Lze tedy konstatovat (i vzhledem k tomu, že její centrum zisků bylo nadále okolí Loštic a severovýchod), že v SO Mohelnice si sociální demokracie do třetí republiky přenesla většinu voličů z dob první republiky. Žádné navíc z neobnovených stran však masově nezískala.¹⁰¹⁵

Výrazně podobnější vývoj jako v celé ČSR měly zisky ČSDSD za první republiky u českých voličů v SO Šilperk (27,2 %; 12,6 %; 19,1 %; 15,4 %). Zde bylo oslabení ČSDSD na úkor KSČ v roce 1925 velmi silné. Největším centrem voličů v okrese byla obec Bušín a její okolí (oblast sousedila s papírnou v Olšanech v SO Šumperk). Směrem do méně průmyslových oblastí voličů ČSDSD viditelně ubývalo (výjimkou byl ještě Crhov). Ve volbách v roce 1946 získala ČSSD v regionu pouze 10,1 % hlasů (v původním osídlení pouhých 8,7 %!). Centra jejích zisků se přesunula do znovuosídlených oblastí (např. Březná). Na Bušínsku se voliči ČSDSD masivně přesunuly ke KSČ (která zde měla poměrně silné pozice už za první republiky).

¹⁰¹⁵ Samozřejmě je pravděpodobná i varianta, že jich část získala, ale značný podíl voličů ČSDSD přešel ke KSČ.

Velmi podobná byla i situace v SO Zábřeh, kde byla pozice ČSDSD o něco silnější než v SO Šilperk. Zde ČSDSD za první republiky postupně oslovila 27,4 %, 15,9 %, 23,9 % a 19,2 % českých voličů. Opět je patrný zřetelný přechod voličů ČSDSD ke KSČ, který se projevil ve volbách v roce 1925. Po celé období první republiky se voliči ČSDSD koncentrovali do spíše průmyslových oblastí. Do vybraných obcí v okolí Zábřehu (ale v Zábřehu samotném byla podpora ČSDSD spíše podprůměrná) a primárně do Sudkova (velký textilní závod) a okolí na severovýchodě regionu. Mimo tyto oblasti byla podobně jako v ostatních okresech podpora sociální demokracie nižší. Ve volbách v roce 1946 získala ČSSD 13,9 % (14,2 % v původně osídlených oblastech). Ačkoliv propad není tak výrazný jako v SO Šilperk, i zde se značná část voličů odklonila od ČSDSD a volilo KSČ. Centra podpory zůstala stejná, ale podíl voličů sociální demokracie byl nižší.

Obecně tedy můžeme konstatovat, že se zisky ČSDSD a posléze i ČSSD koncentrovaly očekávaně do oblastí, které byly výrazněji ovlivněny průmyslovou výrobou. Jak vidíme na mapě č. 30, tento jev byl především za první republiky velmi výrazný. Za třetí republiky značná část voličů ČSDSD v těchto oblastech přešla ke KSČ. Velkou roli v tom hrálo, zda tam měli komunisté silné pozice už za první republiky. V SO Šilperk a v SO Zábřeh ano a sociální demokracie tam zaznamenala značné ztráty. V SO Mohelnice ne a ČSSD tam v podstatě převzala zisky ČSDSD bez výraznějších ztrát.

10.2.3.4 ČSKS

Na rozdíl od ČSDSD měla pouze marginální vliv na voliče ČSKS, která se odloučila od ČSL před volbami v roce 1929 a její kandidáti v těchto volbách kandidovali na kandidátkách HSEŠ. V PO Zábřeh získala ČSKS pouhých 0,2 % (hlasovalo pro ni 0,3 % českých voličů). Její zisky u českých voličů v jednotlivých soudních okresech byly následující: SO Mohelnice 0,5 % hlasů, SO Šilperk 0,2 % hlasů, SO Zábřeh 0,3 % hlasů. Z těchto uvedených výsledků je patrné, že strana neměla žádné centrum podpory a většinou pro ni hlasovalo vždy pouze několik jednotlivců.

10.2.3.5 ČSL

Nejsilnější stranou v námi vymezeném období byla v PO Zábřeh ČSL. Za první republiky v okrese postupně ve volbách do Poslanecké sněmovny získala 15,4 % (27,7 % českých hlasů), 20,3 % (35,4 %), 17,3 % (29,6 %) a 15,4 % (25,5 %) hlasů. Vývoj zisků byl tedy totožný jako ve zbytku Moravy a Slezska (a velmi podobné byly i hodnoty podpory). Po nižším zisku v roce 1920 (při poměrně zřetelných protikatolických náladách po vzniku ČSR) nastal nárůst při volbách 1925 a poté pomalý stálý propad.

Průměrné zisky v jednotlivých obcích za první republiky znázorňuje mapa č. 31. Na tyto zisky poté ČSL navázala i za třetí republiky a ve volbách v roce 1946 získala 33,2 % hlasů a skončila druhá těsně za KSČ. V původně osídlených oblastech dokonce zvítězila se ziskem 36,3 % (když převzala část voličů neobnovených stran). Zisky v jednotlivých obcích názorně viz mapa č. 45.

Oblastí nejnižší podpory ČSL po celé námi sledované období mezi českými voliči byl SO Mohelnice (zde je velmi zajímavá souvislost s výrazně nejvyšším podílem nekatolického obyvatelstva ve většinově českých oblastech). ČSL zde oslovila za první republiky ve volbách 17,2 %, 30,0 %, 23,7 % a 19,7 % českých voličů. Vývoj byl tedy totožný jako v celém PO. V okrese neexistovaly prostorově vymezená centra podpory ČSL. Mírně vyšších zisků dosahovala na jihu českého osídlení (okolí Loštic) než na severovýchodě. Jedním z rozhodujících faktorů byla činnost Československé církve. Tam kde zůstala naprostá většina obyvatel katolíky (např. Bezděkov u Úsova), byla podpora ČSL pravidelně vyšší. Nejnižších zisků v českém osídlení dosahovala ve Veselí, kde se většina obyvatel hlásila k církvi Československé. Trend podprůměrné podpory v celém okrese za první republiky se poté projevil i při volbách v roce 1946, kdy ČSL v SO Mohelnice získala „jen“ 25,4 % (roli zde hrál i největší podíl dosídleného obyvatelstva v rámci sledovaného území) a jako v jediném ze sledovaných soudních okresů prohrála s komunisty. V oblastech původního osídlení ČSL získala 30,4 % a jen o několik hlasů KSČ porazila. Velmi zajímavé je, že ČSL měla vyšší podporu v původních obcích, které byly přímou součástí Říše, než v těch, které byly za okupace součástí Protektorátu (tento jev je přímo v rozporu s výsledky za první republiky, kdy byla naopak podpora ČSL vyšší spíše v jižnějších oblastech). Zatímco v jižních oblastech většina voličů RSZML nejspíše přešla ke KSČ, v těch severnějších jich značná část přešla právě k ČSL. V nově dosídlených oblastech, kde komunisté dominovali, byla podpora ČSL výrazně nižší než v těch původních.

Na rozdíl od SO Mohelnice měla ČSL v SO Šilperk mezi českými stranami až dominantní podstavení. Za první republiky zde postupně získala ve volbách 27,7 %, 39,2 %, 32,0 % a 28,2 % hlasů českých voličů. Vývoj podpory byl tedy podobný jako v předchozích případech. Centrem její podpory při volbách v meziválečném období bylo v podstatě celé české osídlení (mírně vyšší měla ČSL zisky v jižních oblastech SO Šilperk; nejvyšší průměrný zisk měla v Jedlí). Na tyto zisky poté navázala i při volbách v roce 1946, kdy získala v celém SO Šilperk 40,7 % hlasů a s přehledem zvítězila. V původním českém osídlení to bylo dokonce 46,4 % hlasů (což znamenalo převzetí

značné části voličů od neobnovených stran). Jižní oblasti tohoto osídlení poté byly i místy, kde se značná část obyvatel rozhodla pro bílé lístky ve volbách 1948 (viz část zhodnocení o Národní frontě).

Velmi výrazné bylo postavení ČSL i v SO Zábřeh, kde v meziválečném období ve volbách získala postupně 32,4 %, 36,4 %, 31,1 % a 27,7 % hlasů českých voličů. Vývoj byl podobný jako v ostatních okresech (menší výjimkou jsou volby 1920, kdy se v tomto okrese nejméně projevil antikatismus prvních poválečných let). Jednoznačným centrem podpory ČSL v okrese byly západní až severozápadní spíše kopcovitější oblasti českého osídlení, kde běžně ve volbách přesahoval zisk ČSL 50 % (např. Svébohov). Naopak nejslabší byla v tzv. průmyslovém pásu (okolí Zábřehu a severovýchod okresu), kde byl více levicový elektorát (přesto např. v Zábřehu byla pravidelně nejsilnější českou stranou). Poměrně solidních zisků dosahovala také na výrazně agrárním jihu, kde silné pozice držela RSZML. Na výsledky z první republiky poté ČSL navázala i za třetí republiky při volbách v roce 1946, kdy v okrese zvítězila se ziskem 35,1 % hlasů. V původně obydlených oblastech to bylo 36,2 % (rozdíl je relativně malý hlavně kvůli velmi nízkému počtu původně německých sídel). Centra zisků byla totožná jako za první republiky (opět severozápad soudního okresu). Navíc z nejvíce „lidovecké obce“ Svébohova (64,1 %!) se ve volbách 1946 stal poslancem za ČSL po roce 1948 perzekuovaný J. Tomášek (s tím souvisel výrazný vzdor voličů při volbách 1948). Je však patrné, že v SO Zábřeh jako celku ČSL převzala výrazně méně voličů neobnovených stran než v SO Šilperk.

Podpora ČSL v meziválečném období se tedy opírala především o periferní (většinou spíše kopcovité), ryze katolické obce (jih SO Šilperk, západ SO Zábřeh). I mimo tyto oblasti byla však její podpora silná (její zisky byly výrazně konstantnější než u jejího hlavního konkurenta na venkově RSZML). ČSL dokázala poměrně solidně oslovit i městské voliče. Jediná místa nižších zisků ČSL byly výrazně levicové obce (např. Dlouhomilov) nebo obce, kde velká část obyvatel nebyla katolického vyznání (např. Hrabová či Veselí). Za třetí republiky ČSL na rozdíl od ČSDSD (resp. ČSSD) a ČSNS dokázala konkurovat nástupu KSČ v regionu a ve dvou ze tří soudních okresů ji dokonce porazila. Její podpora byla výrazně vyšší v oblastech původního osídlení (ČSL porazila KSČ ve většině venkovských zemědělských obcích), kde si centra podpory přenesla z období první republiky (a velmi často získala i voliče po válce neobnovených stran).

10.2.3.6 ČSND/NS

Z celorepublikového pohledu byla výrazným subjektem ČSND (resp. ve volbách v roce 1935 NS). PO Zábřeh však rozhodně nebyl centrem její podpory. ČSND (a NS) zde postupně ve volbách získala 2,9 % (což znamenalo 4,7 % českých hlasů), 0,9 % (1,6 %), 1,4 % (2,4 %) a 1,2 % (2,0 %) hlasů. Můžeme si všimnout, že v regionu byla podobně jako na celé Moravě ČSND výrazně ve volbách v roce 1925 (kdy zaznamenala nejnižší výsledek) zasažena odštěpením NSP. Naopak zatímco NS (kde se s ČSND spojila Národní liga a Národní fronta) ve volbách 1935 zaznamenalo v rámci vyšších celků zpravidla získá více hlasů než ČSND v roce 1929, v PO Zábřeh tomu tak nebylo. Mělo to své opodstatnění. Jediný český fašizující subjekt, který měl v okrese své voliče byla NOF, která kandidovala mimo toto seskupení (NL ani další subjekty své voliče v PO Zábřeh téměř neměly). Průměrné zisky v jednotlivých obcích názorně viz mapa č. 32.

Jednoznačně nejvýraznější podpory se ČSND těšila v SO Mohelnice, kde se soustředila většina jejich zisků v celém PO Zábřeh do města Loštice (výrazná místní buňka; rodiště R. Fischera starosty Olomouce za ČSND), kde se zisky ČSND a NS pohybovaly mezi 10 až 20 %.¹⁰¹⁶ V SO Mohelnici jako celku strana oslovila postupně 9,4 %, 3,9 %, 4,3 % a 3,4 % českých voličů. Vývoj podpory (včetně výrazného propadu mezi volbami v roce 1920 a 1925) byl tedy totožný jako v celém PO Zábřeh. Mimo Loštice byla podpora ČSND podstatně nižší a pohybovala se do 3 %. Za zmínku stojí popularita strany v prvních letech republiky u české menšiny v Mírově (voliči postupně poté přešli k ČSNS).

V ostatních soudních okresech byla podpora ČSND výrazně nižší. V SO Šilperk národní demokraty postupně volilo 3,9 %, 0,9 %, 2,8 % a 0,8 % z českých voličů. Můžeme si všimnout, že v okrese byly značné výkyvy zisků ČSND. Centrem podpory byla obec Zborov (a také Hartíkov), kde místní občan kandidoval za ČSND na nižších místech kandidátky ve volbách 1929 a 1935. V ostatních obcích byla podpora strany do 2 %.

V SO Zábřeh ČSND volilo ve volbách za první republiky 2,8 %, 0,8 %, 1,5 % a 1,9 % z českých voličů. Soudní okres Zábřeh byl tedy jediným, kde NS v roce 1935 překonalo výsledek ČSND z roku 1929. Zisky národních demokratů se zde koncentrovaly do města

¹⁰¹⁶ V posledních volbách v roce 1935 to bylo výrazně méně, protože přibližně polovina voličů přešla k NOF.

Zábřeh a některých obcí v jeho okolí (Postřelmov a Ráječek). Opět zde mimo typickou centralizaci podpory ČSND do větších sídel, můžeme vidět efekt místních kandidátů.

Při prostorovém vymezení výsledků ČSND (viz mapa č. 32) můžeme tedy konstatovat, že se její zisky koncentrovaly očekávaně do větších sídel (nejvýznamněji do Loštic). Ve venkovském prostoru dokázala oslovit voliče pouze v případě, kdy z dané obce byl místní kandidát (Postřelmov, Zborov atd.).

10.2.3.7 ČSS/ČSNS¹⁰¹⁷

Podobný nepoměr mezi celorepublikovými a okresními výsledky jako u ČSND panoval i u ČSNS. Za první republiky v okrese postupně ve volbách do Poslanecké sněmovny ČSNS získala 3,7 % (6,7 % českých hlasů), 5,1 % (8,9 %), 4,0 % (6,8 %) a 5,2 % (8,6 %) hlasů. Podpora ČSNS byla při srovnání s vyššími celky v okrese značně podprůměrná. Navíc zatímco celorepublikově kulminovala v roce 1929, tak v okrese byly příznivé pro ČSNS spíše volby v roce 1925 a 1935 (což je značně paradoxní vzhledem k tomu, že v roce 1929 byla jednička kandidátky do Senátu přímo z PO Zábřeh). Průměrné zisky v jednotlivých obcích v období první republiky názorně viz mapa č. 33. Výraznějšího zisku (ač stále značně podprůměrného) se ČSNS dočkala až za třetí republiky, kdy ve volbách v PO Zábřeh získala 17,3 % (porazila tím ČSDSD, která měla za první republiky v okrese mnohem silnější pozici). Na rozdíl od ČSL se její podpora nijak nelišila mezi původními a znovuosídlenými oblastmi. Zisky v jednotlivých obcích názorně viz mapa č. 46.

V SO Mohelnice ČSNS oslovila při volbách v meziválečném období 4,6 %, 8,8 %, 6,2 % a 6,0 % českých voličů. V rámci PO Zábřeh se tedy (s výjimkou voleb 1925) jednalo o spíše podprůměrnou oblast podpory národních socialistů. Centrem jejich zisků byl sever českého osídlení. Jednalo se o obce jednak s vyšším podílem příslušníků Československé církve (neplatilo ve všech případech!) a také o obce v blízkosti Dubicka (které bylo už v SO Zábřeh), ve kterém byla silná buňka ČSNS a místním rodákem byl senátor F. Merta (1929–1935). Národní socialisté se také těšili značné podpoře u českých menšin v převážně německém osídlení (především v Mírově a Úsově). Naopak v jižních oblastech českého osídlení (Loštice a okolí) byly zisky ČSNS minimální. Ve volbách v roce 1946 získala strana v SO Mohelnice 18,6 % hlasů. Podobně jako v celém politickém okrese byl jen minimální rozdíl mezi původními a znovuosídlenými oblastmi

¹⁰¹⁷ Pro zjednodušení v celé podkapitole používána zkratka ČSNS.

(přibližně 1 % ve prospěch znovuosídlených). Novými centry zisků byly spíše osamocené vesnice (Květín či Veselí) než nějaké souvislé oblasti (ač přece jenom pás původního českého osídlení od severu směrem do středních částí okresu¹⁰¹⁸ stále vykazoval vyšší zisky než okolí Loštic).

Naprosto opačný vývoj než ve zbytku PO měly výsledky ČSNS (resp. ČSS) v SO Šilperk. Zde se vyvíjela podpora ČSNS u českých voličů následovně: 7,4 %; 6,1 %; 6,7 %; 6,6 %. Trend tedy byl vždy opačný než v celém politickém okrese. Zisky se koncentrovaly do obcí na jihu českého osídlení (Cotkytle, Crhov a Jedlí), kde se nacházely stranické buňky ČSNS. Ve zbytku okresu byla podpora ČSNS minimální. Podobně jako ve zmiňovaném SO Mohelnice tedy podpora ČSNS (na rozdíl od ČSDSD) měla jen velmi malou provázanost s průmyslem. Ve volbách v roce 1946 získala ČSNS v regionu 15,1 % hlasů (opět minimální rozdíl mezi dosídlenými a původními obcemi). Zisky za třetí republiky nijak prostorově nenavazovaly na zisky z meziválečného období a rozprostřely se napříč regionem.

V meziválečném období měla ČSNS nejvýraznější podporu v SO Zábřeh, kde postupně oslovila 7,2 %, 9,2 %, 7,0 % a 10,5 % českých voličů. Zde se centra její podpory nacházela v obcích v blízkosti města Zábřeh (např. Rudolfovo či Ráječek; zde je poprvé pravděpodobná spojitost s průmyslem) a poté v již zmíněném Dubicku a jeho okolí na jihu SO Zábřeh. Mimo tyto oblasti byla až na výjimky (např. Hoštejn či Dlouhomilov – opět spojitost s průmyslem) podpora ČSNS výrazně nižší. Při volbách v roce 1946 získala v SO Zábřeh ČSNS 17,2 % hlasů (opět jen minimální rozdíl mezi původními a znovuosídlenými obcemi). Podobně jako v SO Šilperk došlo k téměř naprosté obměně jejích volebních center (nejvíce hlasů získala v obci Vyšehoří, kde byla za první republiky nejpopulárnější RSZML). V okolí Zábřehu ani Dubicka už zvýšené zisky neměla.

Můžeme tedy konstatovat, že zisky ČSNS překvapivě v PO Zábřeh za první republiky spíše závisely na místních předácích strany než ekonomické charakteristice obcí (s výjimkou SO Zábřeh, kde byla podpora ČSNS mezi voliči více rozšířená). Ani velikost sídla nehrála příliš roli. Jediným kvantitativním faktorem, který ve většině případů posiloval zisk ČSNS byl vyšší podíl nekatolického obyvatelstva (neplatilo to ale vždy!). Za třetí republiky poté ČSNS oslovila stejnou měrou obyvatele původních i znovuosídlených obcí. Se zisky z meziválečného období ty při volbách v roce 1946 (na rozdíl od ČSL) příliš společného neměly a většinou se vytvořila nová centra podpory

¹⁰¹⁸ Např. Třeština nebo Stavenice.

(opět nepříliš závislá na ekonomickém charakteru obce). ČSNS také zcela jistě oslovila část voličů už nepovolených stran (je patrný několikanásobný nárůst podpory mezi volbami v roce 1935 a 1946; na rozdíl od ČSDSD, která za třetí republiky zaznamenala buď podobný nebo nižší zisk než v meziválečném období u českých voličů).

10.2.3.8 ČSŽOSS

Podobně vysoké zisky jako ČSNS měla v parlamentních volbách za první republiky v PO Zábřeh ČSŽOSS, kdy postupně získala 2,8 % (5,0 % českých hlasů), 4,7 % (8,2 %), 4,3 % (7,4 %) a 6,4 % (10,6 %) hlasů. Vývoj zisků byl naprosto totožný jako v celé ČSR (tedy pozvolný růst po celé období narušený pouze menším oslabením ve volbách v roce 1929). Podpora živnostníků byla v regionu mírně nadprůměrná (především ve volbách 1935). Průměrné zisky v jednotlivých obcích názorně viz mapa č. 34.

Nejvýraznější podporu v jazykově českém prostředí měla ČSŽOSS v SO Mohelnice (hlasovalo pro ni zde 8,0 %, 9,9 %, 8,7 % a 12,1 % českých voličů). Centrem její podpory bylo město Loštice (kde se její zisk pohyboval většinou mezi 15 až 20 %) a jeho okolí. Nutno však poznamenat, že živnostníci dokázali dosahovat poměrně solidního zisku napříč osídlením (např. na rozdíl od ČSNS byly jejich zisky výrazně konstantnější).

V SO Šilperk oslovila ČSŽOSS 5,0 %, 8,9 %, 7,3 % a 9,9 % českých voličů. Vývoj byl tedy stejný jako v SO Mohelnice i v celé ČSR. Neexistovalo jasně vymezené centrum podpory, jelikož živnostníci dokázali dosahovat zisků od 5 do 10 % napříč českým osídlením (průměrně nejvyšší podporu měli v Bušíně).

V SO Zábřeh ČSŽOSS volilo 3,7 %, 7,1 %, 6,8 % a 10,4 % českých voličů. Za zmínku stojí opravdu značný rozdíl mezi volbami 1920 a 1925, kdy živnostníci své zisky téměř zdvojnásobili. Nejvyšších zisků dosahovali ve velkých sídlech (Postřelmov, Zábřeh), ale podobně jako v ostatních okresech byla jejich podpora napříč okresem konstantní.

Při snaze prostorově vymezit jádra podpory ČSŽOSS dojdeme ke dvěma základním informacím. Její zisky byly velmi konstantní. V naprosté většině českých obcí dosahovala zisku mezi 3 až 8 %. Vyššího zisku zpravidla dosahovala ve větších sídlech (Loštice, Postřelmov, Zábřeh) a v některých místech levicovějšího elektorátu (Bušín, Klášterec).

10.2.3.9 Liga/NOF

Výrazně nižší podporu než předcházející strany měla v PO Zábřeh NOF (resp. Liga¹⁰¹⁹). Ve volbách v roce 1929 obdržela Liga 0,3 % (0,5 % hlasů českých voličů). Ve volbách v roce 1935 NOF 0,5 % (0,8 %). V podílu oslovených českých voličů byl v obou volbách jejím jasným volebním centrem SO Mohelnice (1,6 %; 2,5 %), kde měla NOF poměrně silnou podporu v Lošticích (při volbách 1935 zde získala 6,6 %). Jádrem její podpory lze nalézt i v SO Šilperk (0,4 %; 1,0 %), kde se naprostá většina jejích voličů koncentrovala do obce Bušín (volby 1935 5,2 % hlasů; elektorátem paradoxně nejlevicovější obec v blízkosti papíren v Olšanech; místní občan byl na 5. místě kandidátky NOF do PS a NOF zde byla i v obecním zastupitelstvu). Naopak v SO Zábřeh byla podpora NOF naprosto minimální (0,3 %; 0,1 %). Znázornění zisků Ligy a NOF, které výrazně souvisely s místními buňkami a kandidáty (příp. Bušina i Loštic), viz mapa č. 39.

10.2.3.10 NSP

V PO Zábřeh neuspěla ani od národní demokracie odštěpenecká NSP ve volbách 1925, kdy získala 0,6 % (1,0 % hlasů českých voličů). Nejvyšší podporu měla očekávaně u českých voličů v SO Mohelnice (1,4 %; okres s nejvyšší podporou ČSND v meziválečném období). Nejvyššího zisku dosáhla v obci Veselí (3,5 %). V SO Zábřeh oslovila 1,1 % českých voličů (a porazila ČSND). Její zisky se tam koncentrovaly přímo do města Zábřeh (2,4 %). V SO Šilperk byla podpora NSP minimální (0,6 % českých voličů).

10.2.3.11 RSZML

Jednou z nejsilnějších stran v meziválečném období v PO Zábřeh byla RSZML. V okrese postupně ve volbách do Poslanecké sněmovny získala 15,9 % (28,6 % českých hlasů), 11,2 % (19,5 %), 11,8 % (20,2 %) a 14,1 % (23,3 %) hlasů. Zatímco v ČSR jako celku zisky RSZML stoupaly do voleb v roce 1929 a poté mírně klesly (1935). V PO Zábřeh agrárníci zaznamenali silný zisk při prvních volbách (zřetelně na úkor ČSL) a poté jejich podpora klesla a výrazněji posílili až při volbách v roce 1935 (opět opačný vývoj jako ČSL). Je očividné, že se dělili s ČSL o podobnou kategorii voličů. Průměrné zisky v jednotlivých obcích názorně viz mapa č. 41.

¹⁰¹⁹ Součástí Ligy při volbách v roce 1929 bylo samozřejmě mnohem více subjektů než NOF, ale je (i z pozdějších výsledků) zřejmé, že v regionu naprostá většina hlasů pro Ligu patřila NOF.

Okresem s nejvyšší podporou RSZML byl SO Mohelnice (kde byla nejnižší podpora ČSL a nejnižší podíl katolíků v jazykově českých oblastech). U českých voličů zde získala ve volbách do PS 40,2 %, 25,8 %, 27,4 % a 31,1 % hlasů. Vývoj podpory byl tedy stejný jako v celém PO Zábřeh. Centrem zisků bylo v podstatě celé české osídlení s výjimkou města Loštice, kde byly zisky RSZML výrazně nižší. Nejvyšší podporu měli agráři v obci Veselí, kde běžně dosahovali zisku okolo 80 % (obec s většinou obyvatel hlásících se k církvi Československé, ale ne vždy platila přesná úměra mezi zisky RSZML a podílem věřících církve Československé).

Poměrně solidní podporu měla RSZML i u českých voličů v SO Šilperk, kde v meziválečném období ve volbách oslovila postupně 27,9 %, 21,0 %, 20,9 % a 28,4 % z nich. Vývoj zisků byl tedy podobný jako v PO Zábřeh jako celku. Podpora RSZML se zde koncentrovala do jižních (o něco více agrárnějších) oblastí českého osídlení (např. Cotkyně či Jedlí), kde byla vážným soupeřem jinak dominantní ČSL. Naopak na severu v některých obcích byla její podpora značně nízká (např. Bušín či Písařov).

Nejnižší byla podpora RSZML v SO Zábřeh, kde byl nejvyšší podíl obyvatel pracujících v průmyslu či živnostech a také nejvyšší podíl obyvatel žijících v sídlech nad 1 500 obyvatel (kde měla RSZML výrazně nižší podporu). V SO Zábřeh oslovila ve volbách v meziválečném období RSZML 24,0 %, 16,2 %, 16,9 % a 16,3 % českých voličů. Můžeme si všimnout značného rozdílu oproti ostatním sledovaným okresům ve vývoji zisků při volbách v roce 1935. V SO Zábřeh nenastal nárůst. Podpora RSZML se nejvíce koncentrovala do jižních převážně agrárních obcí (ve kterých byl opět vyšší podíl příslušníků církve Československé), ale své zisky dokázala rozprostřít do většiny venkovského prostoru. Její zisky jsou výrazně nižší pouze v tzv. průmyslovém pásu a nejvíce v samotném městě Zábřehu, kde byla její podpora minimální.

Když se pokusíme o syntézu podpory RSZML u českých voličů, tak dojdeme k závěru, že zisky ovlivňovaly dva základní faktory. Tím prvním byla velikost a ekonomický charakter sídla. RSZML očekávaně nedokázala uspět v obcích nad 1 500 obyvatel (v Lošticích, Postřelmově, Písařově, Sudkově ani Zábřehu) a v obcích s výrazným podílem nezemědělského obyvatelstva (např. Bušín či Rudolfovo). Naopak ve výrazně zemědělských menších sídlech byla její podpora velmi vysoká. Druhým faktorem (podobně jako u ČSNS) byl vyšší podíl nekatolického obyvatelstva, který většinou znamenal vyšší zisky RSZML (nekatolíci většinou nevolili ČSL a RSZML byla pro ně jedinou občanskou na venkov zaměřenou alternativou).

10.2.3.12 SSČSLP

Dle abecedy poslední českou stranou kandidující ve volbách do Parlamentu v PO Zábřeh v období první republiky byla v roce 1920 SSČSLP, která byla odštěpeneckou stranou ČSDSD. V PO Zábřeh získala 1,2 % (2,2 % hlasů českých voličů). Největší podíl českých voličů oslovila v SO Zábřeh (2,5 %). Centrem jejích zisků byla obec Hoštejn (zde získala dokonce 26,3 %!) a okolí. Je otázkou nakolik tyto zisky souvisely s místním dřevozpracujícím průmyslem (v následujících volbách se většina těchto voličů přesunula patrně k ČSDSD). Podobná podpora byla i v jižnějším SO Mohelnice (2,2 %). Zde byl nejvyšší zisk v Moravičanech (6,2 %). Jen minimální měla SSČSLP podporu v SO Šilperk (0,6 %).

10.2.3.13 Podpora občanských a socialistických stran u českého obyvatelstva

Poměrně překvapivým zjištěním je výrazná převaha hlasů pro občanské strany v období první republiky u českých voličů (podobně jako u německých). Občanské strany získaly postupně ve volbách 1920 až 1935 66,1 %, 67,2 %, 60,3 % a 62,8 % hlasů českých voličů.¹⁰²⁰ Především volby 1920 tedy dopadly v regionu výrazně hůře pro socialistické strany než v ČSR jako celku (kde byla především pozice ČSDSD podstatně silnější). Poté už byly rozdíly výrazně menší. Podobně jako u německých voličů byly nejlevicovější nálady v české společnosti v roce 1929. Krize po roce 1929 české voliče směrem doleva nijak neposunula. Výsledky v jednotlivých soudních okresech dopadly přesně dle ekonomických předpokladů. Občanské strany získaly největší podíl českých voličů v nejvíce agrárním SO Mohelnice (74,8 %!; 72,5 %; 66,4 %; 68,7 %). Naopak nejlevicovější byl průmyslem nejvíce ovlivněný SO Zábřeh (62,9 %; 62,4 %; 56,7 %; 59,4 %). Výsledkově mezi nimi se pohyboval nejmenší SO Šilperk (64,5 %; 73,6 %; 63,7 %; 68,3 %). Byl to jediný soudní okres, kde lze zaznamenat výrazný odklon od levice mezi lety 1920 a 1925. Obecně lze konstatovat, že výrazněji levicově volila větší sídla a především sídla s vyšším podílem dělníků.

Pro volby 1946 jsou už data výrazně pokrivena omezeným volebním spektrem. Hlasy pro občanské strany v podstatě kopírují zisk ČSL (jestliže ji tedy i v tomto období

¹⁰²⁰ Metodika rozpoznání českých voličů totožná jako v předcházejících podkapitolách. Za občanské strany považovány ČDMZS, ČSAK, ČSKS, ČSL, ČSND, NS, ČSŽOSS, Liga, NOF, NSP a RSZML. Za socialistické ČSDSD, ČSNS, KSČ a SSČSLP. Odštěpenecké strany byly tedy vždy zařazeny do stejného tábora jako strana původní (ačkoliv např. u NSP je zařazení problematické).

můžeme považovat za občanskou stranu; výsledky viz kapitola o ČSL). Ekonomický faktor hrál nadále výraznou roli, ale pouze v oblastech původních osídlení.

10.2.4 Vývoj podpory KSČ a Národní fronty

10.2.4.1 KSČ

Jedním z hlavních cílů práce bylo provést analýzu nástupu KSČ v regionu. Od jejích prvních parlamentních voleb v roce 1925, kdy skončila hluboko v poli poražených, až po její těsné vítězství nad ČSL ve volbách 1946. Za první republiky postupně KSČ v PO Zábřeh získala celkově ve volbách do Poslanecké sněmovny 6,3 %, 7,2 % a 6,0 % hlasů. Vývoj byl značně odlišný oproti celorepublikovému vývoji, ve kterém KSČ zaznamenala nejvyšší výsledek při volbách 1925. V PO Zábřeh její zisky byly nejvyšší v roce 1929 a k poklesu došlo až při volbách 1935 (kdy KSČ především přišla o německé voliče na úkor SdP). Průměrný zisk v jednotlivých obcích za první republiky viz mapa č. 40. Ve volbách v roce 1946 KSČ zvítězila při zisku 34,2 % (který byl mírně podprůměrný), především díky znovuosídleným obcím, kde byly zisky KSČ velmi silné (viz další odstavce). Znázornění zisků při volbách 1946 viz mapa č. 47.

Velmi netradiční byla podpora KSČ v meziválečném období v SO Mohelnice. Opírala se totiž téměř kompletně pouze o německé voliče.¹⁰²¹ Navíc byla extrémně nízká (pohybovala se okolo 2 % všech hlasů). Během tří parlamentních voleb oslovila postupně 4,3 %, 3,6 % a 1,1 % německých voličů. Ve většině venkovského německého osídlení byla její podpora téměř minimální. Jisté zisky (okolo 4–5 %) měla pouze ve městech (Mohelnice a Úsov). Centrem podpory KSČ byla obec úplně na západě Starý Maletín (zde až 15 % hlasů), kde se vyskytovala jedna z mála místních organizací KSČ v SO Mohelnice. Zajímavé je, že zde podpora komunistů v roce 1935 při nástupu SdP klesla na nulu. Tento jev (ač nikoliv v tak extrémní podobě) postihnul, jak je patrné z výsledků, celé jazykově německé osídlení. Tyto oblasti se poté po druhé světové válce (a vystěhování Němců) staly jádrem zisků KSČ. Zatímco v celém soudním okrese KSČ získala 36,2 % (a jako v jediném ze sledovaných zvítězila), ve znovuosídlených obcích dokonce 46,6 %! Naopak původní české osídlení se vyznačovalo výrazně nižší podporou KSČ. Za první republiky pro ni hlasovalo 0,5 %, 0,5 % a 2,2 % českých voličů. Největším „centrem“ její podpory byly Moravičany. V roce 1946 poté u původního obyvatelstva obdržela 30,2 % hlasů. Mírně vyšší byla průměrná podpora KSČ u obcí, které se staly

¹⁰²¹ Nutno přiznat, že k rozdělení byla použita metoda, kdy hlasy KSČ jsou přiděleny té národnosti, která v dané obci tvořila většinu. Z tohoto důvodu nemohou být data úplně přesná.

přímou součástí Protektorátu (jih okresu). Nejvyšší podpora KSČ byla v oblastech původního osídlení v obci Veselí (za první republiky centrum podpory RSZML a obec s nejnižším podílem katolíků).

Výrazně vyšší podíl na hlasech všech voličů než v SO Mohelnice měla za první republiky KSČ v SO Šilperk (6,7 %; 10,7 %; 7,5 %). Oslovit dokázala ve větším počtu zástupce německé i české národnosti (jako v jediném ze sledovaných soudních okresů). V jazykově německém prostoru získala postupně 5,8 %, 10,9 % a 5,4 % hlasů voličů. I zde je patrné oslabení v roce 1935, ale je výrazně podílově nižší než v ostatních soudních okresech. Centrem podpory byly chudší oblasti německého osídlení v Šilperku (zde v roce 1925 dokonce zvítězila) a jeho okolí, kde byla stabilní podpora KSČ. Naopak na průmyslovějším severu dokázala získat solidní podíl voličů pouze při volbách v roce 1929. Původně jazykově německé oblasti se poté po druhé světové válce (a vystěhování Němců) staly jádrem zisků KSČ. Zatímco v celém soudním okresu KSČ získala 33,5 % (a prohrála s ČSL), ve znovuosídlených obcích získala 43,1 %! Podobnou podporu jako u německých voličů měla v meziválečném období KSČ i u českých (7,8 %; 10,5 %; 9,7 %). Její podpora se soustředila do severních oblastí českého osídlení (např. Bušín či Jakubovice), kde hrála roli přítomnost nedaleké papírny v Olšanech a také horší podmínky v zemědělství. V jižnějších oblastech byla podpora KSČ výrazně nižší (např. Jedlí). Ve volbách v roce 1946 v původním osídlení obdržela 29,6 %. Její zisky se opíraly o Bušín a Crhov (místa vysoké prvorepublikové podpory levicových stran). V ostatních obcích prohrála s ČSL.

Významných zisků dosahovala KSČ už v meziválečném období i v SO Zábřeh, ale pouze v jazykově většinově českých sídlech. V těch německých postupně oslovila pouze 0,8 %, 2,4 % a 0,8 % voličů. Nejvíce v Rohli či Kamenné, ale jednalo se o zisky v rámci jednotek procent. Tyto obce se poté po druhé světové válce (a vystěhování Němců) staly podobně jako v ostatních soudních okresech jádrem zisků KSČ. Zatímco v celém soudním okresu KSČ získala 33,4 % (a prohrála s ČSL), ve znovuosídlených obcích získala 55,7 %! Opačná situace byla v původním jazykově českém osídlení (a to jak za první, tak třetí republiky). Za první republiky byla v regionu značná podpora KSČ u českých voličů (11,7 %; 11,6 %; 10,9 %). Tyto zisky se koncentrovaly do obcí s vysokým podílem dělnictva. V tzv. „průmyslovém pásu“ měla KSČ ve většině obcí zisky přesahující 20 %. Vítězit dokázala v Leštině, Rudolfově či Skaličce. Vysoké zisky měla i např. v Klášterci či Sudkově. Ve všech případech je zřejmá spojitost s místním průmyslem. Naopak především v západních perifernějších oblastech českého osídlení,

kde byla opravdu velmi silná podpora ČSL, byly zisky KSČ výrazně nižší a dosahovaly maximálně jednotek procent. Za třetí republiky v původním osídlení SO Zábřeh obdržela KSČ 31,7 % hlasů. Volební centra si přenesla z meziválečných let. Byly především v tzv. průmyslovém pásu, kde převzala také mnoho voličů dalším socialistickým stranám. Naopak v západních oblastech silné podpory ČSL byly nadále zisky KSČ silně podprůměrné (většinou mezi 10 až 30 %).

Z výsledků je patrných několik faktů. Za první republiky byla KSČ opravdu jedinou internacionální stranou, která dokázala uspět u voličů obou hlavních národností. Na druhou stranu je nutno říct, že jádro podpory bylo v jazykově českém prostoru (ve volbách 1935 už byla výrazná většina hlasů pouze z těchto obcí, jelikož německé voliče ztratila KSČ ve prospěch SdP). Zajímavostí je, že v jazykově německém prostoru nebyly zisky KSČ (především v SO Šilperk) příliš vázány na průmysl, v tom českém jednoznačně ano! Po druhé světové válce KSČ drtivě ovládla znovuosídlené obce, díky nimž slavila v okrese volební vítězství. Výrazně jiná situace byla v oblastech původního osídlení, kde hlavně ve venkovských oblastech nezasažených průmyslem a odklonem od katolictví utrpěla výraznou porážku od ČSL, jejíž voliči se ukázali jako nejodolnější vůči nástupu komunistů. Výraznou roli hrál i příp. místní protikandidát (např. ve Svěbohově).

10.2.4.2 Národní fronta

Na úroveň podpory KSČ výrazně navázal i poměr zisků Národní fronty a bílých lístků ve volbách v roce 1948 po komunistickém převratu (počet bílých lístků při volbách v roce 1946 byl v okrese naprosto marginální, neobnovené strany zřejmě téměř nikomu nechyběly).¹⁰²² V celém okrese vhodilo bílé lístky nadprůměrných 17,5 % voličů. Výrazné byly rozdíly mezi okresy. Za první republiky většinově německý SO Mohelnice zaznamenal pouze 11,8 % bílých lístků. V SO Šilperk (který byl národnostně vyrovnaný) to bylo 17,2 %. V původně většinově českém SO Zábřeh dokonce 21,3 %. Závislost mezi původním obyvatelstvem a vyšším podílem bílých lístků byla naprosto zřejmá. Ve znovuosídlených oblastech proti NF hlasovalo pouze 5,9 % obyvatel. V původních 22,3 %! Rozdíl (ač menší než bychom zřejmě očekávali) byl i v samotných původních obcích mezi těmi, kde ve volbách v roce 1946 vyhrála KSČ (20,7 %) a kde ČSL (23,0 %). Nejvyšší podíl bílých lístků vykazoval pás zahrnující jižní obce SO Šilperk a západní až severní obce SO Zábřeh, kde především v západní části tohoto prostoru měla velmi silné

¹⁰²² Resp. jejich bývalí voliči raději hlasovali pro některou ze stran, než aby jejich hlas v podstatě propadnul.

pozice ČSL. Počet bílých lístků se zde průměrně pohyboval přes 40 % (nejvíce v obci Svěbohov 60,6 %, ze které byl poslanec J. Tomášek za ČSL v letech 1946 až 1948). Nejodolnější vůči nástupu totality v roce 1948 byly tedy spíše periferní obce „hluboko“ v území tzv. Sudet (s původním obyvatelstvem!) se silnými organizacemi a pozicemi demokratických stran (jistá podobnost s jazykově německým prostorem v roce 1935 při nástupu SdP).

10.3 Náboženské a ekonomické faktory voleb, role velikosti sídla, efekt místních kandidátů a další zajímavosti

Při shrnutí některých vybraných faktorů, které ovlivňovaly výsledky voleb v PO Zábřeh, dojdeme k několika v regionu platným jevům. V otázce náboženství je jedním ze zjištěných faktů, že zisky ČSL mimo jiných faktorů výrazně ovlivňoval podíl katolíků v jednotlivých obcích. ČSL měla nadprůměrné zisky téměř ve všech neprůmyslových venkovských plně katolických obcích (např. Bezděkov u Úsova). Naopak vyšší podíl občanů nekatolického vyznání většinou (nikoliv pokaždé) znamenal nižší podporu ČSL a vyšší zisky RSZML (např. Veselí) či ČSNS (např. Dubicko). Průměrný zisk ČSL ve volbách v meziválečném období v obcích, kde podíl katolíků byl dle sčítání v roce 1930 menší než 50 %, byl pouze 13,6 %. RSZML ve stejných obcích průměrně získala 37,1 %! Zde je nutné také připomenout, že místa nejvyššího vzdoru proti nástupu KSČ byly většinou ryze katolické periferní obce se silnou pozicí ČSL (severozápad SO Zábřeh). Naopak v obcích s podílem katolíků pod 50 % v původním osídlení získala KSČ v roce 1946 42,9 % (průměr pro původní osídlení byl přitom hluboko pod 30 %!). Německé osídlení bylo jako celek téměř celé ryze katolické, a proto nelze žádné obecně platné jevy vysledovat.

Dalším zkoumaným jevem byla návaznost zisků levicových stran na průmysl. Toto tvrzení platí pouze v případě sociální demokracie (jak české, tak německé). Nejvíce je to patrné na severu německého osídlení SO Šilperk, kde byl velmi rozvinutý textilní průmysl a zároveň se zde koncentrovaly okresní zisky DSAP. Podobná souvislost je ale i např. mezi zisky ČSDSD v okolí papíren v Olšanech či v „průmyslovém pásu“ SO Zábřeh (Dlouhomilov, Sudkov a atd.). V případě národních socialistů (obou národností) nelze nic takového ve vymezeném prostoru (snad s výjimkou ČSNS v SO Zábřeh a DNSAP v SO Mohelnice) vysledovat. Jejich zisky se spíše vázaly na lokální buňky (jih SO Šilperk) a osobnosti (okolí Dubicka) než průmysl. V případě ČSNS navíc velmi často na místa s vyšším podílem příslušníků církve Československé (primárně v SO Zábřeh). Zisky

KSČ byly vázané na průmysl za první republiky v případě jazykově českého prostoru („průmyslový pás“ SO Zábřeh a okolí papíren v Olšanech). U převážně německých obcí není toto tvrzení na základě zjištěných dat příliš průkazné (hlavní jádro zisků KSČ bylo v chudších převážně agrárních oblastech v okolí Šilperku). Při volbách za třetí republiky se zvýšené zisky KSČ (a dalších socialistických stran) vázaly na oblasti s průmyslem pouze v obcích s původním osídlením. Ve znovuosídlených oblastech dominovala KSČ téměř všude.

Výrazným faktorem ovlivňujícím výsledek jednotlivých politických stran byla i velikost sídla. Demonstrujme to například na výsledcích z roku 1929. V obcích nad 2 000 obyvatel získaly politické strany následující poměr hlasů: DCV 14,3 %; DNSAP 14,0 %; ČSL 13,9 %; DSAP 12,4 %; ČSDSD 10,2 %; ČSŽOSS 5,9 %; BdL 5,6 %; KSČ 5,5 %; DNP 5,4 %; ČSNS 4,2 %; RSZML 3,3 %; ČSND 3,2 %. Zbylé strany dostaly méně než 1 % hlasů. Na první pohled nás zaujme při srovnání s celkovými výsledky sice očekávaný, ale opravdu velmi nízký poměr hlasů pro agrární strany (RSZML, BdL). Naopak katolické strany, ačkoliv měly jádra zisků na venkově, dokázaly i ve více městském prostředí zaujmout vysoký podíl voličů. Zvýšené zisky měly ve větších sídlech i strany socialistické.¹⁰²³ Poměrně oblíbená byla ve městech i živnostenská ČSŽOSS. Nadprůměrného zisku v rámci PO Zábřeh dosáhly i strany nacionalistické (např. ČSND a DNP). Naprosto opačná byla situace v obcích do 200 obyvatel. Zde strany dopadly v následujícím pořadí: RSZML 23,1 %; BdL 18,8 %; ČSL 16,1 %; ČSDSD 12,1 %; DCV 9,0 %; DNSAP 7,9 %; ČSŽOSS 4,2 %; KSČ 3,4 %; DSAP 1,8 %; ČSND 1,4 %; ČSNS 1,3 %.¹⁰²⁴ Zbylé strany získaly méně než 1 %. V obcích do 200 obyvatel tedy byly nejsilnější strany agrární a také katolické. Ze socialistických stran (které byly v tomto prostoru výrazně slabší) dokázala voliče malých obcí oslovovat ČSDSD a překvapivě také DNSAP. Výsledek ČSŽOSS dokazuje již dřívější tvrzení o konstantnosti zisků této strany napříč osídlením. Naopak strany nacionalistické (s výjimkou DNSAP) v těchto obcích příliš hlasů nezískaly.

Velmi výrazný byl v regionu i efekt místních kandidátů či kandidátů nějak s danou obcí v minulosti spjatých. Zde, nutno říci očekávaně, je třeba konstatovat, že tento jev byl silnější v menších obcích a u stran dosahujících nižších zisků (nejlepším příkladem je zisk

¹⁰²³ Především u DNSAP hrál významnou roli v jejím vysokém zisku výsledek v Zábřehu. Naopak KSČ sráží nízký zisk v Mohelnici i Lošticích.

¹⁰²⁴ Při čtení výsledků je nutno přihlížet k jiným národnostním poměrům než u obcí nad 2000 obyvatel!

ČSAK v roce 1925 v Hartíkově). Na místních kandidátech byly např. závislé i venkovské zisky ČSND (např. Postřelmov či Zborov) a částečně i ČSNS (Dubicko a okolí). Ve městech byl většinou efekt méně silný, ale přesto patrný (např. zisk SdW v Zábřehu). Efekt místních kandidátů byl také jedním z určujících faktorů odolnosti voličů vůči nástupu totalitních stran (Březná a Březenský Dvůr v roce 1935 a okolí Svěbohova 1946 a 1948).

Obecně je vhodné závěrem upozornit až na neuvěřitelnou podobnost rolí a zisků stejně sociálně a ekonomicky zaměřených stran u českých i německých voličů. BdL i RSZML byly extrémně silné na venkově, ale ani jedna z těchto stran nedokázala příliš uspět ve větších sídlech a v sídlech s rozvinutým průmyslem. DCV i ČSL měly také hlavní centra podpory na venkově, ale výrazně silnější pozice i ve městech (ČSL neuspěla nikoliv ve městech, ale v průmyslovějších obcích a obcích s nízkým podílem katolíků). DSAP a ČSDSD měly centra podpory v průmyslových centrech napříč okresem. Naopak DNSAP a ČSNS zisky příliš vázané na průmysl neměly, roli spíše hrály místní osobnosti a organizace. DNP i ČSND koncentrovaly až na výjimky svoji podporu do měst. Jistá podobnost je poté i v odolnosti vůči nástupu totalitních stran (ač u Němců byli nejodolnější průměrně voliči DSAP a u Čechů ČSL), jelikož v obou případech nejvíce odolávala místa se silnými místními organizacemi demokratických stran (v případě voleb 1935 např. Vyšehorky; v případě voleb 1946 a 1948 Svěbohov). Zásadní roli také hrála případná kandidatura místního občana. Ve volbách 1946 a 1948 u původního českého osídlení hrála jistou roli i ekonomická charakteristika sídla (menší podpora KSČ v méně průmyslových obcích) a také podíl katolického obyvatelstva (které mělo tendence nadále stranit spíše ČSL).

V celé práci je méně prostoru věnováno senátním volbám, které se konaly za první republiky vždy ve stejný den nebo o týden později než ty do Poslanecké sněmovny. Z tohoto důvodu jsou většinou výsledky obou voleb velmi podobné. Uvedme zde tedy pouze několik faktů. Při volbách do Senátu pravidelně dosahovaly vyšších zisků katolické strany (ČSL a DCV). Naopak především v roce 1925 měla u starších voličů nižší podporu KSČ a v roce 1935 i SdP. Z tohoto je patrné, že hlavně mladí voliči (21 až 25 let, kteří nemohli volit do Senátu) velmi rádi volili za první republiky různé radikální subjekty a naopak podpora katolických stran u nich byla nižší. V jazykově českém prostoru se také ve volbách 1920 projevil jistý davový efekt, kdy po výrazném celorepublikovém vítězství ČSDSD, zaznamenala tato strana ve volbách do Senátu o týden později výrazný nárůst hlasů.

Závěr

Základním cílem této práce bylo zjištění a zanalyzování volebních výsledků politických stran v bývalém PO Zábřeh v letech 1918 až 1948 s důrazem na vybrané faktory, jež mohly ovlivňovat zisky těchto stran v jednotlivých obcích (ekonomické, náboženské, národnostní apod.). Tyto výsledky se povedlo téměř kompletně na základě pramenů (obecní kroniky, dobový tisk, publikace státního úřadu statistického či volební protokoly atd.) rekonstruovat až po úroveň jednotlivých obcí (v podstatě s výjimkou většinou německých obcí v roce 1920). Následně byly výsledky zanalyzovány a porovnány s celorepublikovými. Velký důraz byl kladen na zjištění faktorů (povětšinou kvantitativních) ovlivňující zisky jednotlivých politických stran.

Na základě tohoto provedeného výzkumu můžeme zde v závěru konstatovat několik faktů (které jsou detailně popsány v části práce nazvané zhodnocení). Vybraný region v rámci celorepublikového srovnání tíhnul během období první republiky nadprůměrně k občanským stranám (v případě obou národností), což bylo způsobeno jeho více venkovským charakterem. Nejsilnějšími občanskými stranami byly BdL a ČSL, kterým však zdatně konkurovala DCV resp. RSZML (v případě německých oblastí samozřejmě ještě jednorázově DW20 a SdP). Nadprůměrných zisků v rámci ČSR zde také dosahovala ČSZOSS a DNP. Naopak ČSND, DDFP, NOF a další subjekty příliš úspěšné v regionu nebyly. Ve městech a průmyslových centrech uspěly také socialistické strany. Z nich byly v regionu nejúspěšnější strany soc. demokratické (ČSDSD a DSAP), DNSAP a mimo SO Mohelnice (za první republiky) i KSČ. Naopak zisky ČSNS byly v regionu značně podprůměrné (snad s výjimkou SO Zábřeh). Za třetí republiky se poté ve vybraném regionu konal v podstatě vyrovnaný souboj ČSL s KSČ.

Z hlediska národnostního v regionu očekávaně platilo celorepublikové pravidlo. Němečtí voliči volili německé strany. Čeští zase ty české. Podobné pravidlo platilo i u Židů (ačkoliv zde především v roce 1935 je nutno brát ohled na to, že žádný židovský subjekt nekandidoval). Jedinou výjimkou byla internacionální KSČ, která v období první republiky dokázala oslovit voliče obou hlavních národností (ač s výjimkou SO Mohelnice byla vždy silnější v jazykově českém prostoru).

Výraznou roli hrálo i náboženství. A to především v nábožensky nejednotném jazykově českém prostoru. Nižší podíl příslušníků katolické církve téměř pravidelně znamenal nižší zisky ČSL (která byla v regionu u českých voličů nejsilnější stranou) a za první republiky vyšší zisky RSZML či ČSNS, za třetí republiky spíše KSČ. Naopak obce

s čistě katolickým obyvatelstvem (jazykově české) byly velmi často volebními centry podpory ČSL (po celé námi vymezené období) a místa nejpevnějšího vzdoru nástupu komunistů ve volbách 1946 a 1948. Převážně jazykově německý prostor za první republiky byl nábožensky jednotný (katolický), a proto nelze žádné podobné jevy vysledovat.

Na ekonomickém a velikostním charakteru obce byly nejvíce závislé strany sociálně demokratické (ČSDSD a DSAP; na průmysl a větší sídla), agrární (BdL a RSZML; na zemědělství a venkov) a nacionální (ČSND a DNP; velká sídla). Podobně jako strany agrární i strany katolické (ČSL a DCV) měly jádra zisků na venkově, ale dokázaly (byť v menší míře) oslovit i voliče měst a průmyslových center. Překvapivě na ekonomickém charakteru obcí nezávisely příliš zisky národních socialistů (ČSNS a DNSAP), pro jejich podporu byly mnohem důležitější spíše místní buňky a kandidáti než podíl dělnictva. Velmi vyrovnané zisky napříč všemi typy obcí měla ČSŽOSS (ačkoliv jádra byla spíše ve větších sídlech). Zisky KSČ se orientovaly do více průmyslových obcí pouze v jazykově českém prostoru (a to jak za první, tak třetí republiky). V původně jazykově německém prostoru oslovovala za první republiky spíše voliče chudších venkovských oblastí (především v SO Šilperk). Za třetí republiky byly poté tyto oblasti centrem podpory KSČ. Celkové výsledky za celé soudní okresy za první republiky odpovídaly jejich ekonomickému zaměření. Největší podíl hlasů pro občanské strany měl v období první republiky většinově agrární SO Mohelnice. Naopak nejvíce průmyslový SO Zábřeh, měl i nejvyšší podíl hlasů pro socialistické strany.

Velkou roli ve výsledcích hrála i činnost místních buněk a kandidatura místních občanů. Tento jev byl nejdominantnější v menších sídlech, kde díky tomu velmi často slavila značný volební úspěch i pro danou obec (např. z ekonomických důvodů) netypická strana či strana, která celkově měla zisky naprosto minimální (např. ČSAK v Hartíkové 1925). Ve větších sídlech a u větších stran je často tento jev očekávaně méně zřetelný.

Nástup SdP byl v regionu velmi silný (získala přibližně 60 % hlasů místních Němců; nejvyšší podíl Němců volil SdP ve většinově českém SO Zábřeh!), ale v rámci ČSR se jednalo o spíše podprůměrný zisk. Nejvíce vůči němu byli odolní voliči DSAP (s výjimkou SO Šilperk). Méně voliči BdL (opět s výjimkou SO Šilperk), DCV a také především němečtí voliči KSČ, která v převážně jazykově německém prostoru při volbách 1935 ztratila většinu svých voličů. SdP neztvrdila pouze ve čtyřech většinově německých menších, periferních obcích, kde prohrála s BdL. Téměř vždy hrála v těchto porážkách významnou roli buď velmi silná pozice místní buňky po celé období první

republiky nebo kandidatura místního kandidáta ve volbách 1935. Ekonomický charakter obce (snad s výjimkou SO Šilperk, kde mnohem více odolávaly nástupu SdP více agrární sídla) nehrál v ziscích SdP přílišnou roli.

V některých faktorech podobně probíhal i nástup KSČ v období 1945 až 1948. KSČ naprosto dominovala ve znovuosídlených oblastech po odsunutých českých Němcích. Ve volbách 1946 zvítězila téměř ve všech z nich. Ve volbách 1948 tam byl naprosto minimální podíl bílých lístků (průměrně 5–6 %). Výrazně odlišná byla situace v oblastech původního osídlení. Zde KSČ ve volbách 1946 prohrála s ČSL. Její vyšší zisky se mohly opřít většinou pouze o více průmyslové obce či obce s vyšším podílem nekatolického obyvatelstva. Zřetelně vyšší (snad s výjimkou Loštice) byly i její zisky v prostoru bývalého Protektorátu než v oblastech, které přímo připadly Říši. Nejnižší zisky měla KSČ na severozápadě SO Zábřeh a na to navazujícím jihu SO Šilperk. Jednalo se o výrazně katolické oblasti, kde byla již za první republiky velmi silná ČSL. Navíc z jedné z obcí (Svébohov) byl i poslanec (F. Tomášek) za tuto stranu v letech 1946 až 1948. Tyto obce byly v období okupace přímo připojeny k Říši a u několika z nich je doložen poměrně silný partyzánský odboj (zejména po roce 1943). I tento fakt (ačkoliv samozřejmě nelze jej příliš prokazatelně ověřit) se mohl projevit na výsledcích při volbách 1948, kdy v této oblasti bylo více než 40 % bílých lístků (nejvíce v již zmiňovaném Svébohově přes 60 %; průměr pro původní české osídlení byl cca 21 %). Jisté prvenství drží obec Cotkytle, jejíž občané „odmítli“ obě totality. Nejdříve pod „hlavněmi německých samopalů“ hlasovali většinou pro „ne“ při doplňujících volbách do Říšského sněmu v roce 1938 a poté většinou vhodili bílé lístky i při volbách 1948 a tím odmítli komunistický puč. Na rozdíl od ČSL byly třetirepublikové zisky ČSSD a ČSNS v regionu spíše podprůměrné a většinou nenavazovaly na centra podpory z dob první republiky.

Můžeme tedy konstatovat, že celkový vývoj zisků ve zkoumaném prostoru odpovídal očekáváním i celorepublikovému vývoji (např. zisky ČSL za první republiky – antiklerikální vlna za přispění místního tisku ve volbách 1920, poté silný nárůst a následný pomalý pokles), ale existovaly i výrazné odchylky (např. vývoj zisků KSČ, které za první republiky vrcholily až při volbách 1929) závislé na místních podmínkách. Občas také docházelo k tomu, že se lišily volební trendy v jednotlivých soudních okresech (např. když v SO Mohelnice nenastal propad ČSDSD při volbách 1925). Při zkoumání faktorů ovlivňujících vzdor občanů vůči nastupujícím totalitním silám se ukázalo, že mnohem větší roli hrály faktory ryze kvalitativní (místní organizace demokratické strany či kandidatura místního kandidáta) než faktory statistické (např. ekonomické atd.).

Tato magisterská diplomová práce je, jak už bylo napsáno v úvodu, jistou převážně kvantitativní sondou (s občasnou rozsahem práce omezenou snahou o kvalitativní pohled na jednotlivé detaily) do duše voliče v období první a třetí republiky na příkladu vybraného politického okresu na severozápadě Moravy s důrazem na faktory ovlivňující zisky jednotlivých politických stran. Vzhledem k (logicky) omezenému prostoru výzkumu je nutno všechny zjištěné závěry brát jako platné primárně pro daný region a nadále je ověřovat napříč prostorem českých zemí, jelikož především výsledky za první republiky byly regionálně výrazně rozmanitější než dnes ve 21. století. Výsledky voleb na obecní úrovni jsou z celorepublikového pohledu stále značně neprozkoumané téma. Toto tvrzení platí především v případě případného výzkumu kontinuit a diskontinuit mezi prvorepublikovými (příp. třetirepublikovými) výsledky voleb a výsledky po sametové revoluci, který by mohl přinést spoustu nových (možná i neočekávaných) zjištění.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní prameny

Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1113, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Senát 1925 VII Šumperk–Zábřeh*.

Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*.

Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*.

Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2783, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Senát – kraj 7 – Mor. Ostrava*.

Státní okresní archiv Olomouc, fond AO Bezděkov nad Třebůvkou, i. č. 22, *Kronika obce Bezděkov nad Třebůvkou (1927–1936)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AM Loštice, i. č. 119, *Česká obecní kronika Loštice I. díl (1923–1940)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AM Mohelnice, i. č. 173, *Německá obecní kronika Mohelnice I. díl (1883–1927)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 132, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1929*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AM Štítý, kart. 2, inv. č. 133, *Volby do Poslanecké sněmovny a Senátu 1935*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AM Štítý, kart. 3, inv. č. 134, *Volby do okresního a zemského zastupitelstva 1928*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AM Štítý, i. č. 43, *Kronika Šilperka (1924–1941)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AM Zábřeh, inv. č. 668, poř. č. 5, *Obecní kronika Zábřehu (1900–1929)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Březná, *Německá obecní kronika Březenský Dvůr (1930–1938)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Březná, *Německá obecní kronika obce Březná (1930–1938)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Bušín, *Česká obecní kronika Bušín (1924–1953)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Drozdov, *Česká obecní kronika Drozdov (1929–1950)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Hartíkov, *Česká obecní kronika Hartíkov (1933–1945)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Heroltice, *Německá obecní kronika Heroltice (1914–1938)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Hněvkov, *Česká obecní kronika Hněvkov I. díl (1924–1938)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Horní Studénky, *Česká obecní kronika Horní Studénky I. díl (1933–1937)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Hrabová, *Pamětní kniha obce Hrabová I. díl (1901–1954)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Jakobovice, *Česká obecní kronika Jakobovice (1928–1956)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Kamenná, *Německá obecní kronika Kamenná (1922–1944)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Květín, *Německá obecní kronika Květín (1929–1943)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Lukavice, *Kronika Lukavice (1923–1960)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Nedvězí, *Kronika obce (něm.) Nedvězí (1826–1945)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Postřelmůvek, *Česká kronika obce Postřelmůvek (1931–1954)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Skalička, *Česká obecní kronika Skalička (1925–1950)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Vyšehorky, *Německá obecní kronika Vyšehorky (1925–1939)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond AO Zborov, *kronika obce Zborov (5 ukn, 1923–2000)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Bohuslavice, *Obecní kronika I. díl (1929–1978)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Brníčko, *Kronika Brníčko (1924–1959)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Crhov, *Česká obecní kronika Crhov (1934–1968)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Dlouhomilov, *Pamětní kniha Dlouhomilov (1922–1974)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Doubravice, *Pamětní kniha Doubravice (1924–1955)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Dubicko, *Kronika Dubicko I. díl (1928–1968)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Jedlí, *Kronika Jedlí (1936–1974)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Jestřebí, *Česká obecní kronika Jestřebí I. díl (1925–1969)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Křemačov, *Obecní kronika německá Křemačov (1920–1935)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Lesnice, *Česká obecní kronika Lesnice I. díl (1920–1945)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Lupěné, *Kronika Lupěné (1950–1957)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Moravičany, *Česká obecní kronika I. díl (1945–1964)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Palonín, *kronika Palonín (1956–1982)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Pobučí, *Česká obecní kronika Pobučí I. díl (1947–1964)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Rohle, *Německá obecní kronika Rohle I. díl (1928–1935)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Rovensko, *Kronika Rovensko (1926–1957)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Sudkov, *Kronika obecní Sudkov I. díl (1925–1964)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Úsov, *Z minulosti města Úsova*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Václavov (u Jedlí), *Česká obecní kronika I. díl (1924–1956)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Veselí, *Kronika Veselí (1925–1975)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Vyšehoří, *Kronika Vyšehoří (1925–1968)*.

Státní okresní archiv Šumperk, fond MNV Žádlovice, *Česká obecní kronika Žádlovice (1918–1980)*.

Dobový tisk

Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg (1920, 1925).

Deutsche Wacht: völkisches Wochenblatt für Nordmähren (1929, 1935).

Moravský sever (1920, 1925, 1929, 1935, 1946, 1948).

Rovnost (1948).

Severní Morava (1929).

Stráž Severní Moravy (1920).

Tištěné prameny

Celkový přehled výsledků volby do poslanecké sněmovny v roce 1935 v kraji XII. (Olomouc). Praha 1935.

Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku. Praha 1924.

Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Praha 1935.

Zprávy Státního úřadu statistického, řada B, roč. XXVII (1946), č. 34–36. Praha 1947.

Literatura

ADAMOVIČ, Karolina – LOJEK, Antonín – SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír: *Velké dějiny země Koruny české: Stát.* Praha 2015.

BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub: *Politický systém českých zemí 1848–1989.* Brno 2007.

BARTOŠ, Josef a kol.: *Zábřeh – 750 let.* Zábřeh 2004.

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960 (Sv. 4.).* Ostrava 1974.

BARTOŠ, J. – TRAPL, M.: *Československo 1918–1938.* Olomouc 1994.

BÍLEK, Jan – VELEK, Luboš (ed.): *Karel Kramář (1860–1937): život a dílo.* Praha 2009.

BOYD, Douglas: *Přisluhovači KGB.* Praha 2016.

BRANDES, Detlef.: *Exil v Londýně 1939–1943: Velká Británie a její spojenci Československo, Polsko a Jugoslávie mezi Mnichovem a Teheránem.* Praha 2003

BROKLOVÁ, Eva: *Antonín Švehla: Tvůrce politického systému.* Praha 2017.

BROKLOVÁ, Eva – TOMEŠ, Josef – PEHR, Michal: *Agráři, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky.* Praha 2008

CABADA, Ladislav – ŠANC, David: *Český stranický systém 20. století.* Plzeň 2005.

ČAPKA, František: *1948: Vítězný únor: Cesta k převratu.* Brno 2012.

DUCHOSLAV, Petr: *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945–1948: od obnovy k jejímu pohlcení KSČ.* Praha 2009.

- FRIEDL, Jiří – JEDLIČKOVÁ, Blanka – ŠKERLOVÁ, Jana a kol.: *Parlamentní volby 1946 a Československo: Souvislosti, prognózy, fakta, následky*. Praha 2017.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české, Svazek XV*. Praha 2007.
- HANZLÍK, František: *Únor 1948: výsledek nerovného zápasu*. Praha 1997.
- HARNA, Josef (ed.): *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*. Praha 1998.
- Historie obce Bušín do roku 2000*. Bušín 2000.
- HOFFMAN, P. – KLIMEK, A.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*. Litomyšl 1995.
- HORÁK, Pavel: *Bohumil Laušman: politický životopis: riskantní hry sociálnědemokratického lídra*. Praha 2012.
- HRUŠKA, Emil: *Konrád Henlein: život a smrt*. Praha 2010.
- CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub: *Volební systémy*. Brno 2004.
- JECH, Karel – KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky (1940–1945)*. Brno 2002.
- JEŽEK, Jakub: *Vývoj volebních výsledků v obcích soudního okresu Šilperk (Štítý) v letech 1918–1938 (zpracování výsledků v GISu)*. Olomouc 2018 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- JURENKA, Jan: *Písařov: minulost obce*. Písařov 2003.
- KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1945–1948*. Praha 1991.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Praha 2000.
- KLÁTIL, František: *Republika nad stranami: o vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha 1992.
- KLEMENTOVÁ, Jitka: *Československé odborové hnutí v datech a faktech*. Praha 1980.
- KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české: Svazek XIII a XIV*. Praha 2000.
- KOCIAN, Jan: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948*. Brno 2002

- KOČIAN, Jan a kol.: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*. Praha 2014.
- KONEČNÝ, Karel: *Československá strana lidová na střední Moravě 1948–1960*. Olomouc 2005.
- KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel – TRAPL, Miloš: *Politik dobré vůle: život a dílo msgr. Jana Šrámka*. Praha 2013.
- KOPEČEK, Karel – KRÁKORA, Pavel: *Dějiny Československa 1918–1992*. Praha 2010.
- KOTLÁN, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno 2009.
- KRÁL, Ondřej: *Územní aspekty volebních preferencí obyvatel Trutnovska v období 1918–1938*. Olomouc 2010 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- KREJČÍ, Oskar: *Nová kniha o volbách*. Praha 2006.
- KŘUPKA, Václav a kol.: *Mohelnice včera a dnes: sborník o minulosti a současnosti Mohelnice*. Mohelnice 1973.
- KUBÍČEK, Jaromír: *Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938*. Brno 1989.
- LEBEDA, Tomáš – NOVÁK, Miroslav a kol.: *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda 2006.
- LUKEŠ, Igor: *Československo mezi Hitlerem a Stalinem: Benešova cesta k Mnichovu*. Praha 2018
- MACHALA, Jan: *Retribuce a parlamentní volby 1946*. In *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. Roč. 7, č. 2 (2013).
- MAREK, Pavel: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská v politickém systému ČSR 1918–1938*. Olomouc 1995.
- MARÉS, Antoine: *Edvard Beneš, od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha 2016.
- MAŘICA, Jan: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno 2018.

- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. Brno 2005.
- MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk 1993.
- MRŇKA, Jaromír: *Svéhlavá periferie: Každodennost diktatury KSČ na příkladu Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960*. Praha 2015.
- NECHVÁTAL, Martin: *15. 5. 1921 založení KSČ: ve službách Kominterny*. Praha 2002.
- NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal – TÓTH, Andrej: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938: od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha 2012.
- OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha 2000.
- RUPNIK, Jacques: *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků po převzetí moci*. Praha 2002.
- SKOUMAL, Tomáš: *Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění RČS 1929 a 1935 v zábřežském, šumperském a jesenickém p.o.* Brno 2006 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).
- ŠEVČÍK, Pavel – VALENTOVÁ, Ivana: *Štítý: historie a proměny města 1278–2019*. Štítý 2019.
- ŠTIPL, Luděk: *Byl jednou jeden svět. Stručná historie bývalých židovských komunit v Lošticích, Mohelnici a Úsově*. Mohelnice 2010.
- TRAPL, Miloš: *Monsignore Jan Šrámek*. Olomouc 1995.
- TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*. Praha 1990.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530–935)*. Praha 1997.
- Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006: k 90. výročí vzniku samostatného československého státu*. Praha 2008.
- WINKLEROVÁ, Martina: *Karel Kramář (1860–1937): Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*. Praha 2010.
- ZEMAN, Zbyněk: *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha 2009.

Články

MACHALA, Jan: *Retribuce a parlamentní volby 1946*. In Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. Roč. 7, č. 2 (2013).

Internetové zdroje

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: *Stenoprotokoly z 6. schůze PS NS RČS 1920–1925 (11. června 1920)*. In: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/006schuz/s006007.htm> [cit. 2018–03–28].

Seznam použitých zkratek

AB	Autonomistický blok
AM	Archiv města
AO	Archiv obce
AZS	Autonomní zemědělský svaz
BdL	Svaz zemědělců
ČDMS	Československá domkářsko-malozemědělská strana
ČR	Česká republika
ČSAK	Československá strana agrární a konzervativní
ČSDSD	Československá sociálně demokratická strana dělnická
ČSFR	Československá federativní republika
ČSKS	Československá strana křesťansko-sociální
ČSL	Československá strana lidová
ČSND	Československá národní demokracie
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSR	Československo
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Československá sociální demokracie
ČSÚ	Český statistický úřad
ČSŽOSS	Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská
DAWG	Německá pracovní a volební společenství
DCV	Německá křesťansko-sociální strana lidová
DDFP	Německá demokratická svobodomyšlná strana
DGP	Německá živnostenská strana
DNP	Německá nacionální strana
DNSAP	Německá nacionálně socialistická strana dělnická
DS	Demokratická strana
DSAP	Německá sociálně demokratická strana dělnická
DW20	Německá volební pospolitost 1920
DW29	Německé volební společenství 1929
HSLS	Hlinkova slovenská ľudová strana
KSČ	Komunistická strana Československa

KSS	Komunistická strana Slovenska
Liga	Liga proti vázaným kandidátním listinám
MNKSS	Maďarsko-německá křesťansko-sociální strana
MNV	Místní národní výbor
MRS	Maďarská rolnická strana
MZSZM	Maďarská zemská strana zemědělců a malorolníků
NF	Národní fronta
NL	Národní liga
NOF	Národní obec fašistická
NS	Národní sjednocení
NSP	Národní strana práce
PO	Politický okres
PaŽ	Koalice polských a židovských stran
PS	Poslanecká sněmovna
PZLR	Polský svaz lidových a dělnických stran
RSZML	Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu
R-U	Rakousko-Uhersko
ROH	Revoluční odborové hnutí
S	Senát
SdP	Sudetoněmecká strana
SdW	Sudetoněmecký volební blok
SHF	Sudetoněmecká vlastenecká fronta
SNS	Slovenská národní strana
SO	Soudní okres
SOkA	Státní okresní archiv
SP	Strana práce
SS	Strana svobody
SSČLP	Socialistická strana československého lidu pracujících
SSÚ	Státní statistický úřad
SSSR	Sovětský svaz socialistických republik
SŽS	Sdružené židovské strany
ŽS	Židovská strana

Resumé

This thesis focuses on the aspects of electoral results of political parties in the former political district Zábřeh between 1918 and 1948. In the first place, we provide a detailed quantitative analysis of the factors that influence electoral results of the parties (such as nationality, religion, socioeconomic situation). We also study the impact of the candidate and other qualitative aspects of the parties. The thesis emphasizes the factors that influence the rise of and the resistance against totalitarian parties in individual municipalities of the Zábřeh district.

Based on the analysis of the findings we can state that the electorate in the region follows well-defined nationality boundaries (with the exception of the communist party KSČ). Furthermore, the economic factor was significant as well. Civic parties dominated primarily agricultural settlements (this factor was especially prevalent in agrarian parties, while the catholic parties were successful even outside of the countryside). Socialist parties were successful in the cities and industrial centers (which was especially true for social-democratic and communist parties, whereas national-socialist parties were relying on local organizations and politicians). In general, due to the economic character of the region, civic parties were able to achieve above-average results. Religious factor played a role only in the Czech population which was diverse in religion. The lower fraction of Catholics often meant lower gains for the ČSL party. Local organizations and politicians played an important role especially in smaller municipalities. In the event of the rise of totalitarian parties (SdP in 1935, KSČ in 1946 and 1948), the greater resistance can be seen within the electorate in smaller municipalities with strong position of democratic parties. In the case of the Third Republic, the resistance against the rise of the communist party can be seen especially in the original national Czech settlements with high number of Catholics to vote ČSL.

The main contribution of this thesis is thus a highly detailed analysis of the gains of political parties in individual municipalities of the Zábřeh political district between 1918 and 1948. We also provide an extensive tabular and geographic attachments to illustrate the results.

Tabulková příloha

Tab. 1: Počet obyvatel a jejich národnostní složení v SO Mohelnice v letech 1880, 1921, 1930 a 1950 (část I).¹⁰²⁵

Obec	1880				1921				1930				1950
	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Celkem
Mohelnice	72	4443	86	4601	624	3914	213	4751	666	3704	204	4574	4861
Bezděkov nad Třeb.	284	0	0	284	191	0	0	191	200	0	0	200	130
Bezděkov u Úsova	182	6	0	188	146	9	0	155	160	9	0	169	120
Doubravice	451	5	33	489	450	4	3	457	460	2	4	466	356
Javoří	1	317	0	318	1	242	2	245	4	230	1	235	102
Klopina	490	21	0	511	466	12	2	480	478	17	1	496	385
Krčmy¹⁰²⁶	7	391	0	398	66	285	14	365	41	262	9	312	-
Krchleby	14	546	0	560	1	445	8	454	9	428	0	437	136
Křemačov	6	337	0	343	2	274	0	276	3	276	2	281	219
Křižanov	1	565	0	566	0	404	0	404	5	357	0	362	158
Květín	24	296	40	360	49	260	5	314	26	246	0	272	173
Libiva	5	297	46	348	13	267	1	281	17	290	4	311	196
Líšnice	3	443	4	450	14	374	0	388	13	388	1	402	271
Loštice	1700	909	75	2684	2524	65	70	2659	2563	68	37	2668	2509
Lukavice	305	57	0	362	332	13	2	347	373	11	2	386	400
Mírov	489	1545	73	2107	547	972	88	1607	339	651	26	1016	676
Moravičany	747	36	32	815	868	28	3	899	908	21	0	929	811
Nový Maletín¹⁰²⁷	0	283	0	283	0	101	0	101	0	94	0	94	-

¹⁰²⁵BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249, *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*, s. 61–63, 70–71 a 76–77 a *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–129.

¹⁰²⁶ Roku 1948 připojeny k Mohelnici (společná správa už od roku 1946).

¹⁰²⁷ Od roku 1949 sloučen se Starým Maletínem do Maletína (společná správa 1946).

Tab. 1: Počet obyvatel a jejich národnostní složení v SO Mohelnice v letech 1880, 1921, 1930 a 1950 (část II.).

Obec	1880				1921				1930				1950
	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Celkem
Palonín	538	5	35	578	536	5	6	547	534	3	0	537	402
Pavlov	362	175	0	537	458	25	5	488	420	30	2	452	352
Podolí	4	502	40	546	6	404	1	411	6	419	1	426	336
Police	461	0	0	461	520	0	0	520	451	4	0	455	282
Radnice	215	0	0	215	190	1	1	192	174	1	5	180	115
Řepová	17	546	0	563	30	388	7	425	21	365	0	386	225
Slavoňov	36	306	0	342	53	229	5	287	57	258	0	315	185
Stavenice	240	0	0	240	232	16	0	248	236	17	1	254	192
Starý Maletín	0	1471	2	1473	7	1083	8	1098	6	1005	1	1012	310
Studená Loučka	9	1018	0	1027	29	620	3	652	73	531	4	608	242
Svinov	20	330	1	351	58	291	6	355	86	268	1	355	173
Třeština	381	0	0	381	444	11	1	456	466	8	1	475	328
Újezd	15	429	0	444	34	334	2	370	24	374	1	399	274
Úsov	288	1701	5	1994	483	1109	26	1618	597	866	30	1493	933
Veleboř	291	4	0	295	266	7	6	279	259	2	0	261	210
Veselí	213	5	0	218	164	2	0	166	156	0	0	156	159
Vlachov	19	165	0	184	42	139	4	185	34	149	1	184	126
Vranová	469	8	0	477	345	0	0	345	367	2	2	371	286
Vyšehorky	3	241	0	244	13	196	5	214	1	188	4	193	104
Žádlovice ¹⁰²⁸	-				206	35	2	243	234	37	1	272	173
Souhrn	8362	17403	472	26237	10410	12564	499	23473	10467	11581	346	22394	16910

¹⁰²⁸ Obec do roku 1924 součástí Loštic a Újezdu.

Tab. 2: Počet obyvatel a jejich národnostní složení v SO Šilperk v letech 1880, 1921, 1930 a 1950.¹⁰²⁹

Obec	1880				1921				1930				1950
	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Celkem
Šilperk	77	1924	1	2002	431	1134	18	1583	489	1057	21	1567	959
Bílá Voda	6	807	0	813	93	459	12	564	111	458	10	579	584
Březenský Dvůr¹⁰³⁰	12	202	0	214	13	123	0	136	11	137	0	148	-
Březná	28	491	0	519	30	317	0	347	38	299	4	341	242
Bušín	684	10	1	695	752	6	18	776	670	7	2	679	499
Cotkytle	1536	37	0	1573	1166	29	6	1201	1133	7	1	1141	622
Crhov	598	0	0	598	456	0	0	456	394	0	0	394	226
Červená Voda	0	2841	2	2843	255	1890	34	2179	327	2166	33	2526	1806
Hartíkov	204	0	0	204	188	0	0	188	171	0	0	171	77
Heroltice	25	1047	0	1072	16	624	11	651	22	546	7	575	285
Horní Studénky	670	1	0	671	683	0	0	683	655	0	1	656	499
Jakubovice	563	19	0	582	543	3	1	547	523	0	1	524	290
Jedlí	1414	48	0	1462	1162	13	0	1175	1161	18	1	1180	813
Mlýnický Dvůr	0	605	1	606	43	391	1	435	117	418	4	539	216
Moravský Karlov	7	1200	4	1211	54	680	12	746	45	622	10	677	314
Písařov	1434	762	0	2196	1348	261	11	1620	1285	225	6	1516	936
Šanov	0	905	0	905	19	559	8	586	10	545	9	564	287
Šumvald	66	558	0	624	52	421	4	477	58	333	2	393	174
Zborov	430	0	0	430	411	2	4	417	372	5	1	378	278
Souhrn	7754	11457	9	19220	7715	6912	140	14767	7592	6843	113	14548	9107

¹⁰²⁹ Zdroje totožné jako v případě tab. 1.

¹⁰³⁰ Od roku 1949 součástí Březné.

Tab. 3: Počet obyvatel a jejich národnostní složení v SO Zábřeh v letech 1880, 1921, 1930 a 1950 (část I.).¹⁰³¹

Obec	1880				1921				1930				1950
	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Celkem
Zábřeh ¹⁰³²	2028	1679	8	3715	3635	1650	104	5389	4232	1905	110	6247	7733
Bohuslavice	559	0	0	559	555	0	0	555	551	0	0	551	448
Brníčko	708	0	0	708	774	1	0	775	817	1	1	819	585
Dlouhomilov	692	7	0	699	805	10	5	820	788	7	12	807	544
Dolní Hynčina	6	987	0	993	17	723	2	742	23	683	8	714	225
Drozdov	811	0	0	811	668	22	0	690	669	10	0	679	424
Dubicko	767	7	0	774	926	3	3	932	980	0	3	983	794
Filipov ¹⁰³³	172	0	0	172	159	0	0	159	219	7	0	226	-
Hněvkov	417	13	0	430	410	1	0	411	440	1	0	441	293
Hoštejn	290	6	0	296	332	31	1	364	402	19	2	423	619
Hrabová	649	1	0	650	729	87	3	819	769	75	10	854	619
Hynčínov ¹⁰³⁴	1	167	0	168	1	117	1	119	1	118	1	120	-
Janoslavice	591	0	0	591	452	0	0	452	426	1	0	427	293
Jestřebí	281	32	0	313	313	7	0	320	463	185	3	651	384
Jestřebíčko ¹⁰³⁵	17	219	0	236	99	134	2	235	-				

¹⁰³¹ Zdroje totožné jako v případě tab. 1.

¹⁰³² V datech za rok 1880 i v roce 1919 připojený Krumpach.

¹⁰³³ Od roku 1948 součástí Nemile.

¹⁰³⁴ Od roku 1946 společná správa s Dolní Hynčínou.

¹⁰³⁵ Od roku 1923 součástí Jestřebí.

Tab. 3: Počet obyvatel a jejich národnostní složení v SO Zábřeh v letech 1880, 1921, 1930 a 1950 (část II.).

Obec	1880				1921				1930				1950
	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Celkem
Kamenná	32	467	6	505	17	422	13	452	18	430	1	449	367
Klášterec	165	2	0	167	227	0	0	227	228	2	2	232	237
Kolšov	315	8	0	323	427	4	1	432	482	2	0	484	489
Kosov	467	4	0	471	500	2	1	503	514	8	4	526	374
Krasíkov	24	635	0	659	11	561	6	578	49	505	7	561	373
Lesnice	660	12	0	672	811	1	3	815	834	5	6	845	642
Leština	744	0	1	745	957	3	0	960	1025	5	0	1030	963
Lubník	10	506	0	516	7	433	4	444	9	427	1	437	299
Lupěné	176	0	0	176	196	1	0	197	203	12	0	215	214
Nedvězí	39	473	0	512	61	340	0	401	49	332	0	381	249
Nemile	294	0	0	294	345	1	0	346	339	2	0	341	431
Pivonín	264	0	0	264	253	1	0	254	246	1	0	247	145
Pobučí	26	369	0	395	35	340	1	376	14	378	0	392	192
Postřelmov	1100	6	39	1145	1787	5	1	1793	1954	20	1	1975	1735
Postřelmůvek	414	0	0	414	391	6	7	404	402	1	1	404	338
Rájec	306	6	0	312	339	5	0	344	611	1	1	613	505
Ráječek	252	52	0	304	414	53	3	470	607	22	1	630	598
Rohle	42	1117	0	1159	129	737	13	879	162	722	12	896	526
Rovensko	682	2	1	685	733	10	6	749	742	2	2	746	676

Tab. 3: Počet obyvatel a jejich národnostní složení v SO Zábřeh v letech 1880, 1921, 1930 a 1950 (část III.).

Obec	1880				1921				1930				1950
	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Češi	Němci	Ostatní	Celkem	Celkem
Rudolfovo ¹⁰³⁶	421	10	0	431	549	91	2	642	431	124	11	566	-
Skalička ¹⁰³⁷	357	4	0	361	449	36	3	488	510	33	3	546	-
Strupšín	215	4	0	219	184	3	2	189	194	0	2	196	146
Sudkov	651	158	0	809	1222	165	15	1402	1383	154	11	1548	1172
Svébohov	768	0	0	768	660	1	3	664	640	1	0	641	508
Tatenice	0	1602	8	1610	28	1348	24	1400	68	1279	17	1364	806
Teodorov ¹⁰³⁸	292	5	0	297	305	2	0	307	-				
Václavov	457	0	0	457	397	0	1	398	406	0	0	406	270
Vyšehoří	278	0	0	278	291	0	0	291	311	0	0	311	241
Zvole ¹⁰³⁹	639	275	0	914	815	148	8	971	824	113	1	938	750
Souhrn	18079	8835	63	26977	22415	7505	238	30158	24035	7593	234	31862	26207

¹⁰³⁶ Roku 1949 připojen k Zábřehu.

¹⁰³⁷ Roku 1950 připojena k Zábřehu.

¹⁰³⁸ Roku 1923 připojen k Rájci.

¹⁰³⁹ V datech za rok 1880 i v roce 1919 připojený Kolorédov.

Tab. 4: Náboženské složení obyvatelstva SO Mohelnice v roce 1930 (část I.).¹⁰⁴⁰

Obec	Náboženské vyznání						Celkem
	katolické	evangelické	československé	izrealské	jiné	bez vyznání	
Mohelnice	4291	101	62	59	9	52	4574
Bezděkov nad Třeb.	197	0	1	0	0	2	200
Bezděkov u Úsova	153	8	5	0	0	3	169
Doubravice	267	2	190	0	6	1	466
Javoří	235	0	0	0	0	0	235
Klopina	319	142	28	0	3	4	496
Krčmy	312	0	0	0	0	0	312
Krchleby	436	1	0	0	0	0	437
Křemačov	278	3	0	0	0	0	281
Křižanov	362	0	0	0	0	0	362
Květín	269	3	0	0	0	0	272
Libiva	311	0	0	0	0	0	311
Líšnice	397	2	0	0	0	3	402
Loštice	1667	13	855	55	6	72	2668
Lukavice	262	1	95	2	0	26	386
Mírov	915	18	42	4	14	23	1016
Moravičany	787	2	134	0	0	6	929
Nový Maletín	94	0	0	0	0	0	94

¹⁰⁴⁰ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 125–127. Dodržena dobová terminologie.

Tab. 4: Náboženské složení obyvatelstva SO Mohelnice v roce 1930 (část II.).

Obec	Náboženské vyznání						Celkem
	katolické	evangelické	československé	izrealské	jiné	bez vyznání	
Palonín	399	2	128	0	5	3	537
Pavlov	347	1	103	0	0	1	452
Podolí	426	0	0	0	0	0	426
Police	326	14	112	0	0	3	455
Radnice	125	0	53	0	0	0	180
Řepová	386	0	0	0	0	0	386
Slavoňov	304	8	2	0	0	1	315
Stavenice	184	17	49	0	1	3	254
Starý Maletín	1006	2	0	2	1	1	1012
Studená Loučka	606	2	0	0	0	0	608
Svinov	319	0	35	0	0	1	355
Třeština	438	2	26	0	0	9	475
Újezd	399	0	0	0	0	0	399
Úsov	1412	21	16	20	0	24	1493
Veleboř	205	48	6	0	0	2	261
Veselí	33	3	119	0	0	1	156
Vlachov	180	0	0	0	0	4	184
Vranová	321	0	48	0	1	1	371
Vyšehorky	193	0	0	0	0	0	193
Žádlovice	202	0	70	0	0	0	272
Souhrn	19363	416	2179	142	46	246	22394

Tab. 5.: Náboženské složení obyvatelstva SO Šilperk v roce 1930.¹⁰⁴¹

Obec	Náboženské vyznání						Celkem
	katolické	Evangelické	československé	izrealské	jiné	bez vyznání	
Šilperk	1472	17	30	0	7	41	1567
Bílá Voda	547	13	3	0	8	7	579
Březenský Dvůr	148	0	0	0	0	0	148
Březná	337	3	0	0	1	0	341
Bušín	591	3	54	0	1	30	679
Cotkytle	1059	0	62	0	1	19	1141
Crhov	326	0	66	0	0	2	394
Červená Voda	2406	43	17	0	36	24	2526
Hartíkov	163	0	1	0	4	3	171
Heroltice	565	5	0	0	4	1	575
Horní Studénky	651	2	1	0	1	1	656
Jakubovice	454	10	39	0	1	20	524
Jedlí	1119	14	19	0	1	20	1180
Mlýnický Dvůr	523	6	5	0	0	5	539
Moravský Karlov	670	2	0	0	2	3	677
Písařov	1277	156	8	0	4	71	1516
Šanov	550	5	0	0	4	5	564
Šumvald	393	0	0	0	0	0	393
Zborov	357	8	5	1	0	7	378
Souhrn	13608	287	310	1	75	259	14548

¹⁰⁴¹ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 127–128. Dodržena dobová terminologie.

Tab. 6: Náboženské složení obyvatelstva SO Zábřeh v roce 1930 (část I).¹⁰⁴²

Obec	Náboženské vyznání						Celkem
	katolické	Evangelické	československé	izrealské	jiné	bez vyznání	
Zábřeh	5198	362	280	30	35	342	6247
Bohuslavice	329	6	208	0	0	8	551
Brníčko	689	78	17	0	0	35	819
Dlouhomilov	753	28	4	0	0	22	807
Dolní Hynčína	709	2	0	0	1	2	714
Drozdov	644	3	9	0	0	23	679
Dubicko	542	32	393	0	2	14	983
Filipov	205	1	18	0	0	2	226
Hněvkov	422	6	2	0	8	3	441
Hoštejn	297	6	114	0	2	4	423
Hrabová	377	440	22	0	0	15	854
Hynčínov	120	0	0	0	0	0	120
Janoslavice	322	87	10	0	1	7	427
Jestřebí	540	1	107	0	0	3	651
Kamenná	434	2	0	0	13	0	449
Kláštrec	216	2	6	0	0	8	232
Kolšov	451	7	0	0	0	26	484
Kosov	437	42	33	0	1	13	526
Krasíkov	551	6	3	0	0	1	561
Lesnice	789	31	8	0	0	17	845
Leština	743	145	44	0	0	98	1030
Lubník	437	0	0	0	0	0	437

¹⁰⁴² *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*, s. 128–129. Dodržena dobová terminologie.

Tab. 6: Náboženské složení obyvatelstva SO Zábřeh v roce 1930 (část II.).

Obec	Náboženské vyznání						Celkem
	katolické	Evangelické	československé	izrealské	jiné	bez vyznání	
Lupěné	185	2	17	0	0	11	215
Nedvězí	379	0	0	0	2	0	381
Nemile	320	3	16	0	0	2	341
Pivonín	220	0	25	0	0	2	247
Pobučí	392	0	0	0	0	0	392
Postřelmov	1710	55	99	0	7	104	1975
Postřelmůvek	334	1	56	0	0	13	404
Rájec	549	4	53	0	0	7	613
Ráječek	484	1	115	0	6	24	630
Rohle	875	10	2	0	7	2	896
Rovensko	709	16	6	0	3	12	746
Rudolfov	469	8	35	0	1	53	566
Skalička	408	2	104	0	4	28	546
Strupšín	192	2	0	0	0	2	196
Sudkov	1249	120	28	0	8	123	1548
Svébohov	586	52	1	0	0	2	641
Tatenice	1350	6	2	0	0	6	1364
Václavov	382	12	10	0	0	2	406
Vyšehoří	252	4	49	0	1	5	311
Zvole	663	3	252	5	0	15	938
Souhrn	26913	1588	2148	35	102	1056	31862

Tab. 7: Celkové výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 až 1935.¹⁰⁴³

Strana ¹⁰⁴⁴	1920		1925		1929		1935	
	%	Mandátů	%	Mandátů	%	Mandátů	%	Mandátů
ČSDSD	25,7	74	8,9	29	13,1	39	12,6	38
ČSL ¹⁰⁴⁵	11,3	33	9,7	31	8,4	25	7,5	22
DSAP	11,1	31	5,8	17	6,9	21	3,6	11
RSZML	9,7	28	13,7	45	15,0	46	14,3	45
ČSNS ¹⁰⁴⁶	8,1	24	8,6	28	10,4	32	9,2	28
ČSND ¹⁰⁴⁷	6,3	19	4,0	13	4,9	15	5,6	17
DW20 ¹⁰⁴⁸	5,3	15	-	-	-	-	-	-
SNS	3,9	12	-	-	-	-	-	-
BdL ¹⁰⁴⁹	3,9	11	8,0	24	5,4	16	1,7	5
DCV ¹⁰⁵⁰	3,4	10	4,4	13	4,7	14	2,0	6
ČSŽOSS	2,0	6	4,0	13	3,9	12	5,4	17
MNKSS ¹⁰⁵¹	2,3	5	1,4	4	3,5	9	3,6	9
DDFP	1,7	5	-	-	-	-	-	-
SSČSLP	1,0	3	-	-	-	-	-	-
MZSZM	0,4	1	-	-	-	-	-	-
KSČ	-	-	13,1	41	10,2	30	10,3	30
HSES ¹⁰⁵²	-	-	6,9	23	5,8	19	6,7	22
DNP	-	-	3,4	10	2,6	7	-	-
DNSAP	-	-	2,4	7	2,8	8	-	-
PZLR	-	-	0,4	1	-	-	-	-
AZS	-	-	0,4	1	-	-	-	-
PaŽ	-	-	-	-	1,4	4	-	-
Liga/NOF	-	-	-	-	1,0	3	2,0	6
SdP	-	-	-	-	-	-	15,2	44

¹⁰⁴³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 13–14.

¹⁰⁴⁴ Uvedeny jsou vždy jen výsledky stran, které získaly ve volbách alespoň jeden mandát.

¹⁰⁴⁵ V roce 1920 kandidovala v koalici se SES.

¹⁰⁴⁶ Do roku 1926 ČSS.

¹⁰⁴⁷ V roce 1935 uvedeny u ČSND výsledky NS.

¹⁰⁴⁸ Koalice DGP, DNP a DNSAP.

¹⁰⁴⁹ V roce 1925 kandidovala v koalici s DGP. V roce 1929 v rámci širší koalice DW29.

¹⁰⁵⁰ V roce 1929 kandidovala v koalici s DGP.

¹⁰⁵¹ V roce 1935 kandidovala v široké koalici se Sudetoněmeckým volebním blokem (SdW).

¹⁰⁵² V roce 1929 na jejích kandidátkách v zemi Moravskoslezské kandidovali kandidáti ČSKS. V roce 1935 kandidovala v rámci širší koalice AB (Autonomistický blok).

Tab. 8: Celkové výsledky voleb do Senátu 1920 až 1935.¹⁰⁵³

Strana ¹⁰⁵⁴	1920		1925		1929		1935	
	%	Mandátů	%	Mandátů	%	Mandátů	%	Mandátů
ČSDSD	28,1	41	8,8	14	13,0	20	12,5	20
ČSL ¹⁰⁵⁵	11,9	18	10,1	16	8,7	13	7,7	11
DSAP	11,4	16	6,0	9	6,9	11	3,7	6
RSZML	10,2	14	13,8	22	15,2	24	14,3	23
ČSNS ¹⁰⁵⁶	7,2	10	8,5	14	10,3	16	9,2	14
ČSND ¹⁰⁵⁷	6,8	10	4,2	7	5,0	8	5,6	9
DW20 ¹⁰⁵⁸	5,8	8	-	-	-	-	-	-
SNS	3,5	6	0,5	0	-	-	-	-
BdL ¹⁰⁵⁹	4,0	6	8,3	13	5,8	9	1,8	0
DCV ¹⁰⁶⁰	2,7	4	4,7	7	4,9	8	2,1	3
ČSŽOSS	2,1	3	4,2	6	4,3	6	5,4	8
DDFP	2,7	3	-	-	-	-	-	-
MNKSS ¹⁰⁶¹	1,9	2	1,4	2	3,6	6	3,6	6
MRS	0,8	1	-	-	-	-	-	-
KSČ	-	-	12,7	20	10,0	15	10,2	16
HSES ¹⁰⁶²	-	-	6,8	12	5,9	9	6,8	11
DNP	-	-	3,5	5	2,6	0	-	-
DNSAP	-	-	2,3	3	2,7	4	-	-
Liga/NOF	-	-	-	-	0,8	1	2,0	0
SdP	-	-	-	-	-	-	15,0	23

¹⁰⁵³ NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal – TÓTH, Andrej: *c. d.*, s. 660–661, 664–665, 668–669, 672–673.

¹⁰⁵⁴ Uvedeny jsou vždy jen výsledky stran, které získaly ve volbách alespoň jeden mandát.

¹⁰⁵⁵ V roce 1920 kandidovala v koalici se SLS.

¹⁰⁵⁶ Do roku 1926 ČSS.

¹⁰⁵⁷ V roce 1935 uvedeny u ČSND výsledky NS.

¹⁰⁵⁸ Koalice DGP, DNP a DNSAP.

¹⁰⁵⁹ V roce 1925 kandidovala v koalici s DGP. V roce 1929 v rámci širší koalice DW29.

¹⁰⁶⁰ V roce 1929 kandidovala v koalici s DGP.

¹⁰⁶¹ V roce 1935 kandidovala v široké koalici se Sudetoněmeckým volebním blokem (SdW).

¹⁰⁶² V roce 1929 na jejich kandidátkách v zemi Moravskoslezské kandidovali kandidáti ČSKS. V roce 1935 kandidovala v rámci širší koalice AB (Autonomistický blok).

Tab. 9: Celkové výsledky voleb do Národního shromáždění 1946 a 1948.¹⁰⁶³

Strana	1946		1948	
	%	Mandáty	%	Mandáty
KSČ	31,1	93	86,6	300
ČSNS	18,6	55		
ČSL	15,6	46		
ČSDSD	12	37		
DS	14,1	43		
KSS	6,9	21		
SS	0,7	3		
SP	0,8	2		
Prázdné lístky	0,5	-	13,4	-

¹⁰⁶³ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 17–19.

Tab. 10: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 pro jednotlivé územní celky s důrazem na PO Zábřeh (%).¹⁰⁶⁴

Strana ¹⁰⁶⁵	ČSR	České země	Morava a Slezsko	Olomoucký kraj	PO Zábřeh	SO Mohelnice	SO Šilperk	SO Zábřeh
DSAP	11,1	14,2	9,5	14,2	16,0	20,8	20,9	9,8
RSZML	9,7	12,4	12,4	10,6	15,9	16,6	12,8	17,0
ČSL¹⁰⁶⁶	11,3	9,6	18,8	14,9	15,4	7,1	12,7	23,0
ČSDSD	25,7	22,2	22,0	19,0	13,9	7,6	12,5	19,4
DW20¹⁰⁶⁷	5,3	6,8	7,2	11,5	13,4	11,3	22,8	10,2
BdL	3,9	5,0	1,7	6,3	8,8	17,7	3,9	4,5
DCV	3,4	4,4	6,8	6,6	5,5	7,1	6,1	4,0
ČSS	8,1	9,7	6,2	4,2	3,7	1,9	3,4	5,1
ČSŽOSS	2,0	2,5	2,9	3,5	2,8	3,3	2,3	2,6
ČSND	6,3	8,0	6,2	6,4	2,6	3,9	1,8	2,0
SSČSLP	1,0	1,2	1,1	1,3	1,2	0,9	0,4	1,8
DDFP	1,7	2,2	4,1	0,9	0,5	0,6	0,4	0,4
SŽS	1,3	0,7	1,0	0,6	0,4	1,1	0,1	0,1

¹⁰⁶⁴ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 43 a 192.

¹⁰⁶⁵ Uvedeny pouze strany kandidující v Olomouckém volebním kraji. Seřazeny dle výsledků v PO Zábřeh.

¹⁰⁶⁶ Kandidovala v koalici s SES.

¹⁰⁶⁷ Koalice DGP, DNP a DNSAP.

Tab. 11: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 pro jednotlivé územní celky s důrazem na PO Zábřeh (%).¹⁰⁶⁸

Strana ¹⁰⁶⁹	ČSR	České země	Morava a Slezsko	Olomoucký kraj	PO Zábřeh	SO Mohelnice	SO Šilperk	SO Zábřeh
ČSL	9,7	12,3	21,4	18,4	20,3	13,0	18,1	26,7
BdL ¹⁰⁷⁰	8,0	7,9	6,4	9,9	14,1	22,6	14,4	7,6
RSZML	13,7	12,6	11,5	10,9	11,2	11,2	9,7	11,9
ČSDSD	8,9	10,2	9,6	10,4	9,2	7,9	5,8	11,7
DCV	4,4	5,8	6,7	8,6	8,9	12,0	11,2	5,4
DSAP	5,8	7,5	5,1	8,3	8,1	9,0	12,9	5,0
KSČ	13,1	12,1	11,1	7,0	6,3	2,6	6,7	8,8
ČSS	8,6	10,2	7,0	5,8	5,1	3,8	2,8	7,3
DNSAP	2,4	3,1	2,9	4,0	4,9	6,5	3,7	4,4
ČSZOSS	4,0	5,0	4,6	5,0	4,7	4,3	4,1	5,2
DNP	3,4	4,4	4,5	5,7	4,4	3,1	8,2	3,6
ČSND	4,0	4,7	2,5	2,5	0,9	1,7	0,4	0,6
NSP	1,4	1,6	2,3	1,6	0,6	0,6	0,3	0,8
ŽS	1,4	0,8	1,1	0,7	0,5	1,0	0,3	0,2
ČDMZS	0,2	0,3	0,7	0,8	0,5	0,3	0,8	0,4
ČSAK	0,4	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,6	0,2

¹⁰⁶⁸ Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006, s. 49 a 223. Výsledky za SO Šilperk se neshodují s volebními protokoly.

¹⁰⁶⁹ Uvedeny pouze strany kandidující v Olomouckém volebním kraji. Seřazeny dle výsledků v PO Zábřeh.

¹⁰⁷⁰ Kandidovala v koalici s DGP.

Tab. 12: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 pro jednotlivé územní celky s důrazem na PO Zábřeh (%).¹⁰⁷¹

Strana ¹⁰⁷²	ČSR	České země	Morava a Slezsko	Olomoucký kraj	PO Zábřeh	SO Mohelnice	SO Šilperk	SO Zábřeh
ČSL	8,4	10,2	17,7	15,5	17,3	10,4	14,9	23,4
ČSDSD	13,1	14,1	14,8	14,5	14,1	11,9	8,9	18
RSZML	15	13,2	12,3	12	11,8	12	9,7	12,7
DCV ¹⁰⁷³	4,7	6,1	6,9	10,3	10,6	14,9	13,4	6,2
BdL ¹⁰⁷⁴	5,4	6,7	5,0	7,4	9,8	16,7	10,4	4,6
DSAP	6,9	8,8	6,3	9,6	8,5	10,2	12,9	5,3
DNSAP	2,8	3,6	3,7	5,2	7,7	9,6	6,7	6,8
KSČ	10,2	9,9	8,9	6,5	7,2	2,2	10,7	9,3
ČSŽOSS	3,9	4,5	4,3	4,6	4,3	3,8	3,4	5,1
ČSNS	10,4	12,5	9,7	6,5	4,0	2,7	3,1	5,3
DNP	2,6	3,3	3,6	3,5	2,5	2,2	4,2	2,0
ČSND	4,9	4,5	3,1	2,9	1,4	1,9	1,3	1,1
Liga	1	1,2	0,5	0,5	0,3	0,7	0,2	0,2
PaŽ	1,4	1	2,2	0,5	0,3	0,7	0,1	0,1
HSES	5,8	0,4	1,1	0,5	0,2	0,2	0,1	0,2

¹⁰⁷¹ Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006, s. 66 a 253.

¹⁰⁷² Uvedeny pouze strany kandidující v Olomouckém volebním kraji. Seřazeny dle výsledků v PO Zábřeh.

¹⁰⁷³ Kandidovala v koalici s DGP.

¹⁰⁷⁴ Často označovaná v těchto volbách jako DW29, jelikož se jednalo o koalici s několika dalšími menšími německými stranami.

Tab. 13: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 pro jednotlivé územní celky s důrazem na PO Zábřeh (%).¹⁰⁷⁵

Strana ¹⁰⁷⁶	ČSR	České země	Morava a Slezsko	Olomoucký kraj	PO Zábřeh	SO Mohelnice	SO Šilperk	SO Zábřeh
SdP	15,2	19,4	14,9	21,6	24,4	33,4	29,6	15,8
ČSL	7,5	9,1	15,6	13,5	15,4	8,8	13,7	20,8
RSZML	14,3	13,2	14,2	13,6	14,1	13,9	13,8	14,5
ČSDSD	12,6	13,0	13,3	12,3	11,6	10,2	7,5	14,4
ČSŽOSS	5,4	6,3	6,1	6,6	6,4	5,4	4,8	7,8
KSČ	10,3	8,9	8,6	6,3	6,0	1,6	7,5	8,4
ČSNS	9,2	11,0	9,8	6,5	5,2	2,7	3,2	7,9
DSAP	3,6	4,7	3,7	6,0	5,1	7,4	5,2	3,5
DCV	2,0	2,6	3,6	4,9	4,6	6,4	6,2	2,7
BdL	1,7	2,3	1,8	3,5	4,2	6,3	6,4	1,8
NS	5,6	6,4	3,9	4,1	1,2	1,5	0,4	1,4
SdW¹⁰⁷⁷	3,6	0,4	0,6	0,8	1,0	1,2	1,2	0,9
NOF	2,0	2,1	2,3	0,4	0,5	1,1	0,5	0,1

¹⁰⁷⁵ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 71 a 285.

¹⁰⁷⁶ Uvedeny pouze strany kandidující v Olomouckém volebním kraji. Seřazeny dle výsledků v PO Zábřeh.

¹⁰⁷⁷ Na celostátní úrovni součást koalice v rámci MNKSS.

Tab. 14: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1946 pro jednotlivé územní celky s důrazem na PO Zábřeh (%).¹⁰⁷⁸

Strana	ČSR	České země	Morava a Slezsko	Olomoucký kraj	PO Zábřeh	SO Mohelnice	SO Šilperk	SO Zábřeh
KSČ	31,1	40,2	34,5	32,4	34,2	36,2	33,5	33,4
ČSL	15,6	20,2	27,6	27,8	33,2	25,4	40,7	35,1
ČSNS	18,3	23,7	20,8	21,0	17,3	18,6	15,1	17,2
ČSDSD	12,0	15,6	16,7	18,4	14,9	19,5	10,1	13,9
Prázdné lístky	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,3	0,7	0,4

¹⁰⁷⁸ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 86 a Zprávy Státního úřadu statistického, řada B, roč. XXVII (1946), č. 34–36, Praha 1947, s. 280.

Tab. 15: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1948 pro jednotlivé územní celky s důrazem na PO Zábřeh (%).¹⁰⁷⁹

Strana	ČSR	České země	Morava a Slezsko	Olomoucký kraj	PO Zábřeh	SO Mohelnice	SO Šilperk	SO Zábřeh
NF	86,6	90,4	88,5	84,9	82,5	88,2	82,8	78,7
Bílé lístky	13,4	9,6	11,5	15,1	17,5	11,8	17,2	21,3

¹⁰⁷⁹ *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 96, *Rovnost*, r. 64, č. 127, 1. 6. 1948, s. 1 a *Moravský Sever*, r. 42, č. 25, 4. 6. 1948, s. 1.

Tab. 16: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Mohelnice (část I.).¹⁰⁸⁰

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSŽOSS	SSČSLP	RSZML	NS ¹⁰⁸¹	SŽS	Celkem
Mohelnice¹⁰⁸²	100	14	56	25	25	13	8	2094	55	2390
Bezděkov nad Třebůvkou	32	0	1	41	3	0	24	0	0	101
Bezděkov u Úsova	0	0	3	41	1	2	17	3	0	67
Doubřavice	18	15	2	33	0	11	167	0	0	246
Javoří	0	0	0	0	0	0	0	129	0	129
Klopina	21	4	5	22	0	9	174	0	0	235
Krchleby	1	0	0	0	0	0	0	235	0	236
Krčmy	4	0	0	3	0	0	12	160	0	179
Křemačov	1	0	0	0	1	0	0	143	0	145
Křižanov	0	0	0	0	0	0	0	226	0	226
Květin	2	1	3	2	2	0	1	141	0	152
Libiva	1	0	0	0	0	0	0	142	0	143
Líšnice	1	0	0	0	0	2	0	203	0	206
Loštice	402	24	226	207	269	9	120	15	40	1312
Lukavice	35	14	0	14	2	3	132	2	0	202
Mírov	4	1	79	7	0	0	2	474	0	567
Moravičany	69	32	17	116	18	29	179	8	0	468
Nový Maletín	0	0	0	0	0	0	0	51	0	51
Palonín	24	1	17	49	10	0	179	8	0	288

¹⁰⁸⁰ Moravský sever, r. 20, č. 19, 23. 4. 1920, s. 2–3. Doplněno některými kronikami.

¹⁰⁸¹ Hlavní zdroj Moravský Sever bohužel nerozlišoval jednotlivé německé strany.

¹⁰⁸² Výsledky německých stran v Mohelnici: BdL 135, DCV 320, DSAP 988, DW20 625 a DDFP 26. SOKA Šumperk, fond AM Mohelnice, *německá obecní kronika Mohelnice I. díl (1883–1927)*, i. č. 173.

Tab. 16: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Mohelnice (část II.).

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSŽOSS	SSČSLP	RSZML	NS	SŽS	Celkem
Pavlov	30	2	3	38	2	0	147	12	0	234
Podolí	0	0	0	1	0	1	0	209	0	211
Police	24	1	12	34	6	9	150	1	0	237
Radnice	6	1	2	6	0	2	73	0	0	90
Řepová	0	2	0	0	0	0	1	210	0	213
Slavoňov	2	0	0	0	0	0	10	163	0	175
Stavenice	6	8	3	5	4	1	99	7	0	133
Starý Maletín	2	0	0	1	2	0	1	591	0	597
Studená Loučka	0	0	0	5	0	0	2	337	0	344
Svinov	5	0	1	4	0	0	7	153	0	170
Třeština	7	19	12	26	3	3	149	0	0	219
Újezd	46	3	3	8	2	0	10	191	0	263
Úsov	19	73	6	38	29	6	10	622	28	831
Veleboř	8	0	2	45	2	3	68	3	0	131
Veselí	4	3	0	5	0	1	74	0	0	87
Vlachov	2	8	0	4	0	0	0	78	0	92
Vranová	9	1	0	46	3	1	120	0	0	180
Vyšehorky¹⁰⁸³	0	0	0	4	0	0	0	104	0	108
Souhrn	885	227	453	830	384	105	1936	6715	123	11658

¹⁰⁸³ Výsledky německých stran ve Vyšehorkách: BdL 72, DCV 5, DSAP 11, DW20 6 a DDFP 0. SOKA Šumperk, fond AO Vyšehorky, *německá obecní kronika Vyšehorky (1925–1939)*.

Tab. 17: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Mohelnice (část I.; %).¹⁰⁸⁴

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSZOSS	SSČSLP	RSZML	NS ¹⁰⁸⁵	SŽS
Mohelnice ¹⁰⁸⁶	4,2	0,6	2,3	1,0	1,0	0,5	0,3	87,6	2,3
Bezděkov nad Třebůvkou	31,7	0,0	1,0	40,6	3,0	0,0	23,8	0,0	0,0
Bezděkov u Úsova	0,0	0,0	4,5	61,2	1,5	3,0	25,4	4,5	0,0
Doubravice	7,3	6,1	0,8	13,4	0,0	4,5	67,9	0,0	0,0
Javoří	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0
Klopina	8,9	1,7	2,1	9,4	0,0	3,8	74,0	0,0	0,0
Krchleby	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	99,6	0,0
Krčmy	2,2	0,0	0,0	1,7	0,0	0,0	6,7	89,4	0,0
Křemačov	0,7	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	98,6	0,0
Křižanov	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0
Květín	1,3	0,7	2,0	1,3	1,3	0,0	0,7	92,8	0,0
Libiva	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	99,3	0,0
Líšnice	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	98,5	0,0
Loštice	30,6	1,8	17,2	15,8	20,5	0,7	9,1	1,1	3,0
Lukavice	17,3	6,9	0,0	6,9	1,0	1,5	65,3	1,0	0,0
Mírov	0,7	0,2	13,9	1,2	0,0	0,0	0,4	83,6	0,0
Moravičany	14,7	6,8	3,6	24,8	3,8	6,2	38,2	1,7	0,0
Nový Maletín	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0
Palonín	8,3	0,3	5,9	17,0	3,5	0,0	62,2	2,8	0,0

¹⁰⁸⁴ Moravský sever, č. 19, 23. 4. 1920, s. 2–3. Doplněno některými kronikami.

¹⁰⁸⁵ Hlavní zdroj Moravský Sever bohužel nerozlišoval jednotlivé německé strany.

¹⁰⁸⁶ Výsledky německých stran v Mohelnici: BdL 5,6 %, DCV 13,4 %, DSAP 41,3 %, DW20 26,2 % a DDFP 1,1 %. SOKA Šumperk, fond AM Mohelnice, německá obecní kronika Mohelnice I. díl (1883–1927), i. č. 173.

Tab. 17: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Mohelnice (část II.; %).

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSŽOSS	SSČSLP	RSZML	NS	SŽS
Pavlov	12,8	0,9	1,3	16,2	0,9	0,0	62,8	5,1	0,0
Podolí	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	99,1	0,0
Police	10,1	0,4	5,1	14,3	2,5	3,8	63,3	0,4	0,0
Radnice	6,7	1,1	2,2	6,7	0,0	2,2	81,1	0,0	0,0
Řepová	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	98,6	0,0
Slavoňov	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,7	93,1	0,0
Stavenice	4,5	6,0	2,3	3,8	3,0	0,8	74,4	5,3	0,0
Starý Maletín	0,3	0,0	0,0	0,2	0,3	0,0	0,2	99,0	0,0
Studená Loučka	0,0	0,0	0,0	1,5	0,0	0,0	0,6	98,0	0,0
Svinov	2,9	0,0	0,6	2,4	0,0	0,0	4,1	90,0	0,0
Třeština	3,2	8,7	5,5	11,9	1,4	1,4	68,0	0,0	0,0
Újezd	17,5	1,1	1,1	3,0	0,8	0,0	3,8	72,6	0,0
Úsov	2,3	8,8	0,7	4,6	3,5	0,7	1,2	74,8	3,4
Veleboř	6,1	0,0	1,5	34,4	1,5	2,3	51,9	2,3	0,0
Veselí	4,6	3,4	0,0	5,7	0,0	1,1	85,1	0,0	0,0
Vlachov	2,2	8,7	0,0	4,3	0,0	0,0	0,0	84,8	0,0
Vranová	5,0	0,6	0,0	25,6	1,7	0,6	66,7	0,0	0,0
Vyšehorky¹⁰⁸⁷	0,0	0,0	0,0	3,7	0,0	0,0	0,0	96,3	0,0
Souhrn¹⁰⁸⁸	7,6	1,9	3,9	7,1	3,3	0,9	16,6	57,6	1,1

¹⁰⁸⁷ Výsledky německých stran ve Vyšehorkách: BdL 66,7 %, DCV 4,6 %, DSAP 10,2 %, DW20 5,6 % a DDFP 0,0 %. SOKA Šumperk, fond AO Vyšehorky, *Německá obecní kronika Vyšehorky (1925–1939)*.

¹⁰⁸⁸ Celkové výsledky jednotlivých německých stran: BdL 17,7 %, DCV 7,1 %, DSAP 20,8 %, DW20 11,3 % a DDFP 0,6 %. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 192.

Tab. 18: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Šilperk.¹⁰⁸⁹

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSŽOSS	SSČSLP	RSZML	NS ¹⁰⁹⁰	SŽS	Celkem
Šilperk	25	3	30	31	20	0	41	724	0	874
Bílá Voda	15	0	1	0	0	1	8	258	1	284
Březenský Dvůr¹⁰⁹¹	0	0	0	0	1	0	4	74	0	79
Březná	1	0	0	0	1	0	0	184	0	186
Bušín	185	4	5	92	28	3	23	2	0	342
Cotkytle	61	121	16	186	15	3	141	16	0	559
Crhov	5	89	5	14	7	1	81	0	0	202
Červená Voda	59	1	13	3	0	0	5	1197	3	1281
Hartíkov	23	0	5	21	0	0	52	1	0	102
Heroltice	1	2	1	2	2	0	2	318	0	328
Horní Studénky	58	0	0	80	20	0	170	0	0	328
Jakubovice	147	5	6	48	7	0	72	0	0	285
Jedlí	65	26	16	313	36	14	120	5	0	595
Mlýnický Dvůr	5	0	3	3	0	0	1	224	0	236
Moravský Karlov	5	2	7	4	2	1	4	405	0	430
Písařov	269	10	30	129	33	6	152	180	0	809
Šanov	0	2	1	1	1	0	0	353	0	358
Šumvald	0	0	0	2	0	0	1	222	0	225
Zborov	37	0	0	49	7	1	108	0	0	202
Souhrn	961	265	139	978	180	30	985	4163	4	7705

¹⁰⁸⁹ Moravský sever, č. 19, 23. 4. 1920, s. 2–3. Doplněno některými kronikami.

¹⁰⁹⁰ Hlavní zdroj Moravský Sever bohužel nerozlišoval jednotlivé německé strany.

¹⁰⁹¹ Pro obec Březenský Dvůr jsou díky obecní kronice známy výsledky pro jednotlivé německé strany do Senátu: DSAP 25 hlasů, DCV 21 hlasů, DW20 16 hlasů a BdL 2 hlasy. SOKA Šumperk, fond AO Březná, *Německá obecní kronika Březenský Dvůr (1930–1938)*.

Tab. 19: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Šilperk (%).¹⁰⁹²

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSŽOSS	SSČSLP	RSZML	NS ¹⁰⁹³	SŽS
Šilperk	2,9	0,3	3,4	3,5	2,3	0,0	4,7	82,8	0,0
Bílá Voda	5,3	0,0	0,4	0,0	0,0	0,4	2,8	90,8	0,4
Březenský Dvůr¹⁰⁹⁴	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	5,1	93,7	0,0
Březná	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	98,9	0,0
Bušín	54,1	1,2	1,5	26,9	8,2	0,9	6,7	0,6	0,0
Cotkytle	10,9	21,6	2,9	33,3	2,7	0,5	25,2	2,9	0,0
Crhov	2,5	44,1	2,5	6,9	3,5	0,5	40,1	0,0	0,0
Červená Voda	4,6	0,1	1,0	0,2	0,0	0,0	0,4	93,4	0,2
Hartíkov	22,5	0,0	4,9	20,6	0,0	0,0	51,0	1,0	0,0
Heroltice	0,3	0,6	0,3	0,6	0,6	0,0	0,6	97,0	0,0
Horní Studénky	17,7	0,0	0,0	24,4	6,1	0,0	51,8	0,0	0,0
Jakubovice	51,6	1,8	2,1	16,8	2,5	0,0	25,3	0,0	0,0
Jedlí	10,9	4,4	2,7	52,6	6,1	2,4	20,2	0,8	0,0
Mlýnický Dvůr	2,1	0,0	1,3	1,3	0,0	0,0	0,4	94,9	0,0
Moravský Karlov	1,2	0,5	1,6	0,9	0,5	0,2	0,9	94,2	0,0
Písařov	33,3	1,2	3,7	15,9	4,1	0,7	18,8	22,2	0,0
Šanov	0,0	0,6	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0	98,6	0,0
Šumvald	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	0,0	0,4	98,7	0,0
Zborov	18,3	0,0	0,0	24,3	3,5	0,5	53,5	0,0	0,0
Souhrn¹⁰⁹⁵	8,2	2,3	1,2	8,4	1,5	0,3	8,0	35,7	0,0

¹⁰⁹² Moravský sever, č. 19, 23. 4. 1920, s. 2–3. Doplněno některými kronikami.

¹⁰⁹³ Hlavní zdroj Moravský Sever bohužel nerozlišoval jednotlivé německé strany.

¹⁰⁹⁴ Pro obec Březenský Dvůr jsou díky obecní kronice známé výsledky pro jednotlivé německé strany do Senátu: DSAP 37,3 %, DCV 31,3 %, DW20 23,9 % a BdL 3,0 %. SOkA Šumperk, fond AO Březná, *Německá obecní kronika Březenský Dvůr (1930–1938)*.

¹⁰⁹⁵ Celkové výsledky jednotlivých německých stran: BdL 3,9 %, DCV 6,1 %, DSAP 20,9 %, DW20 22,8 % a DDFP 0,4 %. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 192.

Tab. 20: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Zábřeh (část I).¹⁰⁹⁶

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSŽOSS	SSČSLP	RSZML	NS ¹⁰⁹⁷	SŽS	Celkem
Zábřeh ¹⁰⁹⁸	418	120	137	604	128	46	78	956	14	2501
Bohuslavice	2	99	0	57	3	0	139	0	0	300
Brníčko	130	3	8	103	20	6	113	0	0	383
Dlouhomilov	165	85	3	48	8	0	117	2	0	428
Dolní Hynčina	2	1	0	0	0	0	0	443	0	446
Drozdiv	69	7	4	183	4	17	50	4	0	338
Dubicko	75	12	4	62	4	10	240	3	0	410
Filipov	10	2	4	50	2	0	12	1	0	81
Hněvkov	15	25	1	154	0	4	6	1	0	206
Hoštejn	5	3	15	76	6	50	28	7	0	190
Hrabová	108	83	1	41	2	15	140	37	0	427
Hynčínov	0	0	0	0	0	0	0	65	0	65
Janoslavice	25	7	3	85	4	6	102	0	0	232
Jestřebí	49	5	1	61	0	0	47	3	0	166
Jestřebíčko	0	0	0	19	0	0	27	75	0	121
Kamenná ¹⁰⁹⁹	1	0	1	0	0	0	1	248	0	251
Kláštrec	52	2	1	47	6	1	0	0	0	109
Kolšov	94	1	0	59	2	0	58	2	0	216
Kosov	17	6	3	86	11	10	106	0	0	239
Krasíkov	0	1	0	0	1	0	0	318	0	320

¹⁰⁹⁶ Moravský sever, č. 19, 23. 4. 1920, s. 2–3. Doplněno některými kronikami.

¹⁰⁹⁷ Hlavní zdroj Moravský Sever bohužel nerozlišoval jednotlivé německé strany.

¹⁰⁹⁸ Výsledky německých stran v Zábřehu: BdL 15, DCV 120, DSAP 157, DW20 634 a DDFP 30. SOKA Šumperk, fond AM Zábřeh, *Německá obecní kronika Zábřeh I. díl (1901–1933)*, i. č. 663.

¹⁰⁹⁹ Výsledky německých stran v Kamenné: BdL 32, DCV 44, DSAP 113, DW20 58 a DDFP 0. SOKA Šumperk, fond AO Kamenná, *Německá obecní kronika Kamenná (1922–1944)*.

Tab. 20: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Zábřeh (část II.).

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSŽOSS	SSČSLP	RSZML	NS	SŽS	Celkem
Lesnice	101	85	15	119	19	17	36	0	0	392
Leština	236	5	2	101	2	9	132	2	0	489
Lubník	0	0	0	0	0	0	0	260	0	260
Lupěné	18	4	0	44	5	1	19	0	0	91
Nedvězí	4	1	0	7	0	0	3	217	0	232
Nemile	20	7	0	105	3	1	35	0	0	171
Pivonín	24	1	1	72	1	1	32	0	0	132
Pobučí	0	0	0	3	0	0	0	209	0	212
Postřelmov	317	13	58	244	64	28	116	7	0	847
Postřelmůvek	32	0	0	85	6	15	33	1	0	172
Rájec	7	29	0	52	0	0	79	2	0	169
Ráječek	31	47	9	19	14	5	80	19	0	224
Rohle	10	1	3	21	0	0	0	489	0	524
Rovensko	40	10	3	189	4	12	124	1	2	385
Rudolfov	161	17	1	51	11	1	3	71	0	316
Skalička	112	11	1	57	3	0	26	27	0	237
Strupšín	33	10	3	38	0	0	24	1	0	109
Sudkov	379	10	6	78	30	6	95	72	0	676
Svébohov	4	2	5	209	18	0	120	3	0	361
Tatenice	2	0	1	0	0	0	0	754	0	757
Teodorov	9	35	0	79	1	0	48	2	0	174
Václavov	16	1	4	89	1	3	90	0	0	204
Vyšehoří	62	0	4	13	1	9	67	0	0	156
Zvole	98	28	7	98	11	7	165	100	0	514
Souhrn	2953	779	309	3508	395	280	2591	4402	16	15233

Tab. 21: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Zábřeh (část I.; %).¹¹⁰⁰

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSŽOSS	SSČSLP	RSZML	NS ¹¹⁰¹	SŽS
Zábřeh¹¹⁰²	16,7	4,8	5,5	24,2	5,1	1,8	3,1	38,2	0,6
Bohuslavice	0,7	33,0	0,0	19,0	1,0	0,0	46,3	0,0	0,0
Brníčko	33,9	0,8	2,1	26,9	5,2	1,6	29,5	0,0	0,0
Dlouhomilov	38,6	19,9	0,7	11,2	1,9	0,0	27,3	0,5	0,0
Dolní Hynčina	0,4	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	99,3	0,0
Drozdov	20,4	2,1	1,2	54,1	1,2	5,0	14,8	1,2	0,0
Dubicko	18,3	2,9	1,0	15,1	1,0	2,4	58,5	0,7	0,0
Filipov	12,3	2,5	4,9	61,7	2,5	0,0	14,8	1,2	0,0
Hněvkov	7,3	12,1	0,5	74,8	0,0	1,9	2,9	0,5	0,0
Hoštejn	2,6	1,6	7,9	40,0	3,2	26,3	14,7	3,7	0,0
Hrabová	25,3	19,4	0,2	9,6	0,5	3,5	32,8	8,7	0,0
Hynčínov	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0
Janoslavice	10,8	3,0	1,3	36,6	1,7	2,6	44,0	0,0	0,0
Jestřebí	29,5	3,0	0,6	36,7	0,0	0,0	28,3	1,8	0,0
Jestřebíčko	0,0	0,0	0,0	15,7	0,0	0,0	22,3	62,0	0,0
Kamenná¹¹⁰³	0,4	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,4	98,8	0,0
Kláštrec	47,7	1,8	0,9	43,1	5,5	0,9	0,0	0,0	0,0
Kolšov	43,5	0,5	0,0	27,3	0,9	0,0	26,9	0,9	0,0
Kosov	7,1	2,5	1,3	36,0	4,6	4,2	44,4	0,0	0,0
Krasíkov	0,0	0,3	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	99,4	0,0

¹¹⁰⁰ Moravský sever, č. 19, 23. 4. 1920, s. 2–3. Doplněno některými kronikami.

¹¹⁰¹ Hlavní zdroj Moravský Sever bohužel nerozlišoval jednotlivé německé strany.

¹¹⁰² Výsledky německých stran v Zábřehu: BdL 0,6 %, DCV 4,8 %, DSAP 6,3 %, DW20 25,3 % a DDFP 1,2 %. SOKA Šumperk, fond AM Zábřeh, *Německá obecní kronika Zábřeh I. díl (1901–1933)*, i. č. 663.

¹¹⁰³ Výsledky německých stran v Kamenné: BdL 12,7 %, DCV 17,5 %, DSAP 45,0 %, DW20 23,1 % a DDFP 0,0 %. SOKA Šumperk, fond AO Kamenná, *Německá obecní kronika Kamenná (1922–1944)*.

Tab. 21: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v SO Zábřeh (část II.; %).

Obec	ČSDSD	ČSS	ČSND	ČSL	ČSZOSS	SSČSLP	RSZML	NS	SŽS
Lesnice	25,8	21,7	3,8	30,4	4,8	4,3	9,2	0,0	0,0
Leština	48,3	1,0	0,4	20,7	0,4	1,8	27,0	0,4	0,0
Lubník	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0
Lupěné	19,8	4,4	0,0	48,4	5,5	1,1	20,9	0,0	0,0
Nedvězí	1,7	0,4	0,0	3,0	0,0	0,0	1,3	93,5	0,0
Nemile	11,7	4,1	0,0	61,4	1,8	0,6	20,5	0,0	0,0
Pivonín	18,2	0,8	0,8	54,5	0,8	0,8	24,2	0,0	0,0
Pobučí	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	98,6	0,0
Postřelmov	37,4	1,5	6,8	28,8	7,6	3,3	13,7	0,8	0,0
Postřelmůvek	18,6	0,0	0,0	49,4	3,5	8,7	19,2	0,6	0,0
Rájec	4,1	17,2	0,0	30,8	0,0	0,0	46,7	1,2	0,0
Ráječek	13,8	21,0	4,0	8,5	6,3	2,2	35,7	8,5	0,0
Rohle	1,9	0,2	0,6	4,0	0,0	0,0	0,0	93,3	0,0
Rovensko	10,4	2,6	0,8	49,1	1,0	3,1	32,2	0,3	0,5
Rudolfov	50,9	5,4	0,3	16,1	3,5	0,3	0,9	22,5	0,0
Skalička	47,3	4,6	0,4	24,1	1,3	0,0	11,0	11,4	0,0
Strupšín	30,3	9,2	2,8	34,9	0,0	0,0	22,0	0,9	0,0
Sudkov	56,1	1,5	0,9	11,5	4,4	0,9	14,1	10,7	0,0
Svébohov	1,1	0,6	1,4	57,9	5,0	0,0	33,2	0,8	0,0
Tatenice	0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	99,6	0,0
Teodorov	5,2	20,1	0,0	45,4	0,6	0,0	27,6	1,1	0,0
Václavov	7,8	0,5	2,0	43,6	0,5	1,5	44,1	0,0	0,0
Vyšehoří	39,7	0,0	2,6	8,3	0,6	5,8	42,9	0,0	0,0
Zvole	19,1	5,4	1,4	19,1	2,1	1,4	32,1	19,5	0,0
Souhrn ¹¹⁰⁴	19,4	5,1	2,0	23,0	2,6	1,8	17,0	28,9	0,1

¹¹⁰⁴ Celkové výsledky jednotlivých německých stran: BdL 4,5 %, DCV 4,0 %, DSAP 9,8 %, DW20 10,2 % a DDFP 0,4 %. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 192.

Tab. 22: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Mohelnice (část I.).¹¹⁰⁵

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ	Celkem
Mohelnice	1	94	153	48	571	369	14	3	122	436	40	28	7	39	504	53	2482
Bezděkov n. T.	0	30	0	10	0	0	0	1	0	0	0	0	27	54	0	0	122
Bezděkov u Ú.	0	2	0	4	0	0	0	1	1	0	1	0	8	45	4	0	66
Doubřavice	2	32	0	9	0	0	0	1	0	0	2	41	106	62	0	1	256
Javoří	0	0	0	0	9	56	0	0	3	2	0	0	0	0	67	0	137
Klopina	1	57	5	24	0	3	0	0	0	0	1	15	113	49	5	2	275
Krčmy	1	1	3	1	32	43	0	0	6	28	1	0	7	13	35	0	171
Krchleby	1	0	7	0	13	108	0	2	5	6	0	0	0	0	106	0	248
Křemačov	0	0	1	0	40	19	1	0	0	4	0	0	0	0	83	0	148
Křižanov	0	0	1	0	1	79	0	0	0	7	0	0	0	0	149	0	237
Květn	1	5	4	0	20	13	0	0	4	4	0	2	4	1	112	3	173
Libiva	0	0	0	1	4	49	0	0	1	5	0	0	1	0	105	0	166
Líšnice	0	0	10	0	2	17	0	0	1	37	0	2	1	0	152	0	222
Loštice	4	302	10	223	3	1	14	3	7	1	133	42	117	481	5	38	1384
Lukavice	5	11	4	12	2	0	0	0	1	3	1	51	75	51	0	5	221
Mírov	2	37	18	3	86	84	5	0	14	110	9	49	2	33	138	0	590
Moravičany	1	75	1	45	1	2	4	4	5	0	5	35	140	180	0	0	498
Nový Maletín	0	0	0	0	0	22	0	0	0	1	0	0	1	0	33	0	57
Palonín	2	59	1	16	0	0	4	0	2	2	3	0	121	79	1	0	290
Pavlov	0	28	0	14	0	1	0	0	1	1	0	2	77	97	11	0	232
Podolí	0	0	0	0	38	46	0	0	0	17	0	0	0	1	144	0	246

¹¹⁰⁵ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách.

Tab. 22: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Mohelnice (část II.).

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ	Celkem
Police	1	27	0	9	0	0	4	11	1	0	1	49	69	53	0	0	225
Radnice	0	45	0	4	1	0	0	0	0	0	0	3	15	41	0	0	109
Řepová	1	1	3	0	7	70	0	0	0	8	0	0	0	0	146	0	236
Slavoňov	0	4	2	0	7	20	0	0	7	17	0	0	19	3	101	0	180
Stavenice	0	10	0	6	1	0	1	0	0	0	1	17	89	9	0	0	134
Starý Maletín	2	2	13	0	107	203	1	1	81	17	0	0	0	0	151	3	581
Stud. Loučka	0	1	4	1	83	79	1	1	7	9	0	7	10	15	138	1	357
Svinov	0	3	13	2	2	2	0	0	0	9	1	1	29	2	118	2	184
Třeština	4	41	0	15	1	0	3	7	0	0	2	20	97	58	0	0	248
Újezd	0	3	3	0	15	26	0	0	5	21	0	2	1	1	102	1	180
Úsov	5	23	120	41	52	147	12	0	33	33	0	64	24	74	202	15	845
Veleboř	0	29	0	13	0	0	2	0	4	0	2	18	18	41	0	0	127
Veselí	0	1	0	5	0	0	3	0	0	0	2	3	70	2	0	0	86
Vlachov	0	4	1	0	2	3	0	0	2	3	0	5	2	7	69	1	99
Vranová	0	8	0	22	0	0	0	4	6	0	0	2	91	63	0	0	196
Vyšehorky	0	0	2	0	2	12	0	0	0	4	0	0	0	4	90	0	114
Žádlovice	0	37	4	4	1	0	0	0	1	5	2	3	28	34	1	0	120
Souhrn	34	972	383	532	1103	1474	69	39	320	790	207	461	1369	1592	2772	125	12242

Tab. 23: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Mohelnice (část I.; %).¹¹⁰⁶

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ
Mohelnice	0,0	3,8	6,2	1,9	23,0	14,9	0,6	0,1	4,9	17,6	1,6	1,1	0,3	1,6	20,3	2,1
Bezděkov n. T.	0,0	24,6	0,0	8,2	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	22,1	44,3	0,0	0,0
Bezděkov u Ú.	0,0	3,0	0,0	6,1	0,0	0,0	0,0	1,5	1,5	0,0	1,5	0,0	12,1	68,2	6,1	0,0
Doubřavice	0,8	12,5	0,0	3,5	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,8	16,0	41,4	24,2	0,0	0,4
Javoří	0,0	0,0	0,0	0,0	6,6	40,9	0,0	0,0	2,2	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	48,9	0,0
Klopina	0,4	20,7	1,8	8,7	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	5,5	41,1	17,8	1,8	0,7
Krčmy	0,6	0,6	1,8	0,6	18,7	25,1	0,0	0,0	3,5	16,4	0,6	0,0	4,1	7,6	20,5	0,0
Krchleby	0,4	0,0	2,8	0,0	5,2	43,5	0,0	0,8	2,0	2,4	0,0	0,0	0,0	0,0	42,7	0,0
Křemačov	0,0	0,0	0,7	0,0	27,0	12,8	0,7	0,0	0,0	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	56,1	0,0
Křižanov	0,0	0,0	0,4	0,0	0,4	33,3	0,0	0,0	0,0	3,0	0,0	0,0	0,0	0,0	62,9	0,0
Květín	0,6	2,9	2,3	0,0	11,6	7,5	0,0	0,0	2,3	2,3	0,0	1,2	2,3	0,6	64,7	1,7
Libiva	0,0	0,0	0,0	0,6	2,4	29,5	0,0	0,0	0,6	3,0	0,0	0,0	0,6	0,0	63,3	0,0
Líšnice	0,0	0,0	4,5	0,0	0,9	7,7	0,0	0,0	0,5	16,7	0,0	0,9	0,5	0,0	68,5	0,0
Loštice	0,3	21,8	0,7	16,1	0,2	0,1	1,0	0,2	0,5	0,1	9,6	3,0	8,5	34,8	0,4	2,7
Lukavice	2,3	5,0	1,8	5,4	0,9	0,0	0,0	0,0	0,5	1,4	0,5	23,1	33,9	23,1	0,0	2,3
Mírov	0,3	6,3	3,1	0,5	14,6	14,2	0,8	0,0	2,4	18,6	1,5	8,3	0,3	5,6	23,4	0,0
Moravičany	0,2	15,1	0,2	9,0	0,2	0,4	0,8	0,8	1,0	0,0	1,0	7,0	28,1	36,1	0,0	0,0
Nový Maletín	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	38,6	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	1,8	0,0	57,9	0,0
Palonín	0,7	20,3	0,3	5,5	0,0	0,0	1,4	0,0	0,7	0,7	1,0	0,0	41,7	27,2	0,3	0,0
Pavlov	0,0	12,1	0,0	6,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,4	0,4	0,0	0,9	33,2	41,8	4,7	0,0
Podolí	0,0	0,0	0,0	0,0	15,4	18,7	0,0	0,0	0,0	6,9	0,0	0,0	0,0	0,4	58,5	0,0

¹¹⁰⁶ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách.

Tab. 23: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Mohelnice (část II.; %).

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ
Police	0,4	12,0	0,0	4,0	0,0	0,0	1,8	4,9	0,4	0,0	0,4	21,8	30,7	23,6	0,0	0,0
Radnice	0,0	41,3	0,0	3,7	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,8	13,8	37,6	0,0	0,0
Řepová	0,4	0,4	1,3	0,0	3,0	29,7	0,0	0,0	0,0	3,4	0,0	0,0	0,0	0,0	61,9	0,0
Slavoňov	0,0	2,2	1,1	0,0	3,9	11,1	0,0	0,0	3,9	9,4	0,0	0,0	10,6	1,7	56,1	0,0
Stavenice	0,0	7,5	0,0	4,5	0,7	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,7	12,7	66,4	6,7	0,0	0,0
Starý Maletín	0,3	0,3	2,2	0,0	18,4	34,9	0,2	0,2	13,9	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0	26,0	0,5
Stud. Loučka	0,0	0,3	1,1	0,3	23,2	22,1	0,3	0,3	2,0	2,5	0,0	2,0	2,8	4,2	38,7	0,3
Svinov	0,0	1,6	7,1	1,1	1,1	1,1	0,0	0,0	0,0	4,9	0,5	0,5	15,8	1,1	64,1	1,1
Třeština	1,6	16,5	0,0	6,0	0,4	0,0	1,2	2,8	0,0	0,0	0,8	8,1	39,1	23,4	0,0	0,0
Újezd	0,0	1,7	1,7	0,0	8,3	14,4	0,0	0,0	2,8	11,7	0,0	1,1	0,6	0,6	56,7	0,6
Úsov	0,6	2,7	14,2	4,9	6,2	17,4	1,4	0,0	3,9	3,9	0,0	7,6	2,8	8,8	23,9	1,8
Veleboř	0,0	22,8	0,0	10,2	0,0	0,0	1,6	0,0	3,1	0,0	1,6	14,2	14,2	32,3	0,0	0,0
Veselí	0,0	1,2	0,0	5,8	0,0	0,0	3,5	0,0	0,0	0,0	2,3	3,5	81,4	2,3	0,0	0,0
Vlachov	0,0	4,0	1,0	0,0	2,0	3,0	0,0	0,0	2,0	3,0	0,0	5,1	2,0	7,1	69,7	1,0
Vranová	0,0	4,1	0,0	11,2	0,0	0,0	0,0	2,0	3,1	0,0	0,0	1,0	46,4	32,1	0,0	0,0
Vyšehorky	0,0	0,0	1,8	0,0	1,8	10,5	0,0	0,0	0,0	3,5	0,0	0,0	0,0	3,5	78,9	0,0
Žádlovice	0,0	30,8	3,3	3,3	0,8	0,0	0,0	0,0	0,8	4,2	1,7	2,5	23,3	28,3	0,8	0,0
Souhrn	0,3	7,9	3,1	4,3	9,0	12,0	0,6	0,3	2,6	6,5	1,7	3,8	11,2	13,0	22,6	1,0

Tab. 24: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Šilperk.¹¹⁰⁷

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ	Celkem
Šilperk	2	22	135	42	70	143	4	3	148	36	7	20	46	16	133	2	829
Bílá Voda	0	7	37	1	114	27	1	1	7	24	0	6	12	0	57	4	298
Břez. Dvůr	1	0	7	1	13	22	0	0	11	3	0	0	1	0	24	0	83
Břežná	2	0	25	0	27	30	0	0	8	4	0	0	0	0	79	0	175
Bušín	0	66	0	41	1	2	3	10	54	0	1	22	19	147	0	0	366
Cotkytle	2	48	0	40	0	0	2	10	24	0	2	37	176	233	5	2	581
Crhov	1	73	1	19	2	0	0	5	4	0	1	21	53	35	1	0	216
Červená Voda	3	16	193	5	322	273	4	0	14	155	1	21	5	14	288	1	1315
Hartíkov	28	4	0	1	0	0	1	0	14	0	0	3	12	37	0	0	100
Heroltice	0	0	30	0	53	95	1	2	38	8	0	0	4	3	102	0	336
Hor. Studénky	2	63	0	29	0	0	0	6	7	0	0	4	68	147	0	0	326
Jakubovice	1	35	0	26	0	0	1	7	57	0	1	7	71	100	0	1	307
Jedlí	3	45	0	54	1	0	2	9	22	1	4	48	145	264	3	0	601
Mlýn. Dvůr	0	6	15	0	109	11	0	0	5	25	1	0	2	8	85	2	269
Mor. Karlov	0	2	65	0	132	112	0	0	1	13	1	6	0	4	82	1	419
Písařov	4	93	2	82	11	28	1	12	92	2	2	6	108	327	59	7	836
Šanov	1	0	34	0	159	62	0	0	13	19	0	2	1	1	103	0	395
Šumvald	0	1	11	3	2	83	0	0	0	6	1	0	2	8	120	0	237
Zborov	0	45	0	8	0	0	0	1	11	0	6	5	45	84	0	0	205
Souhrn	50	526	555	352	1016	888	20	66	530	296	28	208	770	1428	1141	20	7894

¹¹⁰⁷ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách.

Tab. 25: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Šilperk (%).¹¹⁰⁸

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ
Šilperk	0,2	2,7	16,3	5,1	8,4	17,2	0,5	0,4	17,9	4,3	0,8	2,4	5,5	1,9	16,0	0,2
Bílá Voda	0,0	2,3	12,4	0,3	38,3	9,1	0,3	0,3	2,3	8,1	0,0	2,0	4,0	0,0	19,1	1,3
Břez. Dvůr	1,2	0,0	8,4	1,2	15,7	26,5	0,0	0,0	13,3	3,6	0,0	0,0	1,2	0,0	28,9	0,0
Břežná	1,1	0,0	14,3	0,0	15,4	17,1	0,0	0,0	4,6	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	45,1	0,0
Bušín	0,0	18,0	0,0	11,2	0,3	0,5	0,8	2,7	14,8	0,0	0,3	6,0	5,2	40,2	0,0	0,0
Cotkytle	0,3	8,3	0,0	6,9	0,0	0,0	0,3	1,7	4,1	0,0	0,3	6,4	30,3	40,1	0,9	0,3
Crhov	0,5	33,8	0,5	8,8	0,9	0,0	0,0	2,3	1,9	0,0	0,5	9,7	24,5	16,2	0,5	0,0
Červená Voda	0,2	1,2	14,7	0,4	24,5	20,8	0,3	0,0	1,1	11,8	0,1	1,6	0,4	1,1	21,9	0,1
Hartíkov	28,0	4,0	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0	0,0	14,0	0,0	0,0	3,0	12,0	37,0	0,0	0,0
Heroltice	0,0	0,0	8,9	0,0	15,8	28,3	0,3	0,6	11,3	2,4	0,0	0,0	1,2	0,9	30,4	0,0
Hor. Studénky	0,6	19,3	0,0	8,9	0,0	0,0	0,0	1,8	2,1	0,0	0,0	1,2	20,9	45,1	0,0	0,0
Jakubovice	0,3	11,4	0,0	8,5	0,0	0,0	0,3	2,3	18,6	0,0	0,3	2,3	23,1	32,6	0,0	0,3
Jedlí	0,5	7,5	0,0	9,0	0,2	0,0	0,3	1,5	3,7	0,2	0,7	8,0	24,1	43,9	0,5	0,0
Mlýnický Dvůr	0,0	2,2	5,6	0,0	40,5	4,1	0,0	0,0	1,9	9,3	0,4	0,0	0,7	3,0	31,6	0,7
Mor. Karlov	0,0	0,5	15,5	0,0	31,5	26,7	0,0	0,0	0,2	3,1	0,2	1,4	0,0	1,0	19,6	0,2
Písařov	0,5	11,1	0,2	9,8	1,3	3,3	0,1	1,4	11,0	0,2	0,2	0,7	12,9	39,1	7,1	0,8
Šanov	0,3	0,0	8,6	0,0	40,3	15,7	0,0	0,0	3,3	4,8	0,0	0,5	0,3	0,3	26,1	0,0
Šumvald	0,0	0,4	4,6	1,3	0,8	35,0	0,0	0,0	0,0	2,5	0,4	0,0	0,8	3,4	50,6	0,0
Zborov	0,0	22,0	0,0	3,9	0,0	0,0	0,0	0,5	5,4	0,0	2,9	2,4	22,0	41,0	0,0	0,0
Souhrn	0,6	6,7	7,0	4,5	12,9	11,2	0,3	0,8	6,7	3,7	0,4	2,6	9,8	18,1	14,5	0,3

¹¹⁰⁸ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách.

Tab. 26: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Zábřeh (část I.).¹¹⁰⁹

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ	Celkem
Zábřeh	6	227	343	256	26	176	67	2	196	222	56	239	92	730	109	17	2764
Bohuslavice	0	6	0	2	0	0	2	0	3	0	0	82	119	108	0	0	322
Brníčko	0	25	0	31	0	0	3	0	43	0	0	81	90	157	0	0	430
Dlouhomilov	1	202	1	26	1	1	1	0	31	3	1	38	89	64	1	0	460
Dolní Hynčina	0	0	2	0	32	170	0	0	6	86	0	0	0	3	125	0	424
Drozdiv	0	39	8	22	0	0	1	11	36	0	4	0	66	152	0	1	340
Dubicko	0	5	0	33	0	2	9	0	2	0	0	155	54	201	1	0	462
Filipov	0	14	0	7	0	0	0	0	4	0	0	6	12	55	0	0	98
Hněvkov	0	65	0	5	0	0	0	1	0	0	0	10	22	121	0	1	225
Hoštejn	0	35	2	14	0	8	3	3	0	1	1	6	27	102	0	0	202
Hrabová	0	38	10	21	3	1	2	3	100	27	0	54	130	100	0	1	490
Hynčínov	0	0	0	0	0	15	0	0	0	12	0	0	0	0	35	0	62
Janoslavice	0	19	0	36	0	0	1	1	0	0	1	9	89	99	0	0	255
Jestřebí	0	94	6	2	5	19	0	1	0	73	0	9	44	70	14	0	337
Kamenná	0	0	12	0	70	51	0	0	9	62	0	4	0	1	55	0	264
Kláštrec	0	23	0	13	0	0	0	0	33	0	0	4	0	58	0	0	131
Kolšov	0	70	0	7	0	0	1	2	24	0	1	4	57	61	0	0	227
Kosov	0	72	0	25	0	0	0	1	2	0	0	3	74	103	1	1	282
Krasíkov	0	1	39	1	107	57	1	0	1	10	0	0	0	1	81	0	299
Lesnice	2	78	0	27	1	0	2	3	35	0	2	78	47	161	1	0	437
Leština	0	31	0	16	2	0	6	0	186	0	3	10	113	188	0	2	557
Lubník	2	0	69	0	52	5	0	1	0	1	0	0	1	1	146	0	278

¹¹⁰⁹ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách.

Tab. 26: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Zábřeh (část II.).

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ	Celkem
Lupěné	0	30	0	15	0	1	0	0	2	0	0	2	7	39	0	0	96
Nedvězí	1	5	5	0	69	30	0	1	0	8	0	0	7	5	114	1	246
Nemile	1	42	0	7	0	0	2	1	2	0	1	6	13	83	0	0	158
Pivonín	0	18	0	0	0	0	0	1	3	0	0	6	20	78	0	0	126
Pobučí	0	0	2	0	0	50	0	0	0	29	0	0	2	4	130	0	217
Postřelmov	1	97	0	88	3	0	14	9	183	0	15	45	134	280	2	1	872
Postřelmůvek	0	50	0	8	0	0	0	2	3	0	0	21	39	105	0	0	228
Rájec	1	51	0	16	0	1	0	3	6	0	2	27	85	157	0	0	349
Ráječek	0	55	1	13	0	9	6	1	6	6	3	44	47	72	0	0	263
Rohle	1	11	23	2	171	85	0	1	16	86	0	2	10	18	104	1	531
Rovensko	0	32	0	25	0	1	1	10	15	0	0	13	90	192	0	0	379
Rudolfov	0	48	6	12	1	22	0	1	101	42	2	32	2	76	8	1	354
Skalička	1	47	1	11	0	9	1	0	48	16	1	37	22	93	0	0	287
Strupšín	0	40	0	5	0	0	0	0	9	1	2	5	20	32	0	0	114
Sudkov	0	185	1	42	43	9	3	3	286	22	5	26	57	125	4	4	815
Svébohov	0	64	0	18	0	0	3	7	0	0	0	3	78	206	0	0	379
Tatenice	3	1	56	0	237	160	3	1	0	3	2	2	1	2	284	4	759
Václavov	1	45	0	15	0	0	0	0	0	0	0	5	62	89	1	0	218
Vyšehoří	0	21	0	9	2	0	0	0	9	0	2	24	57	42	0	0	166
Zvole	4	34	2	31	2	1	7	0	49	5	1	102	81	148	38	0	505
Souhrn	25	1920	589	861	827	883	139	70	1449	715	105	1194	1960	4382	1254	35	16408

Tab. 27: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Zábřeh (část I.; %).¹¹¹⁰

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ
Zábřeh	0,2	8,2	12,4	9,3	0,9	6,4	2,4	0,1	7,1	8,0	2,0	8,6	3,3	26,4	3,9	0,6
Bohuslavice	0,0	1,9	0,0	0,6	0,0	0,0	0,6	0,0	0,9	0,0	0,0	25,5	37,0	33,5	0,0	0,0
Brníčko	0,0	5,8	0,0	7,2	0,0	0,0	0,7	0,0	10,0	0,0	0,0	18,8	20,9	36,5	0,0	0,0
Dlouhomilov	0,2	43,9	0,2	5,7	0,2	0,2	0,2	0,0	6,7	0,7	0,2	8,3	19,3	13,9	0,2	0,0
Dolní Hynčína	0,0	0,0	0,5	0,0	7,5	40,1	0,0	0,0	1,4	20,3	0,0	0,0	0,0	0,7	29,5	0,0
Drozdiv	0,0	11,5	2,4	6,5	0,0	0,0	0,3	3,2	10,6	0,0	1,2	0,0	19,4	44,7	0,0	0,3
Dubicko	0,0	1,1	0,0	7,1	0,0	0,4	1,9	0,0	0,4	0,0	0,0	33,5	11,7	43,5	0,2	0,0
Filipov	0,0	14,3	0,0	7,1	0,0	0,0	0,0	0,0	4,1	0,0	0,0	6,1	12,2	56,1	0,0	0,0
Hněvkov	0,0	28,9	0,0	2,2	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	4,4	9,8	53,8	0,0	0,4
Hoštejn	0,0	17,3	1,0	6,9	0,0	4,0	1,5	1,5	0,0	0,5	0,5	3,0	13,4	50,5	0,0	0,0
Hrabová	0,0	7,8	2,0	4,3	0,6	0,2	0,4	0,6	20,4	5,5	0,0	11,0	26,5	20,4	0,0	0,2
Hynčínov	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	24,2	0,0	0,0	0,0	19,4	0,0	0,0	0,0	0,0	56,5	0,0
Janoslavice	0,0	7,5	0,0	14,1	0,0	0,0	0,4	0,4	0,0	0,0	0,4	3,5	34,9	38,8	0,0	0,0
Jestřebí	0,0	27,9	1,8	0,6	1,5	5,6	0,0	0,3	0,0	21,7	0,0	2,7	13,1	20,8	4,2	0,0
Kamenná	0,0	0,0	4,5	0,0	26,5	19,3	0,0	0,0	3,4	23,5	0,0	1,5	0,0	0,4	20,8	0,0
Kláštepec	0,0	17,6	0,0	9,9	0,0	0,0	0,0	0,0	25,2	0,0	0,0	3,1	0,0	44,3	0,0	0,0
Kolšov	0,0	30,8	0,0	3,1	0,0	0,0	0,4	0,9	10,6	0,0	0,4	1,8	25,1	26,9	0,0	0,0
Kosov	0,0	25,5	0,0	8,9	0,0	0,0	0,0	0,4	0,7	0,0	0,0	1,1	26,2	36,5	0,4	0,4
Krasíkov	0,0	0,3	13,0	0,3	35,8	19,1	0,3	0,0	0,3	3,3	0,0	0,0	0,0	0,3	27,1	0,0
Lesnice	0,5	17,8	0,0	6,2	0,2	0,0	0,5	0,7	8,0	0,0	0,5	17,8	10,8	36,8	0,2	0,0
Leština	0,0	5,6	0,0	2,9	0,4	0,0	1,1	0,0	33,4	0,0	0,5	1,8	20,3	33,8	0,0	0,4

¹¹¹⁰ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách.

Tab. 27: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v SO Zábřeh (část II.; %).

Obec	ČSAK	ČSDSD	DNP	ČŽOSS	DSAP	DCV	NSP	ČDMZS	KSČ	DNSAP	ČSND	ČSNS	RSZML	ČSL	BdL	SŽ
Lubník	0,7	0,0	24,8	0,0	18,7	1,8	0,0	0,4	0,0	0,4	0,0	0,0	0,4	0,4	52,5	0,0
Lupěné	0,0	31,3	0,0	15,6	0,0	1,0	0,0	0,0	2,1	0,0	0,0	2,1	7,3	40,6	0,0	0,0
Nedvězí	0,4	2,0	2,0	0,0	28,0	12,2	0,0	0,4	0,0	3,3	0,0	0,0	2,8	2,0	46,3	0,4
Nemile	0,6	26,6	0,0	4,4	0,0	0,0	1,3	0,6	1,3	0,0	0,6	3,8	8,2	52,5	0,0	0,0
Pivonín	0,0	14,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	2,4	0,0	0,0	4,8	15,9	61,9	0,0	0,0
Pobučí	0,0	0,0	0,9	0,0	0,0	23,0	0,0	0,0	0,0	13,4	0,0	0,0	0,9	1,8	59,9	0,0
Postřelmov	0,1	11,1	0,0	10,1	0,3	0,0	1,6	1,0	21,0	0,0	1,7	5,2	15,4	32,1	0,2	0,1
Postřelmůvek	0,0	21,9	0,0	3,5	0,0	0,0	0,0	0,9	1,3	0,0	0,0	9,2	17,1	46,1	0,0	0,0
Rájec	0,3	14,6	0,0	4,6	0,0	0,3	0,0	0,9	1,7	0,0	0,6	7,7	24,4	45,0	0,0	0,0
Ráječek	0,0	20,9	0,4	4,9	0,0	3,4	2,3	0,4	2,3	2,3	1,1	16,7	17,9	27,4	0,0	0,0
Rohle	0,2	2,1	4,3	0,4	32,2	16,0	0,0	0,2	3,0	16,2	0,0	0,4	1,9	3,4	19,6	0,2
Rovensko	0,0	8,4	0,0	6,6	0,0	0,3	0,3	2,6	4,0	0,0	0,0	3,4	23,7	50,7	0,0	0,0
Rudolfov	0,0	13,6	1,7	3,4	0,3	6,2	0,0	0,3	28,5	11,9	0,6	9,0	0,6	21,5	2,3	0,3
Skalička	0,3	16,4	0,3	3,8	0,0	3,1	0,3	0,0	16,7	5,6	0,3	12,9	7,7	32,4	0,0	0,0
Strupšín	0,0	35,1	0,0	4,4	0,0	0,0	0,0	0,0	7,9	0,9	1,8	4,4	17,5	28,1	0,0	0,0
Sudkov	0,0	22,7	0,1	5,2	5,3	1,1	0,4	0,4	35,1	2,7	0,6	3,2	7,0	15,3	0,5	0,5
Svébohov	0,0	16,9	0,0	4,7	0,0	0,0	0,8	1,8	0,0	0,0	0,0	0,8	20,6	54,4	0,0	0,0
Tatenice	0,4	0,1	7,4	0,0	31,2	21,1	0,4	0,1	0,0	0,4	0,3	0,3	0,1	0,3	37,4	0,5
Václavov	0,5	20,6	0,0	6,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	28,4	40,8	0,5	0,0
Vyšehoří	0,0	12,7	0,0	5,4	1,2	0,0	0,0	0,0	5,4	0,0	1,2	14,5	34,3	25,3	0,0	0,0
Zvole	0,8	6,7	0,4	6,1	0,4	0,2	1,4	0,0	9,7	1,0	0,2	20,2	16,0	29,3	7,5	0,0
Souhrn	0,2	11,7	3,6	5,2	5,0	5,4	0,8	0,4	8,8	4,4	0,6	7,3	11,9	26,7	7,6	0,2

Tab. 28: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Mohelnice (část I).¹¹¹¹

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSZOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSES	Nezj.	Celkem
Mohelnice	24	15	111	207	648	576	124	52	33	49	591	110	0	38	0	8	2586
Bezděkov n. T.	34	41	30	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	1	116
Bezděkov u Ú.	44	14	19	3	0	0	0	6	0	2	0	0	0	0	0	0	88
Doubravice¹¹¹²	49	105	68	0	0	1	2	6	18	2	0	0	1	0	0	0	252
Javoří	0	0	0	76	45	4	2	0	0	0	9	0	0	0	0	1	137
Klopina	41	119	81	8	0	0	4	24	8	3	0	0	0	0	0	2	290
Krčmy	6	8	2	40	43	35	7	0	1	0	24	2	0	0	0	1	169
Krchleby	0	0	0	95	94	26	15	0	0	0	14	5	0	0	0	3	252
Křemačov¹¹¹³	0	0	0	93	13	29	1	0	0	0	20	0	0	0	0	0	156
Křižanov	0	0	0	108	82	3	0	0	0	0	27	8	0	0	0	0	228
Květín¹¹¹⁴	0	3	3	99	11	35	7	0	0	0	5	6	0	0	0	0	169
Libiva	0	0	3	114	18	11	3	0	0	0	10	0	0	0	0	1	160
Líšnice	0	0	0	139	15	1	0	0	0	0	89	0	0	0	0	6	250
Loštice¹¹¹⁵	421	111	382	2	5	3	9	186	36	138	2	0	61	32	6	0	1394
Lukavice	28	67	66	0	0	0	1	15	27	0	0	0	0	0	0	3	207
Mírov	11	8	36	93	89	65	4	3	47	8	122	13	0	0	0	5	504
Moravičany	141	170	133	0	0	0	2	37	19	10	0	0	0	0	0	5	517
Nový Maletín	0	0	0	18	25	6	0	0	0	0	3	3	0	0	0	1	56
Palonín¹¹¹⁶	69	122	71	1	0	0	1	18	8	1	0	0	4	1	0	0	296
Pavlov	91	95	30	7	0	0	1	8	3	2	0	0	5	0	0	2	244

¹¹¹¹ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249, Moravský sever, r. 29, č. 48, 1. 11. 1929, s. 2 a obecní kroniky citované dále v tabulce.

¹¹¹² SOKA Šumperk, fond MNV Doubravice, *Pamětní kniha Doubravice (1924–1955)*.

¹¹¹³ SOKA Šumperk, fond MNV Křemačov, *Obecní kronika německá Křemačov (1920–1935)*.

¹¹¹⁴ SOKA Šumperk, fond AO Květín, *Německá obecní kronika Květín (1929–1943)*.

¹¹¹⁵ SOKA Šumperk, fond AM Loštice, *Česká obecní kronika Loštice I. díl (1923–1940)*, inv. č. 119.

¹¹¹⁶ SOKA, Šumperk, fond MNV Palonín, *kronika Palonín (1956–1982)*.

Tab. 28: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Mohelnice (část II.).

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSŽOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSES	Nezj.	Celkem
Podolí	0	0	0	141	32	33	2	0	0	0	25	3	0	0	0	1	237
Police	44	62	114	0	0	0	0	13	11	0	0	0	0	0	0	1	245
Radnice	23	42	37	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	106
Řepová	0	0	1	103	49	17	0	0	4	0	16	5	0	0	0	3	198
Slavoňov	3	12	4	85	26	18	3	3	2	0	20	0	0	0	0	2	178
Stavenice	21	70	20	0	0	0	1	8	5	0	0	0	0	0	0	5	130
Starý Maletín	0	0	0	111	242	131	35	0	0	0	32	13	0	0	0	3	567
Studená Loučka	8	10	13	114	89	75	8	2	4	0	17	6	0	0	0	1	347
Svinov	0	29	2	92	7	0	0	0	0	2	39	5	0	0	0	0	176
Třeština	27	103	57	0	0	0	4	15	21	6	0	0	0	0	0	2	235
Újezd	0	0	5	112	19	26	4	0	0	0	44	0	0	0	0	0	210
Úsov ¹¹¹⁷	53	33	34	57	252	143	28	25	62	5	39	80	0	13	4	0	828
Veleboř	41	27	56	0	0	0	0	12	8	5	0	0	0	0	0	1	150
Veselí ¹¹¹⁸	1	82	3	0	0	0	0	7	3	0	0	0	0	0	0	0	96
Vlachov	6	0	4	61	8	6	0	0	3	0	15	0	0	0	0	0	103
Vranová	32	111	39	0	0	0	1	8	2	0	0	0	4	0	0	20	217
Vyšehorky ¹¹¹⁹	2	0	0	72	16	7	0	0	0	0	10	2	0	0	0	1	110
Žádlovice ¹¹²⁰	38	19	47	5	4	2	1	6	5	3	6	0	1	0	1	0	138
Souhrn	1258	1478	1471	2056	1832	1253	270	468	330	236	1179	261	76	84	11	79	12342

¹¹¹⁷ SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, *Z minulosti města Úsova IV. díl*, s. 131.

¹¹¹⁸ SOKA Šumperk, fond MNV Veselí, *Kronika Veselí (1925–1975)*.

¹¹¹⁹ SOKA Šumperk, fond AO Vyšehorky, *Německá obecní kronika Vyšehorky (1925–1939)*.

¹¹²⁰ SOKA Šumperk, fond MNV Žádlovice, *Česká obecní kronika Žádlovice (1918–1980)*.

Tab. 29: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Mohelnice (část I.; %).¹¹²¹

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSŽOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSES	Nezj.
Mohelnice	0,9	0,6	4,3	8,0	25,1	22,3	4,8	2,0	1,3	1,9	22,9	4,3	0,0	1,5	0,0	0,3
Bezděkov n. T.	29,3	35,3	25,9	0,0	0,0	0,0	0,0	8,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
Bezděkov u Ú.	50,0	15,9	21,6	3,4	0,0	0,0	0,0	6,8	0,0	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Doubravice¹¹²²	19,4	41,7	27,0	0,0	0,0	0,4	0,8	2,4	7,1	0,8	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0
Javoří	0,0	0,0	0,0	55,5	32,8	2,9	1,5	0,0	0,0	0,0	6,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7
Klopina	14,1	41,0	27,9	2,8	0,0	0,0	1,4	8,3	2,8	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7
Krčmy	3,6	4,7	1,2	23,7	25,4	20,7	4,1	0,0	0,6	0,0	14,2	1,2	0,0	0,0	0,0	0,6
Krchleby	0,0	0,0	0,0	37,7	37,3	10,3	6,0	0,0	0,0	0,0	5,6	2,0	0,0	0,0	0,0	1,2
Křemačov¹¹²³	0,0	0,0	0,0	59,6	8,3	18,6	0,6	0,0	0,0	0,0	12,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Křižanov	0,0	0,0	0,0	47,4	36,0	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	11,8	3,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Květin¹¹²⁴	0,0	1,8	1,8	58,6	6,5	20,7	4,1	0,0	0,0	0,0	3,0	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Libiva	0,0	0,0	1,9	71,3	11,3	6,9	1,9	0,0	0,0	0,0	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6
Líšnice	0,0	0,0	0,0	55,6	6,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	35,6	0,0	0,0	0,0	0,0	2,4
Loštice¹¹²⁵	30,2	8,0	27,4	0,1	0,4	0,2	0,6	13,3	2,6	9,9	0,1	0,0	4,4	2,3	0,4	0,0
Lukavice	13,5	32,4	31,9	0,0	0,0	0,0	0,5	7,2	13,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4
Mírov	2,2	1,6	7,1	18,5	17,7	12,9	0,8	0,6	9,3	1,6	24,2	2,6	0,0	0,0	0,0	1,0
Moravičany	27,3	32,9	25,7	0,0	0,0	0,0	0,4	7,2	3,7	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
Nový Maletín	0,0	0,0	0,0	32,1	44,6	10,7	0,0	0,0	0,0	0,0	5,4	5,4	0,0	0,0	0,0	1,8
Palonín¹¹²⁶	23,3	41,2	24,0	0,3	0,0	0,0	0,3	6,1	2,7	0,3	0,0	0,0	1,4	0,3	0,0	0,0
Pavlov	37,3	38,9	12,3	2,9	0,0	0,0	0,4	3,3	1,2	0,8	0,0	0,0	2,0	0,0	0,0	0,8

¹¹²¹ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249, Moravský sever, r. 29, č. 48, 1. 11. 1929, s. 2 a obecní kroniky citované dále v tabulce.

¹¹²² SOKA Šumperk, fond MNV Doubravice, *Pamětní kniha Doubravice (1924–1955)*.

¹¹²³ SOKA Šumperk, fond MNV Křemačov, *Obecní kronika německá Křemačov (1920–1935)*.

¹¹²⁴ SOKA Šumperk, fond AO Květín, *Německá obecní kronika Květín (1929–1943)*.

¹¹²⁵ SOKA Šumperk, fond AM Loštice, *Česká obecní kronika Loštice I. díl (1923–1940)*, inv. č. 119.

¹¹²⁶ SOKA, Šumperk, fond MNV Palonín, *kronika Palonín (1956–1982)*.

Tab. 29: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Mohelnice (část II.; %).

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSZOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSĚS	Nezj.
Podolí	0,0	0,0	0,0	59,5	13,5	13,9	0,8	0,0	0,0	0,0	10,5	1,3	0,0	0,0	0,0	0,4
Police	18,0	25,3	46,5	0,0	0,0	0,0	0,0	5,3	4,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Radnice	21,7	39,6	34,9	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Řepová	0,0	0,0	0,5	52,0	24,7	8,6	0,0	0,0	2,0	0,0	8,1	2,5	0,0	0,0	0,0	1,5
Slavoňov	1,7	6,7	2,2	47,8	14,6	10,1	1,7	1,7	1,1	0,0	11,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1
Stavenice	16,2	53,8	15,4	0,0	0,0	0,0	0,8	6,2	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8
Starý Maletín	0,0	0,0	0,0	19,6	42,7	23,1	6,2	0,0	0,0	0,0	5,6	2,3	0,0	0,0	0,0	0,5
Studená Loučka	2,3	2,9	3,7	32,9	25,6	21,6	2,3	0,6	1,2	0,0	4,9	1,7	0,0	0,0	0,0	0,3
Svinov	0,0	16,5	1,1	52,3	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	22,2	2,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Třeština	11,5	43,8	24,3	0,0	0,0	0,0	1,7	6,4	8,9	2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
Újezd	0,0	0,0	2,4	53,3	9,0	12,4	1,9	0,0	0,0	0,0	21,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Úsov ¹¹²⁷	6,4	4,0	4,1	6,9	30,4	17,3	3,4	3,0	7,5	0,6	4,7	9,7	0,0	1,6	0,5	0,0
Veleboř	27,3	18,0	37,3	0,0	0,0	0,0	0,0	8,0	5,3	3,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7
Veselí ¹¹²⁸	1,0	85,4	3,1	0,0	0,0	0,0	0,0	7,3	3,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vlachov	5,8	0,0	3,9	59,2	7,8	5,8	0,0	0,0	2,9	0,0	14,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vranová	14,7	51,2	18,0	0,0	0,0	0,0	0,5	3,7	0,9	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	9,2
Vyšehorky ¹¹²⁹	1,8	0,0	0,0	65,5	14,5	6,4	0,0	0,0	0,0	0,0	9,1	1,8	0,0	0,0	0,0	0,9
Žádlovice ¹¹³⁰	27,5	13,8	34,1	3,6	2,9	1,4	0,7	4,3	3,6	2,2	4,3	0,0	0,7	0,0	0,7	0,0
Souhrn ¹¹³¹	10,2	12,0	11,9	16,7	14,8	10,2	2,2	3,8	2,7	1,9	9,6	2,1	0,6	0,7	0,1	0,6

¹¹²⁷ SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, *Z minulosti města Úsova IV. díl*, s. 131.

¹¹²⁸ SOKA Šumperk, fond MNV Veselí, *Kronika Veselí (1925–1975)*.

¹¹²⁹ SOKA Šumperk, fond AO Vyšehorky, *Německá obecní kronika Vyšehorky (1925–1939)*.

¹¹³⁰ SOKA Šumperk, fond MNV Žádlovice, *Česká obecní kronika Žádlovice (1918–1980)*.

¹¹³¹ Výsledky se v desetínách liší od celkových oficiálních výsledků ve *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 253.

Tab. 30: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Šilperk.¹¹³²

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSZOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSES	Nezj.	Celkem
Šilperk¹¹³³	12	37	45	59	262	39	169	28	14	10	90	58	0	0	1	0	824
Bílá Voda	0	12	17	45	21	77	44	0	4	0	65	19	0	0	0	9	313
Břez. Dvůr¹¹³⁴	0	0	0	16	35	0	6	0	2	0	25	0	0	0	0	1	85
Březná¹¹³⁵	0	0	0	44	53	9	21	0	0	2	55	10	0	0	0	3	197
Bušín	128	30	70	0	0	0	72	33	4	3	0	0	8	0	0	3	351
Cotkytle	196	200	48	0	0	0	57	61	5	1	0	0	0	0	0	3	571
Crhov	33	42	98	0	0	0	2	14	6	1	0	0	0	0	0	2	198
Červená Voda	7	10	59	215	319	442	56	3	29	2	129	175	0	0	0	6	1452
Hartíkov	39	21	1	0	0	0	13	2	1	12	0	0	2	0	0	0	91
Heroltice¹¹³⁶	0	0	0	104	96	51	61	0	0	0	10	6	0	0	0	2	330
Horní Studénky	149	77	60	0	0	0	22	33	5	0	0	0	0	0	0	2	348
Jakubovice	73	61	56	0	0	0	54	21	5	19	0	0	0	0	0	2	291
Jedlí	216	137	43	4	0	0	17	36	128	10	0	0	0	0	0	3	594
Mlýnický Dvůr	6	4	10	56	24	47	61	3	10	0	57	15	0	0	0	2	295
Mor. Karlov	4	0	5	42	90	164	26	0	2	0	66	14	0	0	0	2	415
Písařov	247	111	149	68	26	0	140	26	25	13	9	0	0	0	0	12	826
Šanov	0	0	0	88	53	182	18	0	0	0	20	20	0	0	0	3	384
Šumvald	10	2	0	91	88	8	0	0	0	0	6	11	0	0	0	3	219
Zborov	67	29	44	0	0	0	14	9	7	29	0	0	0	0	0	0	199
Souhrn	1187	773	705	832	1067	1019	853	269	247	102	532	328	10	0	1	58	7983

¹¹³² BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249, Moravský sever, r. 29, č. 48, 1. 11. 1929, s. 2 a obecní kroniky citované dále v tabulce.

¹¹³³ SOKA Šumperk, fond AM Šilperk, *Kronika Šilperka (1924–1941)*, i. č. 43.

¹¹³⁴ SOKA Šumperk, fond AO Březná, *Německá obecní kronika Březenský Dvůr (1930–1938)*.

¹¹³⁵ SOKA Šumperk, fond AO Březná, *Německá obecní kronika obce Březná (1930–1938)*.

¹¹³⁶ SOKA Šumperk, fond AO Heroltice, *Německá obecní kronika Heroltice (1914–1938)*.

Tab. 31: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Šilperk (%).¹¹³⁷

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSŽOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSES	Nezj.
Šilperk ¹¹³⁸	1,5	4,5	5,5	7,2	31,8	4,7	20,5	3,4	1,7	1,2	10,9	7,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Bílá Voda	0,0	3,8	5,4	14,4	6,7	24,6	14,1	0,0	1,3	0,0	20,8	6,1	0,0	0,0	0,0	2,9
Břez. Dvůr ¹¹³⁹	0,0	0,0	0,0	18,8	41,2	0,0	7,1	0,0	2,4	0,0	29,4	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2
Březná ¹¹⁴⁰	0,0	0,0	0,0	22,3	26,9	4,6	10,7	0,0	0,0	1,0	27,9	5,1	0,0	0,0	0,0	1,5
Bušín	36,5	8,5	19,9	0,0	0,0	0,0	20,5	9,4	1,1	0,9	0,0	0,0	2,3	0,0	0,0	0,9
Cotkytle	34,3	35,0	8,4	0,0	0,0	0,0	10,0	10,7	0,9	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Crhov	16,7	21,2	49,5	0,0	0,0	0,0	1,0	7,1	3,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
Červená Voda	0,5	0,7	4,1	14,8	22,0	30,4	3,9	0,2	2,0	0,1	8,9	12,1	0,0	0,0	0,0	0,4
Hartíkov	42,9	23,1	1,1	0,0	0,0	0,0	14,3	2,2	1,1	13,2	0,0	0,0	2,2	0,0	0,0	0,0
Heroltice ¹¹⁴¹	0,0	0,0	0,0	31,5	29,1	15,5	18,5	0,0	0,0	0,0	3,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,6
Horní Studénky	42,8	22,1	17,2	0,0	0,0	0,0	6,3	9,5	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6
Jakubovice	25,1	21,0	19,2	0,0	0,0	0,0	18,6	7,2	1,7	6,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7
Jedlí	36,4	23,1	7,2	0,7	0,0	0,0	2,9	6,1	21,5	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Mlýnický Dvůr	2,0	1,4	3,4	19,0	8,1	15,9	20,7	1,0	3,4	0,0	19,3	5,1	0,0	0,0	0,0	0,7
Mor. Karlov	1,0	0,0	1,2	10,1	21,7	39,5	6,3	0,0	0,5	0,0	15,9	3,4	0,0	0,0	0,0	0,5
Písařov	29,9	13,4	18,0	8,2	3,1	0,0	16,9	3,1	3,0	1,6	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5
Šanov	0,0	0,0	0,0	22,9	13,8	47,4	4,7	0,0	0,0	0,0	5,2	5,2	0,0	0,0	0,0	0,8
Šumvald	4,6	0,9	0,0	41,6	40,2	3,7	0,0	0,0	0,0	0,0	2,7	5,0	0,0	0,0	0,0	1,4
Zborov	33,7	14,6	22,1	0,0	0,0	0,0	7,0	4,5	3,5	14,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Souhrn ¹¹⁴²	14,9	9,7	8,8	10,4	13,4	12,8	10,7	3,4	3,1	1,3	6,7	4,1	0,1	0,0	0,0	0,7

¹¹³⁷ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249, Moravský sever, r. 29, č. 48, 1. 11. 1929, s. 2 a obecní kroniky citované dále v tabulce.

¹¹³⁸ SOKA Šumperk, fond AM Šilperk, *Kronika Šilperka (1924–1941)*, i. č. 43.

¹¹³⁹ SOKA Šumperk, fond AO Březná, *Německá obecní kronika Březenský Dvůr (1930–1938)*.

¹¹⁴⁰ SOKA Šumperk, fond AO Březná, *Německá obecní kronika obce Březná (1930–1938)*.

¹¹⁴¹ SOKA Šumperk, fond AO Heroltice, *Německá obecní kronika Heroltice (1914–1938)*.

¹¹⁴² Výsledky se v desetínách liší od celkových oficiálních výsledků ve *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 253.

Tab. 32: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Zábřeh (část I).¹¹⁴³

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSŽOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSES	Nezj.	Celkem
Zábřeh ¹¹⁴⁴	751	148	329	57	266	48	285	270	263	90	490	177	10	12	5	0	3201
Bohuslavice	97	104	84	0	0	0	8	0	19	0	0	0	0	0	0	0	312
Brníčko	126	95	151	0	0	0	28	28	35	2	0	0	0	0	0	3	468
Dlouhomilov	54	93	252	0	0	0	19	24	16	0	0	0	0	0	0	1	459
Dolní Hynčína	2	0	0	69	153	7	1	0	0	0	180	0	0	0	0	5	417
Drozdiv	126	118	86	0	0	0	19	15	1	12	7	0	0	0	0	2	386
Dubicko ¹¹⁴⁵	196	91	61	0	0	0	4	19	108	2	0	0	1	0	0	0	482
Filipov	62	4	33	0	0	0	4	5	0	0	0	0	0	0	0	1	109
Hněvkov ¹¹⁴⁶	109	28	67	0	1	0	12	6	12	1	0	0	0	0	0	0	236
Hoštejn	86	29	42	5	0	4	0	18	26	3	6	0	0	0	5	1	225
Hrabová	93	117	167	0	0	0	50	22	25	2	21	9	0	0	0	8	514
Hynčínov	0	0	0	23	9	0	3	0	0	0	28	0	0	0	0	0	63
Janoslavice	102	57	54	0	0	0	0	16	8	3	0	0	0	0	0	0	240
Jestřebí ¹¹⁴⁷	58	67	89	12	16	0	10	5	8	0	72	4	0	0	0	1	342
Kamenná	0	0	0	38	47	69	19	0	0	0	66	38	0	0	0	2	279
Kláštrec	55	0	29	0	0	0	40	18	0	0	0	0	0	0	0	2	144
Kolšov	45	88	87	0	0	0	13	6	1	0	0	0	0	0	0	5	245
Kosov	105	89	77	0	0	0	2	21	8	0	0	0	0	0	0	1	303
Krasíkov	0	0	4	46	51	108	2	0	11	4	55	18	0	0	0	2	301
Lesnice ¹¹⁴⁸	132	29	182	0	0	0	31	28	50	3	0	0	1	0	1	0	457

¹¹⁴³ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249, Moravský sever, r. 29, č. 48, 1. 11. 1929, s. 2 a obecní kroniky citované dále v tabulce.

¹¹⁴⁴ SOKA Šumperk, fond AM Zábřeh, *Obecní kronika Zábřehu (1900–1929)*, inv. č. 668, poř. č. 5.

¹¹⁴⁵ SOKA Šumperk, fond MNV Dubicko, *Kronika Dubicko I. díl (1928–1968)*.

¹¹⁴⁶ SOKA Šumperk, fond AO Hněvkov, *Česká obecní kronika Hněvkov I. díl (1924–1938)*.

¹¹⁴⁷ SOKA Šumperk, fond MNV Jestřebí, *Česká obecní kronika Jestřebí I. díl (1925–1969)*.

¹¹⁴⁸ SOKA Šumperk, fond MNV Lesnice, *Česká obecní kronika Lesnice I. díl (1920–1945)*.

Tab. 32: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Zábřeh (část II.).

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSŽOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSLS	Nezj.	Celkem
Leština	192	89	62	0	0	0	204	23	23	3	0	0	0	0	0	3	599
Lubník	0	0	0	117	18	101	0	0	0	0	0	21	0	0	0	4	261
Lupěné ¹¹⁴⁹	44	10	34	0	0	3	2	8	5	0	2	0	0	0	0	1	109
Nedvězí	13	3	0	57	49	70	5	0	0	0	29	0	0	0	0	8	234
Nemile	80	5	53	0	0	0	4	12	7	1	0	0	0	0	0	1	163
Pivonín	73	27	21	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	2	131
Pobučí	0	0	0	103	51	0	14	0	0	0	51	0	0	0	0	1	220
Postřelmov	252	154	218	0	0	0	190	104	37	33	0	0	0	0	0	20	1008
Postřelmůvek	107	43	56	0	0	0	14	4	13	0	0	0	0	0	0	1	238
Rájec	149	96	40	0	0	0	11	12	25	0	0	0	0	0	0	1	334
Ráječek	57	45	108	0	0	0	3	26	32	9	0	0	0	0	0	10	290
Rohle ¹¹⁵⁰	16	14	7	45	121	160	51	1	5	1	75	16	0	1	1	0	514
Rovensko	206	74	54	0	0	0	45	13	18	0	0	0	0	0	0	6	416
Rudolfov	47	1	56	0	11	4	110	13	44	0	45	0	0	0	0	7	338
Skalička ¹¹⁵¹	68	28	61	0	0	0	85	14	30	3	13	0	0	0	0	7	309
Strupšín	16	37	30	0	0	0	13	14	4	0	0	0	0	0	0	0	114
Sudkov ¹¹⁵²	83	75	271	17	4	39	248	39	15	4	16	7	0	0	1	0	819
Svébohov	187	94	49	0	0	0	3	31	6	0	0	0	0	0	0	2	372
Tatenice	0	0	0	163	261	275	10	0	3	0	11	34	0	0	0	10	767
Václavov	68	64	59	0	0	0	2	10	8	1	0	0	0	0	0	0	212
Vyšehorí ¹¹⁵³	46	70	29	0	0	0	13	9	1	0	0	0	2	0	2	3	175
Zvole	141	104	99	31	0	9	24	37	45	3	0	0	0	0	0	14	507
Souhrn	4044	2190	3101	783	1058	897	1605	875	912	180	1167	324	14	13	15	135	17313

¹¹⁴⁹ SOKA Šumperk, fond MNV Lupěné, *Kronika Lupěné* (1950–1957).

¹¹⁵⁰ SOKA Šumperk, fond MNV Rohle, *Německá obecní kronika Rohle I. díl* (1928–1935).

¹¹⁵¹ SOKA Šumperk, fond AO Skalička, *Česká obecní kronika Skalička* (1925–1950).

¹¹⁵² SOKA Šumperk, fond MNV Sudkov, *Kronika obecní Sudkov I. díl* (1925–1964).

¹¹⁵³ SOKA Šumperk, fond MNV Vyšehorí, *Kronika Vyšehorí* (1925–1968).

Tab. 33: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Zábřeh (část I.; %).¹¹⁵⁴

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSČ	ČSŽOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSLS	Nezj.
Zábřeh ¹¹⁵⁵	23,5	4,6	10,3	1,8	8,3	1,5	8,9	8,4	8,2	2,8	15,3	5,5	0,3	0,4	0,2	0,0
Bohuslavice	31,1	33,3	26,9	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0	6,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Brníčko	26,9	20,3	32,3	0,0	0,0	0,0	6,0	6,0	7,5	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6
Dlouhomilov	11,8	20,3	54,9	0,0	0,0	0,0	4,1	5,2	3,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
Dolní Hynčína	0,5	0,0	0,0	16,5	36,7	1,7	0,2	0,0	0,0	0,0	43,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2
Drozdiv	32,6	30,6	22,3	0,0	0,0	0,0	4,9	3,9	0,3	3,1	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Dubicko ¹¹⁵⁶	40,7	18,9	12,7	0,0	0,0	0,0	0,8	3,9	22,4	0,4	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Filipov	56,9	3,7	30,3	0,0	0,0	0,0	3,7	4,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
Hněvkov ¹¹⁵⁷	46,2	11,9	28,4	0,0	0,4	0,0	5,1	2,5	5,1	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Hoštejn	38,2	12,9	18,7	2,2	0,0	1,8	0,0	8,0	11,6	1,3	2,7	0,0	0,0	0,0	2,2	0,4
Hrabová	18,1	22,8	32,5	0,0	0,0	0,0	9,7	4,3	4,9	0,4	4,1	1,8	0,0	0,0	0,0	1,6
Hynčínov	0,0	0,0	0,0	36,5	14,3	0,0	4,8	0,0	0,0	0,0	44,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Janoslavice	42,5	23,8	22,5	0,0	0,0	0,0	0,0	6,7	3,3	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Jestřebí ¹¹⁵⁸	17,0	19,6	26,0	3,5	4,7	0,0	2,9	1,5	2,3	0,0	21,1	1,2	0,0	0,0	0,0	0,3
Kamenná	0,0	0,0	0,0	13,6	16,8	24,7	6,8	0,0	0,0	0,0	23,7	13,6	0,0	0,0	0,0	0,7
Kláštrec	38,2	0,0	20,1	0,0	0,0	0,0	27,8	12,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4
Kolšov	18,4	35,9	35,5	0,0	0,0	0,0	5,3	2,4	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0
Kosov	34,7	29,4	25,4	0,0	0,0	0,0	0,7	6,9	2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
Krasíkov	0,0	0,0	1,3	15,3	16,9	35,9	0,7	0,0	3,7	1,3	18,3	6,0	0,0	0,0	0,0	0,7
Lesnice ¹¹⁵⁹	28,9	6,3	39,8	0,0	0,0	0,0	6,8	6,1	10,9	0,7	0,0	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0

¹¹⁵⁴ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Místopis*, s. 144–249, Moravský sever, r. 29, č. 48, 1. 11. 1929, s. 2 a obecní kroniky citované dále v tabulce.

¹¹⁵⁵ SOKA Šumperk, fond AM Zábřeh, *Obecní kronika Zábřehu (1900–1929)*, inv. č. 668, poř. č. 5.

¹¹⁵⁶ SOKA Šumperk, fond MNV Dubicko, *Kronika Dubicko I. díl (1928–1968)*.

¹¹⁵⁷ SOKA Šumperk, fond AO Hněvkov, *Česká obecní kronika Hněvkov I. díl (1924–1938)*.

¹¹⁵⁸ SOKA Šumperk, fond MNV Jestřebí, *Česká obecní kronika Jestřebí I. díl (1925–1969)*.

¹¹⁵⁹ SOKA Šumperk, fond MNV Lesnice, *Česká obecní kronika Lesnice I. díl (1920–1945)*.

Tab. 33: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v SO Zábřeh (část II.; %).

Obec	ČSL	RSZML	ČSDSD	BdL	DCV	DSAP	KSC	ČSZOSS	ČSNS	ČSND	DNSAP	DNP	Liga	PaŽ	HSLS	Nezj.
Leština	32,1	14,9	10,4	0,0	0,0	0,0	34,1	3,8	3,8	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Lubník	0,0	0,0	0,0	44,8	6,9	38,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,0	0,0	0,0	0,0	1,5
Lupěné ¹¹⁶⁰	40,4	9,2	31,2	0,0	0,0	2,8	1,8	7,3	4,6	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
Nedvězí	5,6	1,3	0,0	24,4	20,9	29,9	2,1	0,0	0,0	0,0	12,4	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4
Nemile	49,1	3,1	32,5	0,0	0,0	0,0	2,5	7,4	4,3	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6
Pivonín	55,7	20,6	16,0	0,0	0,0	0,0	3,1	3,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5
Pobučí	0,0	0,0	0,0	46,8	23,2	0,0	6,4	0,0	0,0	0,0	23,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Postřelmov	25,0	15,3	21,6	0,0	0,0	0,0	18,8	10,3	3,7	3,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0
Postřelmůvek	45,0	18,1	23,5	0,0	0,0	0,0	5,9	1,7	5,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Rájec	44,6	28,7	12,0	0,0	0,0	0,0	3,3	3,6	7,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
Ráječek	19,7	15,5	37,2	0,0	0,0	0,0	1,0	9,0	11,0	3,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4
Rohle ¹¹⁶¹	3,1	2,7	1,4	8,8	23,5	31,1	9,9	0,2	1,0	0,2	14,6	3,1	0,0	0,2	0,2	0,0
Rovensko	49,5	17,8	13,0	0,0	0,0	0,0	10,8	3,1	4,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4
Rudolfov	13,9	0,3	16,6	0,0	3,3	1,2	32,5	3,8	13,0	0,0	13,3	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1
Skalička ¹¹⁶²	22,0	9,1	19,7	0,0	0,0	0,0	27,5	4,5	9,7	1,0	4,2	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3
Strupšín	14,0	32,5	26,3	0,0	0,0	0,0	11,4	12,3	3,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sudkov ¹¹⁶³	10,1	9,2	33,1	2,1	0,5	4,8	30,3	4,8	1,8	0,5	2,0	0,9	0,0	0,0	0,1	0,0
Svébohov	50,3	25,3	13,2	0,0	0,0	0,0	0,8	8,3	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Tatenice	0,0	0,0	0,0	21,3	34,0	35,9	1,3	0,0	0,4	0,0	1,4	4,4	0,0	0,0	0,0	1,3
Václavov	32,1	30,2	27,8	0,0	0,0	0,0	0,9	4,7	3,8	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vyšehorí ¹¹⁶⁴	26,3	40,0	16,6	0,0	0,0	0,0	7,4	5,1	0,6	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	1,1	1,7
Zvole	27,8	20,5	19,5	6,1	0,0	1,8	4,7	7,3	8,9	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,8
Souhrn ¹¹⁶⁵	23,4	12,6	17,9	4,5	6,1	5,2	9,3	5,1	5,3	1,0	6,7	1,9	0,1	0,1	0,1	0,8

¹¹⁶⁰ SOKA Šumperk, fond MNV Lupěné, *Kronika Lupěné* (1950–1957).

¹¹⁶¹ SOKA Šumperk, fond MNV Rohle, *Německá obecní kronika Rohle I. díl* (1928–1935).

¹¹⁶² SOKA Šumperk, fond AO Skalička, *Česká obecní kronika Skalička* (1925–1950).

¹¹⁶³ SOKA Šumperk, fond MNV Sudkov, *Kronika obecní Sudkov I. díl* (1925–1964).

¹¹⁶⁴ SOKA Šumperk, fond MNV Vyšehorí, *Kronika Vyšehorí* (1925–1968).

¹¹⁶⁵ Výsledky se v desetinách liší od celkových oficiálních výsledků ve *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006*, s. 253.

Tab. 34: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Mohelnice (část I.).¹¹⁶⁶

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS	Celkem
Mohelnice	27	113	44	56	30	399	66	232	54	69	1693	15	39	2837
Bezděkov n. T.	37	9	1	1	57	0	0	0	10	0	0	1	0	116
Bezděkov u Ú.	16	6	5	0	38	0	4	0	20	0	0	0	0	89
Doubřavice	118	69	8	10	44	0	0	0	10	0	0	0	2	261
Javoří	0	0	0	0	0	2	6	34	0	0	89	0	0	131
Klopina	99	101	3	1	30	2	2	0	24	0	7	0	0	269
Krčmy	11	1	0	1	7	24	6	42	0	0	77	0	0	169
Krchleby	5	0	0	0	0	25	57	30	2	1	128	0	0	248
Křemačov	3	0	0	3	0	17	26	5	0	0	107	0	0	161
Křižanov	0	0	0	0	0	3	79	62	0	0	83	0	0	227
Květin	2	0	0	0	0	5	26	4	0	0	120	0	0	157
Libiva	1	3	0	0	0	6	47	13	1	0	80	0	0	151
Líšnice	2	2	2	0	0	29	59	9	2	1	140	0	0	246
Loštice	139	424	59	58	358	0	0	4	317	0	16	105	103	1583
Lukavice	76	43	33	8	29	0	0	1	16	0	1	0	2	209
Mírov	8	37	22	0	17	65	60	50	10	9	206	4	4	492
Moravičany	182	144	50	29	118	0	0	1	60	0	2	7	11	604
Nový Maletín	0	0	0	0	0	0	6	10	0	0	46	0	0	62
Palonín	182	28	2	9	54	0	0	1	20	0	0	3	1	300
Pavlov	134	12	3	3	79	0	3	1	6	0	4	0	3	248

¹¹⁶⁶ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Dodrženo pořadí stran z kandidátních listin.

Tab. 34: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Mohelnice (část II.).

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS	Celkem
Podolí	1	0	0	0	1	24	33	13	0	0	169	1	1	243
Police	68	76	16	2	42	0	0	0	47	0	0	0	1	252
Radnice	62	11	1	0	20	0	0	0	2	0	0	0	0	96
Řepová	1	3	2	0	0	10	46	26	0	10	146	0	2	246
Slavoňov	13	6	3	0	1	4	27	44	0	2	85	0	1	186
Stavenice	78	19	6	0	18	0	1	0	11	1	3	0	2	139
Starý Maletín	6	0	4	0	0	122	25	114	0	10	328	0	2	611
Studená Loučka	17	9	4	1	0	91	66	47	4	31	107	0	2	379
Svinov	31	2	0	0	2	1	41	0	0	1	110	0	0	188
Třeština	141	21	37	6	46	0	0	0	20	0	1	1	2	275
Újezd	1	0	0	0	0	23	45	3	0	0	140	0	0	212
Úsov	89	80	33	9	41	112	27	64	36	21	365	1	3	881
Veleboř	35	58	5	5	34	0	0	0	13	0	0	0	3	153
Veselí	86	4	4	0	1	0	0	0	4	0	0	0	0	99
Vlachov	2	3	2	0	5	2	5	19	0	0	53	0	0	91
Vranová	110	33	3	0	47	0	0	0	8	0	10	0	1	212
Vyšehorky	0	0	0	1	0	3	62	5	0	0	38	0	0	109
Žádlovice	26	47	3	3	36	0	0	0	13	0	16	2	5	151
Souhrn	1809	1364	355	206	1155	969	825	834	710	156	4370	140	190	13083

Tab. 35: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Mohelnice (část I.; %).¹¹⁶⁷

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS
Mohelnice	1,0	4,0	1,6	2,0	1,1	14,1	2,3	8,2	1,9	2,4	59,7	0,5	1,4
Bezděkov n. T.	31,9	7,8	0,9	0,9	49,1	0,0	0,0	0,0	8,6	0,0	0,0	0,9	0,0
Bezděkov u Ú.	18,0	6,7	5,6	0,0	42,7	0,0	4,5	0,0	22,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Doubravice	45,2	26,4	3,1	3,8	16,9	0,0	0,0	0,0	3,8	0,0	0,0	0,0	0,8
Javoří	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	4,6	26,0	0,0	0,0	67,9	0,0	0,0
Klopina	36,8	37,5	1,1	0,4	11,2	0,7	0,7	0,0	8,9	0,0	2,6	0,0	0,0
Krčmy	6,5	0,6	0,0	0,6	4,1	14,2	3,6	24,9	0,0	0,0	45,6	0,0	0,0
Krchleby	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10,1	23,0	12,1	0,8	0,4	51,6	0,0	0,0
Křemačov	1,9	0,0	0,0	1,9	0,0	10,6	16,1	3,1	0,0	0,0	66,5	0,0	0,0
Křižanov	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	34,8	27,3	0,0	0,0	36,6	0,0	0,0
Květin	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	3,2	16,6	2,5	0,0	0,0	76,4	0,0	0,0
Libiva	0,7	2,0	0,0	0,0	0,0	4,0	31,1	8,6	0,7	0,0	53,0	0,0	0,0
Líšnice	0,8	0,8	0,8	0,0	0,0	11,8	24,0	3,7	0,8	0,4	56,9	0,0	0,0
Loštice	8,8	26,8	3,7	3,7	22,6	0,0	0,0	0,3	20,0	0,0	1,0	6,6	6,5
Lukavice	36,4	20,6	15,8	3,8	13,9	0,0	0,0	0,5	7,7	0,0	0,5	0,0	1,0
Mírov	1,6	7,5	4,5	0,0	3,5	13,2	12,2	10,2	2,0	1,8	41,9	0,8	0,8
Moravičany	30,1	23,8	8,3	4,8	19,5	0,0	0,0	0,2	9,9	0,0	0,3	1,2	1,8
Nový Maletín	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,7	16,1	0,0	0,0	74,2	0,0	0,0
Palonín	60,7	9,3	0,7	3,0	18,0	0,0	0,0	0,3	6,7	0,0	0,0	1,0	0,3
Pavlov	54,0	4,8	1,2	1,2	31,9	0,0	1,2	0,4	2,4	0,0	1,6	0,0	1,2

¹¹⁶⁷ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Dodrženo pořadí stran z kandidátních listin.

Tab. 35: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Mohelnice (část II.; %).

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS
Podolí	0,4	0,0	0,0	0,0	0,4	9,9	13,6	5,3	0,0	0,0	69,5	0,4	0,4
Police	27,0	30,2	6,3	0,8	16,7	0,0	0,0	0,0	18,7	0,0	0,0	0,0	0,4
Radnice	64,6	11,5	1,0	0,0	20,8	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Řepová	0,4	1,2	0,8	0,0	0,0	4,1	18,7	10,6	0,0	4,1	59,3	0,0	0,8
Slavoňov	7,0	3,2	1,6	0,0	0,5	2,2	14,5	23,7	0,0	1,1	45,7	0,0	0,5
Stavenice	56,1	13,7	4,3	0,0	12,9	0,0	0,7	0,0	7,9	0,7	2,2	0,0	1,4
Starý Maletín	1,0	0,0	0,7	0,0	0,0	20,0	4,1	18,7	0,0	1,6	53,7	0,0	0,3
Studená Loučka	4,5	2,4	1,1	0,3	0,0	24,0	17,4	12,4	1,1	8,2	28,2	0,0	0,5
Svinov	16,5	1,1	0,0	0,0	1,1	0,5	21,8	0,0	0,0	0,5	58,5	0,0	0,0
Třeština	51,3	7,6	13,5	2,2	16,7	0,0	0,0	0,0	7,3	0,0	0,4	0,4	0,7
Újezd	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	10,8	21,2	1,4	0,0	0,0	66,0	0,0	0,0
Úsov	10,1	9,1	3,7	1,0	4,7	12,7	3,1	7,3	4,1	2,4	41,4	0,1	0,3
Veleboř	22,9	37,9	3,3	3,3	22,2	0,0	0,0	0,0	8,5	0,0	0,0	0,0	2,0
Veselí	86,9	4,0	4,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vlachov	2,2	3,3	2,2	0,0	5,5	2,2	5,5	20,9	0,0	0,0	58,2	0,0	0,0
Vranová	51,9	15,6	1,4	0,0	22,2	0,0	0,0	0,0	3,8	0,0	4,7	0,0	0,5
Vyšehorky	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	2,8	56,9	4,6	0,0	0,0	34,9	0,0	0,0
Žádlovice	17,2	31,1	2,0	2,0	23,8	0,0	0,0	0,0	8,6	0,0	10,6	1,3	3,3
Souhrn	13,8	10,4	2,7	1,6	8,8	7,4	6,3	6,4	5,4	1,2	33,4	1,1	1,5

Tab. 36: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Šilperk.¹¹⁶⁸

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS	Celkem
Šilperk	83	34	39	133	30	20	72	151	49	30	277	2	5	925
Bílá Voda	21	12	8	4	3	47	22	6	1	1	205	1	0	331
Březenský Dvůr	1	0	0	4	0	1	36	9	1	4	32	0	0	88
Březná	0	0	0	20	1	11	78	29	1	3	69	0	0	212
Bušín	36	71	6	52	113	0	0	0	51	0	0	18	0	347
Cotkytle	252	50	18	42	171	0	0	0	57	0	1	9	1	601
Crhov	76	35	42	5	30	0	1	0	20	0	0	0	0	209
Červená Voda	9	65	26	16	7	165	57	130	6	3	997	0	1	1482
Hartíkov	42	10	7	0	38	0	0	0	1	0	0	0	6	104
Heroltice	0	1	3	43	0	3	74	90	0	0	124	0	0	338
Horní Studénky	129	61	23	6	120	0	0	0	35	0	0	0	0	374
Jakubovice	95	44	1	31	118	0	0	0	19	0	0	0	6	315
Jedlí	206	75	46	32	213	1	1	0	63	0	0	0	3	640
Mlýnický Dvůr	13	6	13	7	7	25	24	14	6	1	193	0	1	310
Moravský Karlov	2	11	9	5	6	110	27	36	1	5	225	0	1	438
Písařov	139	120	25	211	228	4	82	4	81	1	17	9	6	927
Šanov	0	1	1	2	0	51	34	20	0	54	226	0	0	389
Šumvald	9	0	0	0	15	0	31	37	0	1	148	0	0	241
Zborov	57	45	6	24	66	0	1	0	13	0	1	0	8	221
Souhrn	1170	641	269	641	1166	439	540	526	405	103	2515	39	38	8492

¹¹⁶⁸ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Dodrženo pořadí stran z kandidátních listin.

Tab. 37: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Šilperk (%).¹¹⁶⁹

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS
Šilperk	9,0	3,7	4,2	14,4	3,2	2,2	7,8	16,3	5,3	3,2	29,9	0,2	0,5
Bílá Voda	6,3	3,6	2,4	1,2	0,9	14,2	6,6	1,8	0,3	0,3	61,9	0,3	0,0
Březenský Dvůr	1,1	0,0	0,0	4,5	0,0	1,1	40,9	10,2	1,1	4,5	36,4	0,0	0,0
Březná	0,0	0,0	0,0	9,4	0,5	5,2	36,8	13,7	0,5	1,4	32,5	0,0	0,0
Bušín	10,4	20,5	1,7	15,0	32,6	0,0	0,0	0,0	14,7	0,0	0,0	5,2	0,0
Cotkytle	41,9	8,3	3,0	7,0	28,5	0,0	0,0	0,0	9,5	0,0	0,2	1,5	0,2
Crhov	36,4	16,7	20,1	2,4	14,4	0,0	0,5	0,0	9,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Červená Voda	0,6	4,4	1,8	1,1	0,5	11,1	3,8	8,8	0,4	0,2	67,3	0,0	0,1
Hartíkov	40,4	9,6	6,7	0,0	36,5	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	5,8
Heroltice	0,0	0,3	0,9	12,7	0,0	0,9	21,9	26,6	0,0	0,0	36,7	0,0	0,0
Horní Studénky	34,5	16,3	6,1	1,6	32,1	0,0	0,0	0,0	9,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Jakubovice	30,2	14,0	0,3	9,8	37,5	0,0	0,0	0,0	6,0	0,0	0,0	0,0	1,9
Jedlí	32,2	11,7	7,2	5,0	33,3	0,2	0,2	0,0	9,8	0,0	0,0	0,0	0,5
Mlýnický Dvůr	4,2	1,9	4,2	2,3	2,3	8,1	7,7	4,5	1,9	0,3	62,3	0,0	0,3
Moravský Karlov	0,5	2,5	2,1	1,1	1,4	25,1	6,2	8,2	0,2	1,1	51,4	0,0	0,2
Písařov	15,0	12,9	2,7	22,8	24,6	0,4	8,8	0,4	8,7	0,1	1,8	1,0	0,6
Šanov	0,0	0,3	0,3	0,5	0,0	13,1	8,7	5,1	0,0	13,9	58,1	0,0	0,0
Šumvald	3,7	0,0	0,0	0,0	6,2	0,0	12,9	15,4	0,0	0,4	61,4	0,0	0,0
Zborov	25,8	20,4	2,7	10,9	29,9	0,0	0,5	0,0	5,9	0,0	0,5	0,0	3,6
Souhrn	13,8	7,5	3,2	7,5	13,7	5,2	6,4	6,2	4,8	1,2	29,6	0,5	0,4

¹¹⁶⁹ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Dodrženo pořadí stran z kandidátních listin.

Tab. 38: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Zábřeh (část I).¹¹⁷⁰

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS	Celkem
Zábřeh	233	431	387	285	751	32	11	157	435	131	854	3	101	3811
Bohuslavice	119	78	17	26	82	0	0	0	12	0	0	0	0	334
Brníčko	84	149	30	32	151	0	0	0	35	0	0	1	12	494
Dlouhomilov	108	201	31	28	77	2	0	0	28	0	0	2	1	478
Dolní Hynčina	0	3	3	1	5	12	70	90	0	6	217	0	0	407
Drozdiv	156	37	41	20	125	0	0	0	28	0	4	1	7	419
Dubicko	132	57	91	11	173	0	0	0	59	0	0	0	4	527
Filipov	10	19	10	12	55	0	0	0	6	1	4	0	0	117
Hněvkov	27	59	22	20	100	0	0	0	5	0	0	0	0	233
Hoštejn	49	25	36	0	86	1	0	0	27	0	0	0	4	228
Hrabová	158	89	21	81	76	0	0	4	46	0	42	0	5	522
Hynčínov	0	0	0	0	0	0	34	11	0	0	27	0	0	72
Janoslavice	88	23	5	4	86	1	0	0	20	0	0	0	0	227
Jestřebí	51	67	45	2	62	3	13	3	11	1	95	0	4	357
Kamenná	0	0	6	9	1	39	34	24	0	5	184	0	0	302
Kláštrec	2	33	9	36	58	0	0	0	25	0	0	0	1	164
Kolšov	76	133	4	7	54	0	0	0	14	0	0	0	1	289
Kosov	92	25	61	9	86	1	0	0	20	0	0	0	1	295
Krasíkov	3	8	17	3	1	68	3	40	0	0	192	0	1	336
Lesnice	81	162	45	58	101	1	0	0	32	0	0	0	1	481
Leština	101	82	34	240	151	1	0	0	47	1	2	0	2	661
Lubník	0	0	1	0	2	76	6	4	0	0	186	0	0	275

¹¹⁷⁰ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Dodrženo pořadí stran z kandidátních listin.

Tab. 38: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Zábřeh (část II.).

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS	Celkem
Lupěné	12	45	19	3	37	0	1	0	12	2	2	0	1	134
Nedvězí	5	1	2	5	7	25	47	19	0	5	129	0	3	248
Nemile	10	42	23	6	81	0	0	0	20	1	0	0	2	185
Pivonín	37	17	1	4	59	0	0	0	8	0	0	0	0	126
Pobučí	3	2	0	2	0	0	81	15	0	0	107	1	0	211
Postřelmov	166	192	93	160	292	1	0	0	157	0	1	0	71	1133
Postřelmůvek	52	28	15	31	95	0	0	0	19	0	0	0	0	240
Rájec	108	18	44	14	139	0	0	0	27	0	1	0	2	353
Ráječek	67	110	35	12	55	0	0	2	35	0	3	1	23	343
Rohle	16	7	3	11	21	164	19	56	9	8	234	1	2	551
Rovensko	139	25	8	58	173	0	0	0	49	0	0	3	0	455
Rudolfov	3	51	67	62	33	7	0	7	29	3	58	1	1	322
Skalička	27	50	50	93	67	0	0	1	34	0	19	0	3	344
Strupšín	38	31	13	0	21	0	0	0	10	0	0	0	0	113
Sudkov	78	225	68	157	121	22	0	0	68	0	80	0	0	819
Svébohov	106	65	22	4	167	0	0	0	34	0	0	0	0	398
Tatenice	1	3	10	0	2	207	17	69	1	1	474	0	2	787
Václavov	87	24	32	3	74	0	0	0	16	0	0	0	0	236
Vyšehoří	77	12	11	23	38	1	0	0	20	0	1	0	0	183
Zvole	119	81	45	41	134	2	9	4	68	0	47	1	6	557
Souhrn	2721	2710	1477	1573	3899	666	345	506	1466	165	2963	15	261	18767

Tab. 39: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Zábřeh (část I.; %).¹¹⁷¹

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS
Zábřeh	6,1	11,3	10,2	7,5	19,7	0,8	0,3	4,1	11,4	3,4	22,4	0,1	2,7
Bohuslavice	35,6	23,4	5,1	7,8	24,6	0,0	0,0	0,0	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Brníčko	17,0	30,2	6,1	6,5	30,6	0,0	0,0	0,0	7,1	0,0	0,0	0,2	2,4
Dlouhomilov	22,6	42,1	6,5	5,9	16,1	0,4	0,0	0,0	5,9	0,0	0,0	0,4	0,2
Dolní Hynčina	0,0	0,7	0,7	0,2	1,2	2,9	17,2	22,1	0,0	1,5	53,3	0,0	0,0
Drozdiv	37,2	8,8	9,8	4,8	29,8	0,0	0,0	0,0	6,7	0,0	1,0	0,2	1,7
Dubicko	25,0	10,8	17,3	2,1	32,8	0,0	0,0	0,0	11,2	0,0	0,0	0,0	0,8
Filipov	8,5	16,2	8,5	10,3	47,0	0,0	0,0	0,0	5,1	0,9	3,4	0,0	0,0
Hněvkov	11,6	25,3	9,4	8,6	42,9	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Hoštejn	21,5	11,0	15,8	0,0	37,7	0,4	0,0	0,0	11,8	0,0	0,0	0,0	1,8
Hrabová	30,3	17,0	4,0	15,5	14,6	0,0	0,0	0,8	8,8	0,0	8,0	0,0	1,0
Hynčínov	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	47,2	15,3	0,0	0,0	37,5	0,0	0,0
Janoslavice	38,8	10,1	2,2	1,8	37,9	0,4	0,0	0,0	8,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Jestřebí	14,3	18,8	12,6	0,6	17,4	0,8	3,6	0,8	3,1	0,3	26,6	0,0	1,1
Kamenná	0,0	0,0	2,0	3,0	0,3	12,9	11,3	7,9	0,0	1,7	60,9	0,0	0,0
Kláštorec	1,2	20,1	5,5	22,0	35,4	0,0	0,0	0,0	15,2	0,0	0,0	0,0	0,6
Kolšov	26,3	46,0	1,4	2,4	18,7	0,0	0,0	0,0	4,8	0,0	0,0	0,0	0,3
Kosov	31,2	8,5	20,7	3,1	29,2	0,3	0,0	0,0	6,8	0,0	0,0	0,0	0,3
Krasíkov	0,9	2,4	5,1	0,9	0,3	20,2	0,9	11,9	0,0	0,0	57,1	0,0	0,3
Lesnice	16,8	33,7	9,4	12,1	21,0	0,2	0,0	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	0,2
Leština	15,3	12,4	5,1	36,3	22,8	0,2	0,0	0,0	7,1	0,2	0,3	0,0	0,3
Lubník	0,0	0,0	0,4	0,0	0,7	27,6	2,2	1,5	0,0	0,0	67,6	0,0	0,0

¹¹⁷¹ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Dodrženo pořadí stran z kandidátních listin.

Tab. 39: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v SO Zábřeh (část II.; %).

Obec	RSZML	ČSDSD	ČSNS	KSČ	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČSŽOSS	SdW	SdP	NOF	NS
Lupěné	9,0	33,6	14,2	2,2	27,6	0,0	0,7	0,0	9,0	1,5	1,5	0,0	0,7
Nedvězí	2,0	0,4	0,8	2,0	2,8	10,1	19,0	7,7	0,0	2,0	52,0	0,0	1,2
Nemile	5,4	22,7	12,4	3,2	43,8	0,0	0,0	0,0	10,8	0,5	0,0	0,0	1,1
Pivonín	29,4	13,5	0,8	3,2	46,8	0,0	0,0	0,0	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Pobučí	1,4	0,9	0,0	0,9	0,0	0,0	38,4	7,1	0,0	0,0	50,7	0,5	0,0
Postřelmov	14,7	16,9	8,2	14,1	25,8	0,1	0,0	0,0	13,9	0,0	0,1	0,0	6,3
Postřelmůvek	21,7	11,7	6,3	12,9	39,6	0,0	0,0	0,0	7,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Rájec	30,6	5,1	12,5	4,0	39,4	0,0	0,0	0,0	7,6	0,0	0,3	0,0	0,6
Ráječek	19,5	32,1	10,2	3,5	16,0	0,0	0,0	0,6	10,2	0,0	0,9	0,3	6,7
Rohle	2,9	1,3	0,5	2,0	3,8	29,8	3,4	10,2	1,6	1,5	42,5	0,2	0,4
Rovensko	30,5	5,5	1,8	12,7	38,0	0,0	0,0	0,0	10,8	0,0	0,0	0,7	0,0
Rudolfov	0,9	15,8	20,8	19,3	10,2	2,2	0,0	2,2	9,0	0,9	18,0	0,3	0,3
Skalička	7,8	14,5	14,5	27,0	19,5	0,0	0,0	0,3	9,9	0,0	5,5	0,0	0,9
Strupšín	33,6	27,4	11,5	0,0	18,6	0,0	0,0	0,0	8,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Sudkov	9,5	27,5	8,3	19,2	14,8	2,7	0,0	0,0	8,3	0,0	9,8	0,0	0,0
Svébohov	26,6	16,3	5,5	1,0	42,0	0,0	0,0	0,0	8,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Tatenice	0,1	0,4	1,3	0,0	0,3	26,3	2,2	8,8	0,1	0,1	60,2	0,0	0,3
Václavov	36,9	10,2	13,6	1,3	31,4	0,0	0,0	0,0	6,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Vyšehorí	42,1	6,6	6,0	12,6	20,8	0,5	0,0	0,0	10,9	0,0	0,5	0,0	0,0
Zvole	21,4	14,5	8,1	7,4	24,1	0,4	1,6	0,7	12,2	0,0	8,4	0,2	1,1
Souhrn	14,5	14,4	7,9	8,4	20,8	3,5	1,8	2,7	7,8	0,9	15,8	0,1	1,4

Tab. 40: Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny 1925 a 1935 v SO Mohelnice (část I.; %).¹¹⁷²

Obec	1925 Volební účast				1935 Volební účast			
	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)
Mohelnice	94,8	91,0	92,6	92,2	90,9	88,8	89,7	89,3
Bezděkov nad Třebůvkou	93,8	93,7	93,8	93,8	98,1	94,0	95,9	95,9
Bezděkov u Úsova	97,4	100,0	98,6	95,7	95,5	97,9	96,7	96,7
Doubravice	95,4	92,5	93,8	92,8	98,4	95,9	97,0	96,7
Javoří	95,3	97,4	96,5	96,5	97,1	97,1	97,1	94,9
Klopina	100,0	100,0	100,0	99,6	94,8	89,4	91,9	91,2
Krčemy/Švagrov	93,1	93,1	93,1	91,0	96,6	98,9	97,7	96,6
Krchleby	95,3	97,0	96,2	95,4	96,8	93,5	95,1	93,9
Křemačov	93,8	93,7	93,7	93,1	100,0	96,6	98,2	98,2
Křižanov	97,5	97,6	97,6	96,7	98,2	94,5	96,3	94,6
Květin	92,1	93,0	92,6	91,5	95,2	94,0	94,6	94,6
Libiva	95,9	94,1	94,9	94,9	94,1	86,4	89,5	88,3
Líšnice	94,7	95,9	95,3	94,5	96,0	95,5	95,7	95,7
Loštice	93,2	93,5	93,3	93,1	93,3	94,0	93,7	93,0
Lukavice	92,9	91,5	92,1	92,1	94,9	95,9	95,5	95,0
Mírov	94,2	95,3	94,8	94,1	93,2	90,7	91,8	91,3
Moravičany	99,1	98,9	99,0	99,0	98,5	97,5	98,0	98,0
Nový Maletín	96,6	90,6	93,4	93,4	100,0	96,9	98,4	98,4
Palonín	95,8	92,8	94,2	93,5	95,1	94,8	94,9	94,9
Pavlov	93,1	95,4	94,3	93,9	93,6	96,1	95,1	93,9

¹¹⁷² Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách a Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Celkem (p) je hodnota celkové účasti po odečtení neplatných lístků.

Tab. 40: Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny 1925 a 1935 v SO Mohelnice (část II.; %).

Obec	1925 Volební účast				1935 Volební účast			
	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)
Podolí	94,2	93,8	93,9	93,2	94,7	93,9	94,2	93,5
Police	96,3	96,1	96,2	94,5	98,3	93,9	95,8	95,5
Radnice	91,5	90,2	90,8	90,8	95,8	98,0	97,0	97,0
Řepová	92,2	92,2	92,2	91,8	95,1	98,5	96,9	96,5
Slavoňov	94,1	96,3	95,3	93,8	96,7	92,4	94,4	94,4
Stavenice	89,3	87,2	88,2	87,6	92,9	91,8	92,3	89,7
Starý Maletín	94,9	93,1	94,0	92,4	96,9	94,5	95,6	95,3
Studená Loučka	91,8	92,4	92,2	90,4	91,7	92,5	92,1	90,7
Svinov	96,6	93,4	94,9	94,4	93,9	94,2	94,1	93,1
Třeština	95,7	89,0	91,9	91,9	98,5	97,4	97,9	97,9
Újezd	92,4	89,1	90,6	90,6	95,3	90,3	92,6	92,2
Úsov	96,7	92,1	94,1	93,7	95,2	94,4	94,7	93,0
Veleboř	91,2	93,1	92,1	90,7	98,6	94,3	96,3	95,0
Veselí	95,2	95,8	95,6	95,6	100,0	100,0	100,0	100,0
Vlachov	97,5	100,0	99,0	98,0	95,1	92,9	93,8	93,8
Vranová	92,0	89,8	90,8	89,9	94,0	95,2	94,6	94,6
Vyšehorky	92,6	94,2	93,5	92,7	100,0	95,2	97,3	96,5
Žádlovice	92,6	93,4	93,1	92,3	94,4	91,5	92,7	91,5
Souhrn	94,7	93,3	93,9	93,3	94,5	93,0	93,7	93,0

Tab. 41: Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny 1925 a 1935 v SO Šilperk (%).¹¹⁷³

Obec	1925 Volební účast				1935 Volební účast			
	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)
Šilperk	90,2	88,5	89,5	88,3	94,2	93,9	94,0	92,5
Bílá Voda	91,6	86,2	88,5	88,2	89,3	89,6	89,5	89,2
Březenský Dvůr	97,1	91,1	94,4	93,3	97,5	96,2	96,7	95,7
Březná	91,7	90,0	90,7	90,2	96,1	89,9	92,6	91,8
Bušín	93,3	91,7	92,4	89,3	92,3	88,5	90,3	89,0
Cotkytle	97,4	87,2	92,1	91,8	96,4	96,3	96,3	95,7
Crhov	95,7	93,6	94,6	94,2	92,9	95,5	94,2	93,7
Červená Voda	93,8	92,5	93,0	91,1	94,6	95,1	94,9	94,0
Hartíkov	98,0	91,1	94,4	93,5	96,2	94,6	95,4	95,4
Heroltice	89,7	89,3	89,5	88,7	91,2	88,1	89,5	88,5
Horní Studénky	93,9	88,8	91,1	90,6	95,7	94,3	95,0	94,0
Jakubovice	93,7	93,1	92,6	91,4	93,8	92,2	93,0	92,4
Jedlí	90,7	88,0	89,2	87,6	98,4	95,7	97,0	96,7
Mlýnický Dvůr	94,1	90,6	92,2	90,9	94,9	94,8	94,9	93,4
Moravský Karlov	92,5	91,0	91,6	89,9	97,0	92,2	94,3	93,2
Písařov	92,0	90,7	91,3	88,7	93,7	93,0	93,3	92,1
Šanov	97,7	92,7	94,8	93,6	97,3	98,1	97,8	97,3
Šumvald	91,9	95,5	93,8	91,9	93,3	98,5	96,0	96,0
Zborov ¹¹⁷⁴	98,1	88,9	93,3	91,9	101,9	99,1	100,5	100,0
SO Šilperk	93,2	90,4	91,7	90,2	94,9	93,9	94,4	93,5

¹¹⁷³ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách a Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Celkem (p) je hodnota celkové účasti po odečtení neplatných lístků.

¹¹⁷⁴ V roce 1935 zjevně chybná hodnota ve volebním protokolu u účasti mužů, která přesahuje 100 %.

Tab. 42: Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny 1925 a 1935 v SO Zábřeh (část I.; %).¹¹⁷⁵

Obec	1925 Volební účast				1935 Volební účast			
	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)
Zábřeh	89,4	95,1	92,6	91,1	95,3	95,1	95,2	94,4
Bohuslavice	80,8	96,8	89,1	88,0	96,8	94,8	95,7	95,4
Brníčko	98,0	97,6	97,7	97,3	95,6	93,9	94,6	94,6
Dlouhomilov	95,5	94,8	95,1	93,7	95,4	95,1	95,3	94,3
Dolní Hynčina	95,2	96,2	95,7	95,7	97,0	95,6	96,3	95,1
Drozdiv	93,6	94,3	94,0	93,2	98,5	97,0	97,7	96,8
Dubicko	92,7	91,9	92,3	91,5	96,2	93,9	95,0	94,6
Filipov	97,6	98,3	98,0	98,0	94,4	100,0	97,5	97,5
Hněvkov	97,2	99,2	98,3	97,0	96,5	94,7	95,5	94,7
Hoštejn	91,2	95,7	93,5	93,1	95,3	94,0	94,6	94,6
Hrabová	94,9	93,8	94,3	93,5	95,7	95,6	95,6	94,9
Hynčínov	100,0	97,6	98,4	98,4	100,0	97,6	98,6	97,3
Janoslavice	97,5	94,6	95,9	95,5	90,1	91,5	90,8	90,4
Jestřebí	94,2	92,6	93,4	93,1	95,5	94,4	94,9	94,9
Kamenná	93,7	90,1	91,7	91,3	93,9	93,7	93,8	93,5
Klášterec	95,2	96,1	95,7	94,9	96,1	100,0	98,2	97,0
Kolšov	97,0	93,0	94,6	94,2	94,9	95,3	95,1	94,1
Kosov	96,6	95,5	96,0	94,3	94,7	95,0	94,9	94,2
Krasíkov	84,4	91,4	88,2	88,2	94,5	93,4	93,9	92,8
Lesnice	96,1	94,2	95,0	95,0	94,6	97,2	96,0	95,4
Leština	95,1	95,3	95,2	94,3	94,5	96,8	95,7	95,1

¹¹⁷⁵ Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 1167, inv. č. 4356, sign. 7/1, *Poslanecká sněmovna XII Rýmařov–Zábřeh*. Dodrženo pořadí stran na kandidátních listinách a Národní archiv, fond 119 Ministerstvo vnitra I – stará registratura, kart. 2728, inv. č. 6893, sign. 7/1, *Poslanecká sněm. – kraj 12 – Olomouc*. Celkem (p) je hodnota celkové účasti po odečtení neplatných lístků.

Tab. 42: Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny 1925 a 1935 v SO Zábřeh (část II.; %).

Obec	1925 Volební účast				1935 Volební účast			
	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)	Muži	Ženy	Celkem	Celkem (p)
Lubník	96,4	92,6	94,3	93,0	96,3	94,9	95,5	94,8
Lupěné	96,0	94,1	95,0	95,0	100,0	98,6	99,3	98,5
Nedvězí	92,2	95,2	93,9	93,9	91,2	93,2	92,3	91,2
Nemile	97,5	90,6	93,7	90,3	97,8	92,2	94,9	94,9
Pivonín	95,2	97,1	96,2	96,2	89,0	96,9	92,8	91,3
Pobučí	93,5	96,7	95,2	95,2	97,0	96,7	96,8	95,0
Postřelmov	95,6	89,5	92,1	91,6	92,3	93,8	93,1	92,9
Postřelmůvek	94,3	88,5	91,3	90,5	96,6	92,3	94,2	92,3
Rájec	95,6	93,0	94,1	93,6	95,8	97,5	96,7	96,7
Ráječek	91,5	94,8	93,3	93,3	96,4	95,4	95,8	95,5
Rohle	92,7	90,5	91,5	90,3	93,8	89,1	91,2	91,2
Rovensko	95,7	98,6	97,3	93,8	93,7	95,8	94,8	94,4
Rudolfov	97,1	93,1	94,9	94,4	97,4	95,1	96,1	95,5
Skalička	95,7	96,4	96,1	93,5	97,0	95,9	96,4	95,0
Strupšín	100,0	95,2	97,5	96,6	96,0	92,9	94,2	94,2
Sudkov	93,9	93,4	93,6	92,9	96,9	95,2	95,9	95,0
Svébohov	98,3	94,5	96,3	94,8	96,0	95,9	95,9	95,7
Tatenice	93,5	90,5	91,8	90,1	94,4	93,1	93,7	93,1
Václavov	94,6	96,7	95,7	94,0	96,9	92,7	94,8	94,0
Vyšehoří	96,3	96,8	96,5	96,0	95,5	95,3	95,4	93,8
Zvole	93,7	94,4	94,1	93,3	98,1	95,0	96,4	95,7
Souhrn	93,5	93,9	93,8	92,8	95,3	94,9	95,1	94,4

Tab. 43: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1946 v SO Mohelnice (část I.).¹¹⁷⁶

Obec	Nominálně						%				
	KSČ	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné lístky	Celkem	KSČ	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné lístky
Mohelnice	508	166	270	274	4	1222	41,6	13,6	22,1	22,4	0,3
Bezděkov nad Třeb.	46	25	12	31	0	114	40,4	21,9	10,5	27,2	0,0
Bezděkov u Úsova	24	48	4	2	0	78	30,8	61,5	5,1	2,6	0,0
Doubravice	116	46	70	27	1	260	44,6	17,7	26,9	10,4	0,4
Javoří	44	8	4	5	0	61	72,1	13,1	6,6	8,2	0,0
Klopina	63	48	24	98	1	234	26,9	20,5	10,3	41,9	0,4
Krchleby	50	3	10	0	0	63	79,4	4,8	15,9	0,0	0,0
Křemačov	35	11	20	8	0	74	47,3	14,9	27,0	10,8	0,0
Květín	15	11	37	0	0	63	23,8	17,5	58,7	0,0	0,0
Libivá	35	23	8	16	0	82	42,7	28,0	9,8	19,5	0,0
Líšnice	70	9	17	4	0	100	70,0	9,0	17,0	4,0	0,0
Loštice	462	494	292	507	2	1757	26,3	28,1	16,6	28,9	0,1
Lukavice	56	82	42	27	0	207	27,1	39,6	20,3	13,0	0,0
Mírov	71	44	17	27	2	161	44,1	27,3	10,6	16,8	1,2
Moravičany	217	190	100	75	0	582	37,3	32,6	17,2	12,9	0,0
Palonín	83	74	75	94	1	327	25,4	22,6	22,9	28,7	0,3
Pavlov	77	112	46	10	1	246	31,3	45,5	18,7	4,1	0,4
Podolí	68	18	22	19	1	128	53,1	14,1	17,2	14,8	0,8
Police	59	43	43	75	0	220	26,8	19,5	19,5	34,1	0,0

¹¹⁷⁶ Zprávy Státního úřadu statistického, řada B, roč. XXVII (1946), č. 34–36, Praha 1947, s. 280.

Tab. 43: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1946 v SO Mohelnice (část II.).

Obec	Nominálně						%				
	KSČ	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné lístky	Celkem	KSČ	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné lístky
Radnice	40	30	15	6	1	92	43,5	32,6	16,3	6,5	1,1
Řepová	54	26	12	5	0	97	55,7	26,8	12,4	5,2	0,0
Slavoňov	47	10	6	13	0	76	61,8	13,2	7,9	17,1	0,0
Stavenice	17	53	44	13	0	127	13,4	41,7	34,6	10,2	0,0
Starý Maletín	51	21	13	16	0	101	50,5	20,8	12,9	15,8	0,0
Studená Loučka	63	26	0	18	0	107	58,9	24,3	0,0	16,8	0,0
Svinov	64	18	21	3	0	106	60,4	17,0	19,8	2,8	0,0
Třeština	83	95	66	20	0	264	31,4	36,0	25,0	7,6	0,0
Újezd	46	26	21	11	2	106	43,4	24,5	19,8	10,4	1,9
Úsov	104	51	100	75	2	332	31,3	15,4	30,1	22,6	0,6
Veleboř	43	65	28	17	1	154	27,9	42,2	18,2	11,0	0,6
Veselí	39	3	26	3	1	72	54,2	4,2	36,1	4,2	1,4
Vlachov	33	9	8	1	0	51	64,7	17,6	15,7	2,0	0,0
Vranová	71	97	27	33	1	229	31,0	42,4	11,8	14,4	0,4
Vyšehorky	34	20	1	1	0	56	60,7	35,7	1,8	1,8	0,0
Žádlovice	44	43	3	42	0	132	33,3	32,6	2,3	31,8	0,0
Souhrn	2932	2048	1504	1576	21	8081	36,3	25,3	18,6	19,5	0,3

Tab. 44: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1946 v SO Šilperk.¹¹⁷⁷

Obec	Nominálně						%				
	KSČ	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné listky	Celkem	KSČ	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné listky
Šilperk	138	85	43	30	4	300	46,0	28,3	14,3	10,0	1,3
Bílá Voda	64	23	9	16	0	112	57,1	20,5	8,0	14,3	0,0
Březná	33	6	2	13	1	55	60,0	10,9	3,6	23,6	1,8
Bušín	164	145	11	46	3	369	44,4	39,3	3,0	12,5	0,8
Cotkytle	139	213	108	9	5	474	29,3	44,9	22,8	1,9	1,1
Crhov	111	54	25	8	1	199	55,8	27,1	12,6	4,0	0,5
Červená Voda	229	144	102	87	2	564	40,6	25,5	18,1	15,4	0,4
Hartíkov	10	30	13	4	0	57	17,5	52,6	22,8	7,0	0,0
Heroltice	28	19	4	14	0	65	43,1	29,2	6,2	21,5	0,0
Horní Studénky	79	197	55	30	3	364	21,7	54,1	15,1	8,2	0,8
Jakubovice	78	122	39	8	1	248	31,5	49,2	15,7	3,2	0,4
Jedlí	168	256	92	71	1	588	28,6	43,5	15,6	12,1	0,2
Mlýnický Dvůr	20	34	12	3	1	70	28,6	48,6	17,1	4,3	1,4
Moravský Karlov	37	12	29	10	0	88	42,0	13,6	33,0	11,4	0,0
Písařov	143	361	119	76	8	707	20,2	51,1	16,8	10,7	1,1
Šumvald	11	22	11	1	0	45	24,4	48,9	24,4	2,2	0,0
Zborov	61	118	8	29	0	216	28,2	54,6	3,7	13,4	0,0
Souhrn	1513	1841	682	455	30	4521	33,5	40,7	15,1	10,1	0,7

¹¹⁷⁷ Zprávy Státního úřadu statistického, řada B, roč. XXVII (1946), č. 34–36, Praha 1947, s. 280.

Tab. 45: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1946 v SO Zábřeh (část I.).¹¹⁷⁸

Obec	Nominálně						%				
	KSČ	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné lístky	Celkem	KSČ	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné lístky
Zábřeh	996	1090	659	485	14	3244	30,7	33,6	20,3	15,0	0,4
Bohuslavice	149	132	20	20	0	321	46,4	41,1	6,2	6,2	0,0
Brničko	162	152	59	42	2	417	38,8	36,5	14,1	10,1	0,5
Dlouhomilov	123	80	108	73	2	386	31,9	20,7	28,0	18,9	0,5
Dolní Hynčina	59	22	4	14	0	99	59,6	22,2	4,0	14,1	0,0
Drozdov	96	120	49	38	2	305	31,5	39,3	16,1	12,5	0,7
Dubicko	208	188	114	27	3	540	38,5	34,8	21,1	5,0	0,6
Filipov	28	50	3	23	0	104	26,9	48,1	2,9	22,1	0,0
Hněvkov	45	105	18	47	1	216	20,8	48,6	8,3	21,8	0,5
Hoštejn	39	104	50	23	1	217	18,0	47,9	23,0	10,6	0,5
Hrabová	183	84	80	97	2	446	41,0	18,8	17,9	21,7	0,4
Janoslavice	57	132	18	20	0	227	25,1	58,1	7,9	8,8	0,0
Jestřebí	81	98	7	44	0	230	35,2	42,6	3,0	19,1	0,0
Kamenná	50	5	13	15	1	84	59,5	6,0	15,5	17,9	1,2
Kláštepec	62	74	31	4	0	171	36,3	43,3	18,1	2,3	0,0
Kolšov	117	108	36	65	2	328	35,7	32,9	11,0	19,8	0,6
Kosov	73	135	59	4	1	272	26,8	49,6	21,7	1,5	0,4
Krasíkov	106	25	21	3	0	155	68,4	16,1	13,5	1,9	0,0
Lesnice	220	129	43	84	3	479	45,9	26,9	9,0	17,5	0,6
Leština	281	157	110	121	0	669	42,0	23,5	16,4	18,1	0,0
Lubník	84	36	20	3	0	143	58,7	25,2	14,0	2,1	0,0

¹¹⁷⁸ Zprávy Státního úřadu statistického, řada B, roč. XXVII (1946), č. 34–36, Praha 1947, s. 280.

Tab. 45: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1946 v SO Zábřeh (část II.).

Obec	Nominálně						%				
	KSC	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné lístky	Celkem	KSC	ČSL	ČSNS	ČSDSD	Prázdné lístky
Lupěné	42	53	18	5	0	118	35,6	44,9	15,3	4,2	0,0
Nedvězí	91	20	6	3	1	121	75,2	16,5	5,0	2,5	0,8
Nemile	49	111	9	27	0	196	25,0	56,6	4,6	13,8	0,0
Pivonín	26	58	2	9	2	97	26,8	59,8	2,1	9,3	2,1
Pobučí	29	17	0	34	1	81	35,8	21,0	0,0	42,0	1,2
Postřelmov	359	315	322	168	2	1166	30,8	27,0	27,6	14,4	0,2
Postřelmůvek	65	110	31	37	1	244	26,6	45,1	12,7	15,2	0,4
Rájec	61	187	72	19	1	340	17,9	55,0	21,2	5,6	0,3
Ráječek	68	120	78	99	1	366	18,6	32,8	21,3	27,0	0,3
Rohle	96	57	14	13	2	182	52,7	31,3	7,7	7,1	1,1
Rovensko	101	249	74	40	0	464	21,8	53,7	15,9	8,6	0,0
Rudolfovo	120	45	24	44	2	235	51,1	19,1	10,2	18,7	0,9
Skalička	93	79	51	51	1	275	33,8	28,7	18,5	18,5	0,4
Strupšín	38	52	6	11	2	109	34,9	47,7	5,5	10,1	1,8
Sudkov	304	216	61	158	3	742	41,0	29,1	8,2	21,3	0,4
Svébohov	42	229	51	35	0	357	11,8	64,1	14,3	9,8	0,0
Tatenice	103	51	62	29	0	245	42,0	20,8	25,3	11,8	0,0
Václavov	58	106	33	9	2	208	27,9	51,0	15,9	4,3	1,0
Vyšehoří	26	54	80	5	0	165	15,8	32,7	48,5	3,0	0,0
Zvole	111	198	118	78	3	508	21,9	39,0	23,2	15,4	0,6
Souhrn	5101	5353	2634	2126	58	15272	33,4	35,1	17,2	13,9	0,4

Tab. 46: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1948 v SO Mohelnice (část I).¹¹⁷⁹

Obec	Nominálně			%	
	NF	Prázdné lístky	Celkem	NF	Prázdné lístky
Mohelnice	1932	142	2074	93,2	6,8
Bezděkov nad Třebůvkou	89	2	91	97,8	2,2
Bezděkov u Úsova	49	11	60	81,7	18,3
Doubravice	226	4	230	98,3	1,7
Javoří	63	0	63	100,0	0,0
Klopina	206	16	222	92,8	7,2
Krchleby	68	0	68	100,0	0,0
Křemačov	96	15	111	86,5	13,5
Křižanov	91	0	91	100,0	0,0
Květín	95	4	99	96,0	4,0
Libivá	112	2	114	98,2	1,8
Líšnice	123	26	149	82,6	17,4
Loštice	1099	401	1500	73,3	26,7
Lukavice	167	29	196	85,2	14,8
Mírov	233	4	237	98,3	1,7
Moravičany	509	31	540	94,3	5,7
Palonín	183	69	252	72,6	27,4
Pavlov	185	12	197	93,9	6,1
Podolí	161	10	171	94,2	5,8

¹¹⁷⁹ Moravský Sever, r. 42, č. 25, 4. 6. 1948, s. 1.

Tab. 46: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1948 v SO Mohelnice (část II.).

Obec	Nominálně			%	
	NF	Prázdné lístky	Celkem	NF	Prázdné lístky
Police	143	39	182	78,6	21,4
Radnice	67	2	69	97,1	2,9
Řepová	120	0	120	100,0	0,0
Slavoňov	94	4	98	95,9	4,1
Stavenice	91	32	123	74,0	26,0
Starý Maletín	154	14	168	91,7	8,3
Studená Loučka	124	6	130	95,4	4,6
Svinov	105	8	113	92,9	7,1
Třeština	175	28	203	86,2	13,8
Újezd	137	8	145	94,5	5,5
Úsov	487	18	505	96,4	3,6
Veleboř	117	27	144	81,3	18,8
Veselí	63	1	64	98,4	1,6
Vlachov	67	0	67	100,0	0,0
Vranová	115	69	184	62,5	37,5
Vyšehorky	40	2	42	95,2	4,8
Žádlovice	97	8	105	92,4	7,6
Souhrn	7883	1044	8927	88,3	11,7

Tab. 47: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1948 v SO Šilperk.¹¹⁸⁰

Obec	Nominálně			%	
	NF	Prázdné lístky	Celkem	NF	Prázdné lístky
Šilperk	381	31	412	92,5	7,5
Bílá Voda	131	7	138	94,9	5,1
Březná	127	0	127	100,0	0,0
Bušín	282	39	321	87,9	12,1
Cotkytle	177	201	378	46,8	53,2
Crhov	112	25	137	81,8	18,2
Červená Voda	655	52	707	92,6	7,4
Hartíkov	50	1	51	98,0	2,0
Heroltice	117	5	122	95,9	4,1
Horní Studénky	205	36	241	85,1	14,9
Jakubovice	153	44	197	77,7	22,3
Jedlí	361	164	525	68,8	31,2
Mlýnický Dvůr	75	7	82	91,5	8,5
Moravský Karlov	93	1	94	98,9	1,1
Písařov	480	65	545	88,1	11,9
Šumvald	61	30	91	67,0	33,0
Zborov	144	43	187	77,0	23,0
Souhrn	3604	751	4355	82,8	17,2

¹¹⁸⁰ Moravský Sever, r. 42, č. 25, 4. 6. 1948, s. 1.

Tab. 48: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1948 v SO Zábřeh (část I).¹¹⁸¹

Obec	Nominálně			%	
	NF	Prázdné lístky	Celkem	NF	Prázdné lístky
Zábřeh	2633	554	3187	82,6	17,4
Bohuslavice	251	32	283	88,7	11,3
Brničko	234	154	388	60,3	39,7
Dlouhomilov	177	180	357	49,6	50,4
Dolní Hynčina	110	7	117	94,0	6,0
Drozdiv	269	12	281	95,7	4,3
Dubicko	413	82	495	83,4	16,6
Hněvkov	102	48	150	68,0	32,0
Hoštejn	170	44	214	79,4	20,6
Hrabová	332	60	392	84,7	15,3
Janoslavice	165	19	184	89,7	10,3
Jestřebí	208	17	225	92,4	7,6
Kamenná	162	6	168	96,4	3,6
Kláštrec	87	68	155	56,1	43,9
Kolšov	246	63	309	79,6	20,4
Kosov	219	13	232	94,4	5,6
Krasíkov	211	2	213	99,1	0,9
Lesnice	342	57	399	85,7	14,3
Leština	461	139	600	76,8	23,2
Lubník	134	21	155	86,5	13,5

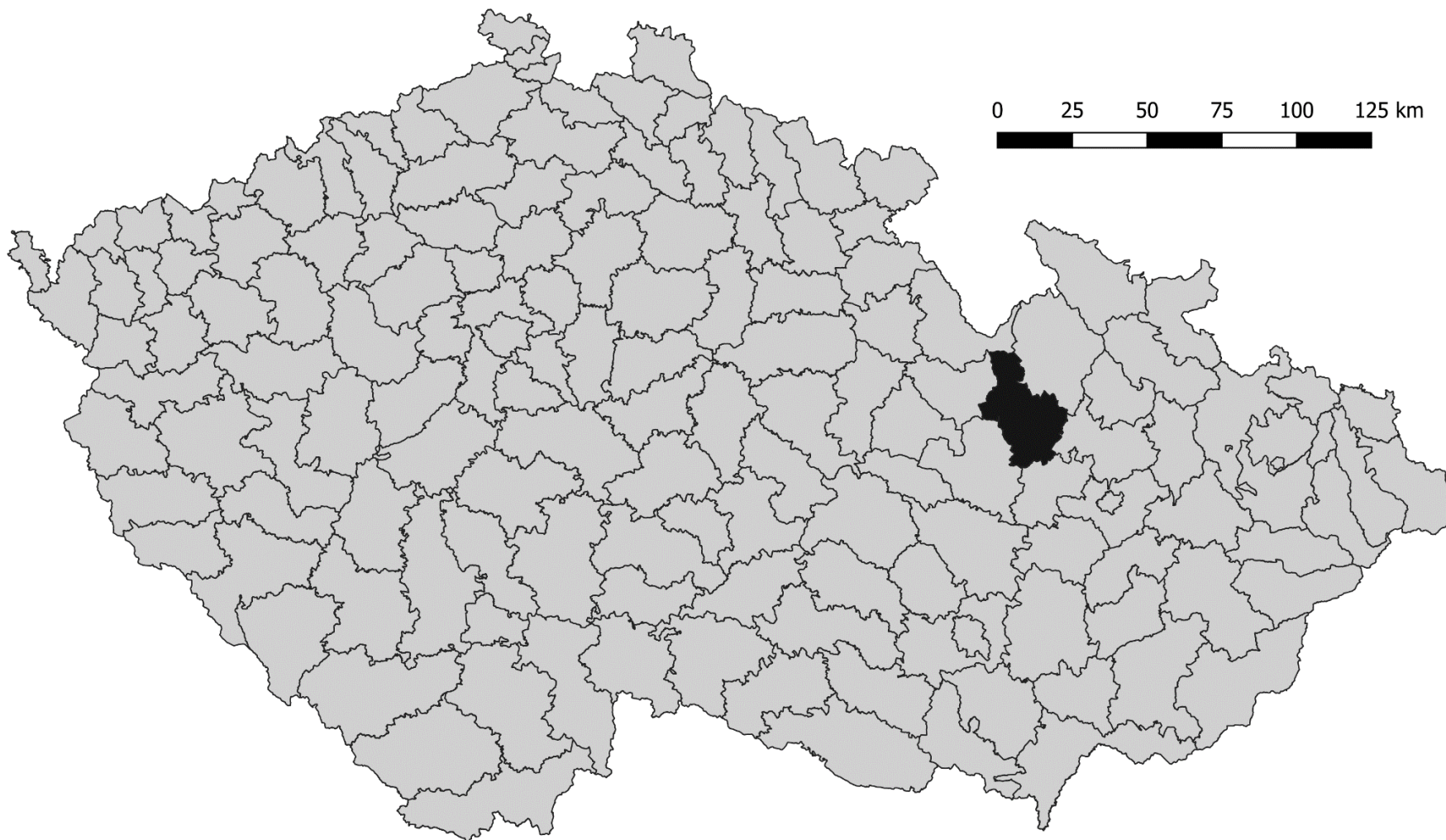
¹¹⁸¹ Moravský Sever, r. 42, č. 25, 4. 6. 1948, s. 1.

Tab. 48: Výsledky voleb do Národního shromáždění 1948 v SO Zábřeh (část II.).

Obec	Nominálně			%	
	NF	Prázdné lístky	Celkem	NF	Prázdné lístky
Lupěné	97	15	112	86,6	13,4
Nedvězí	127	3	130	97,7	2,3
Nemile	198	73	271	73,1	26,9
Pivonín	81	4	85	95,3	4,7
Pobučí	101	2	103	98,1	1,9
Postřelmov	662	349	1011	65,5	34,5
Postřelmůvek	122	92	214	57,0	43,0
Rájec	168	127	295	56,9	43,1
Ráječek	268	45	313	85,6	14,4
Rohle	248	7	255	97,3	2,7
Rovensko	289	83	372	77,7	22,3
Rudolfov	226	6	232	97,4	2,6
Skalička	249	21	270	92,2	7,8
Strupšín	46	51	97	47,4	52,6
Sudkov	518	191	709	73,1	26,9
Svébohov	112	172	284	39,4	60,6
Tatenice	418	20	438	95,4	4,6
Václavov	110	56	166	66,3	33,7
Vyšehoří	122	24	146	83,6	16,4
Zvole	289	161	450	64,2	35,8
Souhrn	11377	3080	14457	78,7	21,3

Mapová příloha

Mapa č. 1: Poloha PO Zábřeh v českých zemích

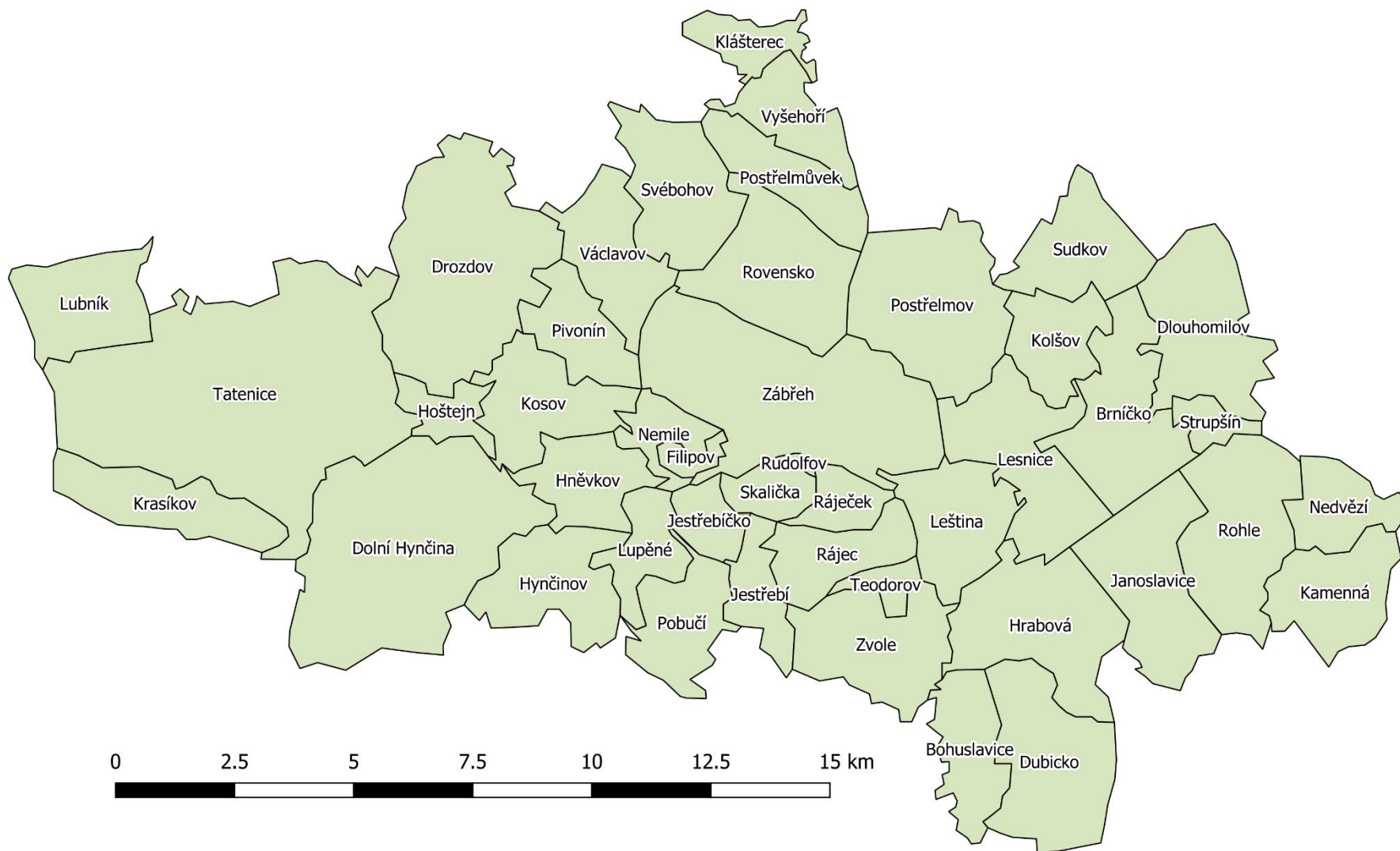
Mapa č. 2: Obce SO Mohelnice v roce 1925

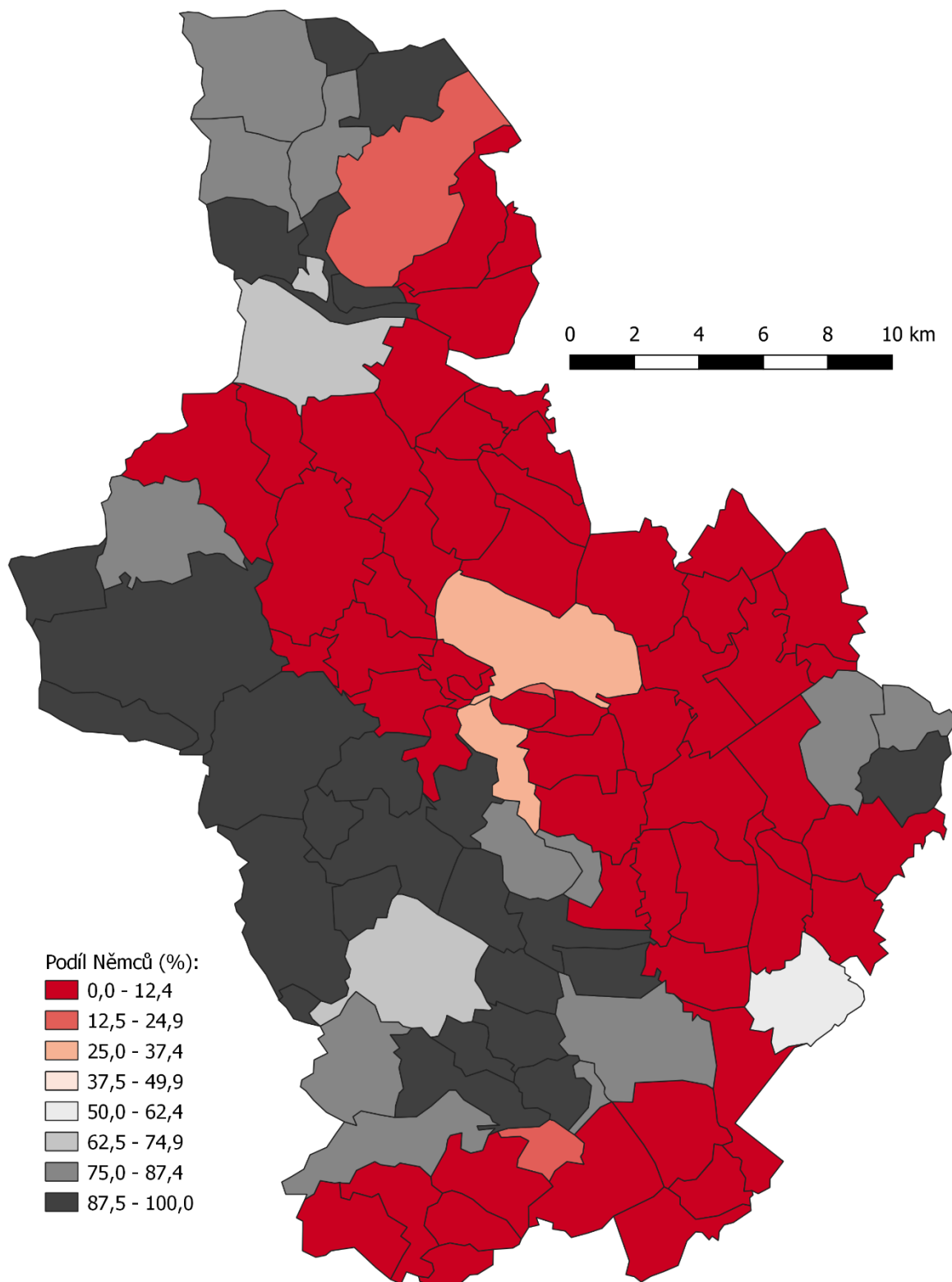
Mapa č. 3: Obce SO Šilperk v roce 1920

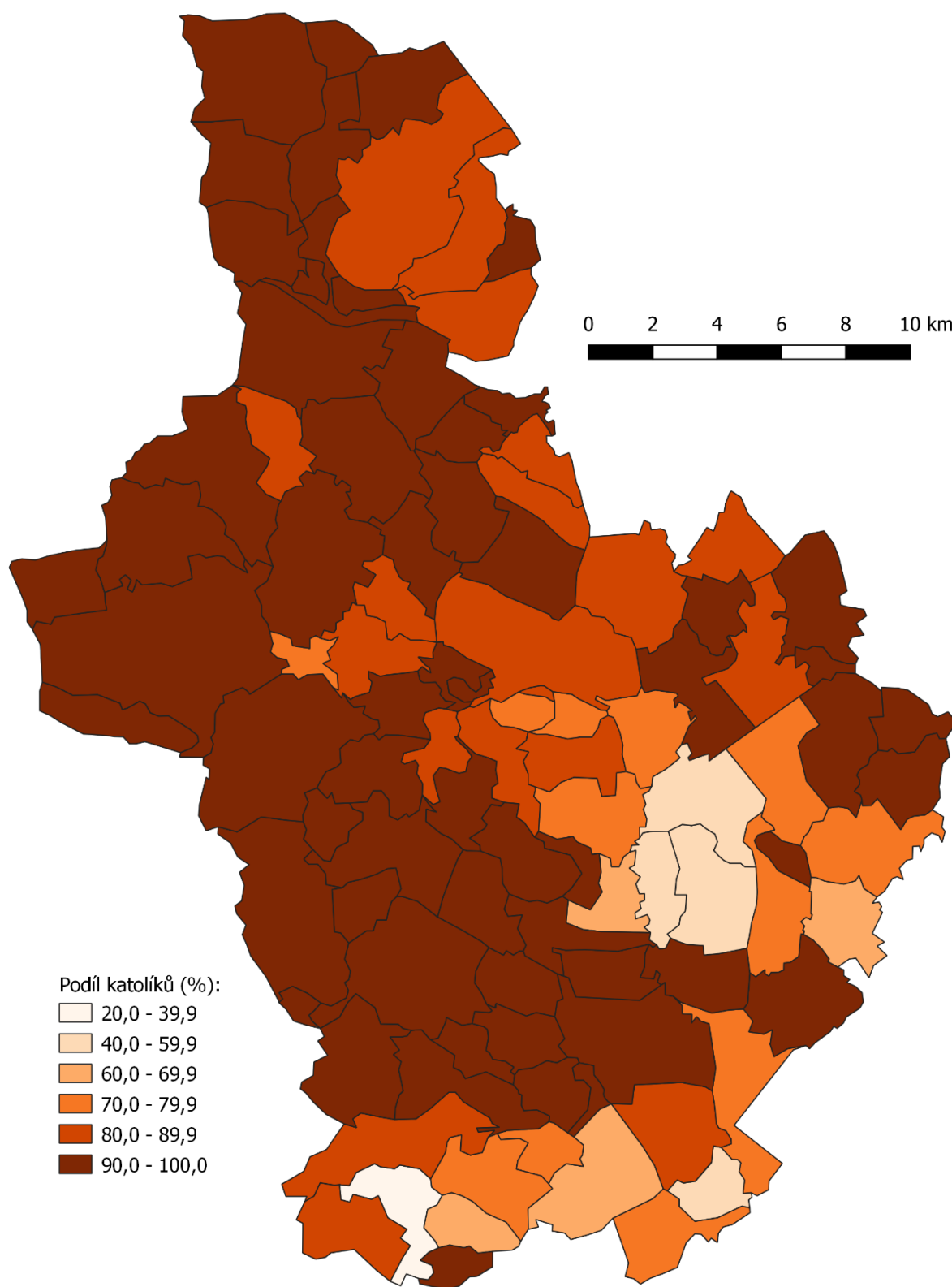
Mapa č. 4: Obce SO Zábřeh v roce 1920

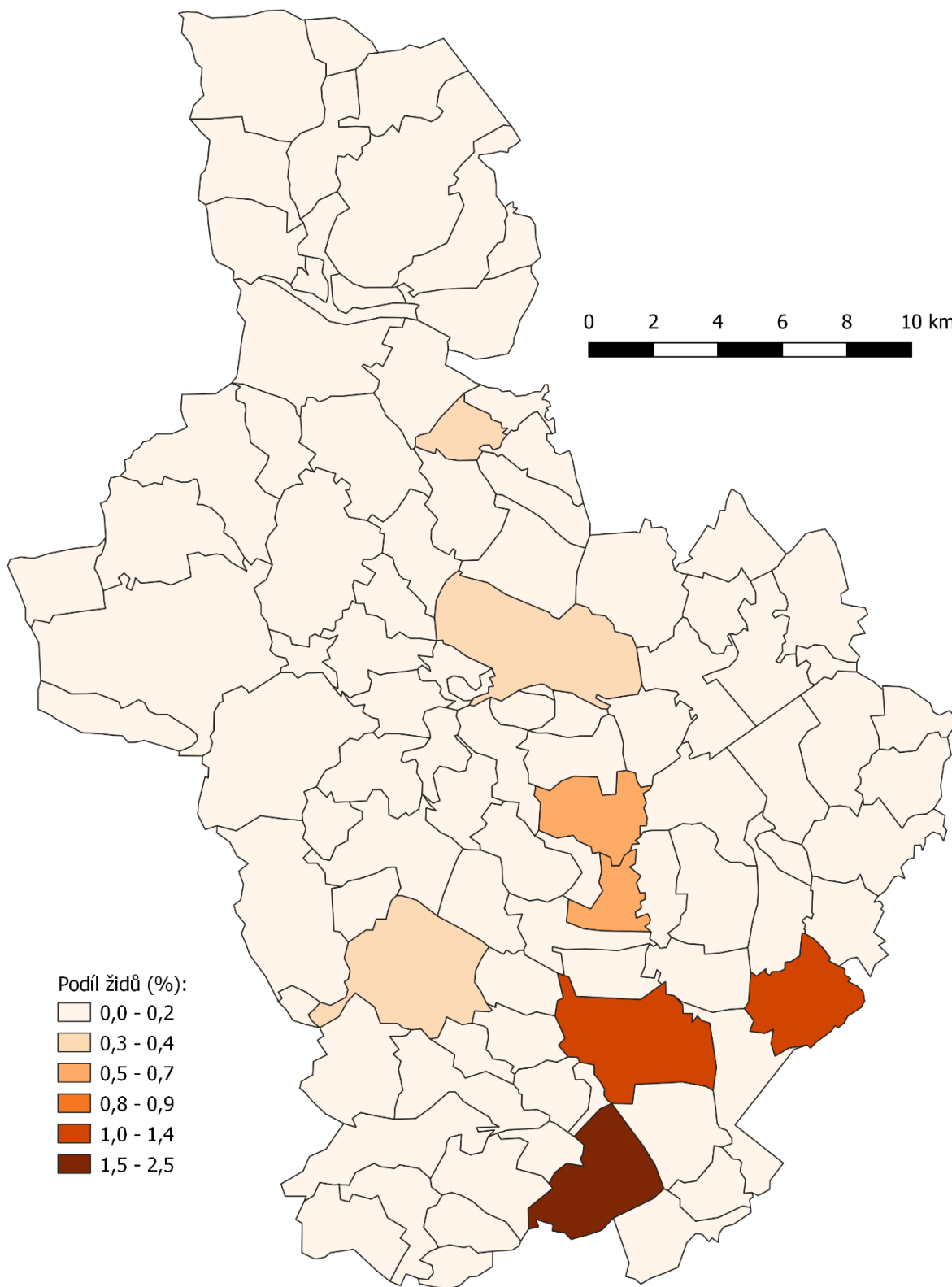
Mapa č.5: Podíl Němců v obcích PO Zábřeh v roce 1930 (%)

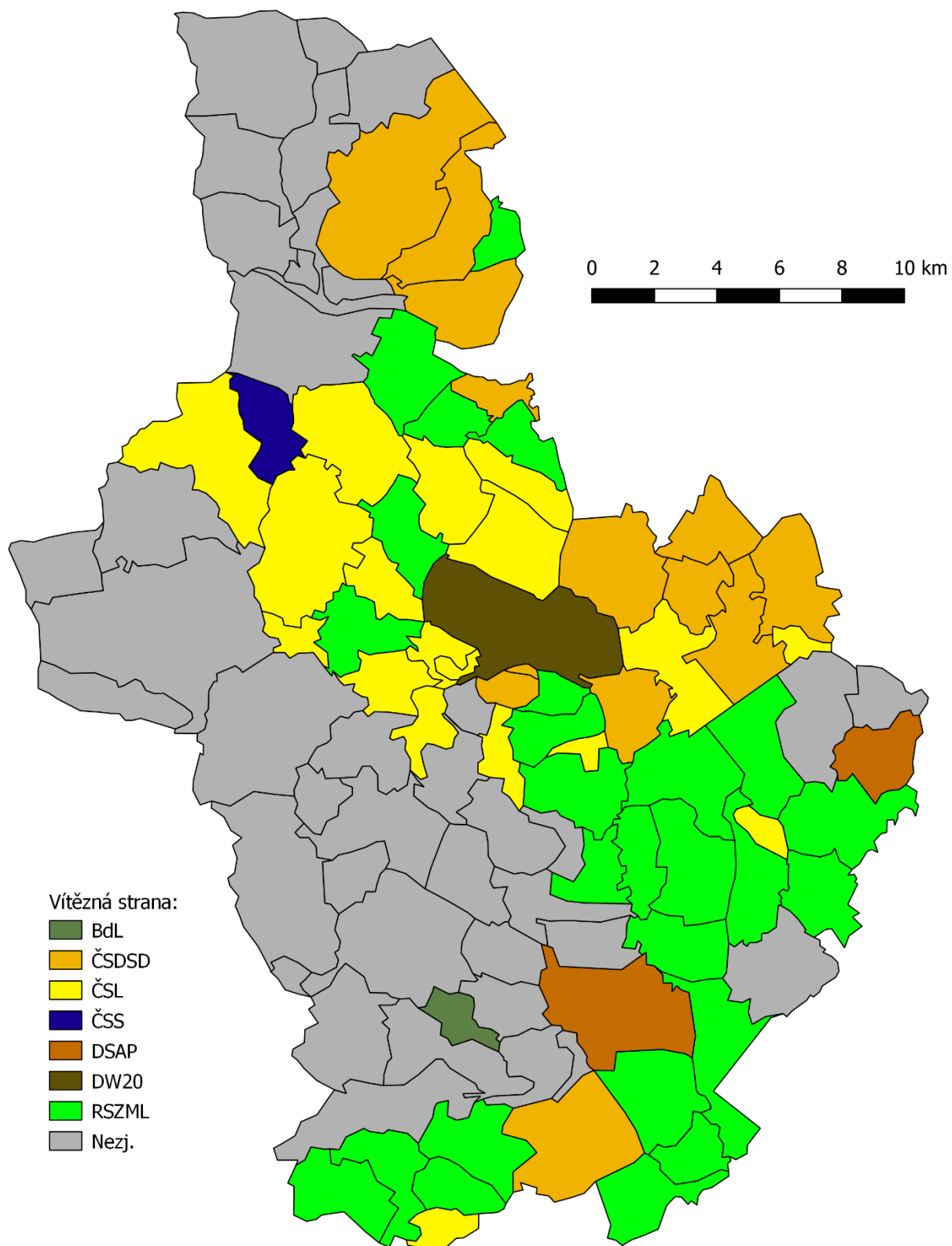
Mapa č. 6: Podíl katolíků v obcích PO Zábřeh v roce 1930 (%)

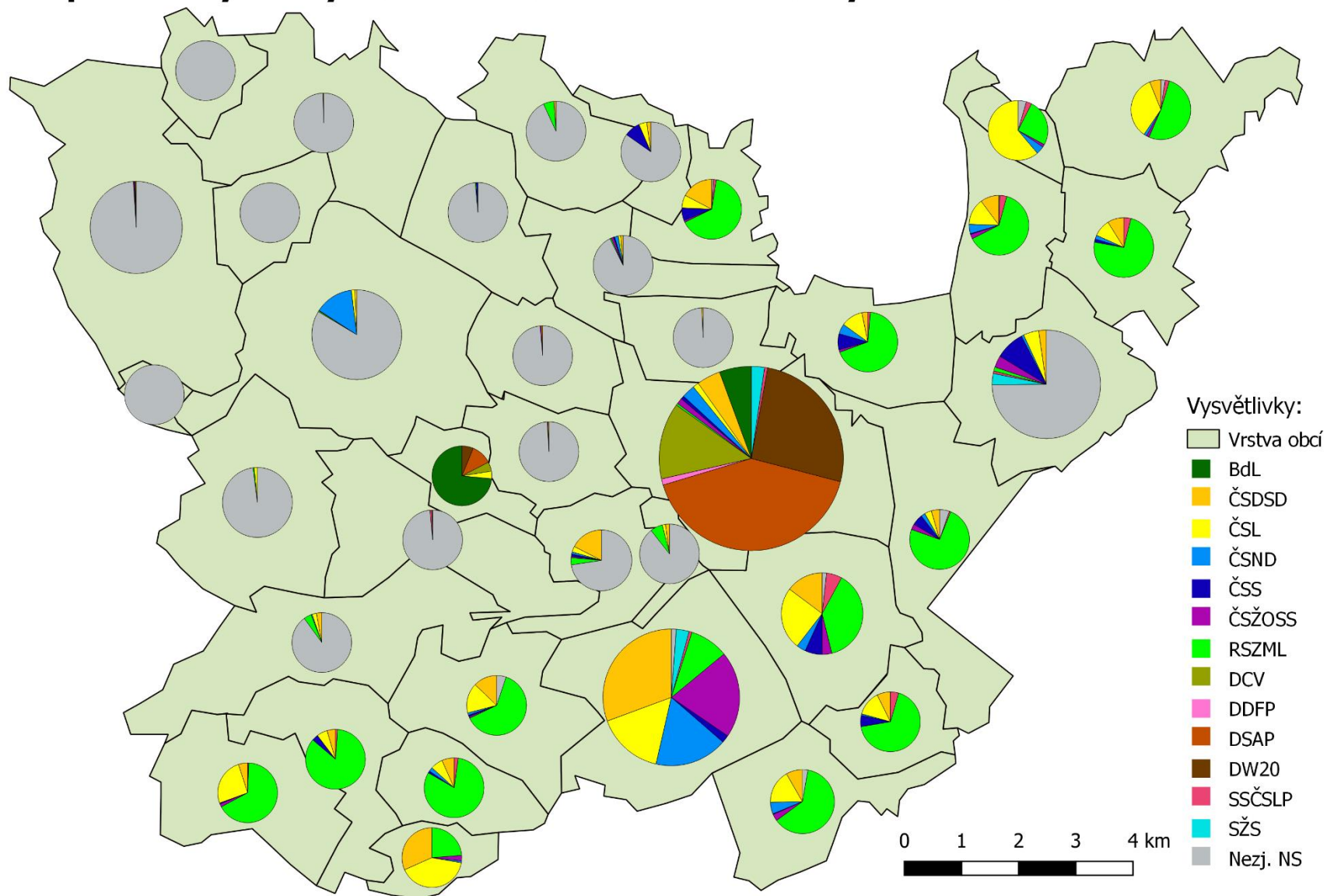
Mapa č. 7: Podíl židů v obcích PO Zábřeh v roce 1930 (%)

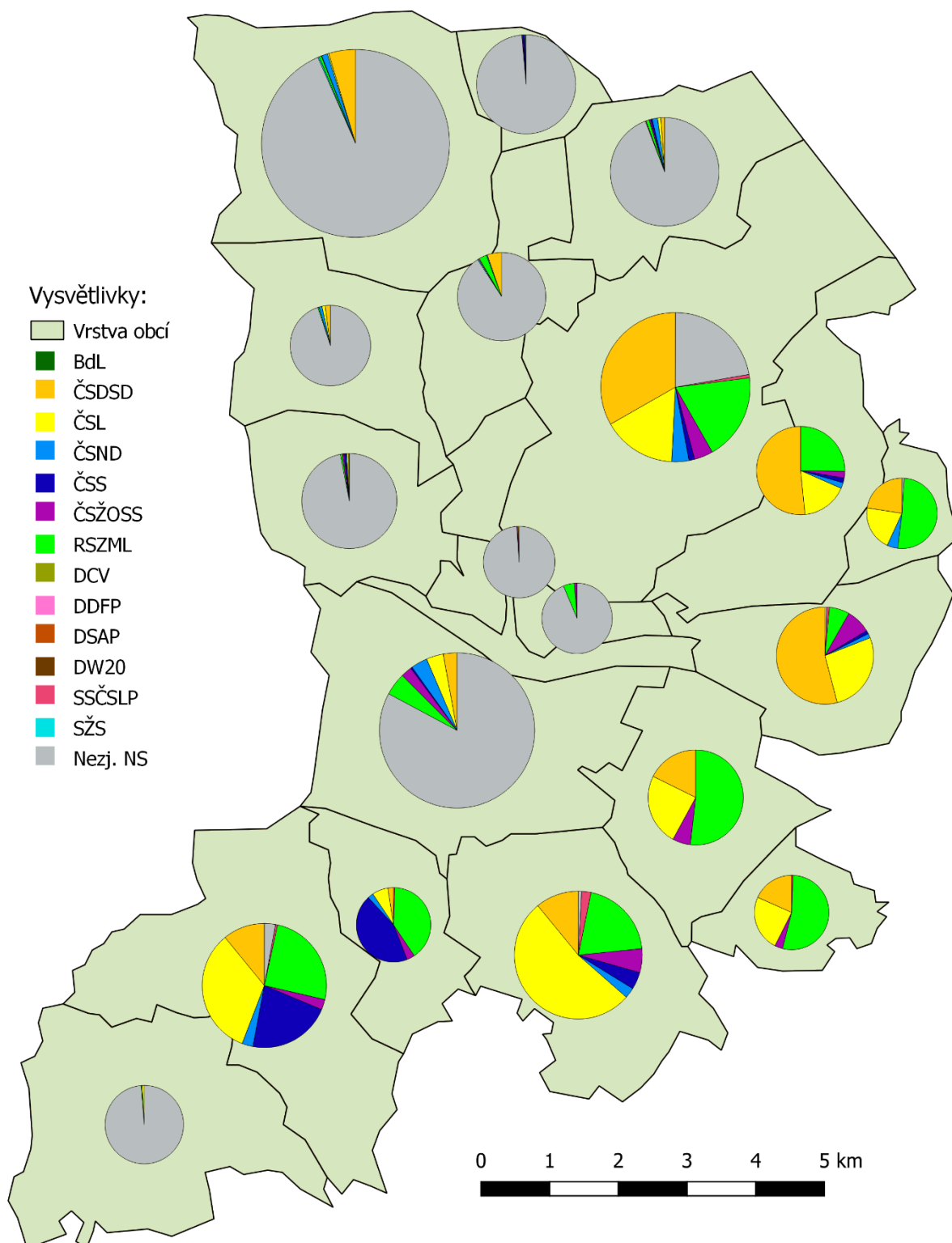
Mapa č. 8: Vítězné strany ve volbách do Poslanecké sněmovny 1920 v obcích PO Zábřeh

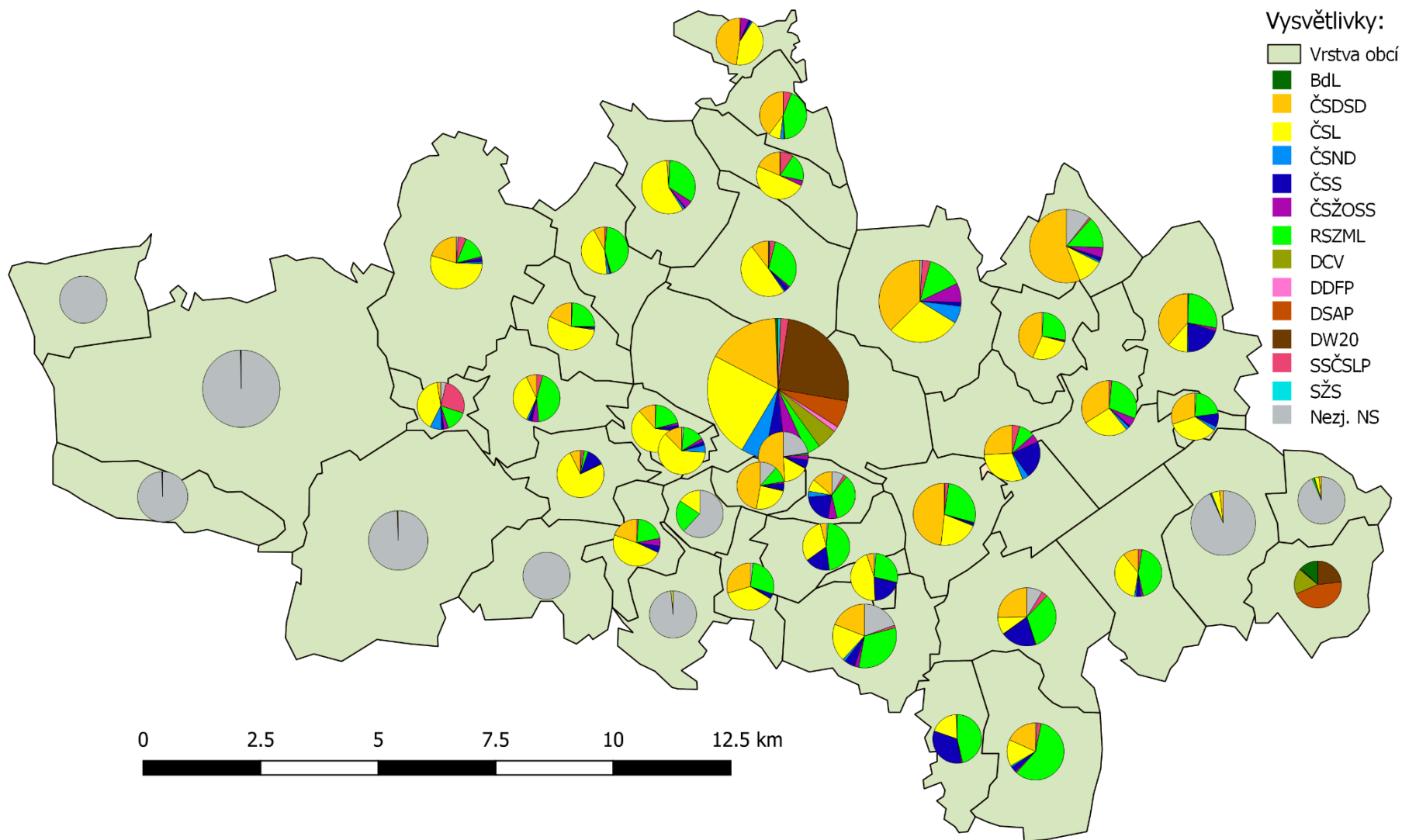
Mapa č. 9: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v obcích SO Mohelnice

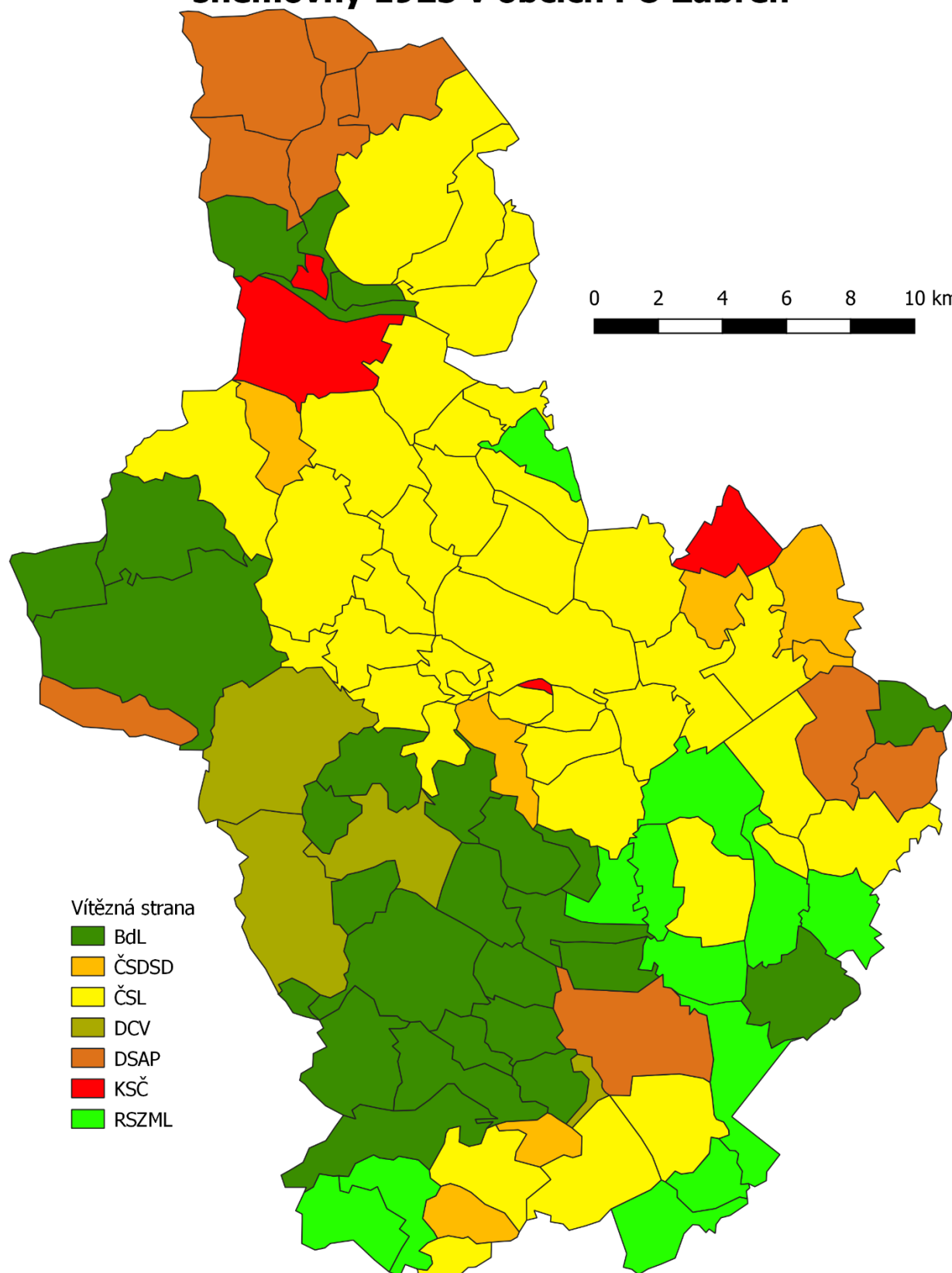
Mapa č. 10: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v obcích SO Šilperk

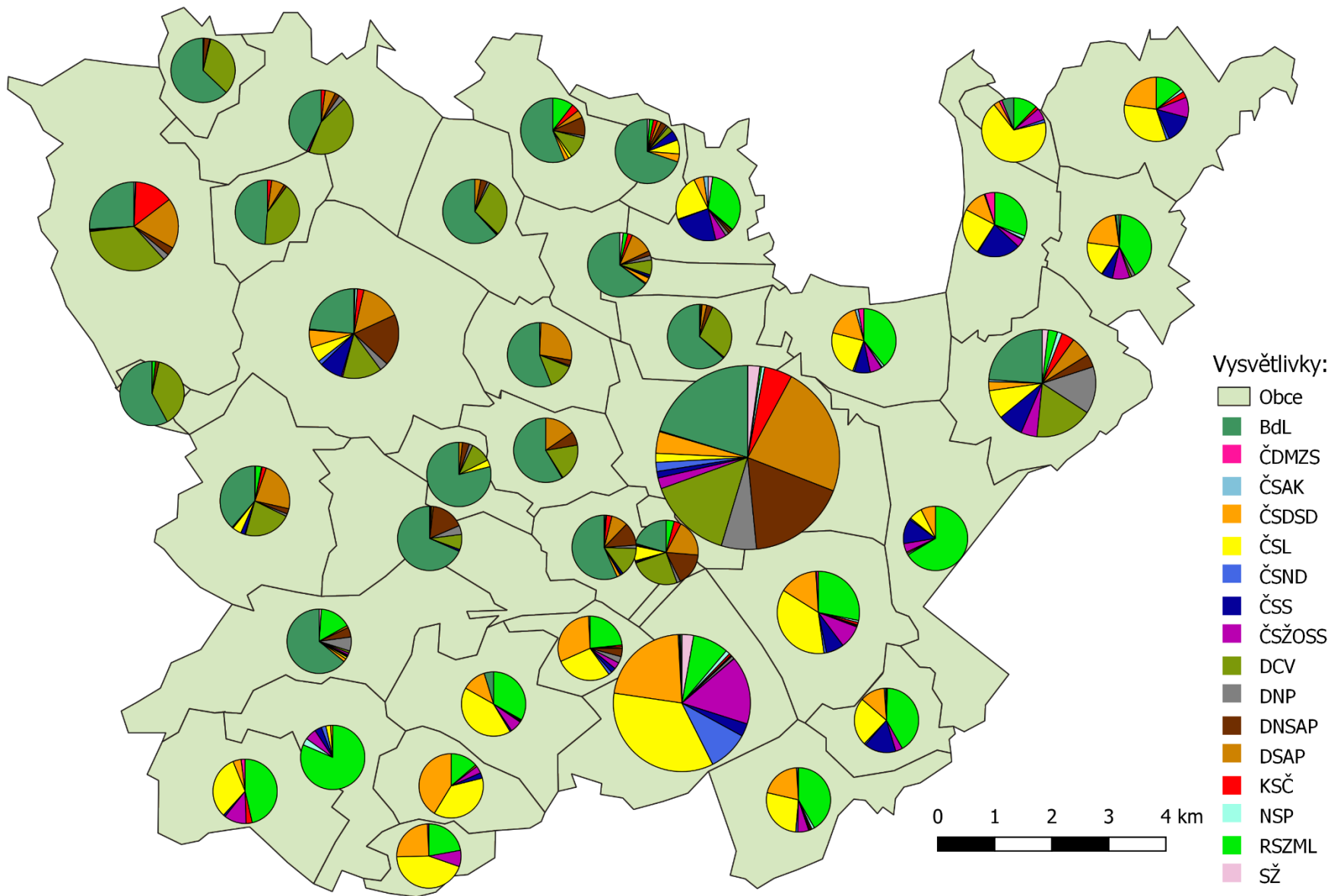
Mapa č. 11: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 v obcích SO Zábřeh

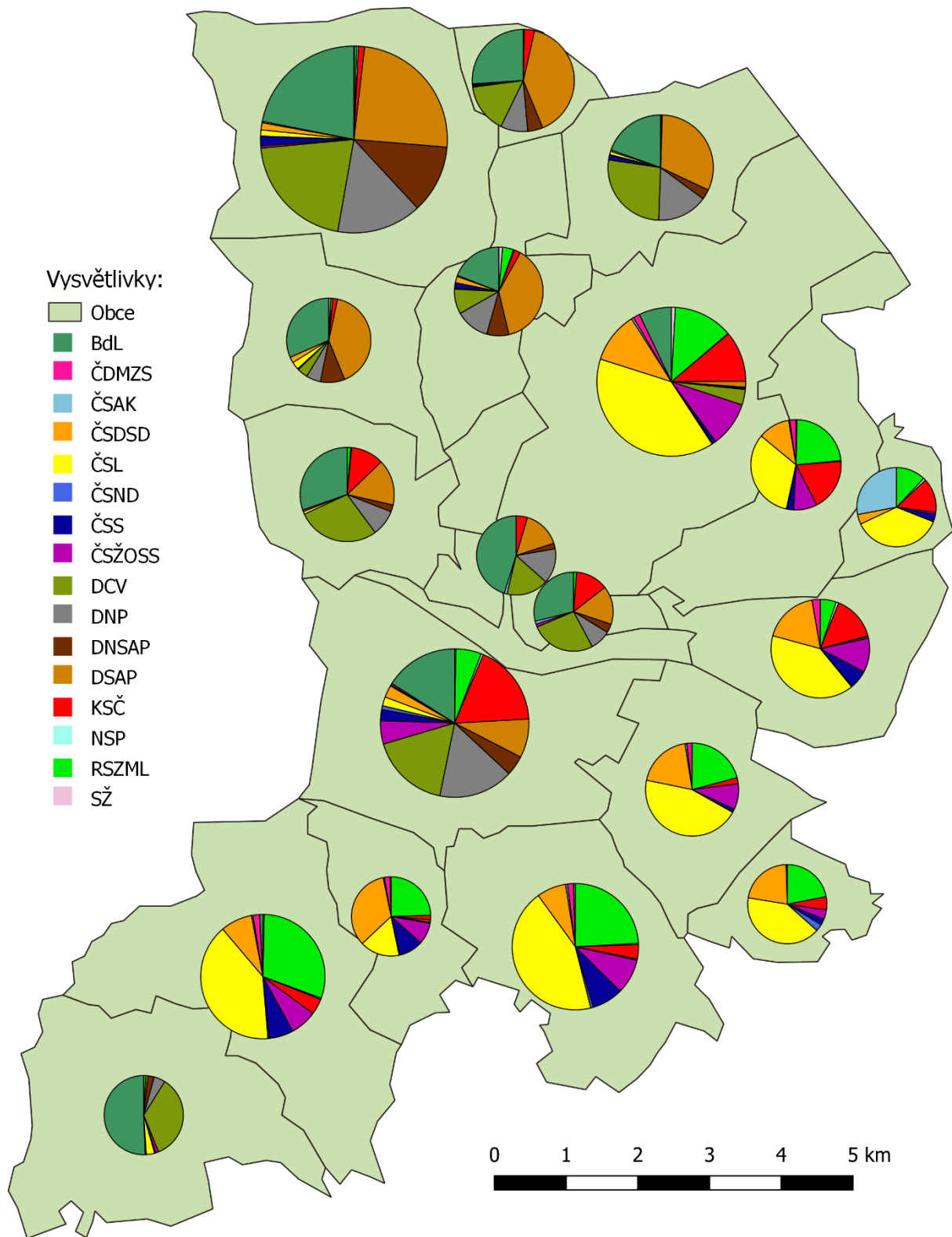
Mapa č. 12: Vítězné strany ve volbách do Poslanecké sněmovny 1925 v obcích PO Zábřeh

Mapa č. 13: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v obcích SO Mohelnice

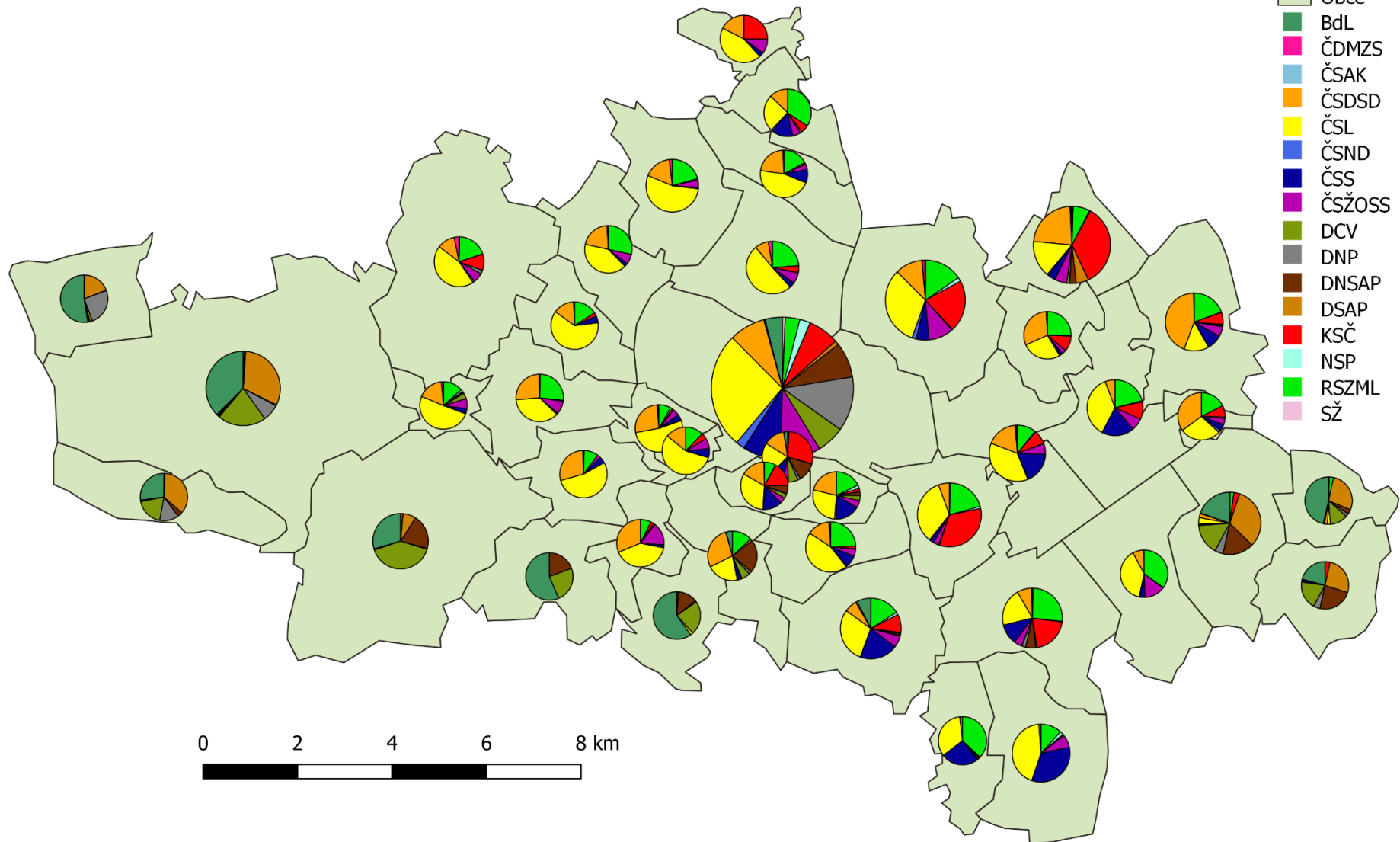
**Mapa č. 14: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925
v obcích SO Šilperk**

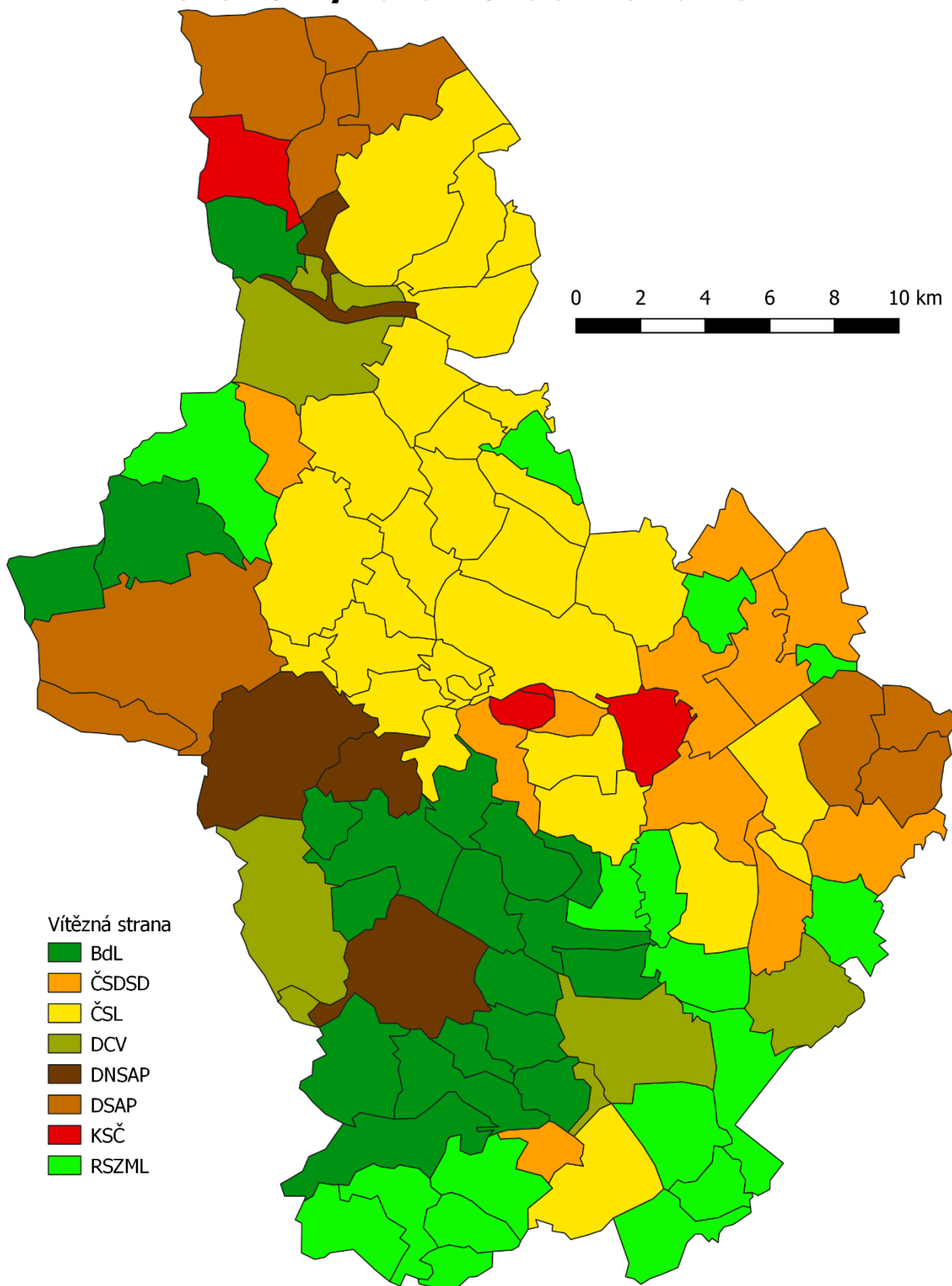
Mapa č. 15: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1925 v obcích SO Zábřeh

Vysvětlivky:

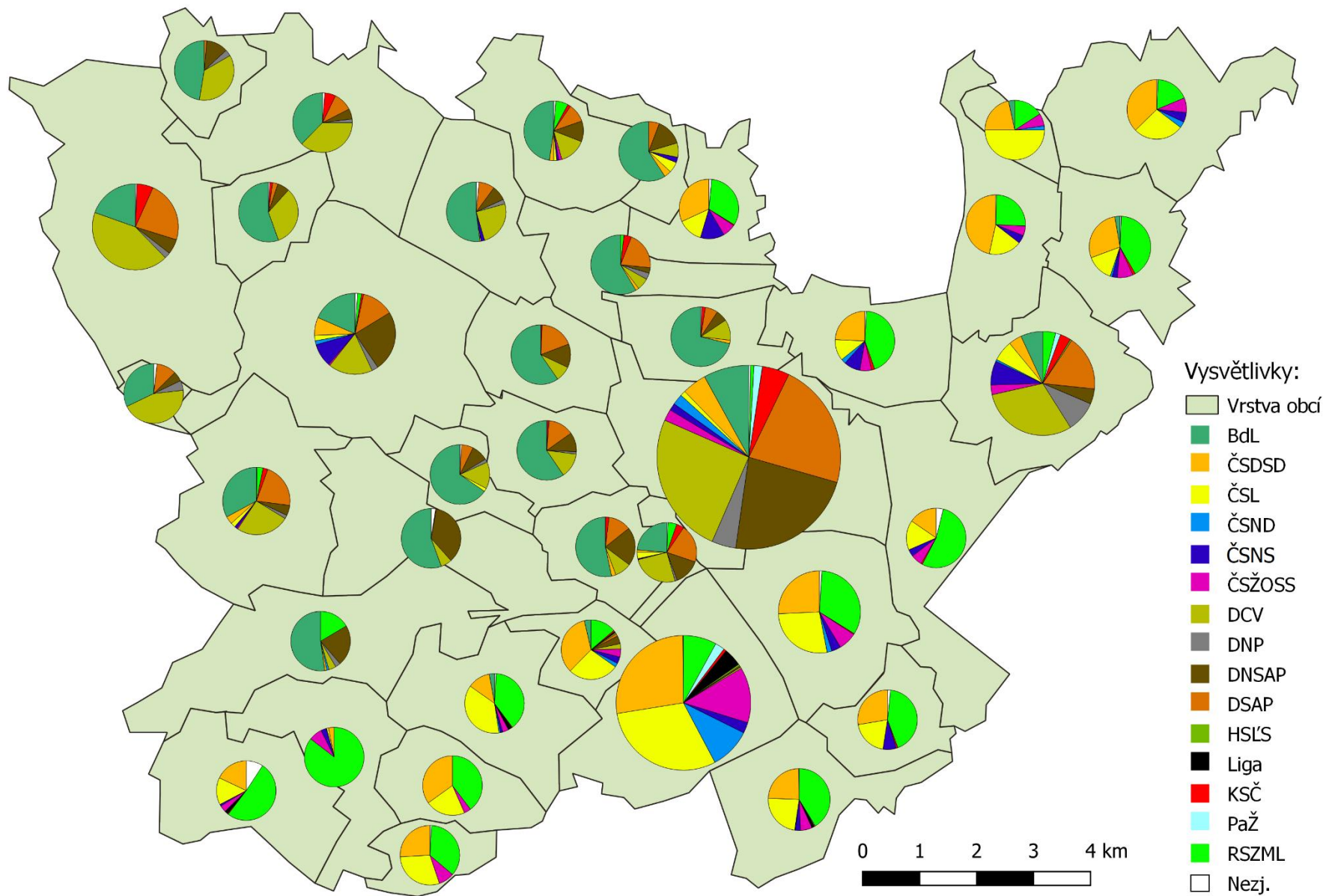
- Obce
- BdL
- ČDMZS
- ČSAK
- ČSDSD
- ČSL
- ČSND
- ČSS
- ČSŽOSS
- DCV
- DNP
- DNSAP
- DSAP
- KSČ
- NSP
- RSZML
- SŽ

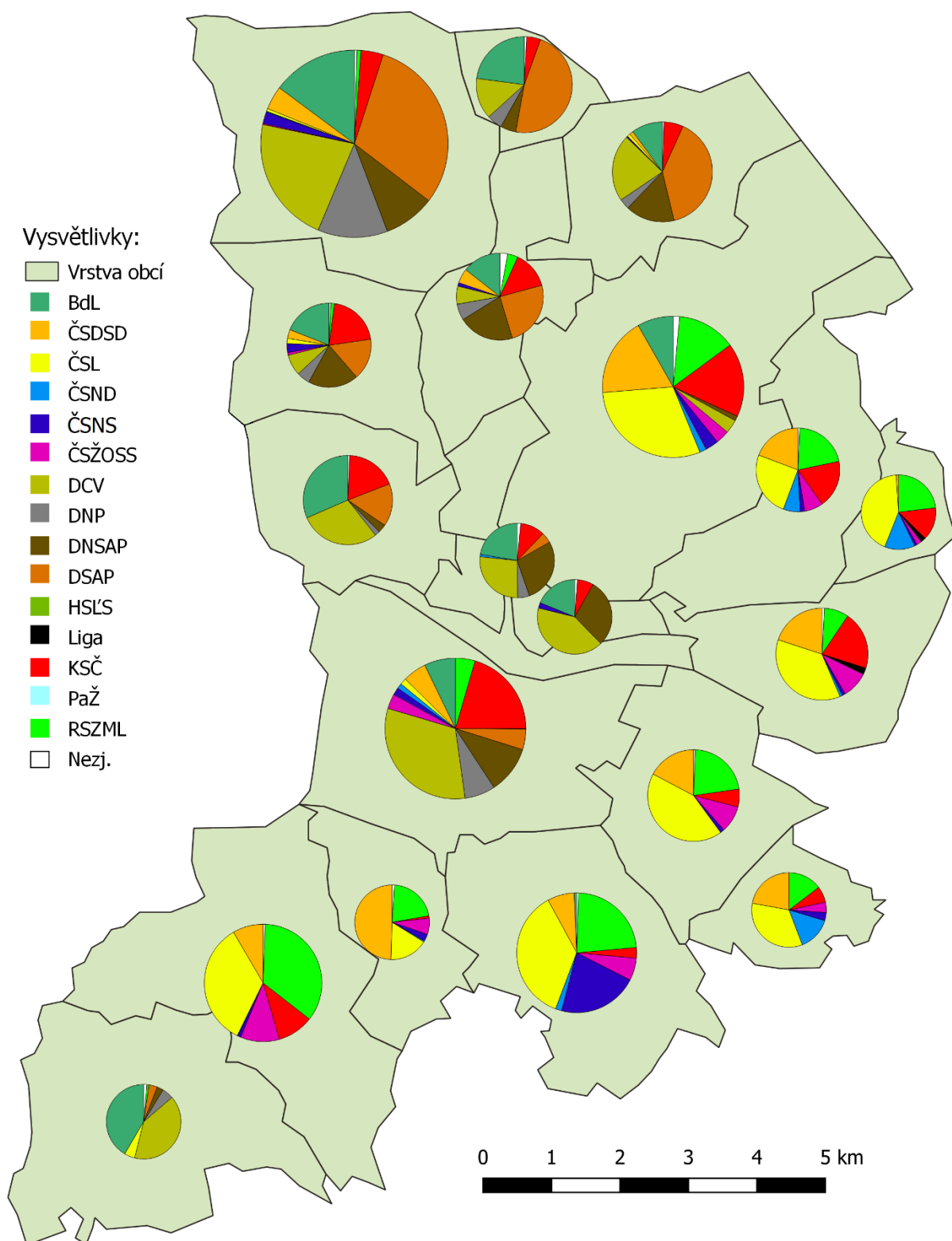
Mapa č. 16: Vítězné strany ve volbách do Poslanecké sněmovny 1929 v obcích PO Zábřeh

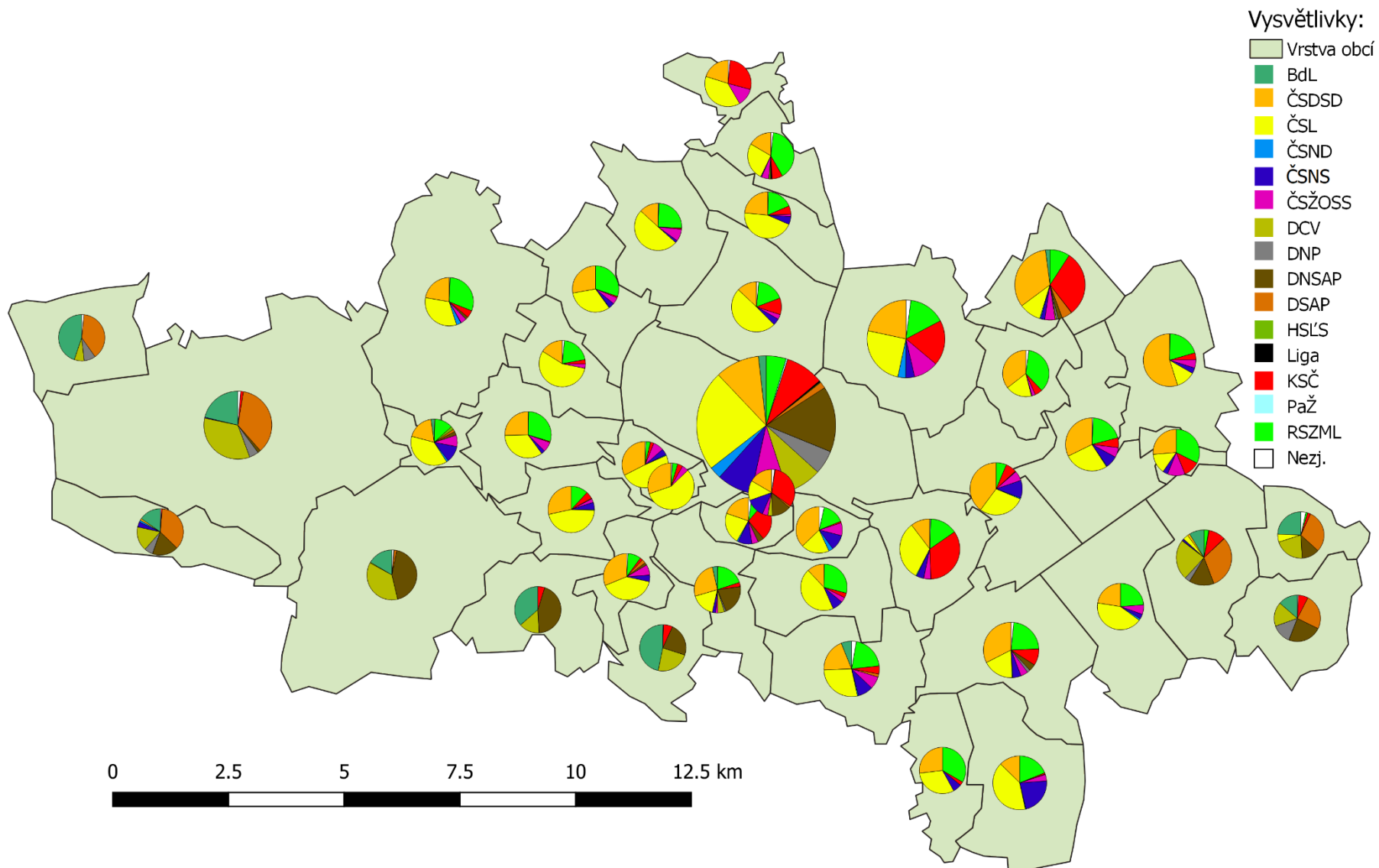
Mapa č. 17: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v obcích SO Mohelnice

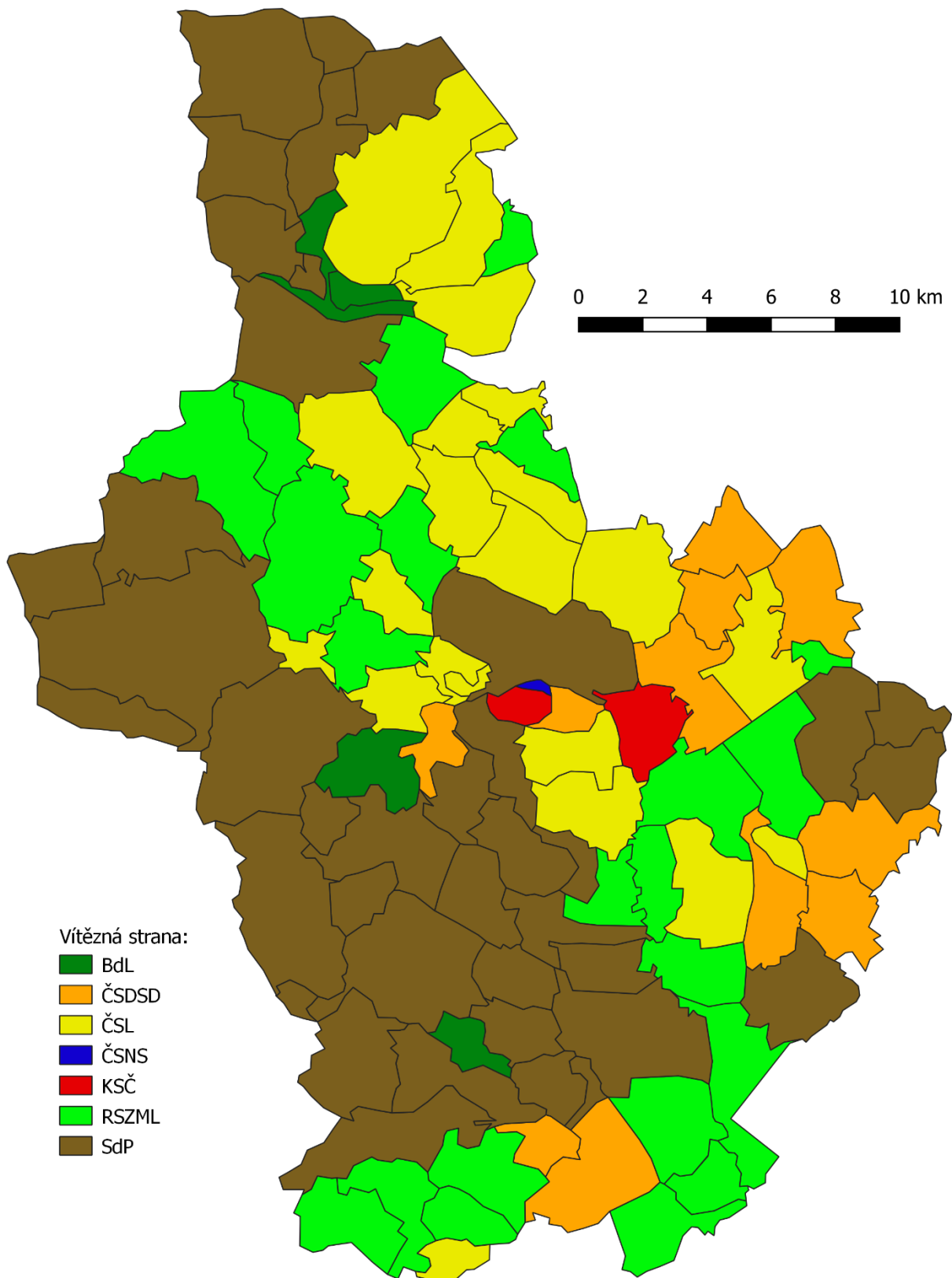
**Mapa č. 18: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929
v obcích SO Šilperk**

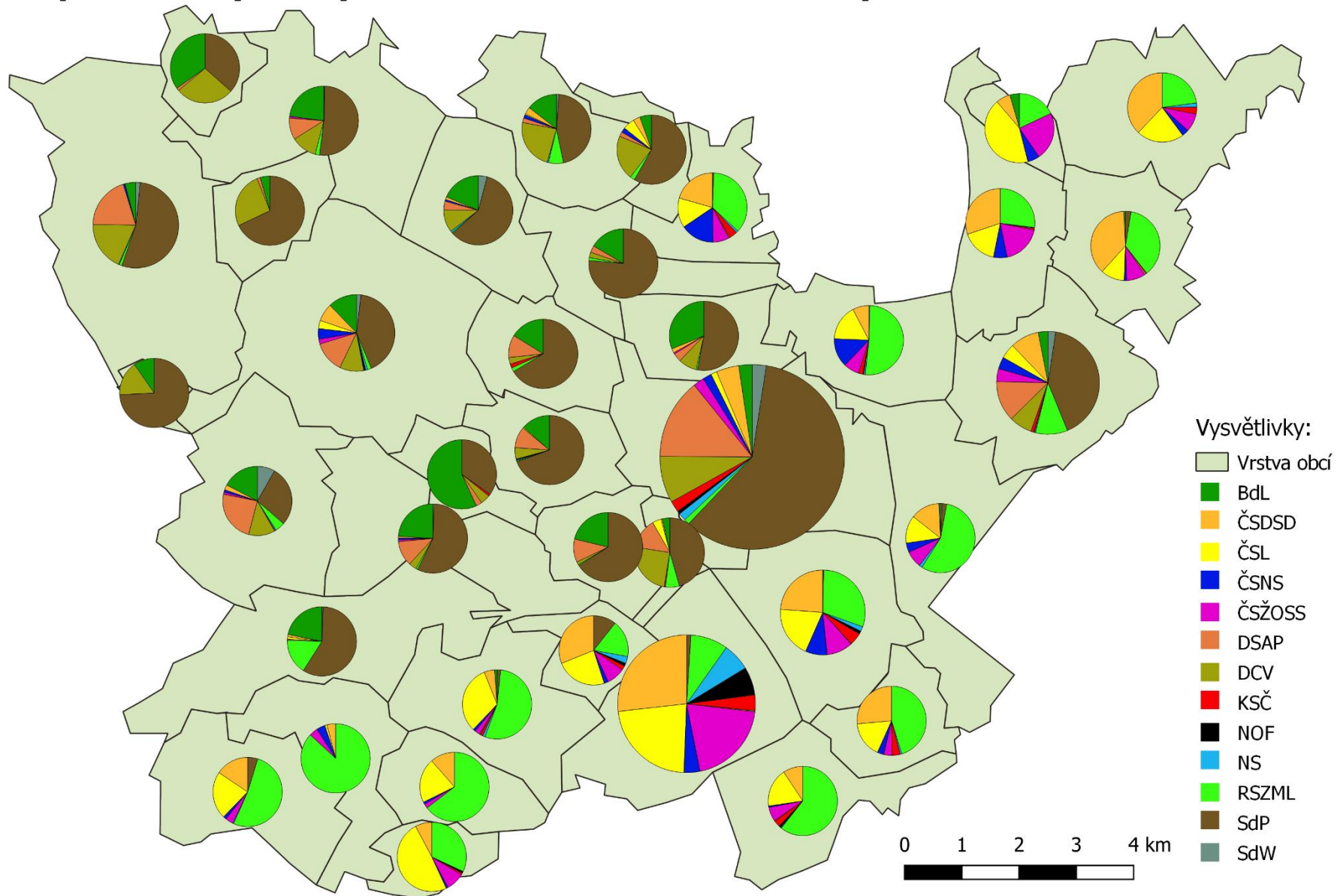
Mapa č. 19: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1929 v obcích SO Zábřeh

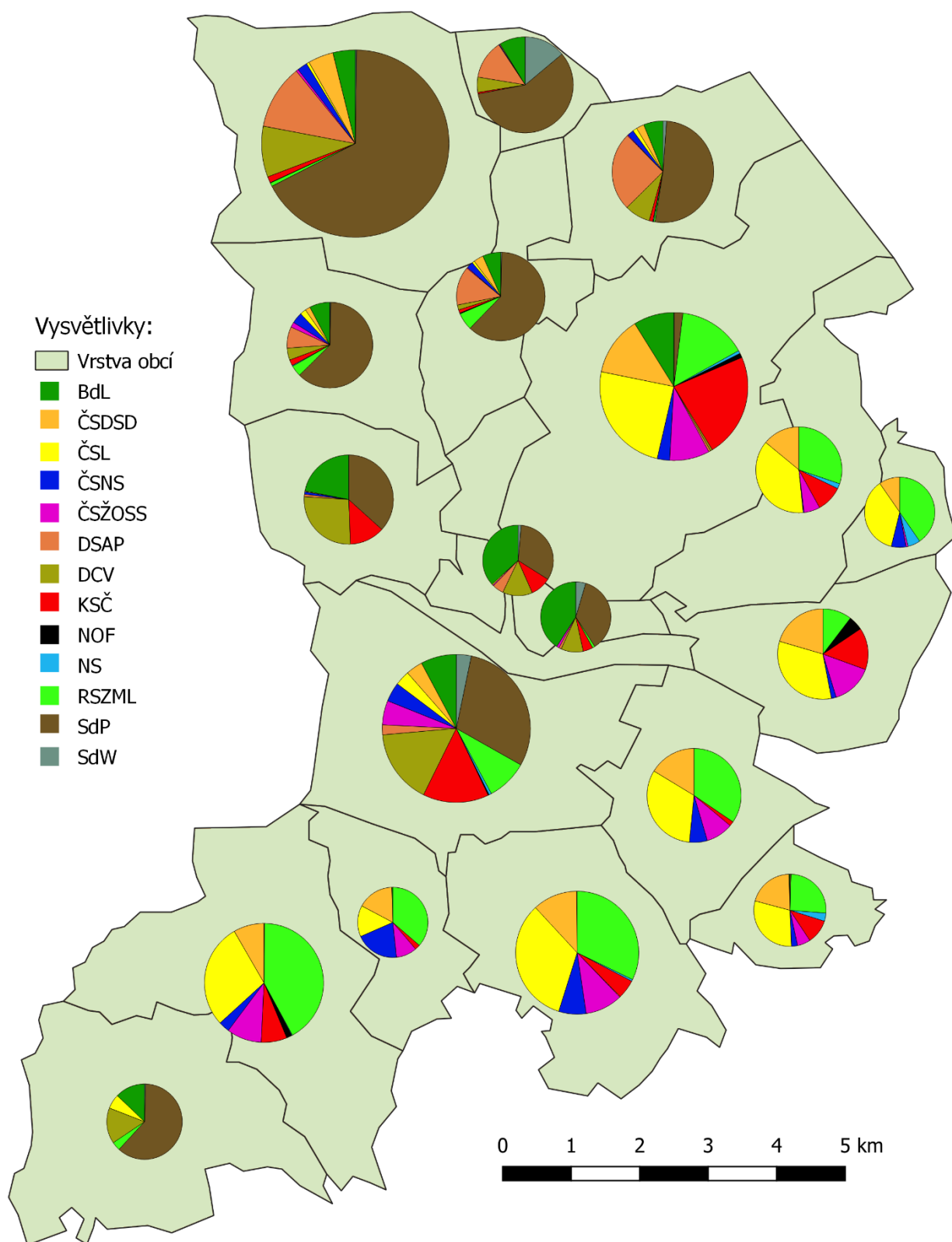
Mapa č. 20: Vítězné strany ve volbách do Poslanecké sněmovny 1935 v obcích PO Zábřeh

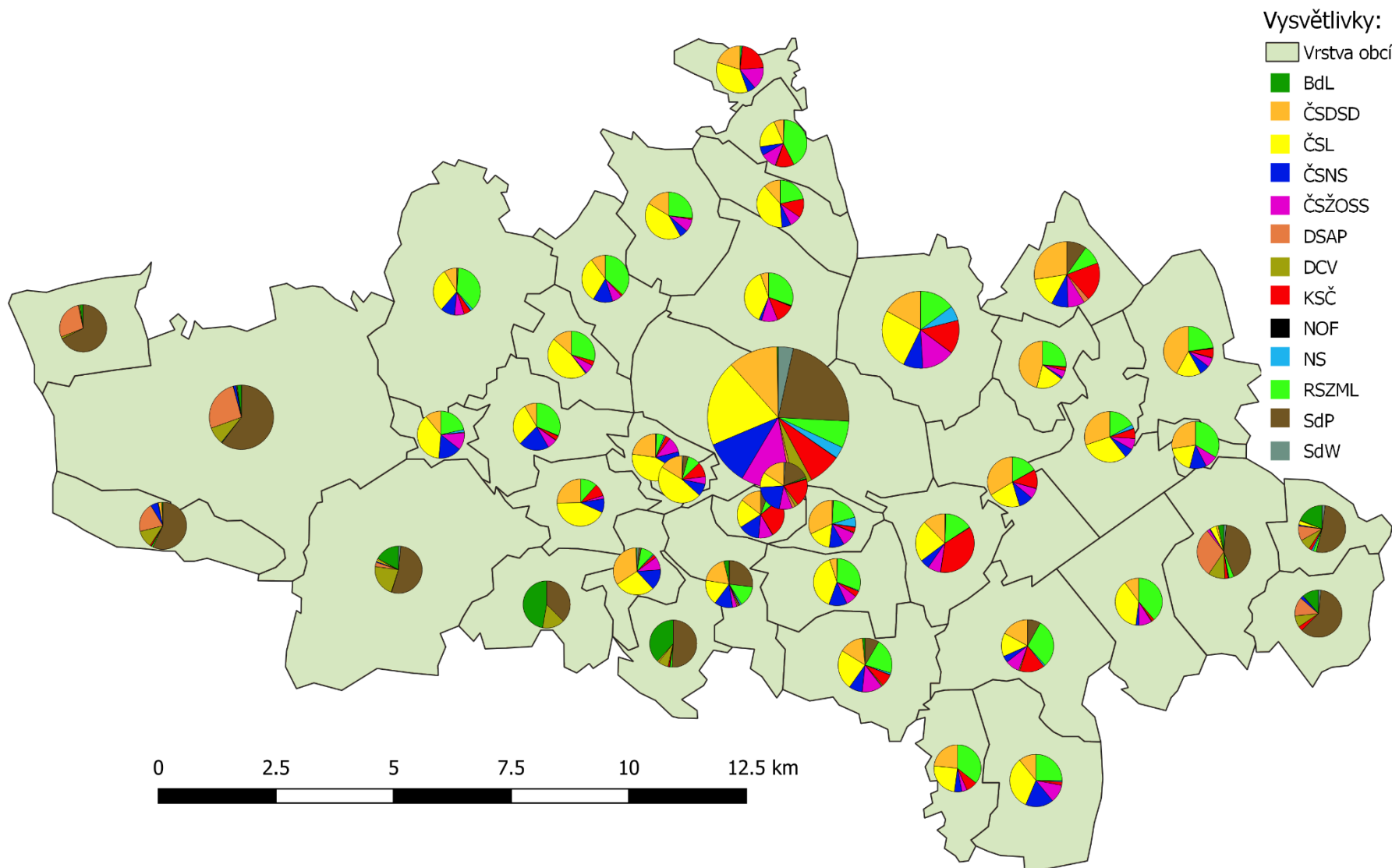
Mapa č. 21: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v obcích SO Mohelnice

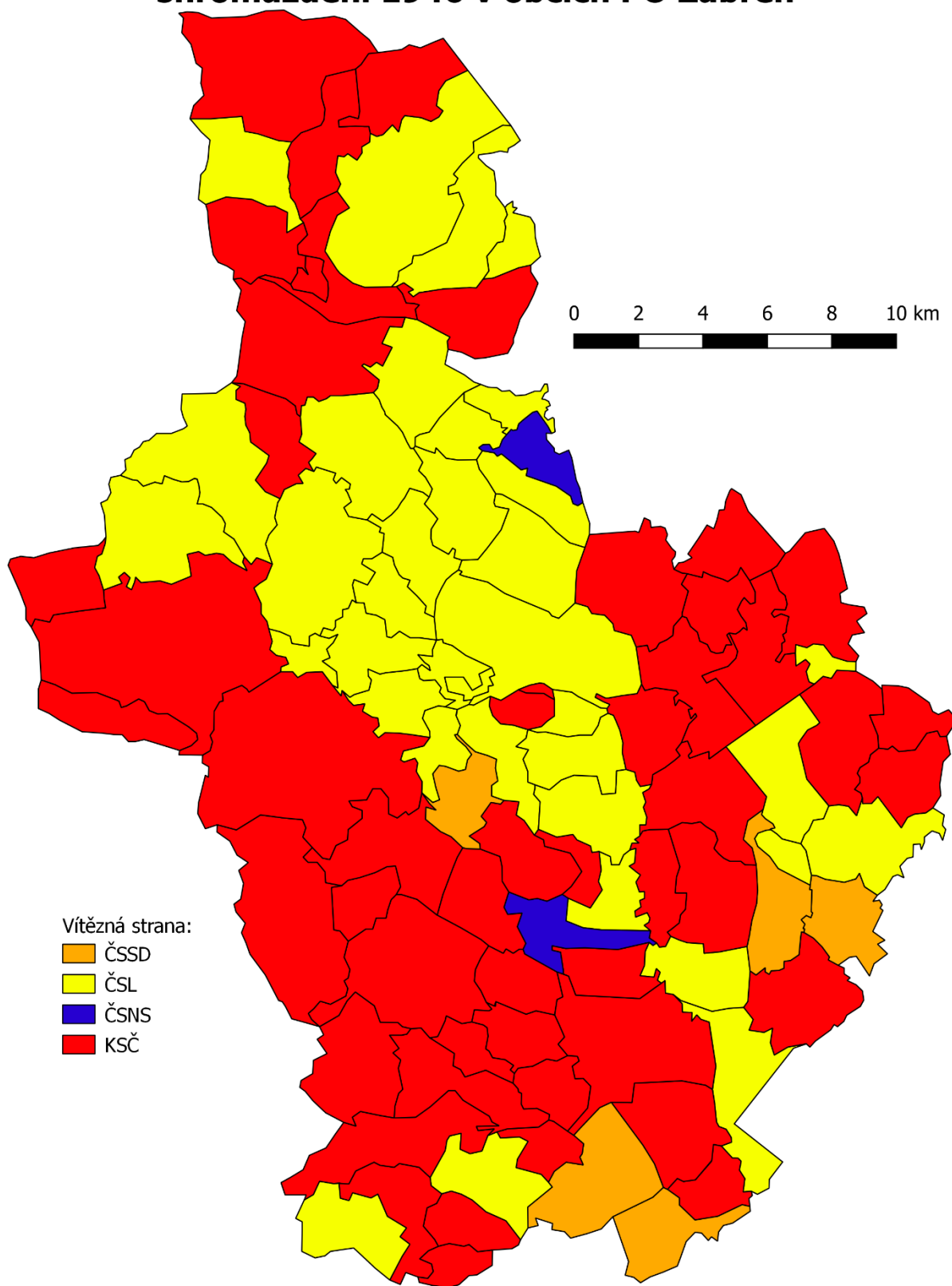
Mapa č. 22: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v obcích SO Šilperk

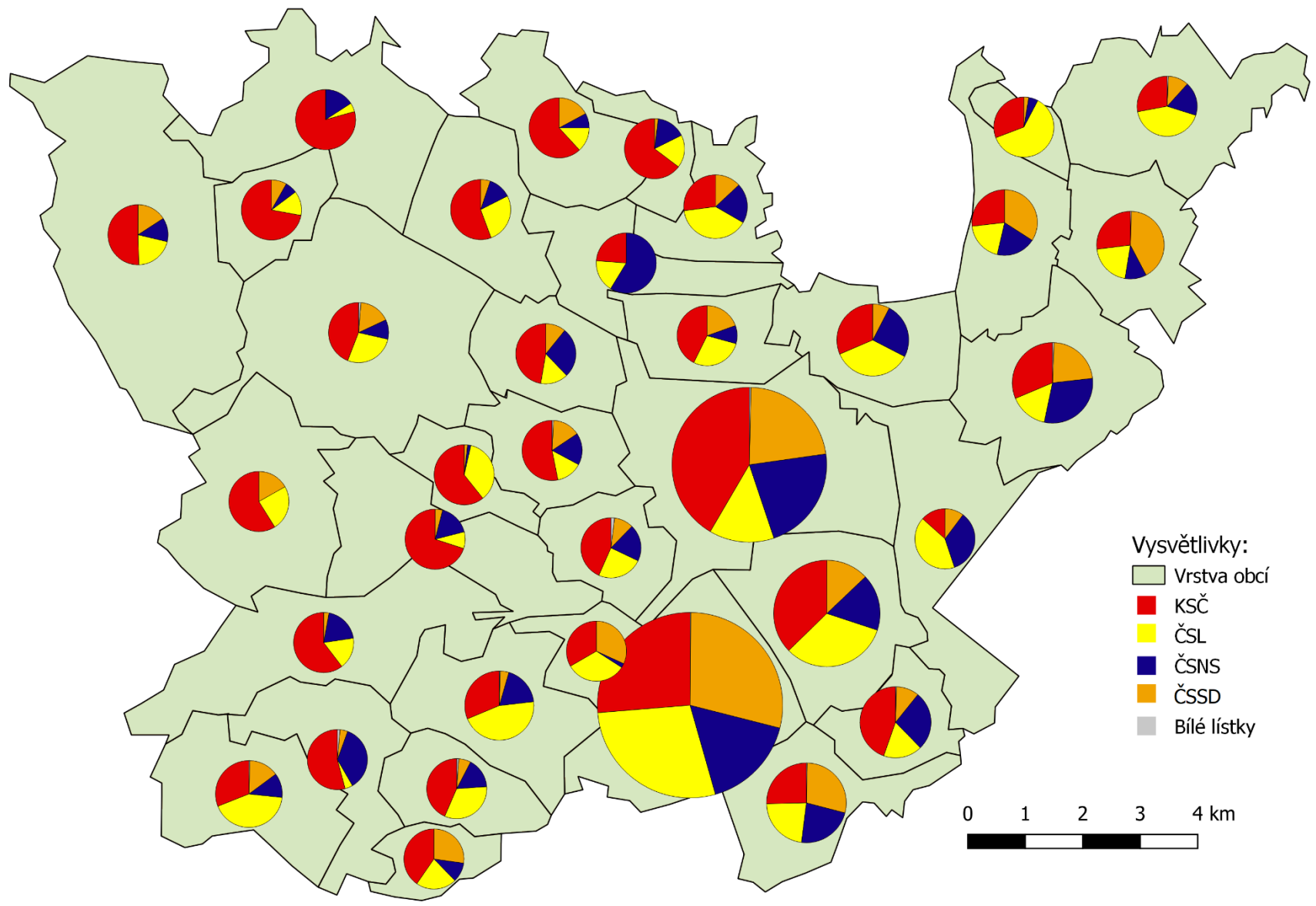
Mapa č. 23: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1935 v obcích SO Zábřeh

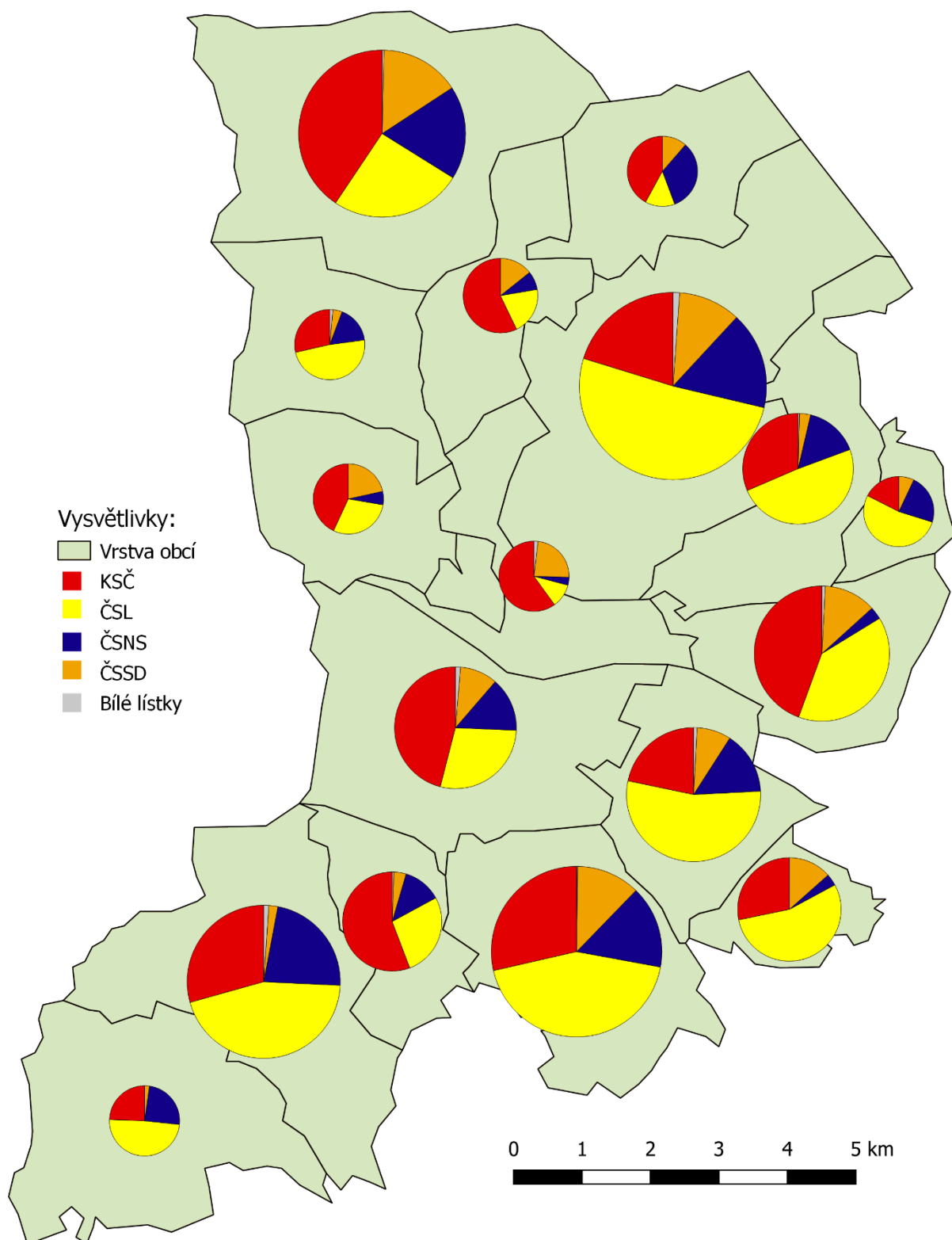
Mapa č. 24: Vítězné strany ve volbách do Národního shromáždění 1946 v obcích PO Zábřeh

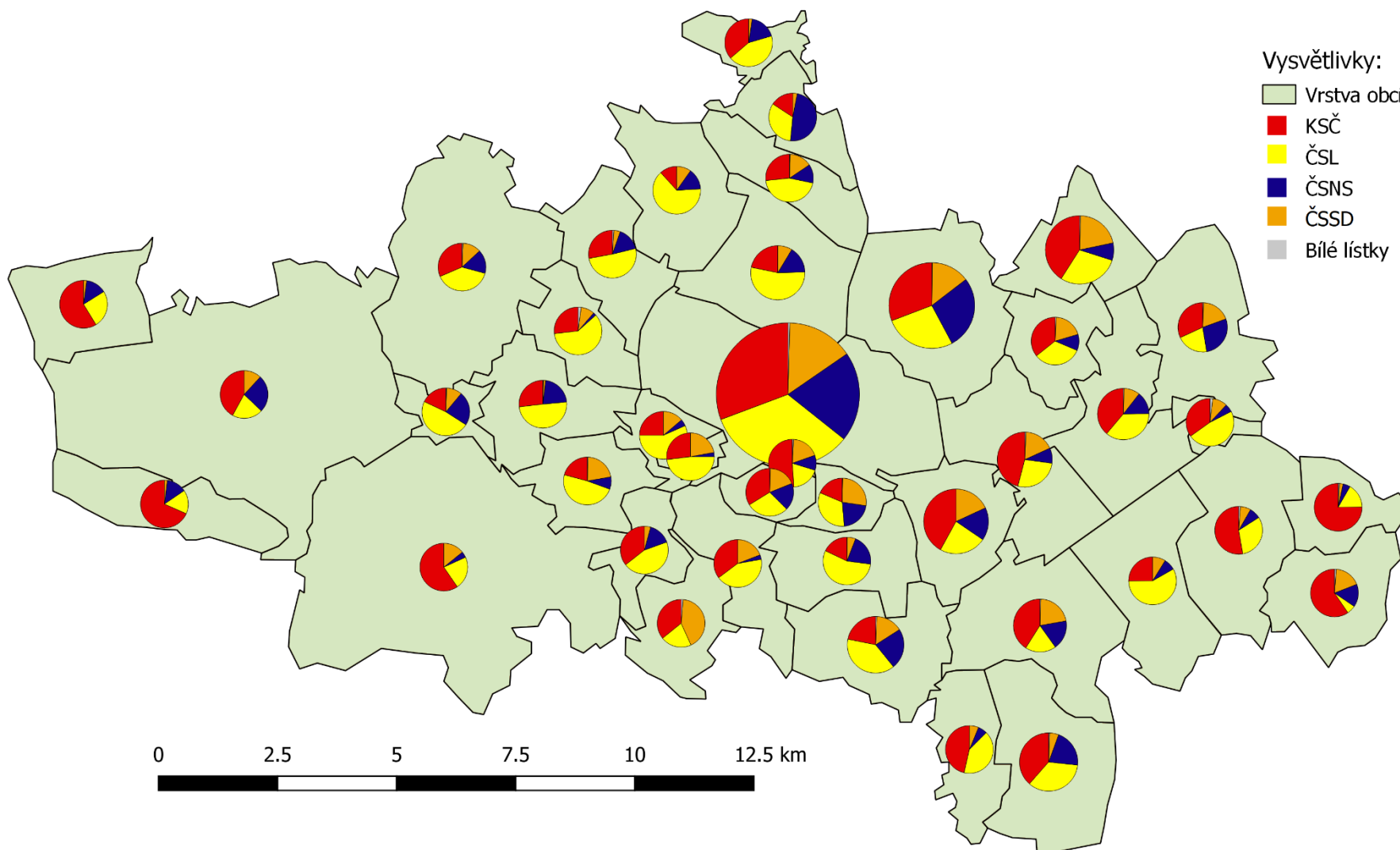
Mapa č. 25: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1946 v obcích SO Mohelnice

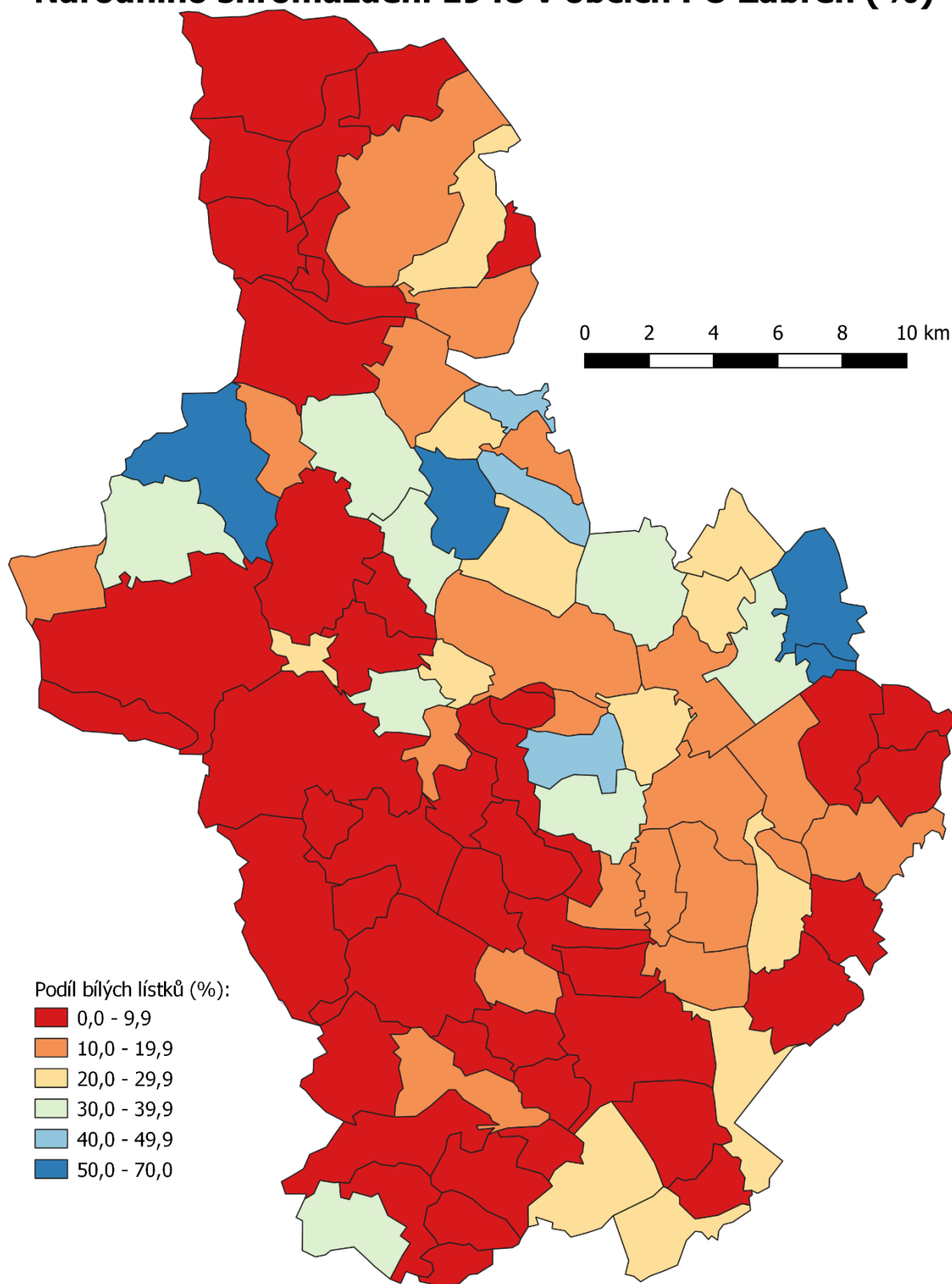
**Mapa č. 26: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1946
v obcích SO Šilperk**

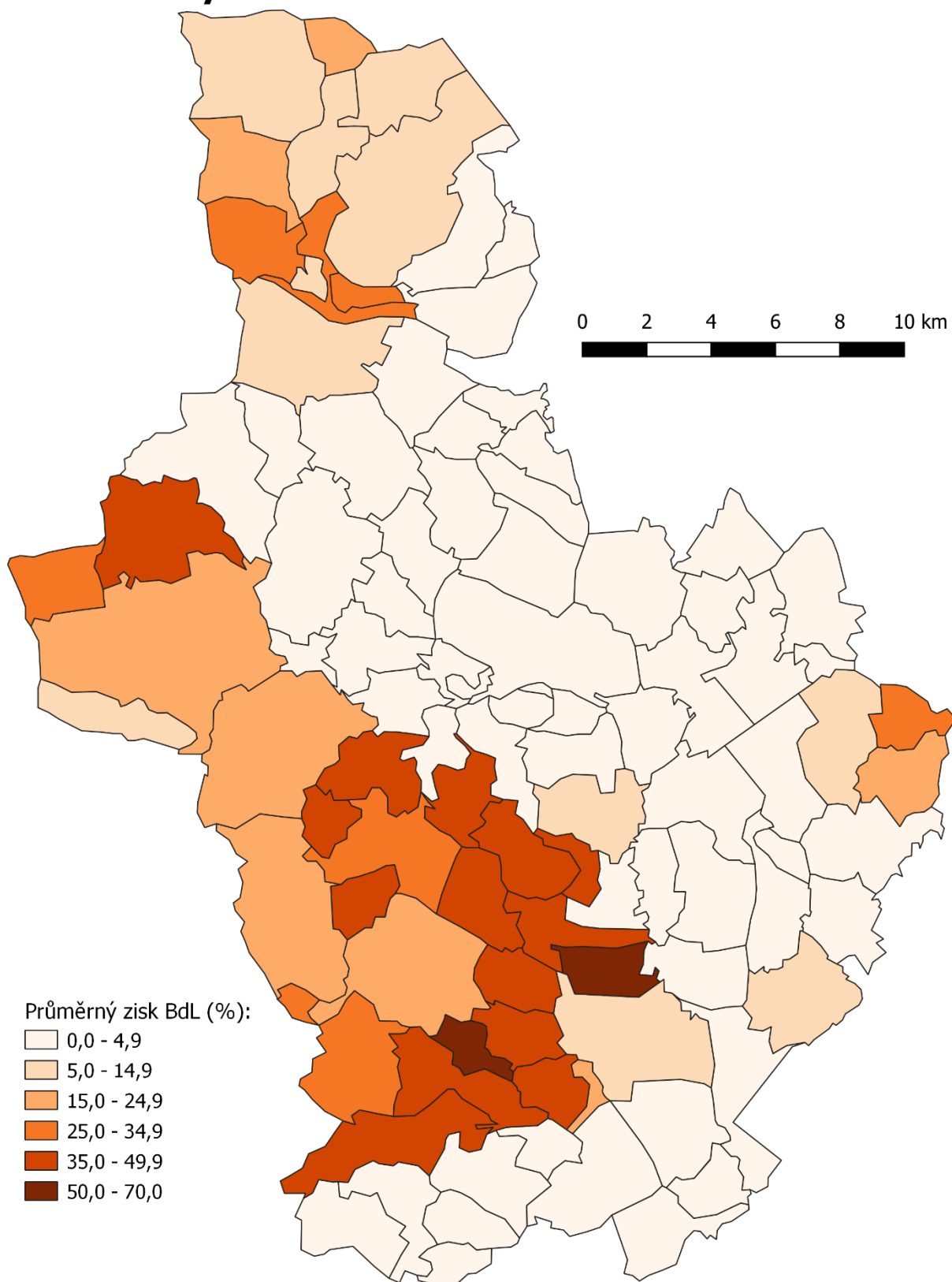
Mapa č. 27: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1946 v obcích SO Zábřeh

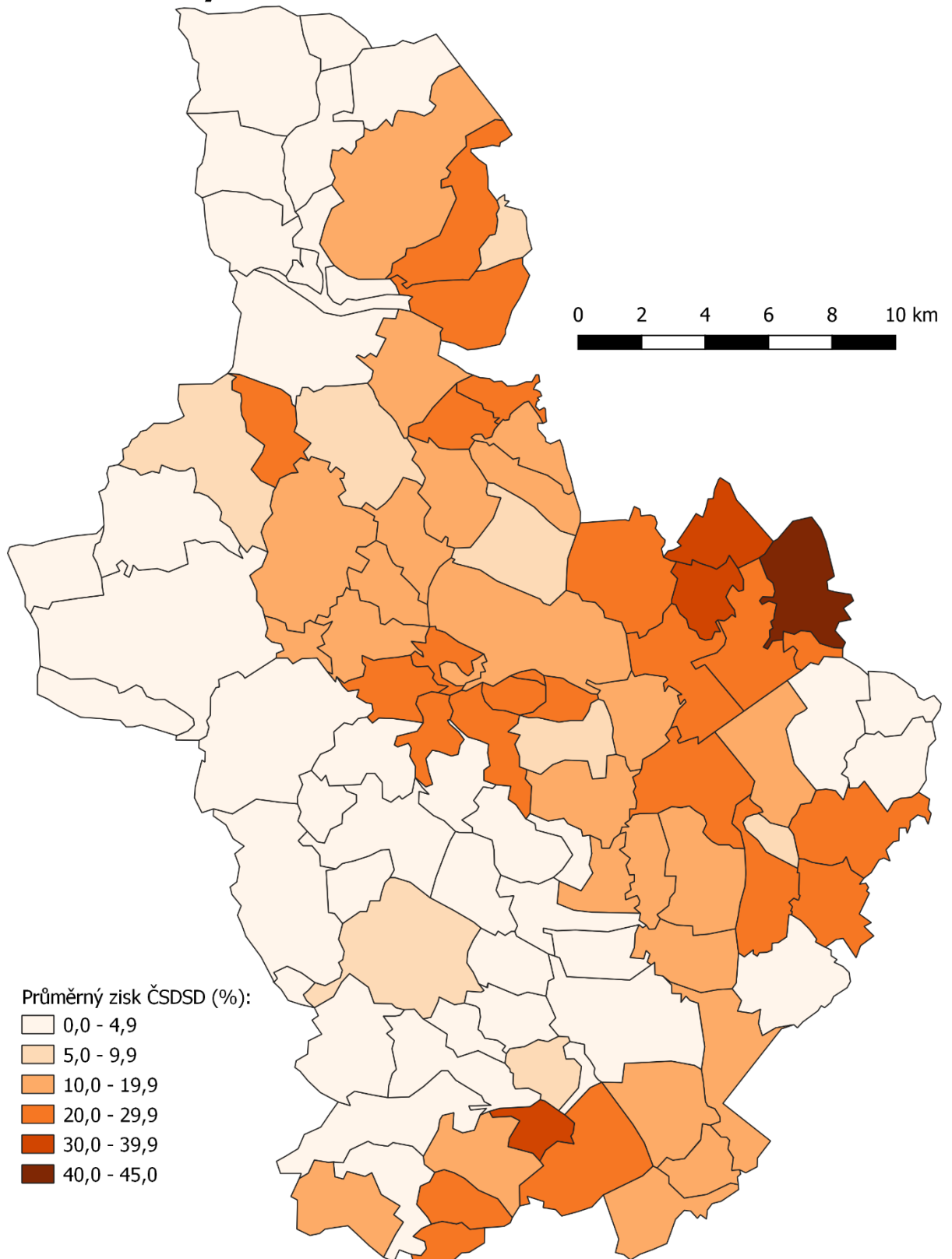
**Mapa č. 28: Podíl bílých lístků ve volbách do
Národního shromáždění 1948 v obcích PO Zábřeh (%)**

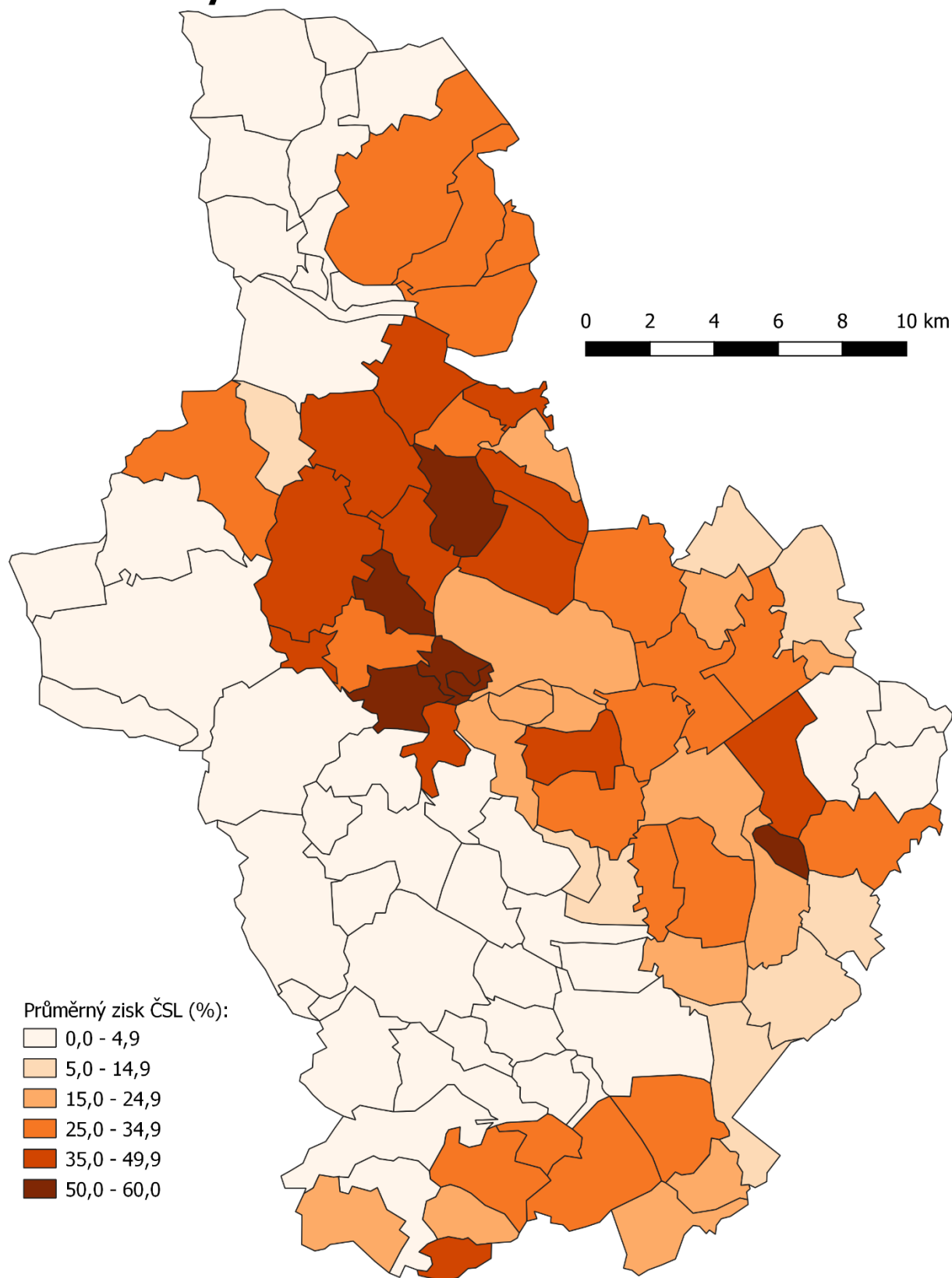
Mapa č. 29: Podpora BdL ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1925 až 1935 v obcích PO Zábřeh

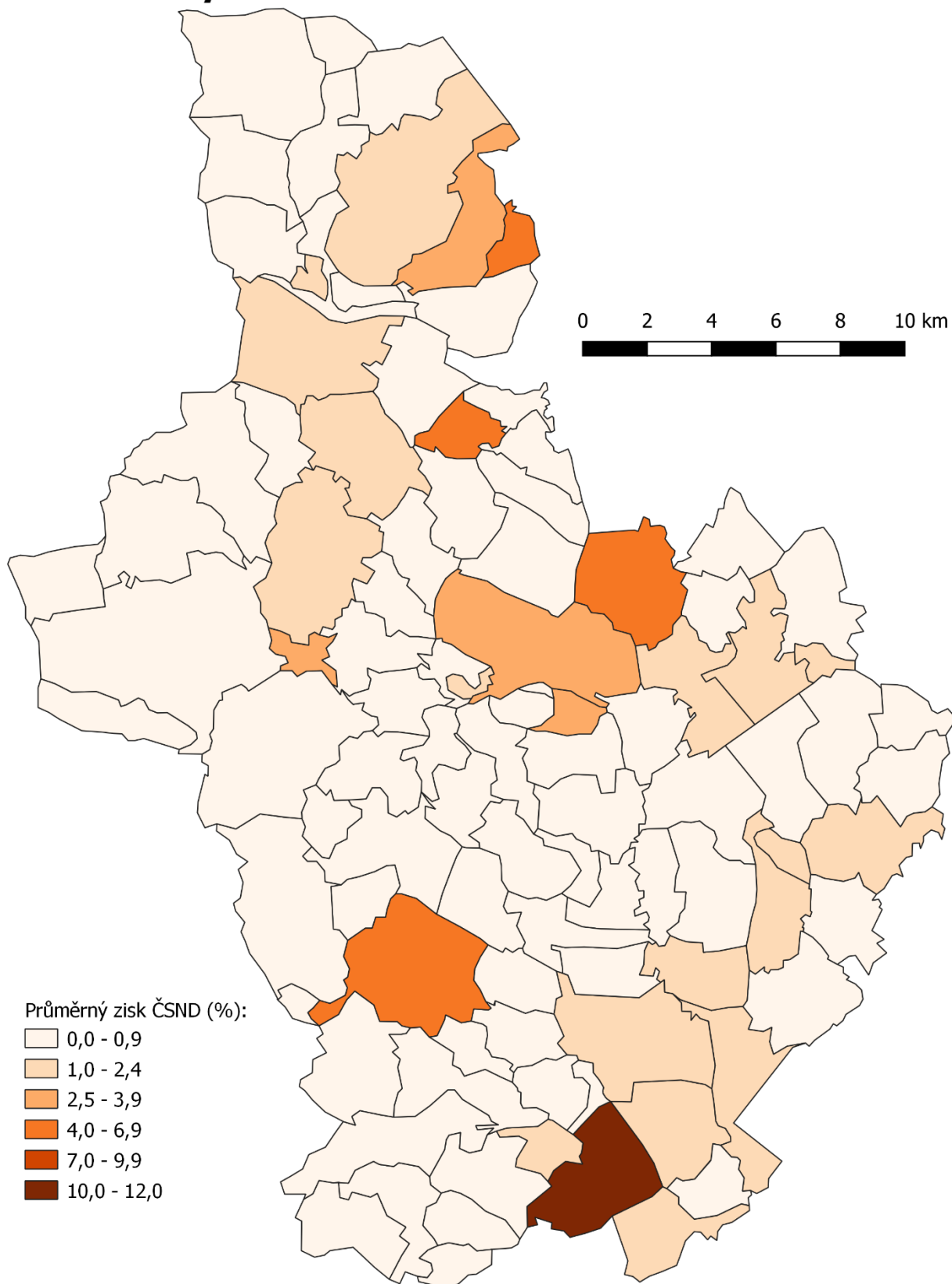
Mapa č. 30: Podpora ČSDSD ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1920 až 1935 v obcích PO Zábřeh

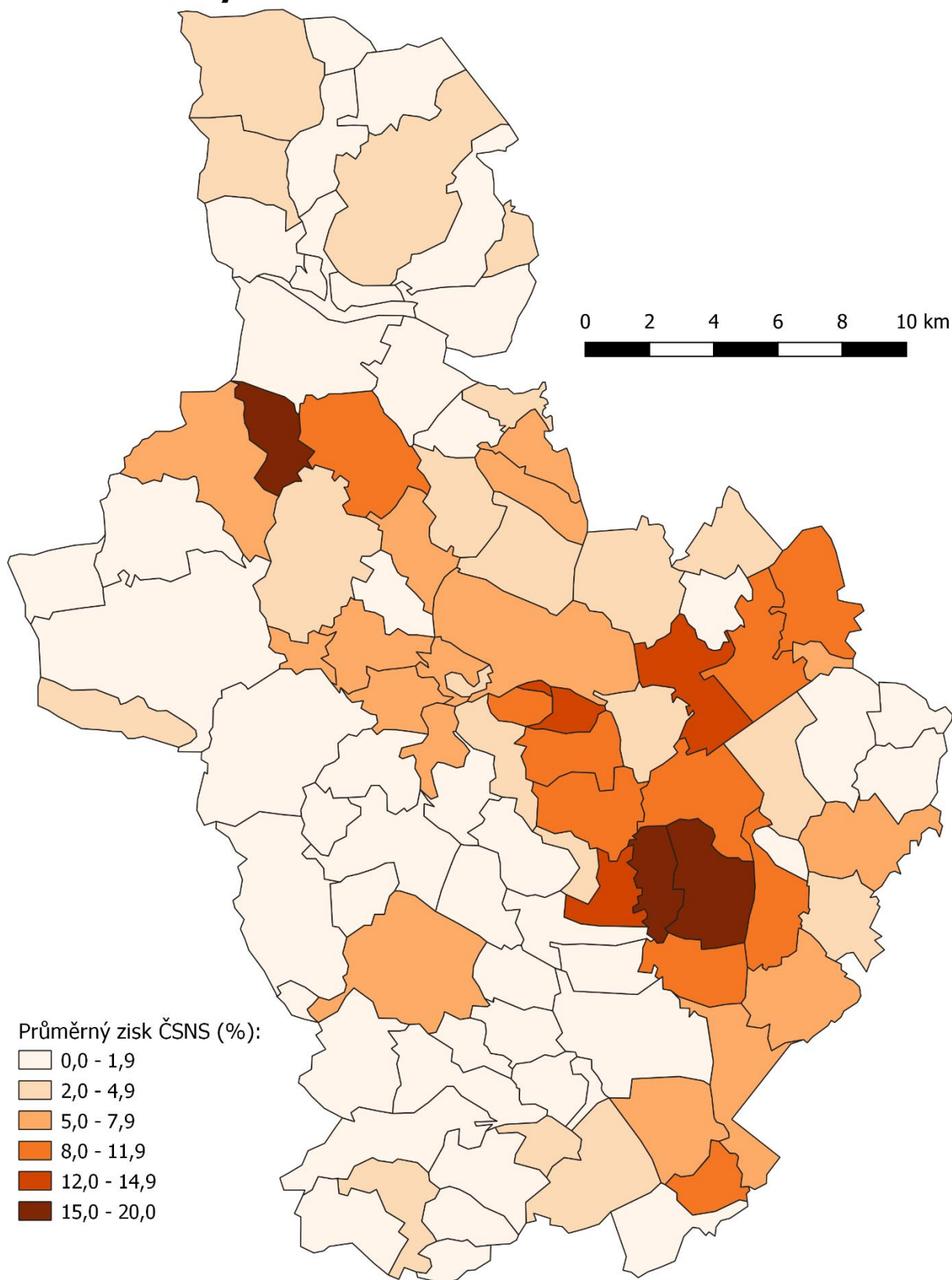
Mapa č. 31: Podpora ČSL ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1920 až 1935 v obcích PO Zábřeh

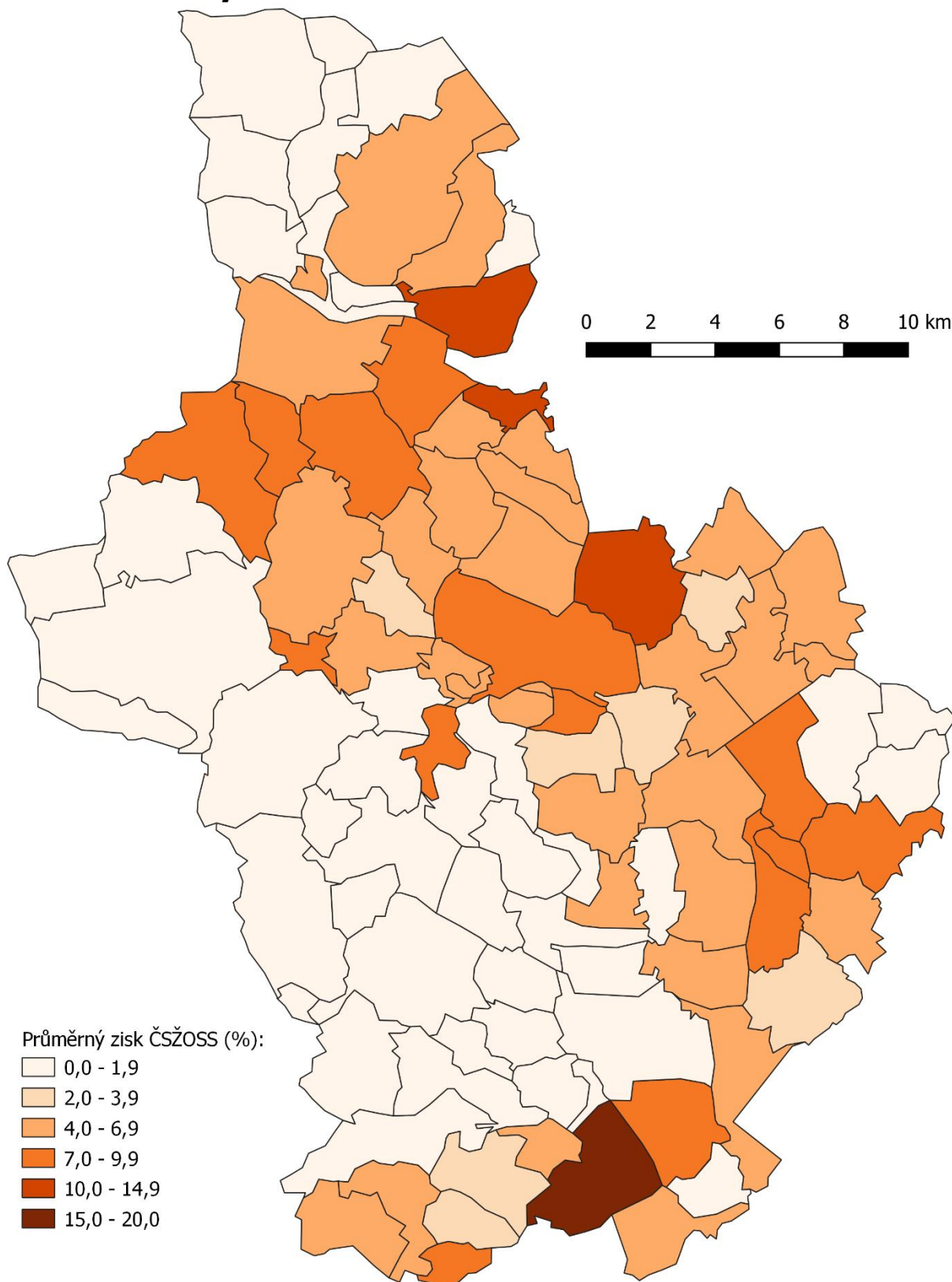
Mapa č. 32: Podpora ČSND a NS ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1920 až 1935 v obcích PO Zábřeh

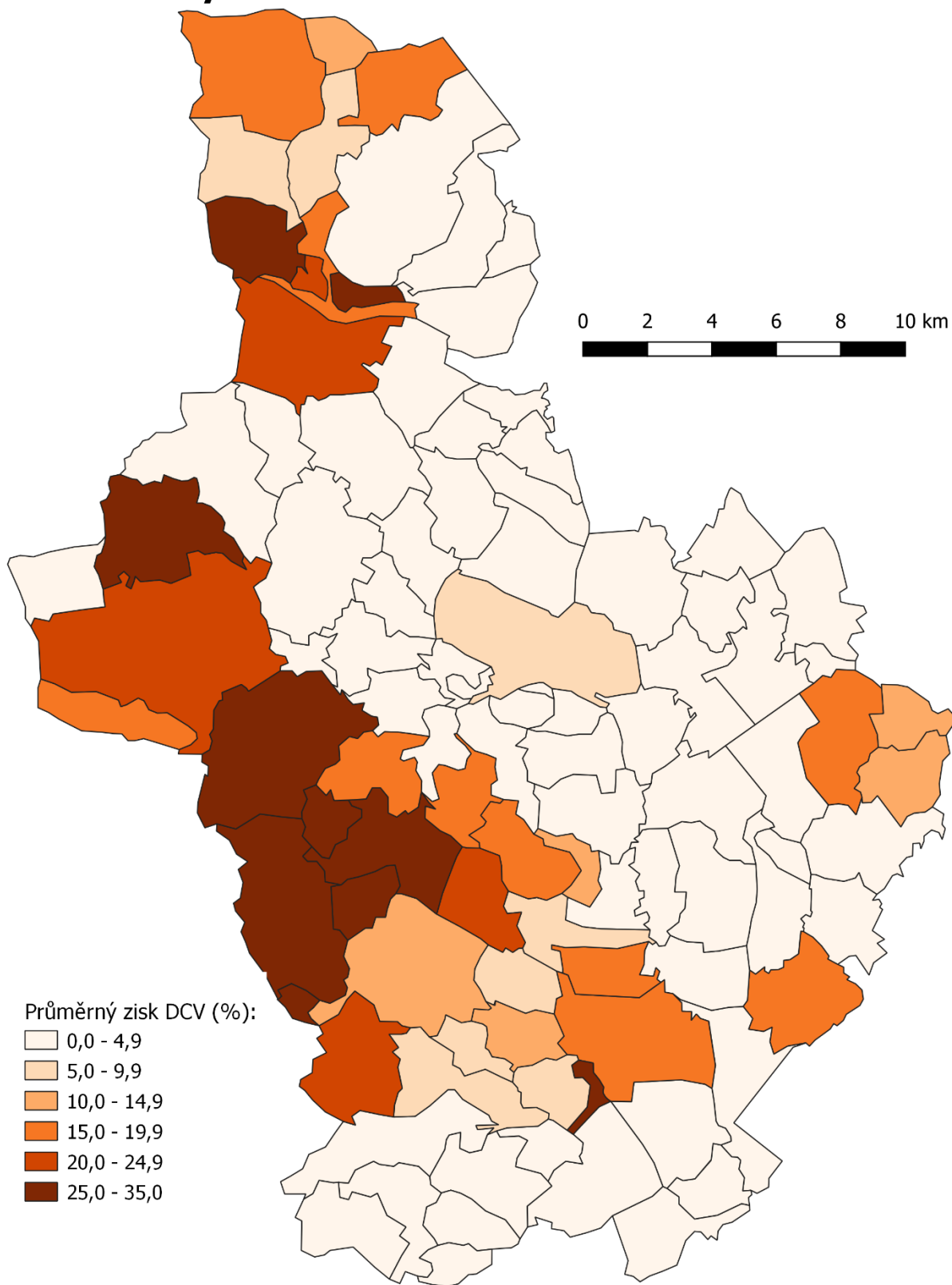
Mapa č. 33: Podpora ČSS a ČSNS ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1920 až 1935 v obcích PO Zábřeh

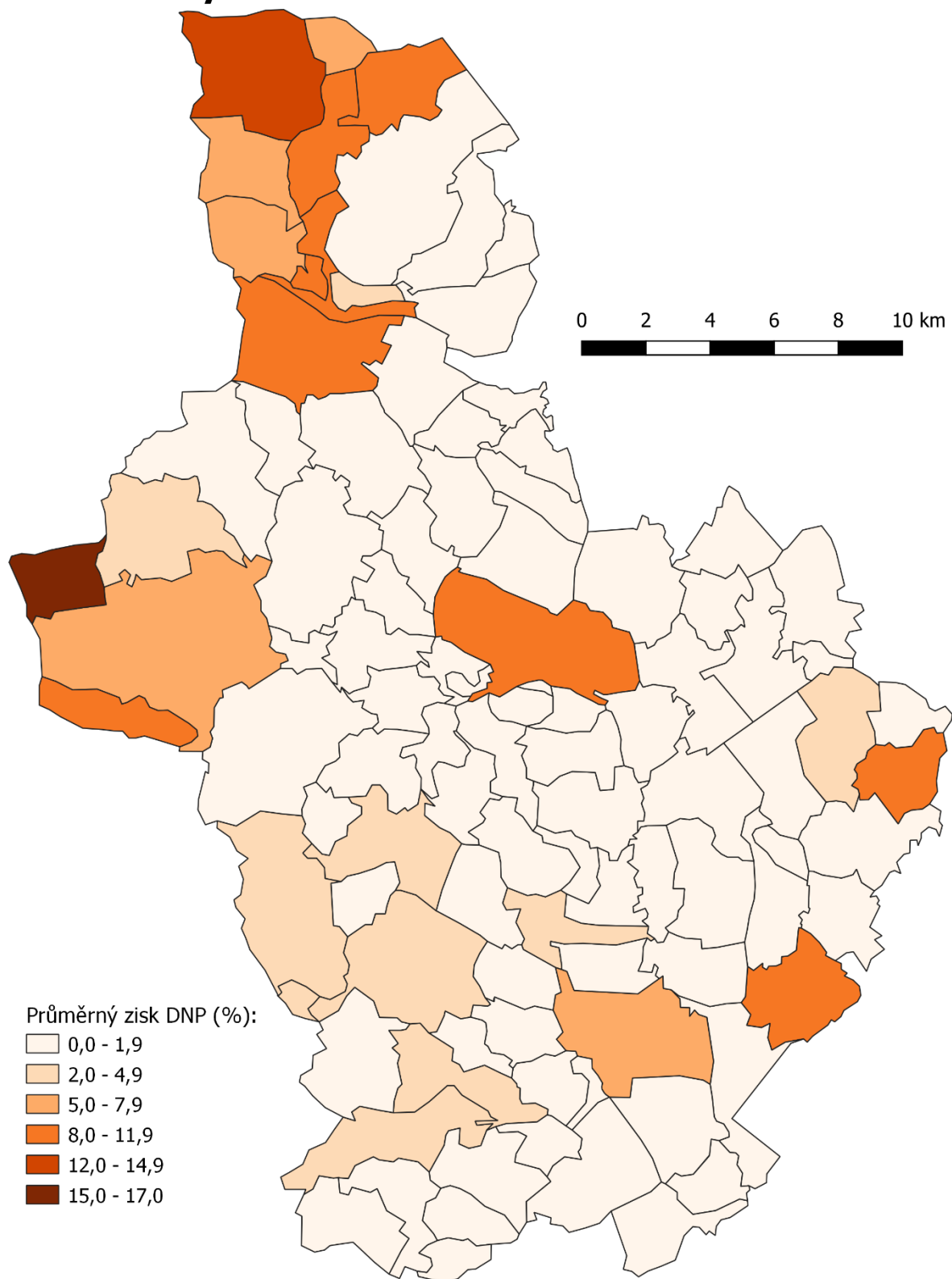
Mapa č. 34: Podpora ČSŽOSS ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1920 až 1935 v obcích PO Zábřeh

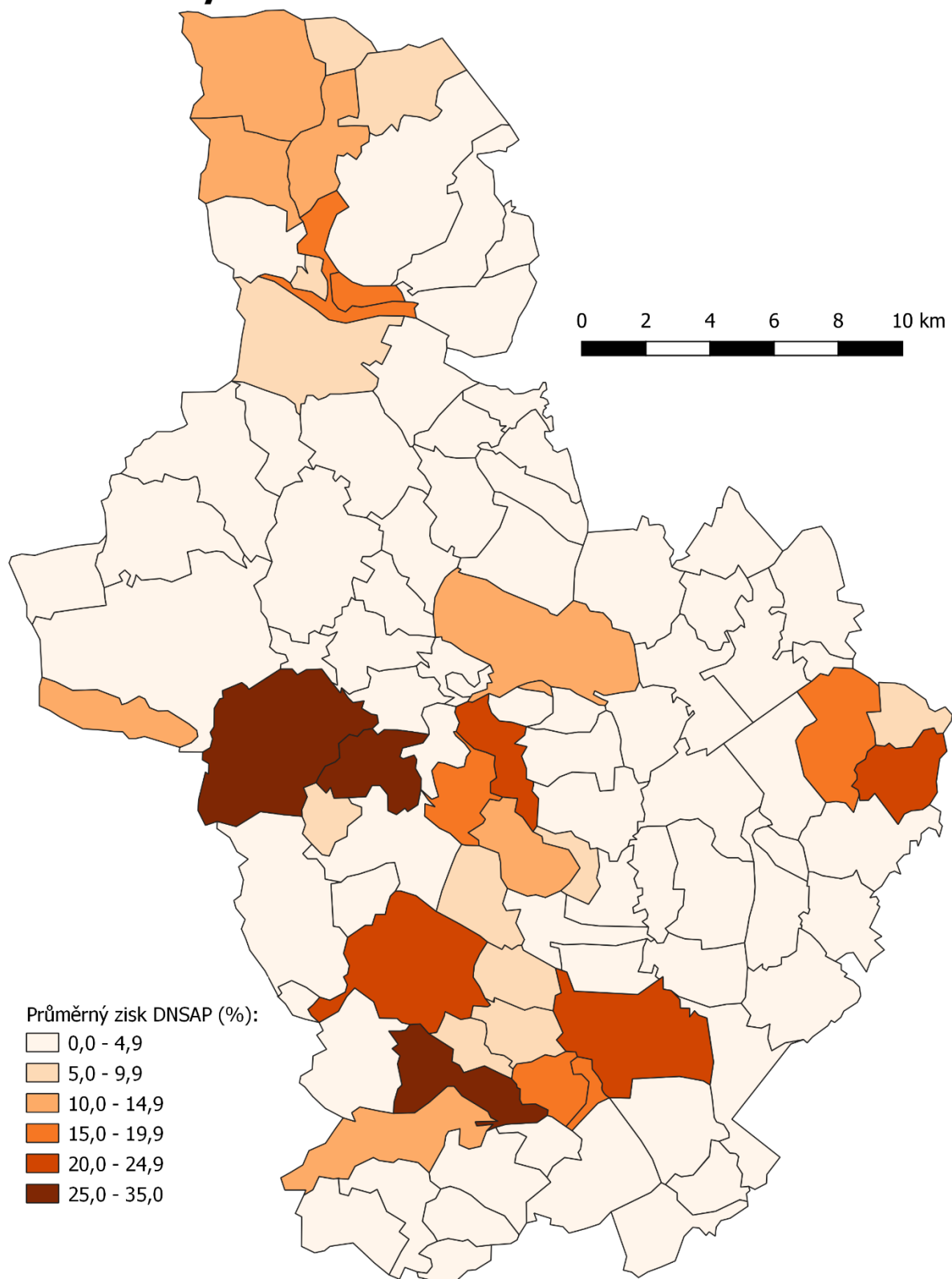
Mapa č. 35: Podpora DCV ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1925 až 1935 v obcích PO Zábřeh

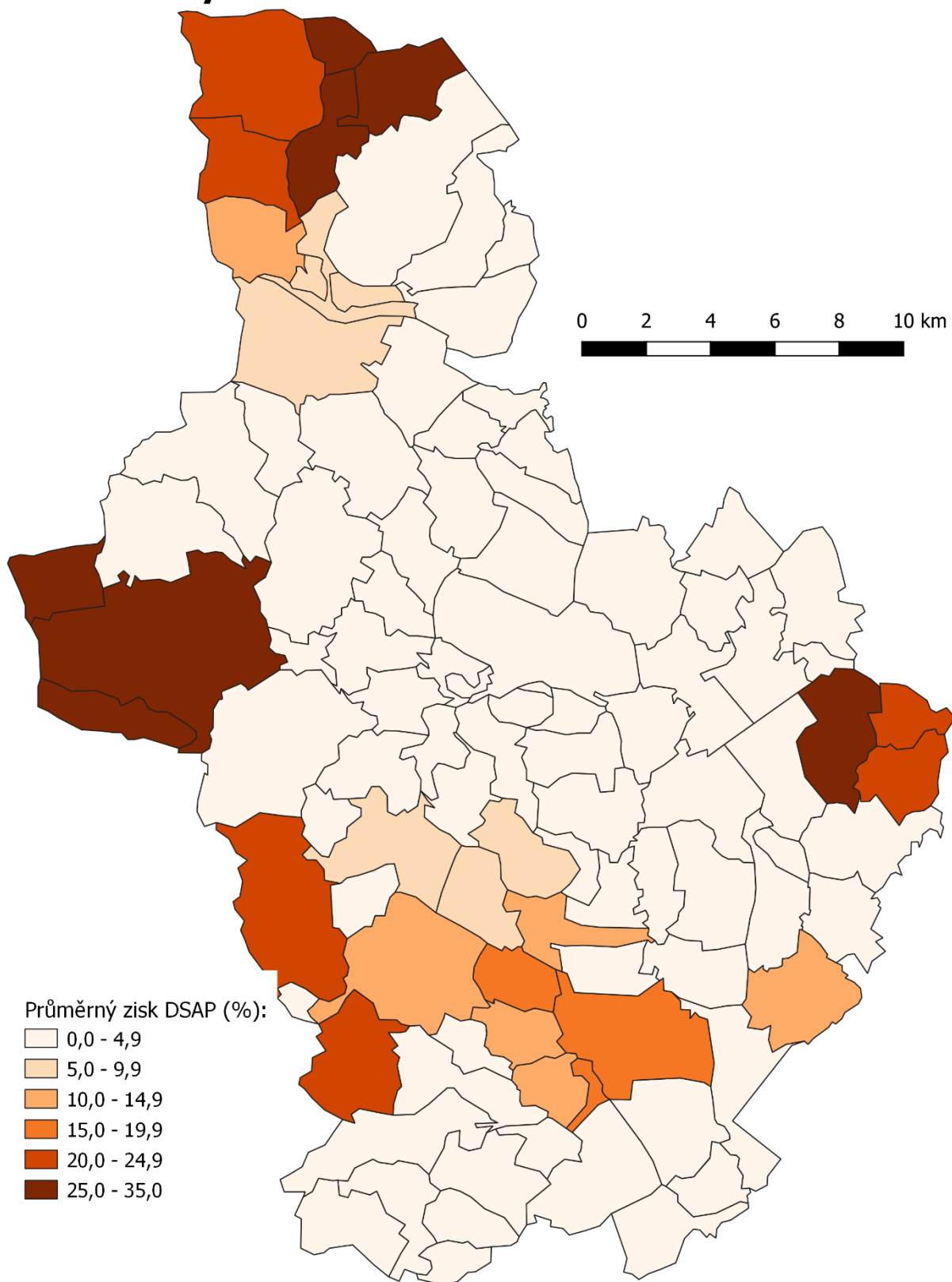
Mapa č. 36: Podpora DNP ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1925 až 1929 v obcích PO Zábřeh

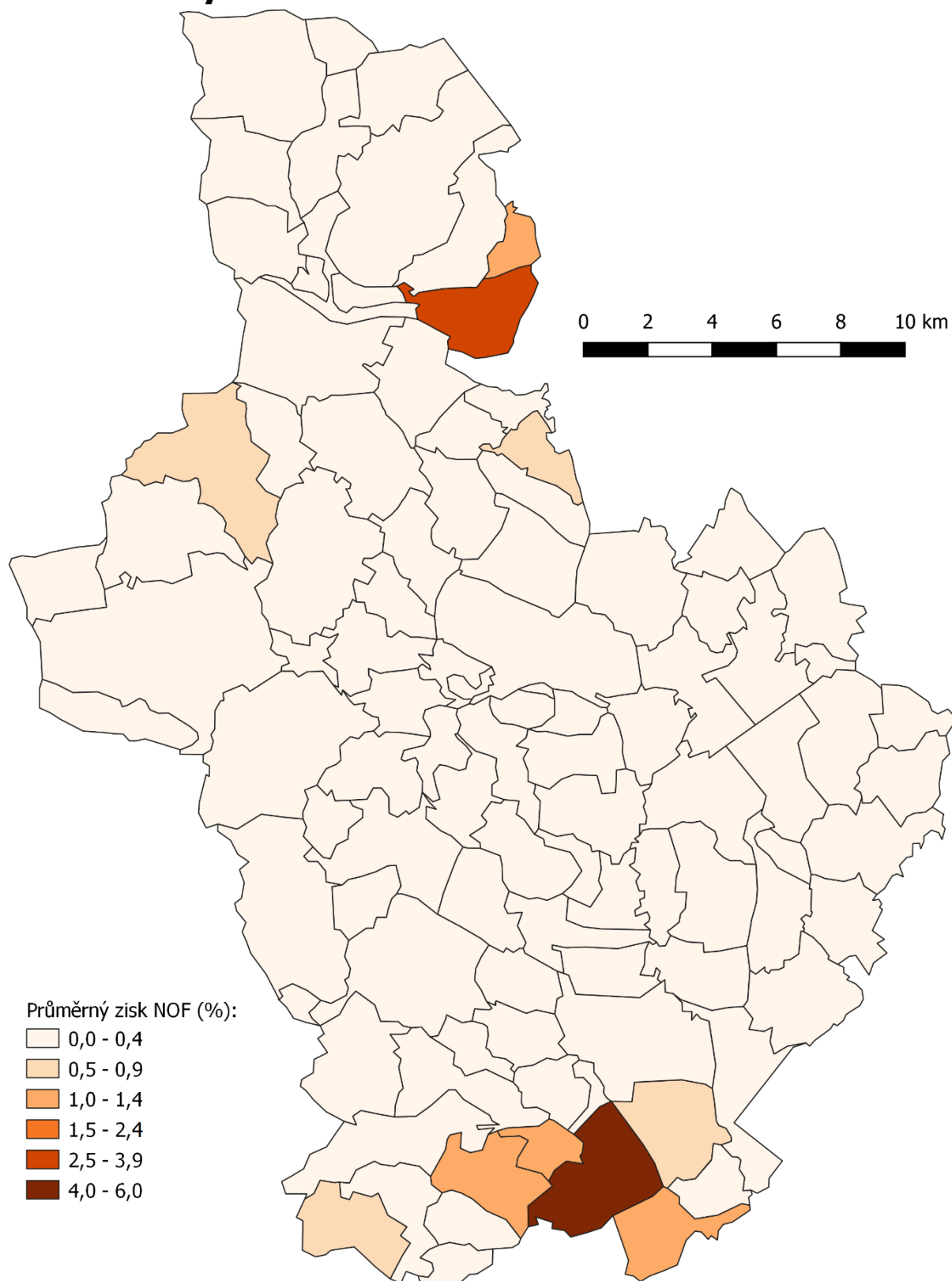
Mapa č. 37: Podpora DNSAP ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1925 až 1929 v obcích PO Zábřeh

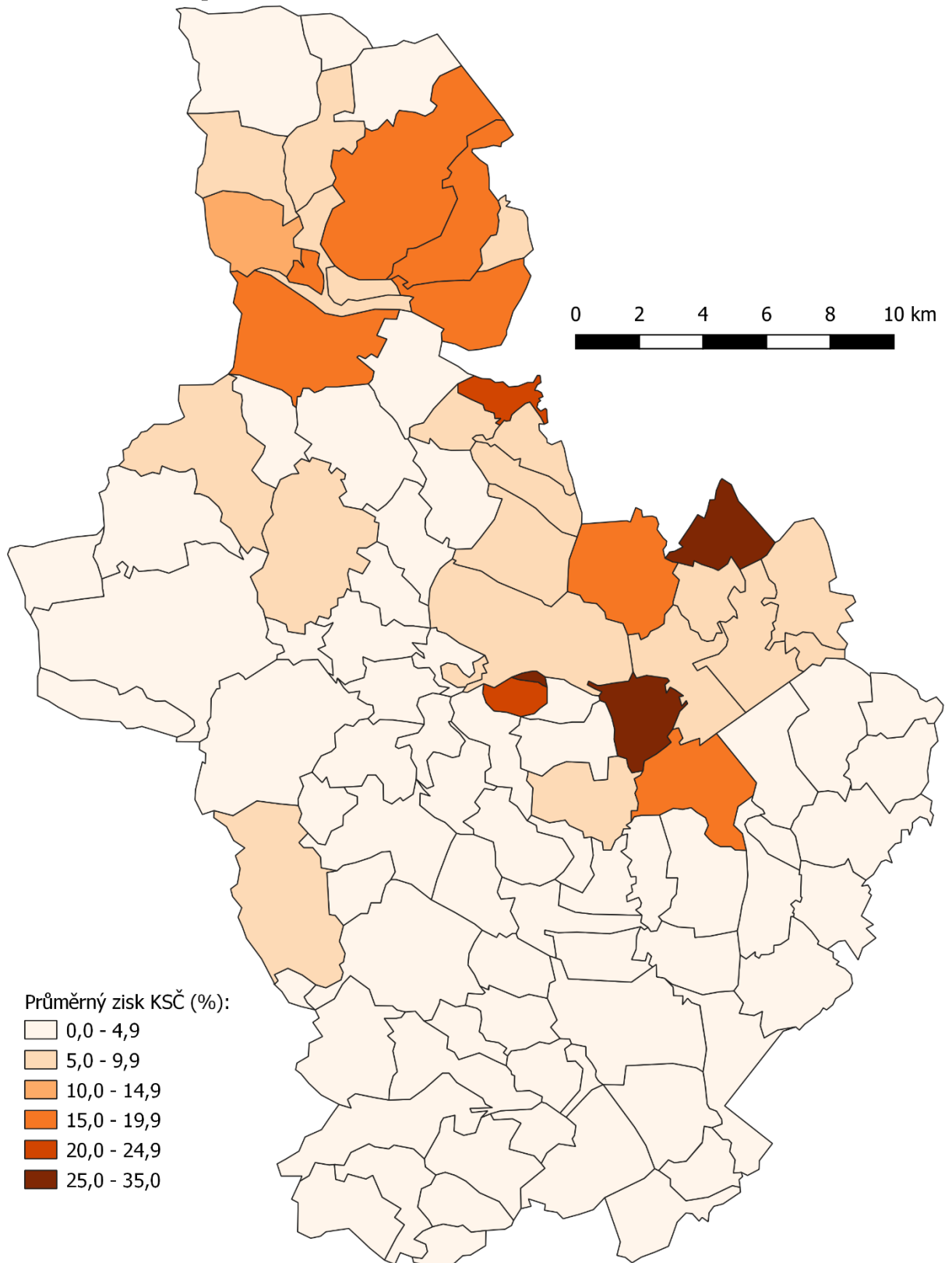
Mapa č. 38: Podpora DSAP ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1925 až 1935 v obcích PO Zábřeh

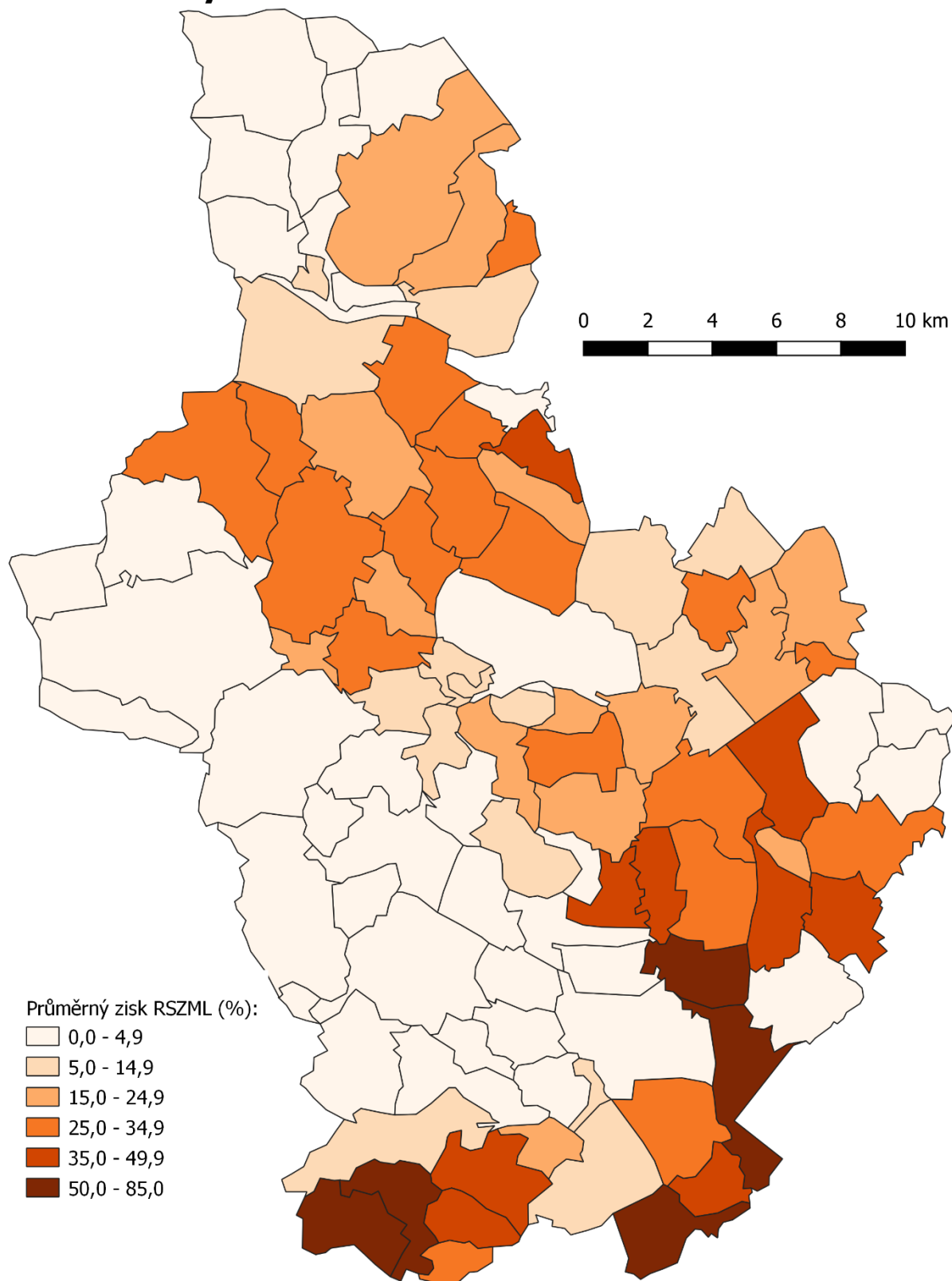
Mapa č. 39: Podpora Ligy a NOF ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1929 až 1935 v obcích PO Zábřeh

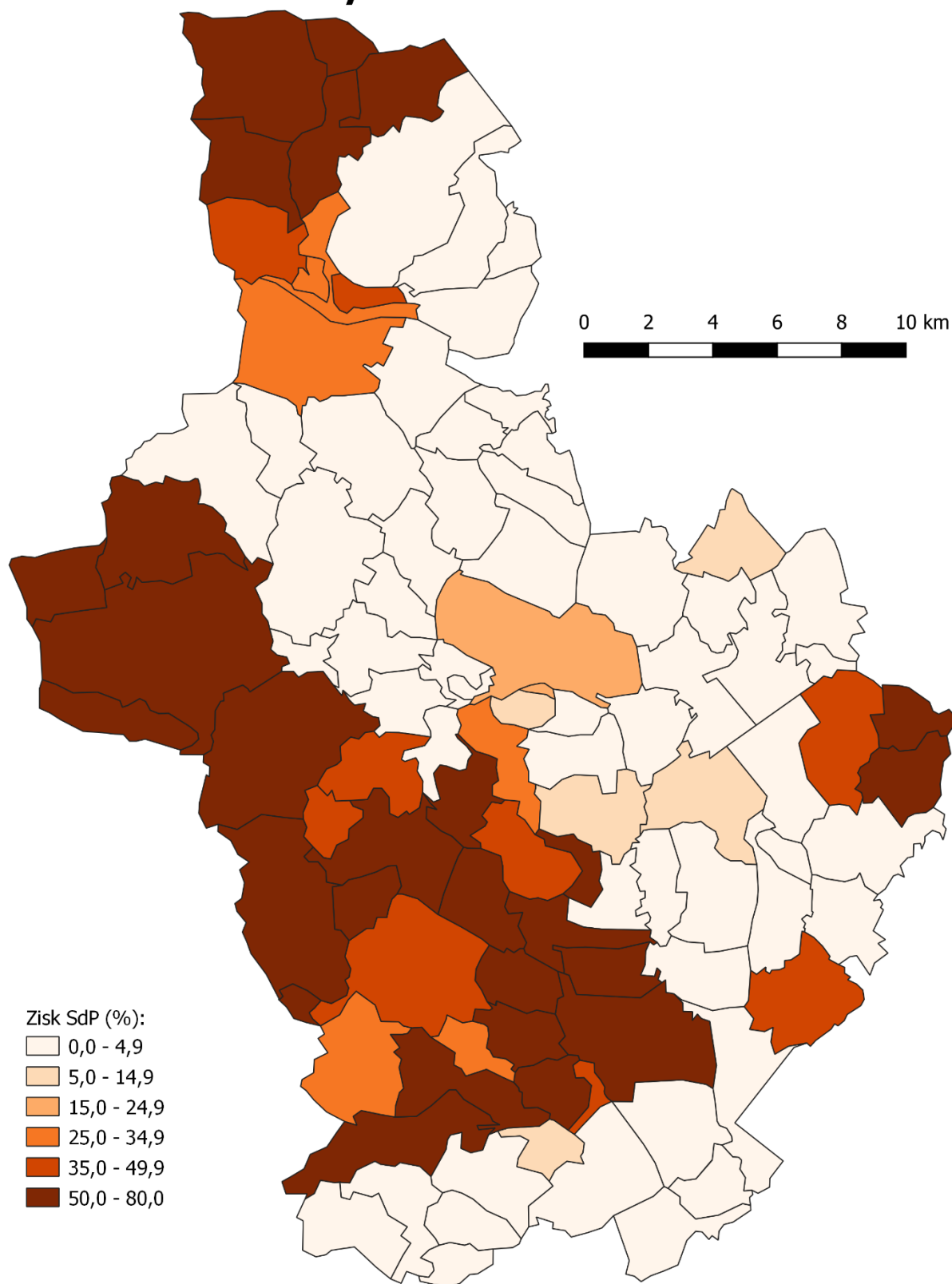
Mapa č. 40: Podpora KSČ ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1925 až 1935 v obcích PO Zábřeh

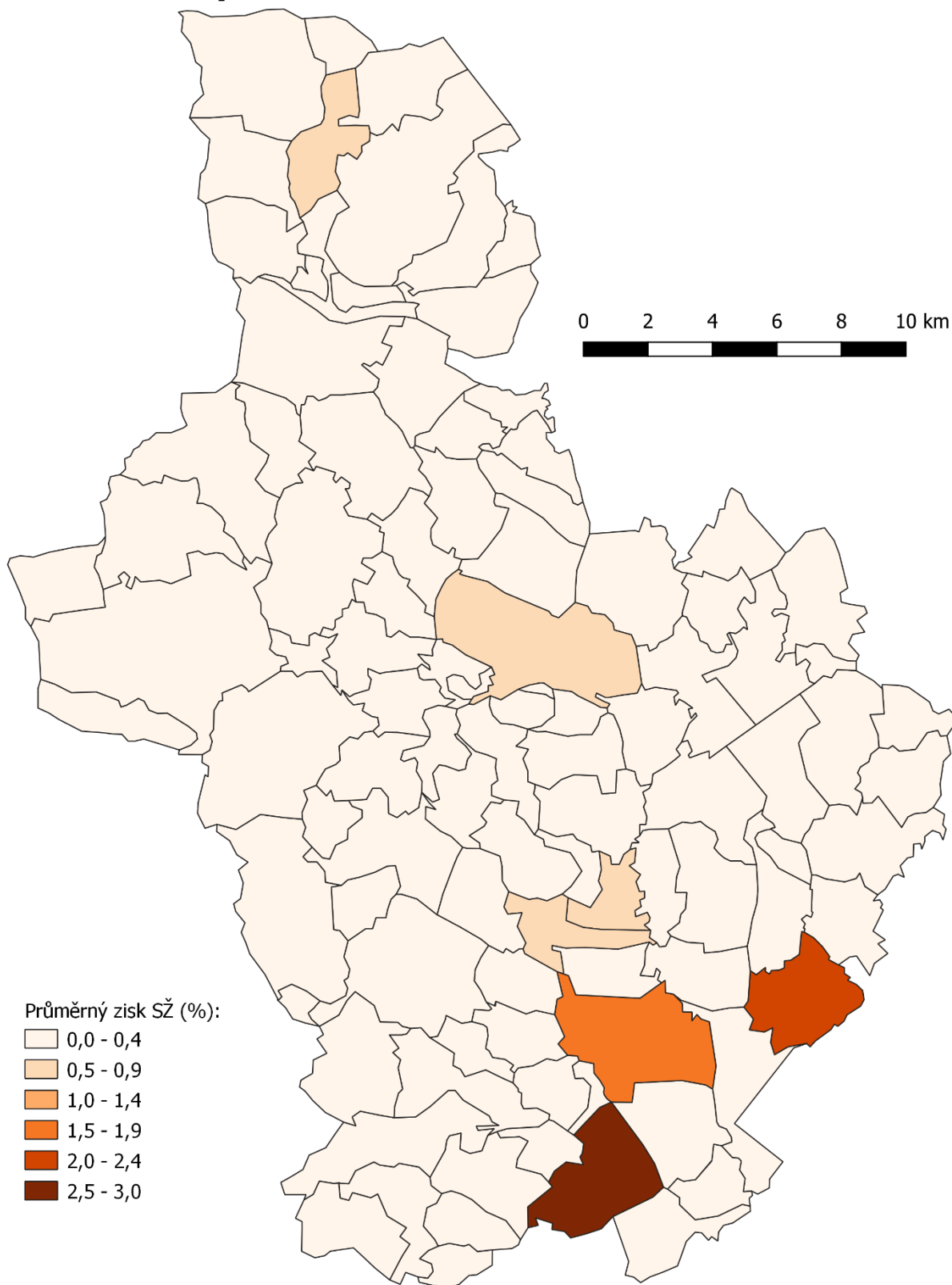
Mapa č. 41: Podpora RSZML ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1920 až 1935 v obcích PO Zábřeh

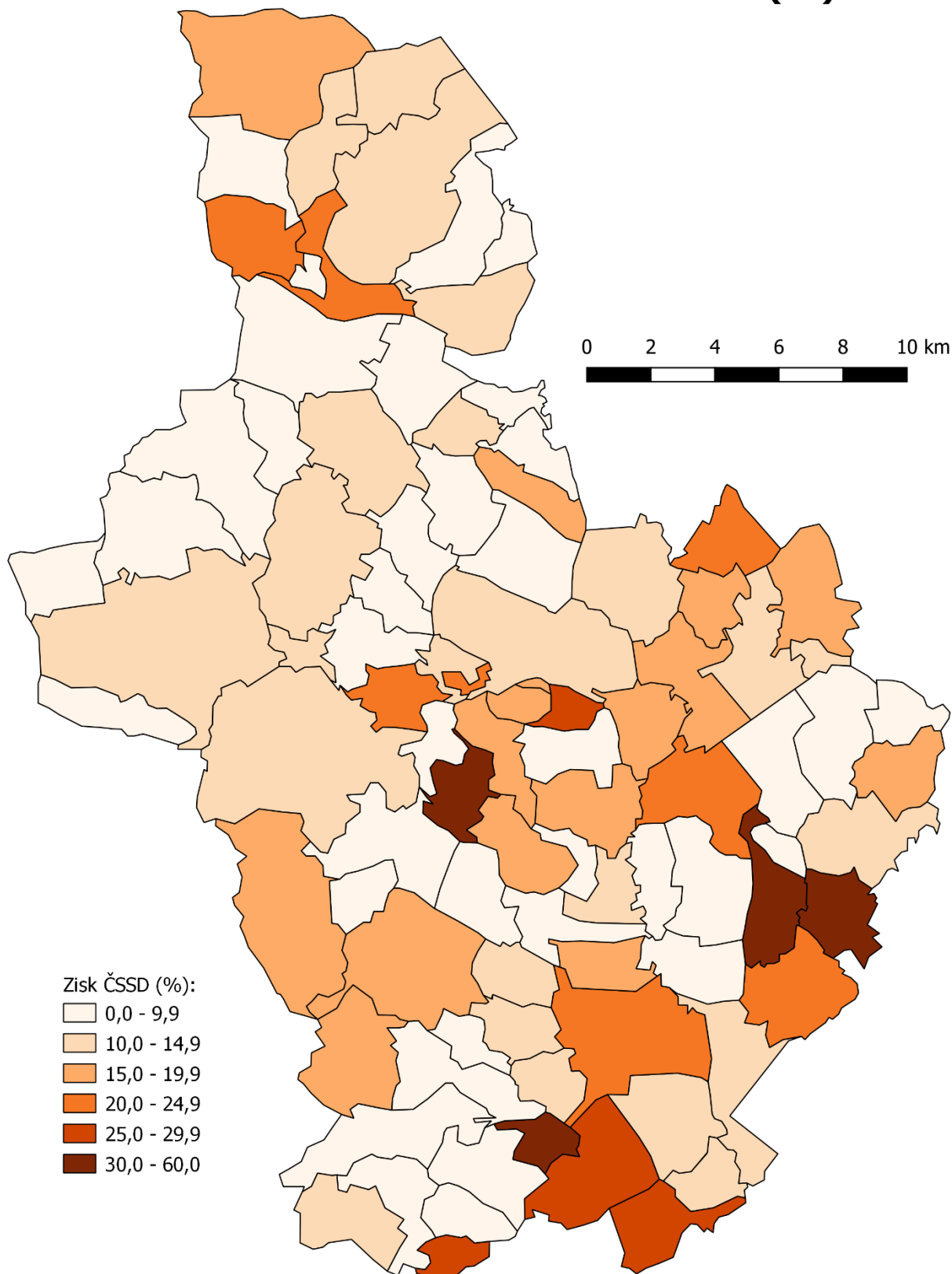
Mapa č. 42: Podpora SdP ve volbách do Poslanecké sněmovny 1935 v obcích PO Zábřeh

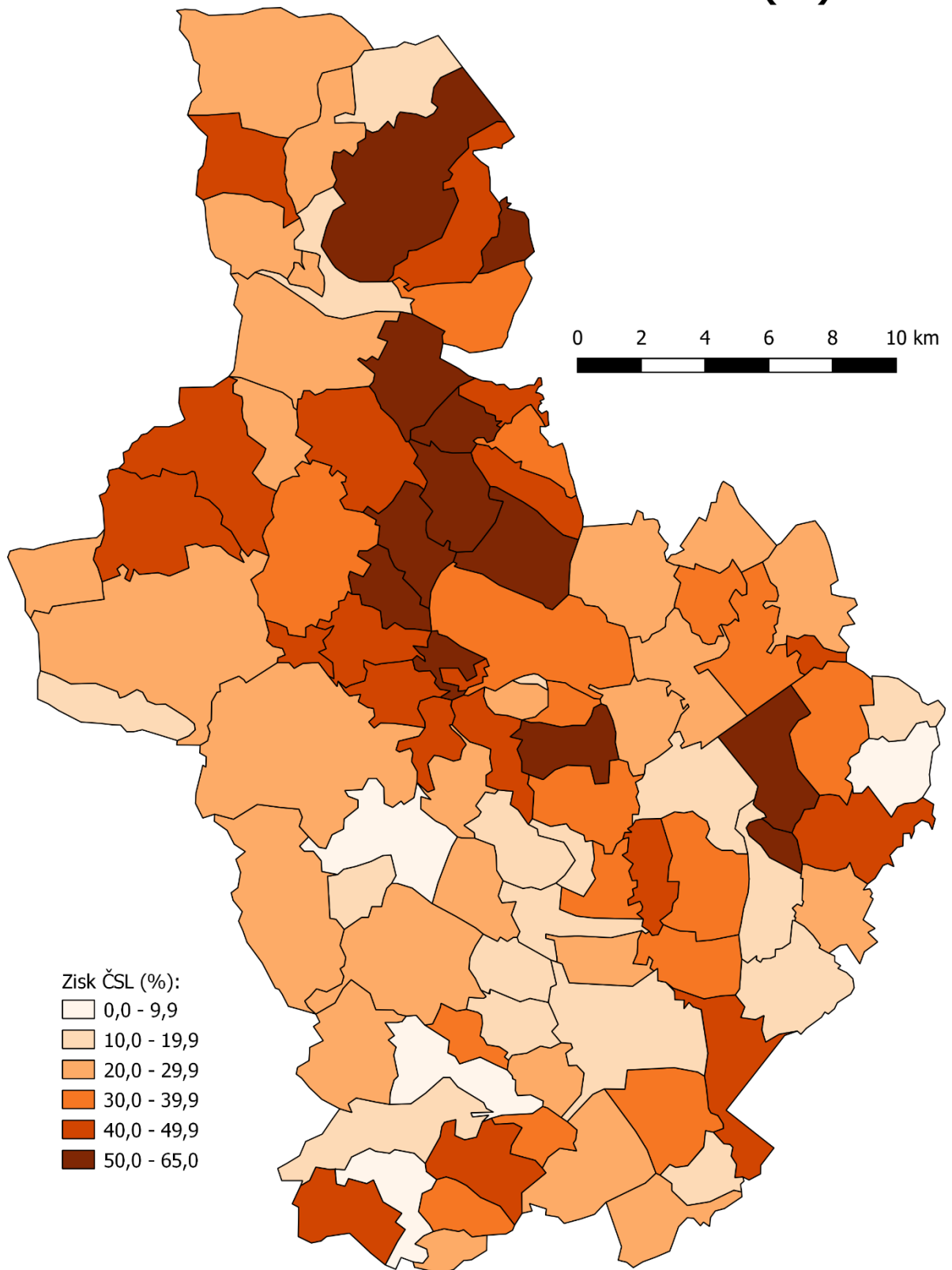
Mapa č. 43: Podpora SŽS, SŽ a PaŽ ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1920 až 1929 v obcích PO Zábřeh

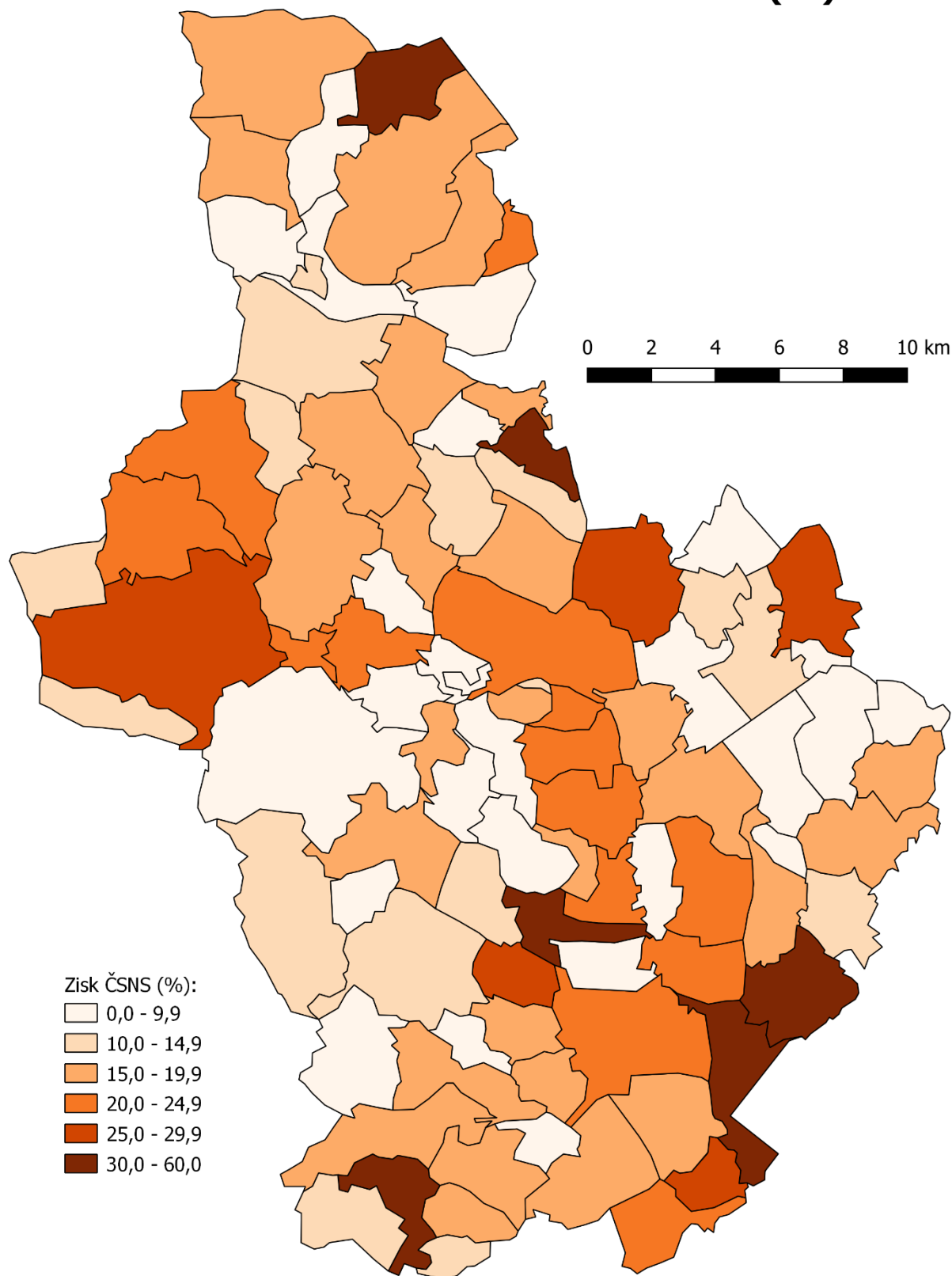
Mapa č. 44: Podpora ČSSD ve volbách do Národního shromáždění 1946 v obcích PO Zábřeh (%)

Mapa č. 45: Podpora ČSL ve volbách do Národního shromáždění 1946 v obcích PO Zábřeh (%)

Mapa č. 46: Podpora ČSNS ve volbách do Národního shromáždění 1946 v obcích PO Zábřeh (%)

Mapa č. 47: Podpora KSČ ve volbách do Národního shromáždění 1946 v obcích PO Zábřeh (%)

